

Uusim
aeg

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS

Arh.-eks.

ARH

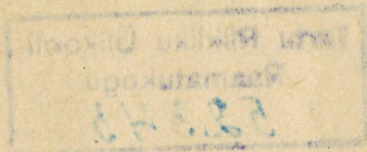
52343

A-29031

UUSIM AEG

KÄSIRAAMAT KESKKOOLILE

TOIMETANUD
PROF. V. G. REVUNENKOV

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1961

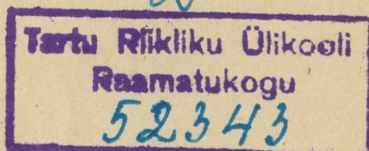
Originaali tiitel:

Новейшая история. Пособие для средней школы. Под редакцией проф. В. Г. Ревуненкова. Пятое издание. Учпедгиз, Москва, 1961.

Kaane kujundanud V. Vare

Käsiraamat on kirjutatud järgmiste autorite poolt:

- V. G. Revunenkov — sissejuhatus (§ 1), §-d 2 ja 25; peatükid 1, 2, 3, 4, 6, 7 (§-d 18 ja 19), 8 (koos V. K. Furajeviga), 11 ja § 47.
P. M. Kuzmitšov — peatükid 10, 13, 14, 16.
V. K. Furajev — peatükid 5, 8 (koos V. G. Revunenkoviga), 9 ja lõppkokkuvõte (§ 45 ja 46).
G. R. Levin — 12. peatükk.
J. A. Andrejevskaja — 15. peatükk.
I. G. Gutkina — 7. peatükk (§ 17).
Kronoloogilise tabeli ja joonealused märkused on koostanud V. G. Revunenkov.

ARHIIVKOGU

SUURE SOTSIALISTLIKU OKTOOBRIREVOLUTSIOONI VÕIT — UUE AJASTU ALGUS AJALOOS

§ 1. Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni maailmaajalooline tähtsus

Imperialism — sotsialistliku revolutsiooni eelõhtu. XIX ja XX sajandi vahetusel jõudis kapitalism oma arenemise kõrgeimasse ja viimasesse staadiumi — imperialismi staadiumi. Imperialismi peamiseks iseärasuseks on vaba konkurentsi asendumine monopolide ülevõimuga.

Monopolide tekkimisega kiirenes tootmise koondumise protsess järjest suurematesse vabrikutesse ja tehastesse. Monopolid ühendasid hiiglaslikke ettevõtteid sadade tuhandete inimeste tööjõuga. Sellega aga loodi kõik vajalikud materiaalsed eeldused üleminekuks sotsialismile. Teiselt poolt põhjustas monopolide ülevõim kalduvuse seisakule tööstuses ja tehnikas, muutis kapitalismi parasitlikuks ja roiskuvaks.

Imperialismiajastul muutub kodanlik kord kõige suuremaks takistuseks ühiskonna edasisele arenemisele. Ühtlasi kasvavad sel ajastul tormiliselt ühiskondlikud jõud, eelkõige proletariaat, kes on võimelised teostama üleminekut kõrgemale tootmisviisile.

Imperialism suurendas tugevasti töölisklassi ja kapitalismi-maade kõigi töötajate ekspluateerimist ja vaesumist ning juhtis neid sellega otseselt sotsialistlikule revolutsioonile. Imperialism teravdas äärmuseni vastuolusid asumaade ja sõltuvate maade rõhutud rahvaste ning neid ekspluateerivate imperialistlike suurriikide vahel. Asumaade rahvaste rahvuslik vabadusvõitlus muutub proletarise revolutsiooni üheks tähtsamaks reserviks.

Imperialismiajastul suurenes järsult kapitalismile omane majandusliku ja poliitilise arengu ebaühtlus. Ühed maad jõudsid oma majandusliku ja sõjalise võimsuse poolest teistest kiiresti ette. Kuid maailma territoriaalne jaotamine oli juba lõpule jõudnud. See põhjustas imperialistlike röövsõdade tekkimist kolooniate ja mõjusfääride ümberjaotamise eest. Töölisklassil ei olnud tol ajal võimalust avaldada otsustavat mõju küsimuse lahendamisele, kas sõda puhkeb või mitte. Neis tingimustes püstitasid töölisklassi

parimad esindajad loosungi muuta imperialistlik sõda kodusõjaks, s. t. kasutada sõja poolt esile kutsutud kriisi selleks, et töölisklass võtaks võimu enda kätte. Ikka sagedamini puhkesid üksikute imperialistlike rühmituste vahel verised, hävitavad sõjad, mis tõid endaga kaasa töörahva jaoks loendamatuid hädasid.

Kõik see tugevdas laiade rahvahulkade viha kapitalistliku süsteemi vastu ja kiirendas sotsialistliku revolutsiooni küpsemist, mis vabastas inimesed igasugusest sotsiaalsest ning rahvuslikust rõhumisest ja imperialistlikest sõdadest.

Imperialism muutis sotsialismile ülemineku ühiskonna arenmise paratamatuks praktiliseks vajaduseks.

Venemaa oli esimene maa, kes rajas inimkonnale tee sotsialismile.

Venemaa polnud sugugi kõige arenenum imperialistlik riik. Ta oli tehnilis-majanduslikus suhtes paljudest Lääne-Euroopa maaedest ja Ameerika Ühendriikidest tunduvalt maha jäänud. Monopolistlik kapitalism Venemaal oli läbi põimunud tugevate pärisorjusliku korra iganditega, millest tähtsamateks olid mõisnike maomand ja tsaari-isevalitsus. Tsaristlik Venemaa oli rahvaste vangla. Koos sellega kasvas Venemaa majanduslik sõltuvus tugevamat imperialistlikest suurriikidest, peamiselt Inglismaast ja Prantsusmaast. Ent just sellepärast, et Venemaal oli kapitalistlik rõhumine seotud pärisorjusliku ja rahvusliku rõhumisega ning et Venemaa oli muutunud välismaisele kapitalile tribuudimaksjaks, kujunes ta kõigi imperialismi vastuolude sõlmpunktiks ja ühtlasi selle kõige nõrgemaks lüliks. Venemaal kasvas maailma kõige revolutsioonilisem töölisklass, kelle eesotsas seisis suure Lenini poolt loodud bolševike partei, uut tüüpi partei, kes põhjalikult erines II Internatsionaali reformistlikest parteidest. XX sajandi algul kandus rahvusvahelise revolutsioonilise liikumise keskus üle Venemaale.

Juba esimene Vene revolutsioon 1905.—1907. a. tegi lõpu kapitalismi suhteliselt «rahulikule» arenemisele Euroopas ja Aasias. See revolutsioon avas imperialismiajastu revolutsiooniliste võitluste perioodi ja tõstis vene töölisklassi kogu maailma revolutsioonilise proletariaadi esirinda.

Esimene maailmasõda ja Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võit. Sotsialistliku revolutsiooni võimsaks kiirendajaks oli esimene maailmasõda aastail 1914—1918. See imperialismi poolt sünnitatud sõda tõi inimkonnale tohutuid õnnetusi. Sõja käigus tapeti ja suri haavadesse 10 miljonit inimest. Üle 20 miljoni inimese sai haavata või jäi invaliidiks. Sõdivate riikide sõjakulud moodustasid ligi 350 miljardit dollarit.

Esimene maailmasõda kutsus välja töötavate hulkade suure viha imperialismi vastu ja põhjustas enamikus sõdivates riikides sügava revolutsioonilise kriisi. Venemaa töölisklass, keda juhtis bolševike partei, kasutas edukalt ära imperialismisüsteemi nõrge-

nemise sõja tagajärjel ning viis liidus talurahvaga läbi 1917. a. kodanlik-demokraatliku Veebruarirevolutsiooni ja kukutas tsarismi. Kuid võimu riigis haaras kodanlik Ajutine Valitsus, kes ei andnud rahvale ei rahu ega maad. 1917. a. oktoobris viis bolševike partei V. I. Lenini juhtimisel Venemaa töölisklassi ja töötava talurahva võitlusele sotsialistliku revolutsiooni võidu eest.

25. oktoobril (7. novembril) 1917. a. toimus Venemaa pealinnas Petrogradis tööliste ja soldatite võidukas relvastatud ülestõus. Kukutati kodanlik Ajutine Valitsus. Samal päeval alanud II ülevenemaaline nõukogude kongress teatas võimu üleminekust riigis tööliste, soldatite ja talupoegade saadikute nõukogudele.

26. oktoobril (8. novembril) võttis nõukogude kongress vastu kuulsa leninliku rahudekreedi, mis avas tee revolutsiooniliseks väljaastumiseks sõjast ja pani vääramatud alused Nõukogude riigi rahuarbastavale välispoliitikale.

Samal päeval võeti vastu ajalooline maadekreet, mis viis täide talurahva sajanideid kestnud unistuse mõisnike maavalduse kaotamisest.

Kongress valis esimese Nõukogude töölis-talurahva valitsuse, mille eesotsas seisis V. I. Lenin.

Oktoobrirevolutsiooni tulemusena kukutati Venemaal — ühes maailma suurimas riigis — kapitalistide ja mõisnike võim ning loodi tööliste ja talupoegade sotsialistlik riik. Esmakordselt inimkonna sajanditepikkuses ajaloos (välja arvatud Pariisi Kommuuni lühiaegne eksisteerimine) läks riigivõim töötajate kätte. Nõukogude sotsialistliku riigi näol loodi uut tüüpi riik, proletariaadi diktatuuri riik, mis oli uut, kõrgemat tüüpi demokraatia, rahva valdava enamuse, töötajate demokraatia.

Oktoobrirevolutsioon oli kõige sügavam sotsiaalne pööre inimkonna ajaloos. Kõik senised revolutsioonid olid piirdunud võimu üleminekuga ühelt ekspluateerijate klassilt teisele. Muutus ainult ekspluateerimise vorm, ekspluateerimine ise aga jäi. Oktoobrirevolutsioon tegi lõpu igasugusele inimese ekspluateerimisele teise inimese poolt ning sotsiaalsele ja rahvuslikule rõhumisele.

Oktoobrirevolutsiooni rahvusvaheline tähtsus. Oktoobrirevolutsioon oli suur pööre mitte üksnes Venemaa ajaloos. Ta avas uue ajastu kogu inimkonna ajaloos: kapitalismi hukkumise ja uue, sotsialistliku ühiskonna kindlustumise ajastu.

Oktoobrirevolutsioon oli kapitalismisüsteemi arengu seaduspärane tagajärg. Ta väljendas mitte ainult Venemaa rahvaste, vaid kogu inimkonna ammu valminud vajadusi. Selles ongi tema ammendamatu mõju allikas maailma ajaloo käigule.

Oktoobrirevolutsiooni vahetul mõjutusel toimus rida revolutsioone ja kapitalistlike maade tööliste revolutsioonilisi väljaastumisi, nagu 1918. a. novembrirevolutsioon ja nõukogude loomine Saksamaal, 1919. a. proletaarne revolutsioon Ungaris, vabrikute ja tehaste ülevõtmine tööliste poolt Põhja-Itaalias 1920. a. jne.

Oktoobrirevolutsioon avas imperialismimaades sotsialistlikkude revolutsioonide ajastu.

Suur oli Oktoobrirevolutsiooni mõju ka asumaade ja sõltuvate maade rahvahulkadele. Oktoobrirevolutsiooni mõjul algas Idamaades rahvusliku vabadusliikumise võimas tõus, mis väljendus eraldalt niisugustes sündmustes, nagu imperialismivastane «4. mai liikumine» Hiinas 1919. a., rahvuslik-kodanlik revolutsioon Türgis 1920. a. ning massilised imperialismivastased väljaastumised Indias, Egiptuses ja mujal.

Oktoobrirevolutsioon avas asumaades ja sõltuvates maades rahvuslik-vabastuslike revolutsioonide ajastu.

Oktoobrirevolutsioon ei olnud revolutsioon mitte ainult sotsiaal-majanduslike suhete alal, vaid revolutsioon ka mõtlemisviisis ja ideoloogias. Ta andis purustava löögi oportunistlike ja revisionistlike töölisliikumises ning demonstreeris kujukalt marksismi-leninismi õigsust ja suurt elujõudu. Ta äratas Lääne ja Ida eesrindlikus proletariaadis ja intelligentsis püüde suurte leninlike ideede omandamiseks ning nende loovaks kasutamiseks oma ülesannete lahendamisel. Iseloomustades Oktoobrirevolutsiooni mõju Hiina ja teiste maade eesrindlikele inimestele, kirjutas Mao Ze-dong: «Oktoobrirevolutsiooni kogupaugud kandsid marksismi-leninismi meieni. Oktoobrirevolutsioon aitas maailma ja Hiina eesrindlikel inimestel kasutada proletaarset maailmavaadet maa-saatuse kindlaksmääramisel ja oma probleemide läbivaatamisel. Tuleb minna venelaste teed mööda — niisugune oli järeldus.»¹

Oktoobrirevolutsiooni mõjul algas välismaistes sotsiaaldemokraatlikes parteides pahempoolsete rühmituste eraldumine reformistidest ning kommunistlike parteide moodustamine.

Juba 1918. a. tekkisid kommunistlikud parteid Soomes, Ungaris, Poolas, Austrias, Saksamaal ja Argentiinas. Paljudes Euroopa, Aasia ja Ameerika maades tekkisid kommunistlikud rühmitused.

1919. a. märtsis tuli Moskvas Venemaa Kommunistliku (bolševike) Partei initsiatiivil kokku esimene ülemaailmne kommunistlike parteide ja pahempoolsete sotsiaaldemokraatlike rühmituste konverents, kes võttis vastu ajaloolise otsuse III, Kommunistliku Internatsionaali (Kominterni) loomisest.

Komintern kuulutas oma eesmärgiks võita kommunismile valdav enamus maailma kõigi maade tööliklassist ja töötajate teistest kihtidest ning võidelda kapitalistliku korra kukutamise ja proletariaadi diktatuuri kehtestamise eest.

Kominterni loomine oli selgeks tunnistuseks nendest muudatustest, mis olid toimunud Oktoobrirevolutsiooni mõjul rahvusvahelises töölisliikumises. Reformistide ja reformistliku ideoloogia üle-

¹ Мао Цзе-дун, О диктатуре народной демократии, М., Госполитиздат, 1949, стр. 5—6.

võim lääneriikide töölisliikumises oli murtud. Algas marksismi-leninismi revolutsioonilise ideoloogia tormilise levimise periood kõigi maade töölisliikumises.

Lähematel aastatel pärast Oktoobrirevolutsiooni võitu tekkisid kommunistlikud parteid enamikus maailma maades, sealhulgas Ameerika Ühendriikides, Inglismaal, Prantsusmaal, Itaalias, Hispaanias, Hiinas ja Jaapanis. Mõned välismaised kommunistlikud parteid (Hiinas, Prantsusmaal ja mujal) olid juba Teise maailmasõja eelõhtul muutunud töölisklassi poliitilisteks massiparteideks. Komintern osutas noortele välismaistele kommunistlikele parteidele suurt abi.

Kominterni teened rahvusvahelises töölisliikumises on väga suured. Komintern taastas ja laiendas üksikute maade töötajate vahel sidemeid, mis olid Esimese maailmasõja perioodil katkenud. Ta aitas välisriikide noortel kommunistlikel parteidel omandada marksistlik-leninlikku teooriat ja õpetas seda loovalt kasutama antud maade konkreetsetes tingimustes. Ta aitas kaasa paljude kommunistlike parteide juhtiva kaadri kasvatamisel ja karastamisel.¹

Oktoobrirevolutsioon oli sotsialistliku revolutsiooni klassikaline näide. Oktoobrirevolutsiooni põhijooned ühtivad sotsialistliku revolutsiooni võidu põhijoonte ja seaduspärasustega.

Oktoobrirevolutsiooni põhijoonte hulka, millest V. I. Lenin kirjutas, et nende tähtsus «pole kohalik, rahvuslikult eriomane, ainult Venemaad haarav, vaid rahvusvaheline»², kuuluvad: töötavate hulkade juhtimine töölisklassi poolt esotsas marksistlik-leninliku parteiga; poliitilise võimu kättevõtmine töölisklassi poolt ja proletariaadi diktatuuri kehtestamine ühes või teises vormis; töölisklassi liit talurahva põhihulkade ja kõigi teiste töötajatega; rahvusliku rõhumise likvideerimine ning võrdsuse ja vennaliku sõpruse loomine rahvaste vahel; kapitalistliku omandi likvideerimine ja sotsialistliku, ühiskondliku omandi kehtestamine põhilistele tootmisvahenditele; põllumajanduse järkjärguline sotsialistlik ümberkorraldamine; sotsialistliku revolutsiooni saavutuste otsustav kaitsmine väliste ja sisemiste klassivaenlaste vastu; kõigi maade tööliste solidaarsus võitluses sotsialismi ja kommunismi ideede võidu eest — proletaarne internatsionalism.

Oktoobrirevolutsioon rajas kogu inimkonnale tee sotsialismile. Ta avaldas ja avaldab edaspidi mõju kogu maailma ajaloo käigule.

Kaks etappi käesoleva ajastu arenemises. Pärast Teist maailmasõda läksid mööda Oktoobrirevolutsiooni teed veel mitmete

¹ Kominterni laialisaatmine 1943. a. oli tingitud sellest, et kommunistlikud parteid olid selleks ajaks juba kasvanud, tugevnenud, omandanud revolutsioonilises võitluses suuri kogemusi ja võisid tegutseda täiesti iseseisvalt. Pääaegu kõigi maade kommunistlike parteide, kes pealegi tegutsesid täiesti erinevates tingimustes, juhtimine ühest keskusest muutus praktiliselt võimatuks.

² V. I. Lenin, Teosed, 31. kd., lk. 5.

Euroopa ja Aasia maade töötajad. Sotsialism väljus ühe maa raamidest ja muutus maailmasüsteemiks. Tekkis võimas ülemaailmne sotsialismileer. Algas imperialismi häbiväärse koloniaalsüsteemi lagunemine. Kõik see tähistas uue etapi saabumist käesoleva ajastu arenemises — sotsialismi kehtestamise ja kindlustumise etapi saabumist rahvusvahelises mastaabis.

Oktoobrijärgne periood maailma ajaloos jaguneb selgesti kaheks etapiks. Esimene etapp algas Oktoobrirevolutsiooni võiduga. Sel etapil töölisklassi võim ja uus, sotsialistlik kord kindlustusid ainult ühel maal — Nõukogude Liidus. Ja kuigi Nõukogude Liit oma olemasolu esimesest päevast peale avaldas erakordselt suurt mõju rahvusvahelisele elule, määras ikkagi just imperialism suurel määral rahvusvaheliste suhete käigu ja iseloomu.

Teine etapp käesoleva ajastu arenemises on seotud sotsialismi maailmasüsteemi kujunemisega. Sel etapil väljus töölisklassi võim (proletariaadi diktatuur) ühe maa raamidest ja sai rahvusvaheliseks jõuks. Jõudude suhe maailma areenil muutus põhjalikult sotsialismi kasuks. Sotsialismi maailmasüsteem muutub otsustavaks teguriks inimühiskonna arenemises. On loodud kõik eeldused selleks, et sotsialism üha enam määraks rahvusvaheliste suhete iseloomu, meetodid ja teed. On tekkinud reaalsed võimalused imperialistlike maailmasõdade vältimiseks ja nende kaotamiseks ühiskonna elust, kuigi imperialismi agressiivne loomus pole sugugi muutunud.

Käesoleva ajastu arenemise teisel etapil on tekkinud uued ja palju soodsamad tingimused võitluseks rahu, demokraatia ja sotsialismi eest, Oktoobrirevolutsiooni ürituse võidu eest ülemaailmses mastaabis.

KAPITALISTLIK MAAILM KAHE MAAILMASÕJA VAHELISEL PERIOODIL

§ 2. Kapitalismi üldkriis ja selle arenemise esimene etapp

Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon andis kapitalismile ränga hoobi, millest see kunagi ei toibu. Esimese maailmasõja ja Oktoobrirevolutsiooni ajal algas kapitalismi üldkriis.

Kapitalismi üldkriis pole mitte järjekordne ja mööduv kriis, nagu neid kapitalismi ajaloos palju on olnud. See on sügavatest sisemistest põhjustest tingitud parandamatu kriis. See on maailma kogu kapitalistliku süsteemi kriis, mis haaras nii majandust kui ka poliitikat. Kriis haarab terve ajaloolise epohhi, mida iseloomustavad sõjad, revolutsioonid ning võitlus sureva kapitalismi ja võidule tuleva sotsialismi vahel.

Kapitalismi üldkriisi põhiliseks tunnuseks on maailma jagunemine kaheks süsteemiks — sotsialistlikuks ja kapitalistlikuks.

Oktoobrirevolutsiooni tulemusena lakkas kapitalism olemast ainuke ja kõikehaarav maailmasüsteem nagu varem. Kõrvuti kapitalistliku süsteemiga, mis läks vastu oma langusele, tekkis kasvav ja tugevnev sotsialistlik süsteem, mis on vastandlik kapitalistlikele süsteemile ning mis juba oma eksisteerimise faktiga kõigutab kapitalismi aluseid.

Kapitalismi üldkriisi üheks põhjooneks on imperialismi koloniaalsüsteemi kriis, mis algas Oktoobrirevolutsiooni mõjul. See kriis väljendus asumaade ja sõltuvate maade rahvusliku vabadusliikumise võimsas tõusus.

Kapitalismi üldkriisi iseloomustavateks joonteks on samuti võitluse teravnemine kapitalistlike suurriikide vahel müügiturgude pärast, ettevõtete krooniline alakoormatus, määratu töötute armee, mis muutub ajutisest reservist alatiseks.

Poliitikas väljendub kapitalismi üldkriis terve rea kapitalistlike riikide valitsevate ringkondade loobumises kodanlikust demokraatiast, terroristliku fašistliku diktatuuri sisseseadmises mõnel maal, revolutsioonilise töölisliikumise tõusus ja klassivõitluse teravnemises ning kommunistlike parteide mõju ja autoriteedi kasvus.

Kapitalismi üldkriisi esimene etapp. Esimene maailmasõda ja Venemaa väljalangemine kapitalistlikust süsteemist panid aluse

kapitalismi üldkriisi esimesele etapile. Sellel etapil oli Nõukogude Liit ainuke riik, kes rajas inimkonnale teed sotsialismile. Ta sarnanes kapitalismi haardes olevale kindlusele.

Kapitalismi üldkriisi esimesel etapil võib kapitalistliku maailma arenemise jaotada kolme perioodi:

1) Aastad 1917—1923. See oli kapitalismi aluste sügava revolutsioonilise vapustuse periood. Lääne-Euroopas ja Aasias levis revolutsioonide ja töötajate massiliste väljaastumiste laine. Ent sotsiaaldemokraatia juhtide reetlikkus ja noorte kommunistlike parteide nõrkus võimaldasid Lääne-Euroopa kodanlusel, kes oli palju tugevam ja kogenum kui Venemaa kodanlus, töölisi võita.

2) Aastad 1924—1929. See oli kapitalismi nn. osalise stabilisatsiooni periood. Seda perioodi iseloomustas ajutine mõõn revolutsioonilises liikumises ja mõningane majanduslik tõus kapitalistlikes riikides.

3) Aastad 1929—1939. Kapitalismi osalise stabilisatsiooni perioodi krahh ning kapitalistliku maailma üleminek uuele sõdade ja revolutsioonide ajajärgule. Sel perioodil kasvas väga tugevasti kommunistlike parteide ja marksismi-leninismi ideoloogia mõju rahvusvahelises tööliikumises. Tugevnes töötajate võitlus enda vabastamise eest.

1929. a. algas peamiselt kapitalistlikul maal — Ameerika Ühendriikides — majanduskriis, mis järkjärguliselt laienes kõikidele teistele kapitalistlikele maadele ja muutus ülemaailm- seks.

1929.—1933. a. ülemaailmne majanduskriis oli palju sügavam ja teravam kui kõik eelmised majanduskriisid. Neil aastail vähenes tööstuslik tootmine kõigis kapitalistlikes maades enam kui $\frac{1}{3}$ võrra. Kapitalistlike maade väliskaubandus ja rahandus sattusid täielikku korratusse. Kriisi tagajärjel tekkis seninähtamatu tööpuudus. 1933. a. oli kõigis kapitalistlikes riikides enam kui 30 miljonit täielikult töötut. Tööstuskriis põimus läbi agraarkriisiga, mis veelgi suurendas üldist majanduslikku laost.

1929.—1933. a. ülemaailmne majanduskriis teravdas kõiki imperialismi sisemisi ja väliseid vastuolusid ning tõukas kapitalistliku maailma uuele maailmasõjale.

1. peatükk

SÖJAJÄRGNE MAAILMA ÜMBERJAOTAMINE

§ 3. Versailles'-Washingtoni süsteem

Esimese maailmasõja lõpp. Pariisi rahukonverents. 1918. aasta sügisel läksid Antandi sõjaväed Läänerindel üle üldisele pealetungile. Äärmuseni kurnatud Saksa armee taganes.

Saksa rahvas ei tahtnud enam sõida. Saksamaal valmis revolutsioon.

Oktoobrikuu algul saatis Saksa valitsus Ameerika Ühendriikide presidendile Wilsonile palve vaherahu sõlmimiseks.

Selleks ajaks olid Saksamaa liitlased Bulgaaria, Türgi ja Austria-Ungari sõjaliselt purustatud ning kapituleerunud.

Algas paljurahvuselise Austria keisririigi lagunemine. Keska- ja Kagu-Euroopas tekkisid uued riigid: Tšehhoslovakkia, Jugoslaavia, Poola, Austria ja Ungari.

Novembri algul toimus Saksamaal revolutsioon. Hohenzollernite monarhia kukutati. Berliinis läks võim Eberti sotsiaaldemokraatliku valitsuse kätte.

Saksamaa revolutsioonist hirmutatud Antandi riigid loobusid Saksa armee täielikust purustamisest ja liitlasvägede sissemarsist Berliini.

11. novembril 1918 kirjutas Saksa delegatsioon Compiègne'i metsas liitlasvägede ülemjuhataja marssal Fochi vagunis alla liitlasvägede ülemjuhatause poolt esitatud vaherahu tingimustele.

1919. a. jaanuari keskel avati Pariisis liitlasriikide konverents rahulepingu sõlmimiseks Saksamaa ja teiste võidetud riikidega. Konverentsist võttis osa 27 riiki, kes sõidid Antandi poolel. Saksamaad ja teisi võidetud riike ei lastud rahukonverentsi tööst osa võtta. Konverentsile ei kutsutud ka Nõukogude valitsust, ehkki just Venema oli kannnud peamist raskust võitluses Saksamaaga.

Väikeriikide arvamust Pariisi konverentsil tegelikult ei arvestatud. Rahutingimuste väljatöötamine toimus kulisside taga. Peaosa mängisid konverentsil Ameerika Ühendriikide president Wilson, Inglismaa peaminister Lloyd George ja Prantsusmaa peaminister Clemenceau (konverentsi juhataja).

Konverentsist osavõtjaid ühendas püüe kindlustada oma võitu Saksamaa üle, kukutada nõukogude võim Venemaal ning maha suruda revolutsiooniline liikumine teistes maades.

Pariisi rahukonverentsi üheks tähtsamaks küsimuseks oli «vene küsimus» — küsimus võitlusviisidest Vene revolutsiooni ja selle mõju vastu teistes riikides. Konverents muutus relvastatud interventsiooni staabiks Nõukogude Venemaa ja teiste revolutsioonikollete vastu.

Ent konverentsist osavõtjate vahel toimus terav võitlus saagi jaotamise pärast. Iga võitja-suurriik püüdis oma positsiooni kindlustada teiste riikide arvel. Prantsuse imperialistid taotlesid Saksamaa tükeldamist ja maksimaalset nõrgendamist majanduslikus ja poliitilises mõttes. Nad nõudsid Reini vasakul kaldal asuvate maade äravõtmist Saksamaalt ja nende maade arvel väikese Reini vabariigi loomist, mis oleks Prantsuse protektoraadi all. Nad esitasid ka Baieri Saksamaast eraldamise plaani. Ent Lloyd George ja Wilson astusid otsustavalt välja Prantsusmaa plaanide vastu Saksamaa tükeldamiseks ja tema täielikuks nõrgestamiseks. Nad

soovisid küllaltki tugeva imperialistliku Saksamaa säilitamist oma-
moodi vastukaaluks Prantsusmaale. Peamiselt püüdsid nad aga
säilitada Saksamaad rahvusvahelise reaktsiooni ühe tähtsama rel-
vana Nõukogude Venemaa vastu.

Sügavad lahkkelid tekkisid liitlaste vahel ka paljudes teistes
küsimustes. Lõpuks saavutasid tähtsamad konverentsist osavõtjad
siiski kompromissi. Selle eest aga riivati nõrgemate osavõtjate
huve.

Versailles' rahuleping. 28. juunil 1919 kirjutasid Saksamaa
esindajad alla võitjate suurriikide poolt dikteeritud rahulepingule.
Allakirjutamise koha järgi nimetatakse seda Versailles' rahulepin-
guks. See oli röövellik, imperialistlik rahuleping. Selle dikteeris
Antandi imperialistide püüe nõrgendada oma võistlejat — Saksa-
maad — ja tema arvel kasu saada. Samal ajal säilitas see rahu-
leping reaktsiooniliste jõudude ülevõimu Saksamaal ning oli suu-
natud saksa rahva ja teiste Euroopa rahvaste vabadusliikumise
vastu.

Võitjad riigid võtsid Saksamaalt ära kõik tema asumaad ja
jaotasid need omavahel. Prantsusmaa sai tagasi 1871. a. sakslaste
poolt haaratud Elsass-Lotringi. Peale selle anti Prantsusmaale
täielikuks omandiks Saarimaa kivisöökaevandused. Saarimaa ise
läks 15 aastaks Rahvasteliidu hoolduse alla. Belgiale läksid Eupeni
ja Malmédy alad, Taanile — Põhja-Slesvig.

Saksamaa tunnustas Poola iseseisvust ja tagastas talle osa
Poolalt haaratud maid: Ida-Poznani ala, osa Lääne- ja Ida-Preisi-
maad (Poola koridori), osa Ülem-Sileesiat. Saksamaa loobus ka
Gdanskist (Danzigist), kuid Poola ei saanud seda oma tähtsamat
sadamat kätte. Gdansk muudeti Rahvasteliidu kaitse all olevaks
«vabalinnaks». Saksamaa loobus ka Klaipedast (Meemelist), mis
hiljem anti Leedule üle.

Küsimus Saksa-Poola piirist otsustati Versailles' rahulepin-
guga Poola kahjuks. Poola jäi ilma avarast väljapääsust Balti
merele. Saksamaa koosseisu jäi üle 100 000 km² põliseid Poola
maid arvuka poola elanikkonnaga.

Saksamaa suhtes kehtestati sõjalised kitsendused. Kaotati ül-
dine sõjaväekohustus. Saksamaal lubati pidada ainult 100 000-me-
helist vabatahtlikku reichswehri¹. Saksamaa sõjalaevastiku koos-
seisus lubati pidada ainult 6 väikest soomuslaeva ja mõningaid
väiksemaid laevu. Saksamaale keelati allveelaevastiku, raskesuur-
tükiväe ja sõja-lennuväe pidamine. Dikteeriti ka Saksa kindral-
staabi likvideerimine.

Saksamaa pidi tasuma reparatsioone, mille üldsumma määrati
hiljem kindlaks 132 miljardile kuldmarginale.

Reini tsoon demilitariseeriti. Saksamaal oli keelatud pidada või
ehitada Reini vasakule kaldale, samuti 50 kilomeetri laiusele alale

¹ Reichswehr — impeeriumi (riigi) sõjavägi.

Territoriaalsed muudatused Euroopas Versailles' rahulepingu järgi 1919. a.

1 — Elsass-Lotringi territoorium, mis läks Saksamaalt Prantsusmaale. 2 — Belgiale läinud Eupen-Malmédy ja Morene piirkond. 3 — Osa Slesvigist, mis anti üle Taanile pärast plebist-siiti 1920. a. 4 — Meemeli piirkond, mille Antandi riigid 1920. a. oma kontrolli alla võtsid ja mis 1923. a. Leedule läks. 5 — Vabalinnd Danzig. 6 — Poznan ja Lääne-Preisimaa, mis anti tagasi Poolale. 7 — Osa Ülem-Sileesias, mis anti 1921. a. Poolale. 8 — 1924. a. Tšehhoslo-vakkiale läinud Gulčinski piirkond.

Reini paremal kaldal, mis tahes sõjalisi ehitusi ja hoida seal sõja-väge.

Versailles' rahulepingu täitmise kindlustamiseks Saksimaa poolt okupeerisid liitlased Reini vasakul kaldal asuvad Saksa alad 15 aastaks.

Versailles' rahuleping tõi saksa töörahvale rahvusliku orjasta-mise ning kahekordse ikke — kodumaiste ja välismaiste imperia-listide ikke. Iseloomustades Versailles' rahu kirjutas V. I. Lenin:

«See on ennekuulmatu, röövellik rahu, mis asetab kümned miljonid inimesed, sealhulgas kõige tsiviliseeritumad, orjaseisundisse.»¹

Siiski ei andnud see rahu täielikku garantiid Saksa agressiooni taassünni vastu. Vastupidi, ta isegi säilitas saksa militarismi sotsiaal-majanduslikud alused ja revanšistliku Saksa armee tuumiku.

Rahvasteliidu loomine. Versailles' rahu üheks koostisosaks oli Rahvasteliidu pakt.

Rahvasteliidu loomise idee esitasid Esimese maailmasõja aastail rea maade kodanlik-patsifistlikud ringkonnad ja seda toetasid Antandi juhid. Pärast Oktoobrirevolutsiooni võitu tõstsid Antandi riikide valitsused enneolematut kära Rahvasteliidu loomise ümber. Sellega püüdsid nad toetada rahvahulkade patsifistlike illusioone ning vähendada mõju, mida neile avaldas Nõukogude võitlusprogramm püsiva ja demokraatliku rahu eest rahvaste vahel.

Formaalselt loodi Rahvasteliit rahu toetamise ja rahvusvahelise julgeoleku organina. Rahvasteliidu põhikiri nägi ette majanduslike, rahanduslike ja sõjaliste sanktsioonide rakendamist riikide suhtes, kes asuvad agressiooni teele.

Tegelikult muutus Rahvasteliit temas võimutsevate suurriikide, eelkõige Inglismaa ja Prantsusmaa imperialistliku poliitika teostamise organiks. Rahvasteliit oli Nõukogude riigi vastase sõjalise, diplomaatilise ja igasuguse muu võitluse organiseerimise üheks keskuseks. Ühtlasi oli Rahvasteliit organiks, kes toetas häbiväärset koloniaalse rõhumise süsteemi.

Laialdane populaarsus, mille kõigi maade töötajate hulgas võitis Nõukogude valitsuse poolt püstitatud loosung rahvaste enesemääramise õigusest, ei lubanud Inglismaa, Prantsusmaa ja Jaapani imperialistidel avalikult annekteerida Saksamaalt ja Türgilt haaratud asumaid. Sel ettekäändel, nagu oleksid nende alade elanikud võimetud ise ennast valitsema, anti nad Rahvasteliidu hoolduse alla, tegelik hooldamine aga pandi võitjatele maadele.

Inglismaa sai mandaadi Palestiinale, Transjordaaniale, Iraagile, Tanganjiikale ja teistele aladele; Prantsusmaa — Süüriale, Liibanonile, osale Togost ja Kamerunist; Jaapan — Mariaani, Karoliini ja Marshalli saartele.

Mandaadi-süsteem oli tegelikult ainult koloniaalike uus vorm.

Oma 20-aastase eksisteerimisaja jooksul ei karistanud Rahvasteliit ühtki agressorit ega abistanud ühtki agressiooniohvrit. Nõukogude Liit astus Rahvasteliitu 1934. a. Ta tegi sellele rahvusvahelisele organisatsioonile ettepaneku tarvitusele võtta rea abinõusid fašistliku agressiooni vastu. Ent Nõukogude Liidu ettepanekuid ei võetud vastu.

Rahvasteliit jättis rahvastele halva mälestuse.

¹ V. I. Lenin, Teosed, 31. kd., lk. 293.

§ 4. Versailles'-Washingtoni süsteem (järg)

Rahulepingud Saksamaa endiste liitlastega. Rahulepingud Saksamaa endiste liitlastega koostati Versailles' lepingu eeskujul.

Rahulepingut Austriaga nimetatakse selle allakirjutamise koha järgi Saint-Germaini rahulepinguks. See kirjutati alla 1919. aasta septembris.

Selle lepingu järgi tunnustas Austria Tšehhoslovakkia iseseisvust ja loovutas talle oma endised provintsid Böömi- ja Määrimaa.

Austria tunnustas Jugoslaavia iseseisvust ja loobus oma lõuna-slaavi rahvastikuga aladest. Need alad jaotati hiljem Jugoslaavia ja Itaalia vahel. Itaalia sai Juliuse Alpid ja Istria ühes Triestiga. Jugoslaavia koosseisu läks endistest Austria valdustest Sloveenia, Dalmaatsia, Bosnia ja Hertsegoviina.

Austria andis Itaaliale ka Trentino piirkonna ja Lõuna-Tirooli, valdavas osas austerlastega asustatud alad.

Saint-Germaini rahuleping ignoreeris Bukoviina rahvaveetše tahet, kes oli vastu võtnud otsuse Bukoviina ühinemisest Nõukogude Ukrainaga ning andis Bukoviina Rumeeniale.

Austrias, samuti kui Saksamaal, kaotati üldine sõjaväekohustus. Austrial võis olla ainult 30 000-meheline vabatahtlikest koosnev armee. Austria pidi tasuma reparatsioone.

Saint-Germaini rahu, mis pani Austriale rasked ning orjastavad kohustused ja rikkus jämedalt Kesk- ja Kagu-Euroopa rahvaste õigusi ja huve, oli reaktsioonilise, imperialistliku iseloomuga.

Ungariga sõlmiti rahuleping tunduvalt hiljem kui Austriaga. Seda põhjustasid Ungaris toimunud tähtsad poliitilised sündmused.

1918. aasta novembris kuulutati Ungari, samuti nagu Austria, iseseisvaks vabariigiks. Kuid Ungari kodanlus ei suutnud hoida võimu enda käes. Tööliste ja talupoegade hulgas kasvas kiiresti kommunistide mõju, kes kutsusid üles kodanluse võimu kukutamisele ja liidu sõlmimisele Nõukogude Venemaaga. Sotsiaaldemokraatia juhid olid tööliste surve all sunnitud loobuma kodanluse edasisest toetamisest. 1919. aasta märtsis, terava poliitilise kriisi tagajärjel, mille oli välja kutsunud Antandi ultimaatum Ungari uute piiride kohta, oli kodanlik valitsus sunnitud lahkuma. Sotsiaaldemokraatlik ja kommunistlik partei leppisid kokku proletariaadi diktatuuri kehtestamises riigis ja ühinesid üheks parteiks. Ungari proletariaat võttis rahulikult teel võimu enda kätte. 21. märtsil 1919 kuulutati Ungari nõukogude vabariigiks. Kommunistidest ja sotsiaaldemokraatidest, kes nüüd kuulusid ühte parteisse, moodustati nõukogude valitsus. Tegelikult oli valitsuse juhiks kommunistide juht Béla Kun. Nõukogude valitsus natsionaliseeris tööstuse, pangad, transpordi, kehtestas kaheksatunnilise tööpäeva jne. Loodi Punaarmee. Kõik mõisnike maad konfiskeeriti.

Ungari kommunistid eesotsas Béla Kuniga olid proletaarse

Austria-Ungari lagunemine.

revolutsiooni üritusele piiritult ustavaks ja kangelaslikuks töölisklassi avangardiks. Kuid neil puudus veel vajalik marksistlik-leninlik karastus ja poliitilise võitluse kogemus. Nad tegid rea tõsiseid vigu, mis said nõukogude vabariigile Ungaris hukatuslikuks. Mõisnikelt konfiskeeritud maad ei jagatud talupoegadele. Mõisad muudeti suurteks riiklikeks majanditeks. See viga takistas püsiva liidu loomist töölisklassi ja talupoegade vahel ning nõrgendas nõukogude võimu Ungaris. Kommunistliku ja sotsiaaldemokraatliku partei ühinemine toimus küllaldase ideoloogilise ettevalmistusega. Ühendatud parteisse läksid tõeliste revolutsionääride kõrval ka juhuslikud inimesed ning isegi töölisklassile vaenulikke elemente, mis omakorda nõrgestas parteid.

Antant paiskas nõukogude Ungari vastu Prantsuse, Tšehhoslovakkia ja Rumeenia väed. Nõukogude Venemaa elas sel ajal üle raskeid päevi ega saanud ungari töörahvale osutada otsest relvastatud toetust. Nõukogude võimu vastu astusid välja ka Ungari kontrrevolutsiooni jõud, keda juhtis admiral Horthy. Pärast 4,5-kuist kangelaslikku võitlust purustati Ungari Punaarmee. Parempoolsed sotsiaaldemokraadid reetsid proletariaadi ja läksid üle kontrrevolutsiooni poolele. 1. augustil 1919 kukutati Ungari

valitsus. Algas metsik valge terror. Riigis kehtestati Horthy fašistlik diktatuur.

Antandi riigid toetasid Horthy valitsust ja sõlmisid temaga rahulepingu.

Rahuleping Ungariga kirjutati alla 1920. aasta juunis Versailles's Trianoni suures palees (sellepärast nimetataksegi seda Trianoni rahuks). See rahuleping vormistas Ungari slaavi-valduste äraandmise, tunnustas Ungari enese iseseisvust, kuid pani talle rasked, orjastavad kohustused.

Ungari tunnustas Tšehhoslovakkia ja Jugoslaavia iseseisvust ning loobus esimese kasuks Slovakkia ja Karpaatide-tagusest Ukrainast (suurriigid ignoreerisid Karpaatide-Ukraina rahvakogu otsust selle ala ühinemise kohta Nõukogude Ukrainaga), teise kasuks — Kroaatiast, Sloveeniast ja teistest aladest, Rumeeniale läksid Ungarilt Transilvaania ja veel mõned piirkonnad.

Üldine sõjaväekohustus Ungaris tühistati. Ungaril lubati pidada 35 000-mehelist vabatahtlikest koosnevaid armeed. Ungari pidi tasuma reparatsioonide 170 miljoni kuldkrooni ulatuses. Trianoni rahuleping ei hävitanud Ungari militarismi aluseid. Ühtlasi pani see rahuleping ungari rahvale raske koorma.

Rahulepingul, mille Antandi riigid sundisid peale Bulgaariale, oli samasugune orjastav, imperialistlik iseloom. Selle rahulepingu järgi, mis kirjutati alla 1919. aasta novembris Neuilly's (Pariisi lähedal), kaotas Bulgaaria tunduva osa oma territooriumist. Lääne-Traakia anti üle Kreekale. Selle tagajärjel kaotas Bulgaaria väljapääsu Egeuse merele. Rumeeniale jäi Lõuna-Dobrudža, mille ta oli Bulgaarialt haaranud 1913. a. Mõned Bulgaaria linnad läksid Jugoslaaviale.

Bulgaaria tohtis pidada 20 000-mehelist vabatahtlike armeed. Reparatsioonide pidi ta tasuma 2,2 miljardi kuldfrangi ulatuses.

Neuilly' rahuleping riivas bulgaaria rahva elulisi põhihuve ja teravdas veelgi rahvuslikke vastuolusid Balkani poolsaarel.

Versailles' süsteem. Rahulepingud Saksamaa ja tema endiste liitlastega moodustasid tervikuna tunduva osa kapitalistliku maailma sõjajärgse korralduse süsteemist, mis on tuntud Versailles' süsteemina.

Versailles' süsteem tugevdas Prantsusmaa ülekaalu Euroopa kontinendil, mis oli tekkinud Saksamaa purustamise tagajärjel. Samal ajal kindlustas see süsteem Inglismaa juhtivat osa Lähis-Idas ning tema ülevõimu mereteedel Indiasse ja Briti dominioidesse.

Versailles' süsteemi iseloomustavaks jooneks oli tema Nõukogude-vastane suund. See süsteem sanktsioneeris Baltimaade, Lääne-Ukraina, Lääne-Valgevene ja Bessaraabia lahutamise Nõukogude riigist. Tema tähtsaimaks vahendiks bolševike vastu oli nn. «sanitaarkordon». Nõukogude riigi läänepiiril moodustasid

Antandi imperialistid' omapärase müüri reaktsioonilise režiimiga väikeriikidest. Selle müüriiga püüdsid nad lahutada Lääne-Euroopat kokkupuutest Vene revolutsiooniga.

Versailles' süsteem ei võinud luua ega loonud Euroopas püsivat rahu. Vähe sellest, et ta ei lepitanud võitjaid ja võidetuid, vaid ta isegi süvendas veelgi nendevahelisi vastuolusid. Saksamaa ja teised võidetud riigid püüdsid endalt heita reparatsioonide iket, taastada oma relvastatud jõud ja tagasi saada kaotatud territooriumid.

Versailles' süsteem süvendas võitlust ka võitjate riikide leeris. Inglismaa ei tahtnud leppida Prantsusmaa ülekaaluga Euroopas. Ameerika Ühendriigid ei olnud rahul Inglismaa positsioonide tugevnemisega Lähis-Idas ja Jaapani tugevnemisega Kaug-Idas.

Versailles' süsteemiga kehtestatud kord rikkus paljude rahvaste, sealhulgas ka nõukogude rahva põhilisi elulisi huve.

Seetõttu pidi Versailles' süsteem paratamatult hiljem kokku varisema.

Washingtoni lepingud. Esimese maailmasõja aastail tugevdas Jaapan tunduvalt oma positsioone Hiinas teiste imperialistlike suurriikide, eeskätt Inglismaa ja Ameerika Ühendriikide huvide kitsendamise arvel. Jaapan sidus Hiina orjastavate lepingutega, mis andsid talle erakordselt suured majanduslikud ja poliitilised privileegid sel maal. Jaapanile läks Jiaozhou territoorium Qingdao sadamaga ja kõik teised Saksamaa kontsessioonid Shandongi poolsaarel.

Pariisi rahukonverentsil 1919. a. saavutas Jaapan oma «õiguste» tunnustamise Shandongi poolsaarel. See põhjustas Ameerika kodanluse pahameele ja oli üheks põhjuseks, miks Ameerika Ühendriigid keeldusid Versailles' rahulepingut ratifitseerimast.

Ameerika Ühendriikide valitsevad ringkonnad seadsid oma ülesandeks Pariisi rahukonverentsi otsuste läbivaatamise Kaug-Ida küsimuses. Inglismaa ja eriti Jaapan olid kaua selle vastu. Ometi lõpuks saavutasid Ameerika Ühendriigid, toetudes oma kasvavale majanduslikule ja rahanduslikule võimsusele, imperialistlike riikide nõusoleku rahvusvahelise konverentsi kokkukutsumiseks, et arutada Vaikse ookeani ja Kaug-Ida küsimust, samuti mereväe relvastuse vähendamise küsimust.

See konverents toimus Washingtonis 1921. aasta novembrist kuni 1922. aasta veebruarini. Sellest võttis osa 9 riiki, sealhulgas Ameerika Ühendriigid, Inglismaa, Hiina, Jaapan ja Prantsusmaa. Nõukogude Venemaad, kel olid suured valdused Vaikse ookeani ääres, ei kutsutud sellele konverentsile.

Juhtivat osa Washingtoni konverentsil mängis Ameerika delegatsioon. See näitas Ameerika Ühendriikide mõju tugevnemist rahvusvahelises poliitikas.

Washingtoni konverentsi peaküsimuseks oli Hiina küsimus.

Rahvusliku vabadusliikumise tõus Hiinas sundis imperialiste Hiinale mõningaid järeleandmisi tegema.

Jaapan sõlmis Hiinaga lepingu, mille järgi ta kohustus Shandongi poolsaarelt lahkuma. Inglismaa loobus Hiina kasuks viimaselt renditud Weihaiwei territooriumist.

6. veebruaril 1922 kirjutati alla 9 riigi lepingule poliitikast Hiina suhtes. Selle lepingu järgi kohustusid suurriigid austama Hiina suveräänsust, iseseisvust ja territoriaalset puutumatumust. Nad teatasid oma kavatsusest kinni pidada põhimõttest anda kõigile rahvastele võrdsed võimalused kaubanduse ja tööstuse alal kogu Hiina territooriumil ning mitte hankida erilisi eesõigusi ega luua mõjusfääre üheski Hiina osas. Tegelikult ei tahtnud imperialistid loobuda oma ülevõimust Hiinas. Nende kohustused austada Hiina suveräänsust ja iseseisvust olid demagoogilise iseloomuga ning nad ei täitnud neid kunagi.

9 riigi lepingu reaalne mõte oli selles, et ta andis Ameerika «lahtiste uste» doktriinile Hiinas rahvusvahelise lepingu iseloomu. Sellega andis ta Ameerika kapitalile täiendavaid võimalusi sissetungiks Hiinasse.¹

9 riigi leping säilitas tegelikult kõik imperialistlike riikide privileegid Hiinas ja oli seepärast sügavalt Hiina-vastase iseloomuga.

Mereväe relvastuse vähendamise küsimuses ja teistes konverentsil arutatavates küsimustes võeti vastu kompromissotsused, mis väljendasid Ameerika Ühendriikide rahvusvahelise osatähtsuse tõusu tendentsi.

Ameerika Ühendriikide, Inglismaa ja Jaapani sõjalaevastiku suhe liinilaevade osas määrati kindlaks järgmises proportsioonis — 5:5:3.

Washingtoni lepingud olid täienduseks Versailles' süsteemile. Nad kehtestasid imperialistliku režiimi Vaikse ookeani basseinis vastavalt Ameerika Ühendriikide nõudmistele.

Need lepingud polnud siiski püsivad. Nad tõrjusid Jaapani välja reast Hiinas omandatud positsioonidest ning süvendasid

¹ «Lahtiste uste» doktriini esitas 1899. a. Ameerika Ühendriikide riigisekretär Hay; selles formuleeriti Ameerika poliitika põhimõtted Hiina suhtes. Selleks ajaks oli Hiina juba jaotatud Euroopa suurriikide ja Jaapani poolt «mõjusfäärideks». Ameerika Ühendriigid jäid mõningatel põhjustel Hiina jaotamisele hiljaks ja ei saanud seal endale enam erilist «mõjusfääri» omandada. Hay formuleeris «lahtiste uste» ehk «võrdsete võimaluste» põhimõtte kõigi rahvaste kaubandusliku ja ettevõtte-alase tegevuse jaoks Hiina territooriumil. Püstitades niisuguse põhimõtte, püüdsid Ameerika Ühendriigid kõrvaldada neid takistusi oma sissetungiks Hiinasse, mis olid tekkinud Euroopa riikidele ja Jaapanile antud eriliste õiguste ja privileegidega nende poolt kontrollitavates Hiina osades. Ameerika Ühendriigid tahtsid haarata kogu Hiina turgu.

Täiesti imperialistliku iseloomuga «lahtiste uste» doktriin oli küllaltki pika aja jooksul Ameerika Ühendriikide peamiseks diplomaatiliseks relvaks oma ülevõimu kehtestamisel Hiinas.

seega veelgi imperialistlikke vastuolusid, eeskätt just Jaapani ja Ameerika Ühendriikide vahel.

Need lepingud rikkusid Hiina põhilisi, elulisi huve.

Washingtoni lepingud, nagu kogu Versailles'-Washingtoni süsteem tervikunagi, ei loonud püsivaid rahulikke suhteid, vaid olid ainult vaheahu, ainult samm uue sõja ettevalmistamise teel.

2. peatükk

SAKSAMAA ESIMESEST MAAILMASÕJAST KUNI TEISE MAAILMASÕJANI

§ 5. Saksamaa aastail 1918—1923

Esimese maailmasõja mõju Saksamaale. Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon ja saksa töölisklass. Esimene maailmasõda mõjus katastroofiliselt Saksamaa majanduslikule olukorrale ja teravdas äärmuseni klassivõitlust riigis. Saksamaa kandis palju inimohvreid. Rindel tapeti enam kui 1,8 miljonit inimest. 1,5 miljonit inimest jäi invaliidiks. Sõda põhjustas laose tööstuses ja põllumajanduses. Saksamaa tööstusliku toodangu üldmaht moodustas 1918. a. 57%, võrreldes 1913. a. tasemega. Vilja, kartuli ja teiste toiduainete tootmine vähenes sõja-aastail rohkem kui kaks korda.

Sõjaohvrid ja puudus revolutsioneerisid Saksamaa töölisklassi ja kõiki töötajaid. Aasta-aastalt kasvasid näljarahutused, tööliste streigid, tänavademonstratsioonid. Pahempoolsed sotsiaaldemokraadid, keda juhtisid Karl Liebknecht, Rosa Luxemburg ja Wilhelm Pieck, teostasid laialdast sõjavastast agitatsiooni riigis.

Revolutsiooniline käärimine haaras ka armee ja laevastiku. 1917. a. kevadest peale algas Idarindel saksa sõdurite vennastumine vene sõduritega. 1917. a. augustis tehti katse alustada laevastikus ülestõusu, kuid võimud surusid selle julmalt maha.

Relvastatud Oktoobriülestõusu võitu Petrogradis, leninlikku rahudekreeti ja esimesi sotsialistlikke ümberkorraldusi Nõukogude vabariigis tervitasid Saksamaa töötajad sügava sümπαtia ja entusiasmi. Sotsialistliku revolutsiooni võit Venemaal põhjustas uue võimsa revolutsioonilise liikumise tõusu Saksa tagalas ja armees.

1918. a. jaanuari lõpul algas Berliinis sõja-aastate suurim poliitiline streik. See streik laienes kõigile tähtsamatele tööstuskeskustele riigis. Sellest võttis osa enam kui miljon töölisi. Streigist osavõtjad tervitasid Nõukogude Venemaad ja nõudsid anneksioonideta ja kontributsioonideta rahu sõlmimist temaga. Berliinis ja mitmes teises linnas loodi Venemaa eeskujul tööliste saadikute nõukogud.

1918. a. jaanuarikuu poliitiline streik oli läheneva revolutsiooni ettekuulutajaks Saksamaal.

Saksamaal olid veel lahendamata kodanlik-demokraatliku revolutsiooni ülesanded. Eksisteeris veel monarhia. Saksa külas säilis palju feodalismi igandeid. Samal ajal oli Saksamaa arenenud industriaalmaa. Saksamaal olid kõik materiaalsed eeldused selleks, et, olles likvideerinud feodalismi igandid, üle minna sotsialistliku revolutsiooni ülesannete lahendamisele. Ent Saksamaal ei olnud revolutsioonilist parteid, kes oleks võinud juhtida töötajate võitlust proletaarse revolutsiooni võidu ja sotsialismi eest. «Spartakusbund», mis ühendas pahempoolseid sotsiaaldemokraate, kutsus rahvahulki üles sotsialistliku revolutsiooni teostamisele. Kuid «Spartakusbund» oli nõrk ega suutnud juhtida rahvahulkade revolutsioonilist liikumist.

Enamik saksa töölisi oli parempoolsete sotsiaaldemokraatide ja tsentristide¹ mõju all. Parempoolsete sotsiaaldemokraatide juhid (Ebert jt.) olid häälestatud revolutsioonile ja sotsialismile vaenukult. Tsentristid (Kautsky jt.) toetasid sõnades sotsialismi, kuid sotsialismi ilma revolutsiooni ja proletariaadi diktatuurita.

Saksa töölisliikumise revolutsioonilise tiiva nõrkus ja reformistide ülekaal temas andis reaktioonilistele jõududele võimaluse suruda Saksamaal algav revolutsioon kodanlik-demokraatliku revolutsiooni raamidesse.

1918. a. novembrirevolutsioon. 1918. a. sügisel võttis Saksamaad valitsev sõjalis-bürokratlik kildkond ette rea poliitilisi manöövreid. Oktoobri algul moodustati koalitsiooniline valitsus eesotsas Baadeni printsi Maxiga, keda tunti liberaalina. Sellesse valitsusse läksid Saksamaa ajaloos esmakordselt sotsiaaldemokraadid. Baadeni Max teostas mõned reformid. Kuid see ei suutnud enam revolutsiooni ära hoida.

¹ *Tsentrism* — Esimese maailmasõja eelsel perioodil II Internatsionaali parteides tekkinud oportunistlik vool, mis arenes edasi pärast sõda.

II Internatsionaali parteides tekkis kolm voolu: oportunistid (revisionistid), tsentristid ja pahempoolne, revolutsiooniline tiib, mille ainsateks järjekindlateks esindajateks olid bolševikud. Oportunistid asusid marksismi avaliku revideermise teele. Nad hülgasid avalikult klassivõitluse põhimõtte ja teostasid kodanlusega koostöö poliitikat. Tsentristid, kelle silmapaistvamateks esindajateks Lääne-Euroopa töölisliikumises oli Karl Kautsky, Venemaal aga Trotski, püüdsid vaigistada ja rahustada lahkkelisid oportunistide ja pahempoolsete vahel, püüdsid allutada pahempoolseid parempoolsetele ühe partei koosseisus (siit nende nimetus — tsentristid). Tsentristid varjasid oma oportunistliku revolutsioonilise fraseoloogia taha ja nimetasid ennast Marxi ja Engelsi «õigeusklikeks» järelkäijateks.

Veidi enne Esimese maailmasõja lõppemist löid Saksa tsentristid parempoolsetest lahku ja moodustasid «sõltumatu sotsiaaldemokraatliku partei» (siit ka nende nimetus — sõltumatud).

Tsentrism on varjatud ja seepärast töölisliikumisele kõige ohtlikum, kõige kahjulikum oportunisti erikuju. Seda oli palju raskem paljastada ja kahjutuks teha kui avalikku oportunisti.

3. novembril 1918. a. puhkes Kielis madruste, sõdurite ja tööliste ülestõus. Järgnevatel päevadel toimusid võidukad rahvaülestõusud Hamburgis, Leipzgis, Stuttgartis ja teistes Saksamaa linnades. Ülestõusnud kukutasid kõikjal vana võimu ja moodustasid tööliste ja soldatite saadikute nõukogud.

9. novembril 1918. a. puhkes ülestõus Berliinis. Rahvas vallutas raekoja, Riigipäevahoone, raudteejaamad jne. Wilhelm II põgenes Hollandisse. Baadeni Max läks erru, andes võimu üle Sotsiaaldemokraatliku Partei juhile Ebertile.

10. novembril tuli Berliinis kokku tööliste ja soldatite saadikute nõukogu. Enamus selles kuulus parempoolsetele sotsiaaldemokraatidele ja tsentristidele. Nõukogu kinnitas Eberti poolt kodanlike parteide ja kõrgema militaristliku kildkonna nõusoleku moodustatud ajutise valitsuse, mida nimetati «Rahvavolinike nõukoguks». Selle valitsuse koosseisu kuulusid parempoolsed sotsiaaldemokraadid, sõltumatud ja mõned endised keisri ministrid.

«Rahvavolinike nõukogu» oli nimeliselt sotsialistlik valitsus, kuid tegelikult oli ta kodanlik, kontrrevolutsiooniline valitsus, kes kaitses kapitalistlike monopolide ja junkrute huve. Novembrikuu relvastatud ülestõusu ajal kogu Saksamaal loodud tööliste ja soldatite saadikute nõukogud ei muutunud võitlusorganiteks proletariaadi diktatuuri eest, sest neis olid ülekaalus parempoolsed ja tsentristid; nad muutusid kodanlikku kontrrevolutsiooni kaitsvaks sirmiks.

Arvestades rahvahulkade revolutsioonilist meeoleolu, ja nende survele taastas Eberti valitsus sõna-, koosolekute ja ühingute vabaduse, kuulutas välja amnestia poliitvangidele, kehtestas 8-tunnilise tööpäeva ja riikliku toetuse tööpuuduse, invaliidisuse ja vanaduse puhul.

Samal ajal jättis see valitsus kohale vana monarhistliku ohvitserkonna ja vana ametnikkonna. Ta keelas nõukogudel vahelesegamise armee juhtimisse. Eberti valitsus jätkas keisri Nõukogude-vastast poliitikat. Nõukogude Venemaa saatkond saadeti Berliinist välja. Ebert keeldus vastu võtmast rongi viljaga, mille nõukogude töölisel V. I. Lenini initsiatiivil saatsid saksa tööliste kingituseks.

1918. a. detsembri keskel tuli Berliinis kokku ülesaksamaaline tööliste ja soldatite saadikute nõukogude kongress. Kongress jättis võimu Eberti valitsusele ja kuulutas välja Asutava Kogu valimised. See otsus tähendas, et nõukogud likvideerisid ise. Eberti valitsus asus revolutsiooniliselt meelestatud sõjaväeosadelt ja tööliiskadelt relvi ära võtma.

Saksamaa Kommunistliku Partei asutamine. Parempoolsete sotsiaaldemokraatide avalik üleminek kodanliku kontrrevolutsiooni poole tegi saksa tööliiskumise revolutsioonilise tiiva lõpliku lahkulöömise reformistlikust tiivast mõõdapääsmatuks. 29. detsembril 1918 Berliinis toimunud «Spartakusbundi» (pahempool-

sete sotsiaaldemokraatide) konverentsil tehti ettepanek kommunistliku partei viivitamatuks asutamiseks. Järgmisel päeval toimus Saksamaa Kommunistliku Partei asutamiskongress. Kongress võttis vastu partei programmi, valis keskkomitee ning võttis vastu otsuse partei keskhäälekandja «Die Rote Fahne» väljaandmise kohta. Kongressi poolt vastu võetud programmis esinesid tõsised vead, mis olid omased juba «Spartakusbundile» (partei osatähtsuse ning töölisklassi ja talurahva liidu tähtsuse alahindamine jne.). Ekslik oli ka kongressi otsus Asutava Kogu valimiste boikoteerimise kohta ja keeldumine tööst reformistlikes ametiühingutes. Kuid kommunistliku partei programm oli kõige revolutsioonilisem ja marksismile kõige vastavam programm, mida saksa tööliikumine K. Marxi ja Fr. Engelsi surmast saadik oli omanud. See programm kuulutas saksa töölisklassi kõige lähemaks ülesandeks võitluse nõukogude võimu ja proletariaadi diktatuuri eest.

Kommunistliku partei asutamine oli suureks ja otsustavaks sammuks teel marksismi-leninismi ideoloogia võidule Saksamaa tööliikumises.

Proletariaadi revolutsiooniline väljaastumine 1919. a. algul. Baieri nõukogude vabariik. Eberti valitsuse kontrevolutsiooniline poliitika põhjustas tööliste hulgas sügavat pahameelt. 5. jaanuaril 1919 algas Berliinis stiihiline relvastatud ülestõus loosungi all kukutada Eberti valitsus. Saksamaa Kommunistliku Partei Keskkomitee astus välja relvastatud ülestõusu vastu, pidades seda enneaegseks. Ent kui ülestõus siiski puhkes, ühinesid kommunistid liikumisega ja püüdsid sellele anda organiseeritud ilmet. Valitsus paiskas ülestõusnute vastu regulaarväed ja ohvitseridest koosnevad vabatahtlike salgad. Neid vägesid juhtis parempoolne sotsiaaldemokraat Noske. Berliini töölised võitlesid kangelaslikult, kuid jõudude vahekord oli ebavõrdne. Noskel olid tankid ja kahurvägi, töölistel aga ainult vintpüssid ja revolvrud. 15. jaanuariks suruti Berliini tööliste ülestõus maha. Algas massiline mahalaskmine ja karistamine. Rühm keisririigi ohvitseri tappis eljalikult Saksa töölisklassi juhid Karl Liebknechti ja Rosa Luxemburgi.

1919. a. jaanuarikuu ülestõus põhjustas streike ja ülestõuse paljudes Saksamaa osades. Kuid kõik need toimusid eri aegadel ja ühtse revolutsioonilise juhtimiseta. Kommunistlik partei oli nõrgestatud oma parimate juhtide tapmise tõttu ja massilise terroriga kommunistide vastu.

Tööliste revolutsioonilised väljaastumised toimusid Ruhris, Reinimaal ja Saksimaal. 1919. a. märtsis toimus Berliinis uus tööliste ülestõus, mis suruti maha niisama julmalt kui esimene.

14. aprillil 1919 võtsid Müncheni töölised võimu enda kätte. Baier kuulutati nõukogude vabariigiks. Baieri nõukogude valitsuse koosseisu läksid kommunistid ja pahempoolsed sõltumatud.

Selle valitsuse eesotsas oli Baieri tööliste juht Eugen Leviné. Baieri nõukogude valitsus seadis sisse töölistekontrolli ettevõtetes; natsionaliseeriti pangad ja raudteed, algas Punaarmee formeerimine. Ent Baieri kommunistid tegid ka tõsiseid vigu. Nad ei teinud peaaegu midagi talupoegade heaks. Seetõttu õnnestus kontrrevolutsioonil petta talurahvahulki ja tõmmata nad endaga kaasa. Baieri kommunistid ei võtnud ka sisemise kontrrevolutsiooni vastu otsustavaid abinõusid tarvitusele.

Baieri nõukogude vabariigi vastu paisati kontrrevolutsiooni 100 000-meheline armee. 1. mail 1919 tungis see armee Münchennisse ja pani seal toime veresauna. Üle 1000 revolutsioonilise tööliste lasti maha. Nende hulgas oli ka Eugen Leviné.

Nii purustasid parempoolsed sotsiaaldemokraadid liidus keisririigi ohvitserkonnaga 1919. a. algul saksa tööliste hajutatud revolutsioonilised väljaastumised ja tegid sellega lõpu revolutsiooni edasisele arenemisele.

1918. a. novembrirevolutsioon ei väljunud sotsiaaldemokraatliku ladviku reetmise ja noore kommunistliku partei nõrkuse tõttu kodanlik-demokraatliku revolutsiooni raamidest. Ta ei lahendanud isegi selle revolutsiooni kõiki ülesandeid: näiteks ei likvideeritud feodaalseid igandeid külas.

Kõigile oma nõrkadele külgedele vaatamata oli novembrirevolutsioon üks tähtsamaid sündmusi Saksamaa ajaloos. Selle revolutsiooni liikumapanevateks jõududeks olid proletariaat ja talurahvas. Revolutsiooni hegemooniks (juhiks) oli proletariaat. Revolutsiooni teisel etapil (1918. a. detsembrist kuni 1919. a. maini) võitles proletariaat kodanlik-demokraatliku revolutsiooni ülekasvamise eest sotsialistlikuks revolutsiooniks, kuid sai lüüa. Novembrirevolutsioon rikastas saksa tööliklassi kuulsusrikkaid revolutsioonilisi traditsioone. Tema ideed innustasid saksa revolutsionäärade järgnevaid põlvkondi.

Weimari konstitutsioon. 1919. a. jaanuaris, valge terrori määramise olukorras, toimusid Asutava Kogu valimised. Ligi 60% kohtadest said kodanlikud parteid, ülejäänud kohad jäid sotsiaaldemokraatidele. Asutav Kogu avas oma istungid väikeses provintsilinnas Weimaris, mis oli kaugel revolutsioonilistest töölistest. 1919. a. juulis võeti vastu Saksa vabariigi konstitutsioon, mis nimetati Weimari konstitutsiooniks. See konstitutsioon andis seadusandliku võimu üldise valimisõiguse alusel kogu elanikkonna poolt valitud riigipäevale (reichstagile). Vabariigi president valiti üldrahvaliku hääletusega 7 aastaks. Konstitutsioon kuulutas välja kodanlik-demokraatlikud vabadused (sõna-, koosolekute, ühingute jne. vabaduse), kuid selles olid ka paragrahvid, mis lubasid kodanlikul reaktsioonil neid vabadusi igal ajal likvideerida. Näiteks paragrahv 48 lubas presidendil «ühiskondliku korra» ohustamise korral välja kuulutada erakorraline seisukord ja kasutada relvastatud jõudu.

Niisiis kindlustas Weimari konstitutsioon suurkapalistide ja mõisnike majanduslikku ja poliitilist ülevõimu Saksamaal.

1923. a. sündmused. Weimari konstitutsiooniga kujundatud kodanliku vabariigi režiim oli oma eksisteerimise esimestel aastatel väga nõrk. Tööliste revolutsioonilised väljaastumised Saksamaal jätkusid. Teiselt poolt aktiveerusid sõjalis-monarhistlikud ja fašistlikud elemendid.

1919. a. asutati Baiiris natsionaalsotsialistlik partei. Selle partei juht Hitler oli olnud keiserlikus armees jefreitor. Pärast sõda teenis ta Müncheni politseis. Natsionaalsotsialistid kutsusid üles võitlusele kommunismi vastu, Nõukogude Venemaa hävitamisele jne. Nad nõudsid Versailles' rahulepingu muutmist, õhutasid šovinismi ja antisemitismi.

Hitler moodustas rünnakrühmlaste relvastatud salgad, kelle abil ta terroriseeris töölisorganisatsioone.

Hitlerit ja tema jõuke toetasid Baieri reaktsioonilised ringkonnad.

Saksamaa majanduslik olukord halvenes järjest. Sõjatööstuse koondamine ja armee demobiliseerimine põhjustas massilise tööpuuduse. Riigis oli terav puudus toorainetest, toiduainetest ja küttest. Hinnad tõusid sõjaeelse ajaga võrreldes kümnekordseks.

Prantsuse imperialistid, kes püüdsid Saksamaad veel enam nõrgestada, okupeerisid 1923. a. jaanuaris Ruhri tööstuspiirkonna. Sel momendil Saksamaal võimul olev reaktsiooniline Cuno valitsus kuulutas välja «passiivse vastupanu» poliitika (loobumise kivisõe tootmisest). See õhnestas lõplikult Saksamaa majanduse. Kogu maal hakati tehaseid ja vabrikuid sulgema. Töötute arv kasvas 5 miljonini. Inflatsioon (paberraha väärtusetuks muutumine) võttis kohutava ulatuse: 1923. a. juunis vastas ühele ameerika dollarile 110 000 marka, augustis — 4 miljonit marka, septembris — 250 miljonit marka, oktoobris — 8 miljardit marka. Nälg ja viletsus tabasid Saksamaad. Mõõda maad veeres streikide ja näljamässude laine.

1923. a. augustis puhkes poliitiline üldstreik, mis nõudis Cuno valitsuse lahkumist. Streik haaras kogu riigi. Cuno valitsus kukutati ja «passiivse vastupanu» poliitika muudeti.

1923. a. sügiseks kujunes Saksamaal revolutsiooniline situatsioon. Laialdased töölishulgad olid sõjakalt meelestatud. Saksamaa Kommunistlik Partei kasvas arvuliselt ja omas töötajate hulgas suurt mõju. Ent Saksamaa Kommunistliku Partei Keskkomitee tollaegsed juhid Brandler ja Thalheimer olid oportunistid. Nad kartsid kutsuda töölisi võitlusele võimu eest.

1923. a. oktoobri keskel moodustati Saksamaal ja Tüüringis «pahempoolsete» sotsiaaldemokraatide ja kommunistide osavõtul töölisvalitsused. Muidugi mõista oli kommunistide astumine nendes valitsustesse õige. Ent Brandler ja tema mõttekaaslased pidasid seal oportunistlikku joont. Nad ei teinud midagi tööliste

relvastamiseks, ei lubanud tööliste massilisi väljaastumisi, ei kritiseerinud sotsiaaldemokraatia juhtide reaktsioonilist tegevust jne.

Teisiti tegutsesid Hamburgi kommunistid, keda juhtis Ernst Thälmann.

23. oktoobril 1923 alustasid Hamburgi töölisel kommunistide üleskutsel relvastatud ülestõusu. Hamburgi tööliseslinnas Barmbeckis ehitati barrikaade. 300 vaprat võitlejat, keda juhtis Ernst Thälmann, võitlesid kolm ööd-päeva 6000 politseiniku ja sõduri vastu.

Kuid Hamburgi ülestõus jäi üksikuks. Oportunistid Brandler ja Thalheimer keeldusid kutsumast saksa tööliklassi üldisele relvastatud ülestõusule. 25. oktoobril lahkusid Thälmanni võitlus-salklased organiseeritult barrikaadidelt, viies kaasa oma langenud ja haavatud.

Saksimaale ja Tüüringisse asusid reichswehri osad. Nad ei kohanud vastupanu. Saksimaa ja Tüüringi töölisvalitsused aeti laiali.

Saksimaa tööliklass sai raske kaotuse osaliseks. Kommunistlik partei keelati ja läks põranda alla. Kogu maa kuulutati piiramiseseisukorras olevaks.

1923. a. novembris toimus Münchenis fašistlik putš (riigipöörde katse). Hitler viis oma rünnakrühmlased tänavale ja teatas «sõjakäigust Berliini». Kuid Saksimaa tööliklass oli juba purustatud ja kodanlusel ei olnud sel momendil vajadust kehtestada fašistlikku diktatuuri.

Reichswehri osad ajasid fašistlikud jõugud laiali ja Hitler ise mõisteti lühikeseks ajaks kindlusvangi.

§ 6. Saksimaa aastail 1924—1928

Dawesi plaan ja selle mõju Saksimaa majandusele. 1923. ja 1924. aasta vahetusel väljus Saksimaa sõjajärgsest majanduslikust ja poliitilisest kriisist ning astus kapitalismi osalise stabiliseerumise ajajärku. See stabilisatsioon saavutati 8-tunnilise tööpäeva ja tööliste poolt novembrirevolutsiooni perioodil kättevõidetud teiste sotsiaalsete möönduste likvideerimise ning Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa rahalise abiga. 1923. a. novembris teostati rahareform, mis kindlustas marga kurssi. Algas elavnemine tööstuses.

1924. a. veebruaris kaotati piiramiseseisukord riigis ja taastati parlamentaarne valitsemismeetod. Kommunistlik partei tuli põranda alt välja.

1924. a. augustis võeti Antandi riikide Londoni konverentsil vastu uus reparatsioonide plaan, nn. Dawesi plaan.¹ Peaosa repa-

¹ Nimetatud plaani esitas Ameerika pankur Dawes.

ratsioonide küsimuse lahendamisel läks Prantsusmaalt Ameerika Ühendriikidele ja Inglismaale, kes võtsid kursi Saksamaa sõjamajandusliku potentsiaali¹ taastamisele. Selle eesmärgiks oli Saksamaa muutmine rahvusvahelise imperialistliku reaktsiooni peamiseks löögijõuks NSV Liidu vastu. Prantsusmaa oli sunnitud Saksamaale tagastama Ruhri piirkonna. Dawesi plaan nägi ette Saksamaale välismaise krediidi andmist tema rahanduse tugevdamiseks ja tööstuse arendamiseks. Saksamaa pidi maksma reparatsioonide tollide ja kaudsete maksude arvel, raudteede kasumite arvel ja teatud määral ka tööstuse kasumite arvel.

Dawesi plaan põhjustas otseste ja kaudsete maksude kasvu ning laiatarbekaupade hindade järsu tõusu. Dawesi plaan tugevdas Saksamaa töörahva ekspluateerimist ja röövimist.

Teiselt poolt puhastas Dawesi plaan tee välismaise kapitali intensiivsele juurdevoolule Saksamaa tööstusesse. 6 aasta jookul, 1924. kuni 1929. aastani, moodustas välismaise kapitali juurdevool pikaajaliste kapitalimahutustena Saksamaa tööstusesse üle 10—15 miljardi marga ja lühiajalised kapitalimahutused² üle 6 miljardi marga. Ligi 70% pikaajalistest laenudest saadi Ameerika Ühendriikidelt.

Välismaine krediit võimaldas Saksa töösturitel uuendada oma ettevõtete sisseseadet ja suurendada tunduvalt nende tootmisvõimsust. Peagi ületas Saksamaa tööstustoodete väljalaskest ja väliskaubanduses sõjaeelse taseme. Ta jõudis jälle Inglismaast ja Prantsusmaast ette. Saksamaa tööstusliku tootmise üldmaht moodustas 1929. a. 113% 1913. a. tasemest.

Ent vaieldamatu tõus, mis toimus Saksamaa tööstuses 20-ndate aastate keskel, oli vägagi kõikuval alusel. Saksa tööliste ostuvõime oli madal. Tööpuudus ei olnud veel täielikult likvideeritud. Saksamaa põllumajandus ei jõudnud veel sõjaeelsele tasemele. Töötajate olukord jäi endiselt raskeks. Kõik see viis paratamatult uue majanduskriisi tekkimisele.

Poliitiline olukord Saksamaal aastail 1924—1928. Vastavalt Saksa imperialismi majandusliku võimsuse taastamisele kasvas parempoolsete, revanšistlike elementide mõju riigis. 1925. a. veebruaris suri Saksa vabariigi esimene president, sotsiaaldemokraat Ebert. Uueks presidendiks valiti parempoolsete parteide kandidaat — endine keiserliku armee ülemjuhataja Hindenburg. Militarist Hindenburgi presidendiks valimine andis tunnistust äärmise

¹ *Sõjamajanduslik potentsiaal* — selle terminiga tähistatakse riigi majanduslikke võimalusi, majanduslikke ressursse sõja pidamiseks (potentsiaal — võimalused, ressursid). Need võimalused määrab kindlaks eelkõige rasketööstuse arenemise tase (eriti just sõjatööstuse), sõjalis-strateegilise tooraine, rahanduslike ressursside, küttaeine, toiduainete olemasolu, transpordi ja side arenemine jne.

² Lühiajalist krediiti antakse tavaliselt tähtajaga kuni üks aasta. Pikaajalist krediiti antakse pikemaks ajaks, kusjuures tähtaeg määratakse igal konkreetsel juhul kindlaks.

kodanliku reaktsiooni positsiooni tugevnemisest riigis. Hindenburgi soosimisel hakkasid kiiresti kasvama «vabatahtlikud» sõjaväelised organisatsioonid — «Teraskiiver» ja teised, milles valmistati ette kaadri revanšistliku Saksa armee jaoks.

Töölisklass võitles visalt oma elatustaseme alandamise vastu. Riigis jätkusid streigid, demonstratsioonid, töötute liikumine. Töötajate massiliste väljaastumiste eesotsas olid kommunistid.

1923. a. sündmused olid Saksamaa Kommunistlikule Parteile õppetunniks. 1924. a. aprillis toimunud Saksamaa Kommunistliku Partei kongressil eemaldati Brandler-Thalheimeri oportunistlik rühm partei juhtimisest. Saksamaa Kommunistliku Partei Keskkomitee koosseisu valiti Ernst Thälmann. 1925. a. valiti Thälmann Saksamaa Kommunistliku Partei esimeheks. Thälmanni juhtimisel algas võitlus Saksamaa Kommunistliku Partei bolševiseerimise eest, tema muutmise eest marksistlik-leninlikuks võitlusparteiks. Partei paljastas trotskistid ja ajas nad hiljem oma ridadest välja. Ta mõistis hukka parempoolsed oportunistid, kes eitasid uue revolutsioonilise tõusu paratamatust. Partei sidemed massidega laienesid ja tugevenesid.

Saksamaa Kommunistlik Partei katsus korduvalt saavutada koostööd sotsiaaldemokraatliku parteiga töölisklassi ja kõigi töötajate eluliste huvide ühise kaitsmise eesmärgil. Ent sotsiaaldemokraatia juhid loobusid otsustavalt ühisest tegevusest kommunistidega. Nad abistasid aktiivselt kodanlust Dawesi plaani teostamisel, ajasid nurja streike, ei lubanud väljaastumisi riigi militariseerimise vastu.

§ 7. Saksamaa aastail 1929—1939

Klassivõitluse teravnemine Saksamaal ülemaailmse majanduskriisi aastail. Fašismiohu kasv. 1929. a. sügisel algas Saksamaal majanduskriis. Tööstusliku tootmise langus jätkus kuni 1932. aastani. Terasetootmine langes 16,1 miljonilt tonnilt 1929. a. 5,6 miljonile tonnile 1932. a. Töötute arv ulatus 1932. a. 7 miljonini. Töös-

¹ Oma eksisteerimise esimestel aastatel olid välismaised kommunistlikud parteid veel nõrgad. Neil polnud küllaldast marksistlik-leninlikku ettevalmistust ja nende tegevuses esines tõsiseid vigu. Paljudes parteides olid sotsiaaldemokraatia igandid veel tugevad. Neis tingimustes oli välismaistel kommunistlikel parteidel eriti vajalik omandada bolševike partei rikkalikke ajaloolisi kogemusi.

Kominterni V kongressil (1924. a.) püstitatud ülesanne kommunistlike parteide bolševiseerimisest tähendas leninismi ideeliste, taktikaliste ja organisatsiooniliste aluste omandamist ja nende õiget, loovat rakendamist antud maa tingimustes, kusjuures tuli arvestada iga maa konkreetset olukorda ja ajaloolisi iseärasusi. Bolševiseerimine tähendas leppimatut võitlust kõigi oportunistliku liikide, nii parempoolse kui ka «pahempoolse» vastu.

Võitlus bolševiseerimise eest, mis arenes eriti laialdaselt 20-ndate aastate teisel poolel, aitas kaasa välismaiste kommunistlike parteide muutumisele tõeliselt marksistlikeks parteideks.

tuskriis põimus agraarkriisiga. Kümned tuhanded talupoegade majapidamised laostusid.

Majanduskriisi mõjul tugevnes klassivõitlus riigis veelgi. Sage-nesid töötajate massilised väljaastumised linnas ja maal. Kom-munistide mõju kasvas kiiresti. Saksa kodanlus polnud enam või-meline valitsema tavaliste parlamentaarsete meetoditega ja asus maa fašiseerimise teel.

1930. a. märtsis tuli võimule Brüningi valitsus, kes toetus parempoolsete parteide blokile. See valitsus saatis riigipäeva (reichstagi) laiali ja asus maad valitsema erakorraliste dekreetide alusel. Ta teostas tööliste ja teenistujate töötasu üldise alanda-mise, vähendas töötutele antavat abiraha, tõstis otseseid ja kaud-seid makse.

Kodanliku reaktsiooni kõige tähtsamaks ja juhtivaks parteiks muutus järk-järgult natsionaalsotsialistlik partei. Hitlerlased aren-dasid meeletult antikommunistlikku ja natsionalistlikku agitat-siooni. Nad kutsusid «kommunismi hävitamisele» Saksamaal ja Versailles' rahulepingu muutmisele. Nad lubasid purustada Nõu-kogude Liidu, Poola, Tšehhoslovakkia ja teised riigid ning luua «Suur-Saksamaa», milles «kõrgem» saksa rass hakkab valitsema kümneid miljoneid orje «madalamatest» rassidest. Samal ajal tun-gisid nad töötajate petmise eesmärgil «kallale» suurkapitalile, nõudsid riiklikku kontrolli trustide üle, tööliste osasaamist kapi-talistide kasumitest, lubasid talupoegadele maad jne.

Hitlerlasel õnnestus petta ja endaga kaasa tõmmata miljoneid laostunud väikekodanlasi, talupoegi ja mahajäänud töölisi.

Tööstuslikud kontsernid ja pangad andsid hitlerlastele heldet rahalist abi. 1931. a. oktoobris toimus Harzburgis hitlerlaste par-tei peameeste nõupidamine, millest võtsid osa «Teraskiivri», reichs-wehri, parempoolsete kodanlike parteide juhid ja finantsringkon-dade esindajad. Sellel nõupidamisel töötati välja fašistliku dikta-tuuri kehtestamise plaanid Saksamaal.

Kommunistlik partei paljastas otsustavalt fašistide demagoo-gia ning kutsus Saksamaa tööliklassi ja kõiki töötajaid võitlusele fašistide vastu.

Ent saksa rahvas ei suutnud fašistide võimuletulekut takistada. Vastutus selle eest langes sotsiaaldemokraatia juhtidele, kes lõhes-tasid tööliklassi ja ajasid nurja kõik kommunistide katsed ühiseks tegevuseks sotsiaaldemokraatidega.

1932. a. lõppes Hindenburgi volituste tähtaeg. Kuulutati välja uue presidendi valimised. Peamisteks pretendentideks sellele kohale olid Hindenburg ja Hitler. Kommunistid tegid sotsiaal-demokraatidele ettepaneku esitada ühine kandidaat, selleks et läbi kukutada reaktsiooni kandidaate. Kuid sotsiaaldemokraatia juhid lükkasid selle ettepaneku tagasi ja kutsusid töötajaid hääletama Hindenburgi poolt, kes olevat Hitleriga võrreldes «väiksem paxe».

Sotsiaaldemokraatide toetus aitas kaasa Hindenburgi teistkordsele valimisele.

Fašistliku diktatuuri kehtestamine. 1932. a. juunis kutsus Hindenburg võimu juurde sõjaväelis-junkurlike ringkondade liidri von Papani. Papani valitsus läks veelgi kaugemale maa fašiseerimise teel. Papani ajas laiali sotsiaaldemokraatliku valitsuse Preisimaal. Peagi võeti vastu dekreet, mis lubas ettevõtjatel alandada tööliste ja teenistujate töötasu 50% võrra. Tugevnes kommunistide tagakiusamine.

Töölisklass reageeris reaktsiooni pealetungile võimsa vastulöögiga. 1932. a. septembris-novembris veeres mööda Saksamaad võimas streikide laine. Berliinis puhkes transporditööliste streik. Igaugune liiklus linnas lakkas. Kõikjal toimusid töötajate massidemonstratsioonid, mis nõudsid fašistliku terrori lõpetamist.

Töötajate uued massilised väljaastumised ajasid kodanluse paanikasse ja tugevdasid tema soovi kehtestada fašistlik diktatuur.

30. jaanuaril 1933 nimetas president Hindenburg fašistliku partei peamehe Hitleri riigikantsleriks. Viitsekantsleriks sai von Papan. Hitleri võimuletulekuga kehtestus Saksamaal fašistlik diktatuur — finantskapitali kõige reaktsioonilisemate, kõige šovinistlikumate ja kõige imperialistlikumate elementide avalik terroristlik diktatuur.

Saksamaa Kommunistliku Partei Keskkomitee pöördus sotsiaaldemokraatliku partei ja ametiühingute juhtkonna poole ettepanekuga välja kuulutada poliitiline üldstreik ja kukutada Hitler. Kuid sotsiaaldemokraatide juhid ei võtnud kommunistide ettepanekut vastu. Kommunistlik partei polnud aga üksinda küllalt tugev selleks, et vastu sotsiaaldemokraatide tahet ja neist mööda minnes kutsuda massid üles ja viia nad otsustavasse lahingusse fašismiga. Seetõttu toimus fašistide võimuhaaramine ilma organiseeritud vastupanuta saksa töölisklassi poolt.

Hitlerlaste sisepoliitika. Olles haaranud võimu, alustasid hitlerlased ulatuselt ja julmuselt seninägematut terrorit töölisklassi ja kõigi tema organisatsioonide vastu. Selle signaaliks oli Riigipäevahoone provokatsiooniline süütamine (1933. a. veebruaris), mille fašistid ise toime panid. Riigipäevahoone süütajateks kuulutati kommunistid. Algasid kommunistide areteerimised kogu riigis. Areteeritud heideti kontsentratsioonilaagritesse, kus neid kohutavalt piinati ja massiliselt hukati. Hitlerlik valitsus areteeris Saksamaa Kommunistliku Partei juhi Ernst Thälmanni. Hitlerlik valitsus sulges kõik kommunistlikud ajalehed. 1933. a. märtsis keelati ametlikult Saksamaa Kommunistlik Partei.

Peagi saadeti laiali kõik mittefašistlikud ametiühingud. Nende varandus konfiskeeriti. Kõik töölisel arvati sundkorras fašistlikku «töörindesse». Sellel fašistlikul organisatsioonil oli monopol «kaitsta» töö huve, ehkki töölisel ei omanud seal mingeid õigusi.

Ka sotsiaaldemokraatlik partei saadeti laiali. Algasid sotsiaaldemokraatliku partei ja ametiühingute aktivistide massilised areteerimised. Sotsiaaldemokraatiä juhid põgenesid välismaale.

1933. a. juulis võeti vastu seadus kõigi poliitiliste parteide laialisaatmise kohta peale natsionaalsotsialistliku partei. Kõik kodanlikud parteid alistusid sellele seadusele ja teatasid oma laialiminekest.

Hitlerlased säilitasid riigipäeva, kuid see kaotas igasuguse tähtsuse.

Töölisklassi mahasurumisele ja kodanlik-demokraatlike vabaduste viimaste jäänuste likvideerimisele kaasnes natsionalismi elalilik määratsemine ja juutide pogrommid. Algas pealetung kultuurile. Saksa linnade tänavatel leegitsesid tuleriidad raamatutest. Tuhanded teadlased, kirjanikud ja kunstnikud aeti maalt välja või paigutati kontsentratsioonilaagritesse.

Leipzigis protsess. 1933. a. septembris algas Leipzigis protsess tuntud bulgaaria kommunisti Georgi Dimitrovi ja mõne teise kommunisti vastu, keda valelikult süüdistati Riigipäevahoone süütamises. Seda protsessi organiseerides tahtsid hitlerlased laimata kommunismi ja õhutada veelgi kommunismivastast hüsteeriat riigis. Ent see katse kukkus häbiga läbi. Georgi Dimitrov, kes esines kohtus väljapaistva mehisuse ja külmaverelisusega, muutis Leipzigis protsessi kohtumõistmiseks fašismi enese üle. Ta paljastas hiilgavalt fašistliku provokatsiooni seoses Riigipäevahoone süütamisega ja näitas kogu maailmale saksa fašismi kiskjailmet. Kohtu-pingist kutsus Dimitrov Saksamaa ja kogu maailma töötajaid üles võitlema fašismi ja sõja vastu ning ühtse antifaašistliku rinde loomise eest. Dimitrovi kartmatu käitumise eest kohtus kuulus talle kõigi ausate inimeste sümpaatia. Kõikides maailma maades algas kampaania Dimitrovi kaitseks. Leipzigis ülemkohus oli sunnitud Dimitrovi õigeks mõistma. NSV Liidu valitsus võttis Dimitrovi nõukogude kodakondsusesse ja kiskus ta ära fašistliku kaitsepolitsei käest.

Versailles' rahulepingu sõjaliste artiklite rikkumine. Olles haa-ranud võimu, hakkasid hitlerlased avalikult sõjaks valmistuma. Püstitades loosungi «kahurid või asemel», piirasid nad järsult tarbeainete tootmist, kulutusi haridusele jne. Kõik vahendid, mis fašistlik riik elanikkonnalt välja pigistas, suunati sõjatööstuse laiendamisele. Järgnevatel aastatel ehitati Saksamaal kümneid kahuri-, tanki-, lennuki- ja teisi sõjatehaseid. Relvastuse tootmine rikastas Kruppi, Stinnes'it ja teisi tööstusmagnaate Saksamaal. Töötajate olukord aga muutus järjest raskemaks.

Algas massilise Saksa regulaarmee taasloomine. Hitlerlased rikkusid jämedalt Versailles' rahulepingu sõjalisi artikleid ning ei kohanud lääneriikide poolt mingit vastupanu. 1935. a. kevadel teatas Hitler üldise sõjaväekohustuse taaskehtestamisest. Sajad tuhanded noored sakslased kutsuti armeesse. Samal ajal asuti

sõjaõhujõudude ja allveelaevastiku taastamisele. Algas isegi uute lahingulaevade ja ristlajate ehitamine. Taastati Saksa kindralstaap. 1936. a. märtsis viis Saksamaa oma väed demilitariseeritud Reini tsooni.

Hitlerlik propaganda arendas kärarikast kampaaniat Versailles' rahulepinguga kindlaksmääratud Euroopa riikide piiride läbivaatamiseks. Ta nõudis eelkõige Danzigi (Gdanski), Austria ja Tšehhoslovakkia piiriäärsete rajoonide, mis olevat Saksa alad, ühendamist Saksamaaga.

Revanšistliku Saksa armee taastamine teravdas veelgi rahvusvaheliste suhete pinevust ja viis Euroopa otseselt vastu sõjale.

Antifašistlike jõudude koondumise algus. Fašistliku diktatuuri eksisteerimise esimestel aastatel ei olnud mingisugune avalik väljaastumine tema vastu võimalik. Ent juba siis algas antifašistlike jõudude ühinemine ja tehti esimesed sammud Hitleri-vastase põrandaaluse võitluse arendamiseks. Selle võitluse organiseerijaks ja juhiks oli kuulsusrikas kommunistlik partei, ainus partei Saksamaal, keda kohutav hitlerlik terror ei murdnud.

1935. a. oktoobris toimus Brüsselis Saksamaa Kommunistliku Partei Konverents, kus töötati välja partei uus taktikaline joon. Sellel konverentsil valiti partei esimeheks Wilhelm Pieck.

Brüsseli konverents esitas loosungi ühtse antifašistliku rahvarinde loomiseks hitlerliku diktatuuri kukutamise eesmärgil. Konverents püstitas küsimuse lõhenemise likvideerimisest Saksa tööliikumises ja tööliklassi ühtse poliitilise massipartei loomisest.

Sügaval põranda all algas antifašistlike jõudude ühinemine. Kommunistid ja sotsiaaldemokraadid andsid ühiselt abi fašistliku terrori ohvritele, levitasid ettevõtetes Hitleri-vastaseid lendlehti jne. Kontsentratsioonilaagrites tekkisid esimesed kommunistide ja sotsiaaldemokraatide ühendatud rakused.

Hitlerlased jälitasid vihaselt põrandaaluseid kangelasi. Nad hukkasid kümneid antifašistlikest gruppidest osavõtjaid. Kuid Hitleri-vastane põrandaalune liikumine kasvas ja tugevnes. 1936. a. loodi Pariisis Saksa rahvusrinde komitee. Selle komitee liikmeteks olid kommunistid Wilhelm Pieck ja Walter Ulbricht, sotsiaaldemokraat Rudolf Breitscheid, kirjanikud-antifašistid Lion Feuchtwanger, Heinrich Mann jt.

Kommunistid ja sotsiaaldemokraatliku partei parimad esindajad, kes võitlesid põranda all fašismi ja sõja vastu, päästsid saksa tööliklassi au ning kinnitasid oma ohvrite verega Saksamaa kõikide antifašistide ühtsust.

INGLISMAA ESIMESEST MAAILMASÕJAST KUNI TEISE MAAILMASÕJANI

§ 8. Inglismaa aastail 1918—1923

Esimese maailmasõja mõju Inglismaale, Inglise töölisklass ja Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon. Inglismaa väljus Esimesest maailmasõjast võitjana. Ta nõrgestas oma Saksa konkurenti ja suurendas oma koloniaalvaldusi veelgi. Kuid Inglismaa võit sõjas ei tugevdanud tema majandust, rahandust ega positsiooni Briti impeeriumis. Vastupidi, Esimene maailmasõda ja selle sotsiaal-majanduslikud tagajärjed tugevdasid Inglise kapitalismi langust ja laostumist, mis oli juba ammu alanud.

XIX sajandi lõpul kaotas Inglismaa talle varem kuulunud esikoha kaubanduses ja tööstuses. Esimese maailmasõja tulemusena kaotas ta ka oma rahandusliku esikoha. Inglismaa võlgnes Ameerika Ühendriikidele ligi 5 miljardit dollarit. Ta muutus krediiditorit võlglasteks. Inglismaa jäi veel tugevamalt maha teistest kapitalistlikest maadest, eeskätt Ameerika Ühendriikidest. Ent kõige rohkem nõrgestas Inglise imperialismi, mille rikkus ja võimsus baseerus asumaade ekspluateerimisel, Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni mõjul Idamaades alanud rahvusliku vabadusliikumise võimas tõus.

Inglismaal, samuti kui kõigis teistes sõdivates maades, teravnesid klassivastuolud. Inglise töölisklass nihkus vasemale. Tema revolutsioonilised elemendid ühinesid käitisevanemate (shop-stewardite) liikumise ridadega, mille eesotsas seisis niisugused eesrindlikud töölised, nagu Gallacher, Harry Pollit ja teised. Käitisevanemad (shop-stewardid) hülgasid klassirahu poliitika ja võitlesid imperialistliku sõja vastu. Nad juhtisid inglise tööliste aasta-aastalt laienevat streigiliikumist.

Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon aitas kaasa inglise töölisklassi poliitilise aktiivsuse edasisele kasvule. Tema mõjul tugevenes Inglismaa tööliste ja eesrindliku intelligentsi püüe rahule ja sotsiaalsetele ümberkorraldustele oma maal. Käitisevanemad (shop-stewardid) tervitasid palavalt proletaarset revolutsiooni Venemaal ja esitasid nõude suurtööstuse, transpordi ja pankade natsionaliseerimiseks¹. See nõue omandas tööliste hulgas suure populaarsuse.

¹ Natsionaliseerimine — tööstusettevõtete, pankade, raudteede, maa ning kapitalistide ja mõisnike muu eraomandi üleandmine riigile.

NSV Liidus ja rahvademokraatiamaades on läbi viidud sotsialistlik natsionaliseerimine, mille tulemusel natsionaliseeritud ettevõtted muutusid sotsialistlikuks, üldrahvalikuks omandiks.

Mõnedes kapitalistlikes maades (Inglismaal, Prantsusmaal) teostatakse

Inglise valitsevad ringkonnad võtsid erakordselt vaenuliku seisukoha noore Nõukogude riigi suhtes. Mõjukas Inglise minister Churchill kutsus «kommunismi selle hällis lämmatama». Inglismaa oli Nõukogude-vastase interventsiooni üheks peamiseks organiseerijaks. Inglise väed maabusid koos oma liitlasvägedega Murmanskis ja Arhangelskis, tungisid Taga-Kaukaasiasse ja Kesk-Aasiasse. Inglise valitsus kuulutas Nõukogude Venemaa blokaadis olevaks, organiseeris tema territooriumil kontrevolutsioonilisi vandenõusid ja mässe, varustas valgekaartlasi raha ja relvastusega.

Töölisliikumise tõus Inglismaal pärast sõja lõppu. Kommunistliku partei moodustamine. Esimestel sõjajärgsetel aastatel oli Inglismaal võimul Lloyd George'i koalitsiooniline valitsus, mille koosseisu kuulusid liberaalid ja konservatiivid. See valitsus ajas reaktioonilist ja agressiivset poliitikat. Samal ajal oli ta sunnitud töölistele mõningaid järeleandmisi tegema.

Sõjajärgsed aastad olid massilise töölisliikumise tõusu ajaks riigis. Innustatuna Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võidust Venemaal vastasid inglise tööliselised ettevõtjate katsetele nende elatustaset veelgi alandada võitlevate, pealetungivate streikidega. 1919. a. streikis Inglismaal 2,5 miljonit inimest, 1920. a. — 2 miljonit inimest. Ettevõtjad olid sunnitud töölistele mõõndusi tegema. Paljude kategooriate tööliselised saavutasid töötasu tõstmise. Kaevurid võitlesid endale kätte 7-tunnilise tööpäeva.

Inglise tööliselised, samuti nagu teiste maade tööliselised, astusid energiliselt välja Nõukogude Venemaa kaitseks. Kogu maal toimusid arvukad miitingud ja demonstratsioonid loosungi all «Käed eemale Venemaast!». Raudteelased ja meremehed keeldusid vedamast valgekaartlastele määratud relvastust. Sõdurid ja madrused keeldusid võitlemast vene tööliste ja talupoegade vastu, kes olid võimu enda kätte võtnud.

Oma kõige kõrgema tõusu saavutas inglise töötajate liikumine Nõukogude Venemaa kaitseks Antandi kolmanda sõjakäigu ajal. Lloyd George'i valitsuse relvasaadetised valgepoolakatele ja valitsuse ähvardused saata Inglise laevastik Venemaa vastu kutsusid Inglismaa tööliste ja eesrindliku intelligentsi hulgas esile pahameeletormi. Kogu maal tekkisid «tegevuskomiteed». 1920. a. augustis tuli Londonis kokku tööliklassi kõigi poliitiliste ja ametiühinguorganisatsioonide konverents, millel loodi «Kesktegevusnõukogu». Sellele nõukogule tehti ülesandeks kuulutada välja üldstreik, kui valitsus kavatseb osutada valgepoolakatele relvastatud abi.

tööstuse osalist natsionaliseerimist, mis kannab siiski kodanlikku iseloomu. Nendes maades ei kuulu natsionaliseeritud ettevõtted rahvale, vaid kodanlikule riigile. Nendes ettevõtetes säilib töötajate kapitalistlik eksploatatsioon. Natsionaliseeritud ettevõtete omanikud saavad kodanlikult riigilt täielikku kompensatsiooni. Väljaostumaksu raskus lasub ränga koormana töötajate õlgadel.

Inglise reaktsioon oli sunnitud taanduma.

Massilise tööliikumise tõus lõi eeldused Inglismaa Kommunistliku Partei moodustamiseks. Kommunistliku partei asutamiskongress toimus 1920. a. juuli lõpul Londonis. Kongress kutsuti kokku pahempoolsete sotsialistide initsiatiivil. 1921. a. jaanuaris astusid käitisevanemad (shop-stewardid) kommunistlikku parteisse.

Kommunistliku partei asutamine peegeldas selgesti inglise tööliste klassiteadvuse tõusu. Kuid partei oli veel nõrk. Talle oli omane «pahempoolse» lastehaigus¹. Partei oli laiade töölishulkadega nõrgalt seotud.

Inglise tööliklassi üldine nihkumine vasakule ei võinud jätta mõju avaldamata ka leiboristlikule parteile. Minevikus ei esitanud see partei sotsialistlikke loosungeid. 1918. a. võeti vastu leiboristliku partei uus programm, milles partei astus välja sotsialismi poolt ja esitas töölisvalitsuse moodustamise, transpordi, energiaallikate ja pankade natsionaliseerimise loosungi.

Kuid leiboristide juhtide «sotsialism» ei olnud proletaarne, vaid kodanlik-liberaalne. Pooldades üleminekut sotsialismile, rõhutasid nad samal ajal, et see üleminek võib Inglismaal toimuda ainult aeglaselt ja järk-järgult, ilma revolutsioonita, proletariaadi diktatuurita, ilma kapitalistide klassi eksproprieerimiseta, klasside koostöö poliitika alusel. Leiboristide partei uus programm oli ainult manööver, mille abil tema reaktsioonilised juhid tahtsid oma mõju töölistele säilitada ning hoida neid eemale revolutsioonilisest võitlusest kapitalismi vastu.

Interventide ja valgekaartlaste purustamine Punaarmee poolt, inglise töötajate liikumine Nõukogude Venemaa kaitseks, samuti inglise töösturite huvi Vene turgude vastu sundisid Lloyd George'i valitsust alustama läbirääkimisi Nõukogude valitsusega. 1921. a. märtsis sõlmiti Inglise—Nõukogude kaubaleping, mis oli tunnistuseks Nõukogude valitsuse faktilisest tunnustamisest Inglismaa poolt.

¹ «Pahempoolsus» kommunismis kujutab endast tööliklassi üritusele kahjulikke ning hädaohtlike meeoleolusid ja vaateid, mis levisid mõnedes kommunistlikes parteides nende eksisteerimise algaastail.

«Pahempoolsed» eitasid kõiki proletaarsete organisatsioonide vanu, aastakümnete jooksul kujunenud töövorme. Nad astusid välja kommunistide osavõtu vastu ametiühingute tööst, mida juhtisid reformistid; nad soovitasid boikoteerida kodanlikku parlamenti alati ja kõikjal; nad astusid välja kommunistide igasuguse koostöö vastu sotsiaaldemokraatide ja leiboristidega, lükkasid tagasi igasugused reformid jne.

«Pahempoolsete» joon viis noored kommunistlikud parteid irdumisele massidest ning muutis need parteid töölistest isoleeritud suletud sektideks.

V. I. Lenin kritiseeris teravalt seda näilikku «pahempoolsust» (tegelikult aga oportunismi) oma geniaalses töös «Pahempoolse» lastehaigus kommunismis» (1920). V. I. Lenini teos mängis väga suurt osa selle «haiguse» võitmisel.

Inglise imperialistide võitlus rahvusliku vabadusliikumise vastu asumaades. Esimestel sõjajärgsetel aastatel elas Briti impeerium üle raske kriisi.

1919. a. jaanuaris puhkes Iirimaaal ülestõus Inglise ülevõimu vastu. Dublinis tuli kokku parlament, kes kuulutas Iirimaa sõltumatuks vabariigiks. Inglise võimud ajasid Iiri parlamendi laiali. Kuid Iiri vabariiklikud võimud jätkasid tegutsemist põranda all. Iiri vabariiklik armee pidas inglaste vastu partisanisõda.

Võimsad Inglismaa-vastased väljaastumised toimusid Egiptuses, Iraagis ja teistes Araabia maades. Afganistan alustas 1919. a. sõda Inglismaa vastu oma sõltumatuse eest. Massiline imperialismivastane liikumine toimus Indias. Mööda maad veeres streikide, demonstratsioonide ja talurahvarahutuste laine. 1919. a. aprillis tulistasid inglased miitingust osavõtjaid Amritsari linnas Indias. Üle tuhande inimese tapeti ja sai haavata.

Amritsari veresaun kutsus välja ülestõusu Pandžaabis ja revolutsioonilise tõusu kogu Indias.

Oma ülevõimu säilitamiseks asumaades olid inglise imperialistid sunnitud kohalikule kodanlusele ja mõisnikele mõningaid järeleandmisi tegema. Indias loodi provintside kuberneride juurde seadusandlikud nõukogud, kellel oli nõuandev hääleõigus, kindralkubeneri juurde aga seadusandlik assamblee sama piiratud funktsioonidega. Inglismaa oli sunnitud tunnustama Afganistani sõltumatust. Egiptus tunnistati formaalselt sõltumatuks maaks, kuid Inglise okupatsiooniväed jäid ikkagi veel Egiptusesse. Lõuna-Iiri- maale andis Inglismaa dominiiooni õigused.

Mööndused, mida Lloyd George'i valitsus tegi asumaades, võimaldasid inglise imperialistidel lõhestada rahvusliku vabadusliikumise, toetuda asumaades kodanlik-mõisniklikele ringkondadele ja sellega ajutiselt panna piir Briti impeeriumi lagunemistendentsidele. Massiline rahvaliidumine asumaades lüüdati ajutiselt.

Kodanliku reaktsiooni pealetung. Curzoni ultimaatum ja selle läbikukkumine. 1920. a. sügisel puhkes Inglismaal majanduskriis. Töötute arv ulatus 1,6 miljoni inimeseni. Ettevõtjad alandasid töötasu ja pikendasid tööpäeva. Töölised katsusid streikida. Kuid treidjuunionide (Inglismaa ametiühingute) reformistlikud juhud ajasid streigid nurja. Inglise töölised kaotasid peaaegu kõik mööndused, mis nad olid saavutanud sõjajärgsetel aastatel.

Tugevnes ka poliitiline reaktsioon. Konservatiivid ei olnud rahul järeleandmistega, mis Lloyd George'i valitsus oli teinud asumaades. Veel vähem olid nad rahul sellega, et Lloyd George asus suhete normaliseerimise teele Nõukogude Venemaaga. 1922. a. oktoobris loobusid konservatiivid koalitsioonist liberaalidega. Lloyd George'i valitsus läks erru. Võimule tuli üheparteiline konservatiivne valitsus.

Konservatiivid tegid katset purustada kujunema hakkavaid rahulikke suhteid Nõukogudemaa ja kapitalistlike riikide vahel.

1923. a. mais esitas Inglise välisminister Curzon Nõukogude valitsusele alatu ultimaatum. Curzon süüdistas Nõukogude valitsust alusetult Inglismaa-vastases tegevuses ja nõudis Nõukogude esindajate äraikutsumist Iraanist ja Afganistanist. Curzon ähvardas, et Inglismaa katkestab täielikult suhted Nõukogude Liiduga. Kuid Nõukogude valitsus andis nendele nõudmistele otsustava vastulöögi. Inglise rahva hulgas kutsus Curzoni ultimaatum esile pahameelepuhangu. Londonis ja teistes linnades algasid protestidemonstratsioonid Curzoni poliitika vastu. Konservatiivide valitsus pidi lahkuma.

Inglise töölised nõudsid Inglismaa suhete täielikku normaliseerimist Nõukogude Liiduga. Leiboristlik partei ja treidjuunionide kongress pooldasid normaalsete kaubanduslike ja diplomaatiliste suhete kehtestamist Inglismaa ja Nõukogude Liidu vahel.

Parlamendivalimistel 1923. a. detsembris oli leiboristidel suur edu. Nad said 4,5 miljonit häält. Konservatiivid jäid parlamendis vähemusse ja nende valitsus oli sunnitud erru minema.

1924. a. jaanuaris moodustas leiboristide juht Ramsay Macdonald Inglismaa ajaloos esimese leiboristliku valitsuse.

§ 9. Inglismaa aastail 1924—1939

Esimene leiboristlik valitsus. Leiboristlik valitsus tegi töötajatele mõningaid väikesi mööndusi. Ta alandas tolle tee ja kohvile, suurendas veidi vanadus- ja invaliidsustoetust jne. Ent kui leiboristlikus parlamendifraktsioonis tõsteti üles küsimus kivisöökaevanduste natsionaliseerimise seaduse esitamisest parlamendile, nõudis Macdonald selle ettepaneku tagasilükkamist. Kategooriliselt lükati tagasi ka tööliste nõudmine töötasu tõstmise kohta. Leiboristlik valitsus tunnustas Nõukogude Liitu (1924. a. veebruaris), kuid püüdis teda kangekaelselt panna tsaarivalitsuse vanu võlgu maksma.

Macdonaldi valitsus oli nimeliselt tööliste valitsus, kuid tegelikult oli ta kodanlik, imperialistlik valitsus. Nii siseriigis kui ka rahvusvahelisel areenil jätkas ta konservatiivide poliitikat, ehkki teiste meetoditega.

Inglismaa töölishulgad, kes Macdonaldile suuri lootusi panid, olid pettunud. Kommunistlik partei kritiseeris teravalt Macdonaldi poliitikat, paljastades vahet leiboristide juhtide sõnades ja tegudes. Vastuseks sellele alustas Macdonald kommunistide tagakiusamist.

1924. a. oktoobri lõpul toimusid Inglismaal erakorralised parlamendivalimised. Veidi enne valimisi avaldati kodanlikus ajakirjanduses võltsitud «Kominterni kiri», mille abil tema autorid püüdsid Inglismaa avalikkust veenda selles, nagu püüaks «Moskva» esile kutsuda Inglismaal revolutsiooni. Seda võltsingut kasutades

hirmutasid konservatiivid väikekodanlikke kihte «punase häda-ohuga» ja saavutasid valimistel võidu.

Novembri algul astus Macdonaldi valitsuse asemele Baldwini konservatiivne valitsus.

Üldstreik ja kaevurite streik. 1922. a. lõpust alates toimus Inglismaal teatav elavnemine kaubanduses ja tööstuses. Kuid mingisugust majanduslikku tõusu ei olnud riigis märgata. Inglise tööstus, millel puudus küllaldane välisturg ja mis oli varustatud vananenud tehnikaga, tammus paigal. Inglismaa tööstustoodangu üldmaht moodustas 1929. a. ainult 99,1% 1913. a. tasemest. Eriti raske oli olukord kivisöetööstuses. See tööstusharu oli väga killustatud. Enamuse moodustasid vana tehnikaga varustatud väikesed kaevandused. Neid kaevandusi kurnas maaomanikele-landlordidele makstav rent. Inglise kivisüsi ei suutnud Euroopa turgul võistelda odavamaga saksa kivisöega.

Ettevõtjad, kes püüdsid tõsta Inglise tööstuse konkurentsivõimet maailmaturul ja suurendada oma kasumeid, alandasid süstemaatiliselt töötasu ja pikendasid tööpäeva. Töölisklass pani oma elatustaseme alandamisele visalt vastu. Sellel pinnal toimus suurim sotsiaalne konflikt Inglismaa sõjajärgses ajaloos.

1926. a. aprillis nõudsid kaevanduseomanikud kaevurite liidu nõusolekut töötasu alandamiseks ja tööpäeva pikendamiseks ühe tunni võrra. Selle nõudmise tagasilükkamise korral ähvardasid nad välja kuulutada lokaudi (töölise massilise vallandamise). Kaevanduseomanike ultimaatum kutsus tööliste hulgas esile sügava pahameele. Kommunistlik partei kutsus kõikide tööstusharude töölisi toetama kaevureid üldstreigi väljakuulutamisele. Üldstreigi loosung sai tööliste hulgas väga populaarseks. Treidjuunionide ja leiboristliku partei reformistlikud juhid ei julgenud seda loosungit avalikult tagasi lükata. Kuid nad ei teinud midagi võitluse ettevalmistamiseks, sest nad kartsid seda ja olid selle vastu.

1. mail 1926 algas kivisöetööstuses lokaut. Ööl vastu 4. maid hakkasid streikima transporditöölised, raudteelased, metallistid ja paljude teiste kutsealade töölised. Streik muutus järk-järgult üldstreigiks. Streikijate üldarv ulatus 6 miljoni inimeseni. Tööliskulgid olid võitlusmeeleolus. Järgides kommunistide üleskutsele, moodustasid nad «tegevuskomiteed», panid välja valvepostid ning võitlesid streigimurdjate vastu. Paljudes kohtades toimusid kokkupõrked streikijate ja politsei vahel. Streik kasvas stiihiliselt üle poliitiliseks streigiks. Kuid just see hirmutaski kõige rohkem treidjuunionide peanõukogu. Reformistlikud juhid tegid kõik selleks, et suruda streik kitsalt majanduslikesse raamidesse. Nad keelitasid töölisi mitte väljuma tänavale, mitte «korda» rikkuma jne. Nad keeldusid vastu võtmast Nõukogude ametiühingute rahalist abi streikijatele. Töölisele teatamata alustasid nad salajasi läbirääkimisi valitsusega. Olles saanud ühelt valitsusnõunikult ebamäärast

lubaduse reguleerida konflikt kivisöetööstuses, kohustas treidjuunionide peanõukogu töölisi 12. mail streiki lõpetama. Kaevurid jätkasid võitlust üksinda, kuid lõppude lõpuks olid nad sunnitud tööle asuma kaevanduseomanike poolt dikteeritud tingimustel.

1926. a. üldstreigi lüüasaamine oli treidjuunionide ja leiboristliku partei reformistlike juhtide reetmise tulemus ning oli signaalski kodanluse üldisele pealetungile tööliste õigustele ja huvidele. Järgnevate aastate jooksul alandati kõigi kategooriate tööliste töötasu. 1927. a. juulis võttis parlament vastu reaktsioonilise seaduse ametiühingutest ja tööstuslikest konfliktidest. See seadus keelas solidaarsusstreigid ja üldstreigid.

Konservatiivide välispoliitika oli niisama reaktsiooniline kui nende sisepoliitikagi. 1927. a. organiseerisid nad politsei kallaletungi Arcos'ele (Nõukogude kaubandusorganisatsioonile Londonis), samuti Nõukogude-vastaseid provokatsioone Hiinas ja teistes maades. Konservatiivid katkestasid 1927. a. mais diplomaatilised suhted Nõukogude Liiduga, lootes, et Inglismaa eeskujule järgnevad kõik teised kapitalistlikud riigid. Kuid selles nad eksisid.

Konservatiivide uued Nõukogude-vastased provokatsioonid ainult suurendasid inglise töötajate rahulolematust konservatiivide poliitikaga.

Teine leiboristlik valitsus. 1931. a. poliitiline kriis. 1929. a. mais toimusid Inglismaal järjekordsed parlamendivalimised. Nendel valimistel said konservatiivid lüüa. Lihtenamus parlamendis läks leiboristidele. Juuni algul moodustas Macdonald teise leiboristliku valitsuse. See valitsus oli niisama kodanlik ja imperialistlik nagu Macdonaldi esimene valitsus.

Oma valimisprogrammis lubasid leiboristid natsionaliseerida kivisöetööstuse, transpordi ja pangad. Kuid need lubadused jäid paberile. Muutmata jäi isegi 1927. a. seadus ametiühingutest. Macdonaldi valitsus taastas diplomaatilised suhted Nõukogude Liiduga, mis konservatiivide poolt katkestati, kuid ta ergutas aktiivselt Hiina militaristide Nõukogude-vastaseid provokatsioone Ida-Hiina raudteel.

1929. a. sügisel algas Inglismaal uus majanduskriis. Tööstustoodangu üldmaht kahanes 1932. a. rohkem kui $\frac{1}{5}$ võrra. Töötute arv ulatus 3,5 miljoni inimeseni.

Macdonaldi valitsus ei teinud midagi töötute abistamiseks. Ta aitas isegi ettevõtjatel töötavate tööliste töötasu alandada. Kommunistid paljastasid Macdonaldi kui kodanluse kannupoisi. Kommunistlik partei, kelle peasekretäriks 1929. a. alates oli Harry Pollit, tugevdas oma tööd massides. Tema juhtimisel arenes töötute liikumine. Organiseeriti rida töötute «näljamarsse» Londonisse abistamisnõudega.

Samal ajal nõudis kodanlus Macdonaldilt töötute abiraha edasist vähendamist, kaudsete maksude suurendamist jne. Osa leiboristide juhte eesotsas A. Hendersoniga ei julgenud enda peale

võtta nende nõudmiste elluviimist, kartes ennast tööliste silmis lõplikult kompromiteerida. Macdonald ja väike rühm tema poolehoidjaid otsustasid astuda blokki konservatiividega ja nendega koos rakendada ellu töötajate röövimise programm. 1931. a. augustis lahkus teine leiboristlik valitsus. Leiboristlikus parteis toimus lõhenemine. Macdonaldi rühm asutas uue partei, mille nimeks sai natsionaal-leiboristlik partei. Macdonald moodustas niinimetatud «rahvusliku valitsuse», milles juhtiv positsioon kuulus konservatiividele.

1935. a. juunis sai «rahvusliku valitsuse» juhiks konservatiivide juht Baldwin.

«Rahvuslik valitsus» ja tema poliitika. «Rahvuslik valitsus» teostas kriisist väljumise programmi töötajate arvel. Paljud töötud jäid abirahast ilma. Töötavate tööliste töötasu alandati veelgi. Valitsus alandas õpetajate ja riigiteenijate, sealhulgas ka sõjaväelaste palku. Kõik see kutsus esile töötajate ulatusliku protestiliikumise. 1931. a. septembris toimus Invergordoni sadamas asuvatel Briti sõjalaevastiku laevadel madruste streik. See streik hirmutas ülimal määral kodanlust ja sundis valitsust loobuma plaanist alandada madruste palka 25% võrra (nende palka alandati ainult 10% võrra). Kommunistid paljastasid kodanliku reaktsiooni rahvavastast tegevust ja olid töötajate paljude massiliste väljaastumiste initsiaatoriteks.

1932. a. asutas endine leiborist Oswald Mosley suurtöösturite ja finantsistide toetusel «Briti fašistide liidu». See liit püüdis Mussolini ja Hitleri fašistlikku korda ka Inglismaale üle tuua. Ent tööliselised astusid fašistide vastu otsustavalt välja. Igale fašistide demonstratsioonile vastasid nad massiliste vastudemonstratsioonidega.

Mosley fašistlik liikumine ei arenenud kuigi laialdaselt.

Välispoliitika alal teostas «rahvuslik valitsus» fašistlike agressorite ergutamise poliitikat. Kaug-Idas aitas ta kaasa Jaapani agressioonile Põhja-Hiinas, püüdes sellega esile kutsuda sõda Jaapani ja Nõukogude Liidu vahel. Euroopas aitas ta Hitleril rikkuda Versailles' rahulepingu sõjalisi artikleid ja taastada Saksamaa sõjaline võimsus.

Inglismaa töötav rahvas mõjstis fašistliku agressiooni ergutamise poliitika hukka ja astus välja koostöö eest Nõukogude Liiduga kollektiivse julgeoleku kindlustamise eesmärgil. Rahu säilitamise ja kindlustamise eest võitlejate esiridades olid Inglismaal kommunistid. 1935. a. juunis viidi Inglismaal läbi «rahu plebistiit», millest võttis osa ligi 12 miljonit inimest. Rõhuv enamus plebistsiidist osavõtjaid pooldas kollektiivset julgeolekut ja kollektiivset vastulööki agressoritele.

Kuid Inglismaa valitsevad ringkonnad ignoreerisid rahva tahet.

Konservatiivide parteis kerkisid esile kõige reaktsioonilisemad

elemendid, kes toetasid Hitlerile vabade käte andmist agressiooni-aktide läbiviimisel Ida-Euroopas.

1937. a. läks Baldwin erru. Peaministriks sai konservatiivide partei äärmise parempoolse tiiva juht Neville Chamberlain.

Chamberlaini valitsus toetas veelgi avalikumalt fašistlikke agressoreid kui Baldwin. Chamberlain oli häbiväärse Müncheni kokkuleppe organisaator (1938. a.). See kokkulepe valmistas Hitlerile tee sõja vallapäästmiseks Euroopas.

Konservatiivide agressiivne ja lühinägelik välispoliitika tõi inglise rahvale Teise maailmasõja aastail suuri hädasid ja kannatusi.

4. peatükk

PRANTSUSMAA ESIMESEST MAAILMASÕJAST KUNI TEISE MAAILMASÕJANI

§ 10. Prantsusmaa aastail 1918—1923

Esimese maailmasõja mõju Prantsusmaale. Prantsuse tööliklass ja Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon. Prantsusmaa sai sõjas tugevasti kannatada. Ta kaotas ainuüksi tapetutena 1,4 miljonit inimest. 10 Prantsusmaa tööstuslikult kõige arenenumat kirde-departemangu olid sõjast täiesti laastatud. Prantsusmaa muutus kreditorist võlgnikuks. Ameerika Ühendriikidele võlgnes ta 4 miljardit dollarit, Inglismaale — 650 miljonit naelsterlingit.

Samal ajal tugevdas sõda Prantsuse imperialismi nii sõjalises kui ka majanduslikus mõttes ning tõi ta esikohale Lääne-Euroopas. Pärast Saksamaa lüüasaamist oli Prantsusmaa kõige tugevam sõjariik Euroopa mandril. Elsassi ja Lotringi tagasiandmine Prantsusmaale ning Saarimaa kivisöökaevanduste üleandmine talle suurendas Prantsusmaa metallurgiatööstuse võimsust enam kui 75% võrra.

Sõja-aastail, eriti aga sõjajärgsel perioodil tugevnes tootmise ja kapitali kontsentreerumise protsess¹. De Vendéley'de, Schneideride, Rothschildide ja teiste suurmonopolid haarasid enda kätte võtmepositsioonid maa majanduses. Prantsuse tööliklass suure-

¹ Tootmise ja kapitali kontsentratsioon — kapitalistlikule ühiskonnale omane ja eriti imperialismiajastul tugevnev tootmisvahendite ja tööjõu koondumise protsess järjest suurematesse ettevõtetesse ning väikeettevõtete laostumine ja väljasuremine. Ettevõtete suurenemise protsess on orgaaniliselt seotud nende organiseerimiseks ja funktsioneerimiseks vajaliku kapitali kasvuga. Suurkapitalistide kätte koonduvad tohutud kapitalid, samal ajal kui väiksemad omandid laostuvad või neelatakse suuremate poolt.

Tootmise ja kapitali kontsentreerumise protsess teravdab kõiki kapitalismile omaseid vastuolusid. Ta suurendab ekspluataatorite rikkust ja töötavate masside vaesust.

nes arvuliselt (kuni 7 miljoni inimeseni), kusjuures eriti järsult kasvas tööstustöölise kiht.

Prantsusmaal, samuti kui teistes sõdivates maades, kutsus sõda välja võimsa sõjavastase liikumise. Selle liikumise eesotsas oli tööliklass. Streikijate arv ulatus 1917. a. 300 000 inimeseni. 1917. a. mais-juunis toimusid Prantsuse armees massilised rahutused ja mässud.

Tohutut mõju avaldas prantsuse tööliklassile ja eesrindlikule intelligentsile Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon. Prantsusmaa parimatele inimestele oli Vene revolutsiooni ülemaailmne tähtsus selge. «Vene revolutsiooni võit,» kirjutab 1917. a. detsembris Romain Rolland, «paistab meile Euroopa kogu tuleviku paratamatu eeltingimusena.» Pahempoolsed sotsialistid tegid endale Venemaa sündmustest praktilised järeldused. «Revolutsioon Venemaal on signaaliks maailmarevolutsioonile,» kirjutati Rahvusvaheliste Sidemete Taastamise Komitee ühes üleskutses.

Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon aitas kaasa pahempoolse tiiva tugevnemisele prantsuse töölisliikumises.

Prantsuse valitsevad ringkonnad õiendasid julmalt arveid revolutsioonilistest väljaastumistest osavõtjatega rindel ja tagalas. 1917. a. novembris tuli Prantsusmaal võimule Clemenceau valitsus, kes esindas prantsuse kodanluse kõige šovinistlikumaid ja reaktsioonilisemaid elemente. See valitsus kehtestas riigis sõjalise diktatuuri režiimi.

Clemenceau valitsus oli Nõukogude-vastase interventsiooni üheks initsiaatoriks. 1917. a. detsembris sõlmis ta Inglismaaga salajase lepingu ühisest võitlusest Vene revolutsiooni vastu ja Venemaa mõjusfäärideks jaotamise kohta. Prantsuse väed maabusid Murmanskis ja Lõuna-Venemaal. Prantsuse laevastik läks Mustale merele.

Revolutsioonilise liikumise tõus Prantsusmaal pärast sõda. Kommunistliku partei moodustamine. Pärast sõja lõppemist tugevnes revolutsiooniline liikumine Prantsusmaal veelgi. Järsult kasvas streikide arv. 1919. a. streikis 1,2 miljonit inimest. Valitsus oli sunnitud tööliste mõningaid mööndusi tegema. 1919. a. aprillis võeti vastu seadus kaheksatunnilise tööpäeva sisseseadmisest vabrikutööstuses.

Prantsuse tööliklass avaldas Nõukogude-vastase interventsiooni puhul vihast protesti. 1. mail 1919 toimus Pariisis grandioosne demonstratsioon, millest võttis osa üle 500 000 inimese. See demonstratsioon toimus loosungi all «Käed eemale Nõukogude Venemaast!».

Raudteelased keeldusid valgekaartlastele relvastust vedamast, sadamatöölised keeldusid seda laevadele laadimast.

1919. a. aprillis puhkes Mustal merel asuvatel Prantsuse sõjalaevadel ülestõus. Prantsuse sõdurid ja madrused vennastusid

pealetungivate Punaarmee osadega. Prantsuse väejuhatuse oli sunnitud laevastiku Mustalt merelt ära viima.

Nõukogude Venemaa kaitseks astusid välja silmapaistvad prantsuse teadlased ja kultuuritegelased, nagu Henri Barbusse, Anatole France, Romain Rolland ja teised.

1919. a. novembris toimusid Prantsusmaal esimesed sõjajärgsed parlamendivalimised. Nendel valimistel ühinesid kõik kodanlikud parteid niinimetatud «rahvuslikku blokki», milles juhtivat osa etendasid äärmised parempoolsed elemendid. Rakendades laialt äraostmist ja valijate mõjutamist ning õhutades šovinistlikke meeleolusid riigis, saavutas «rahvuslik blokk» valimistel võidu. Uue valitsuse juhiks sai «rahvusliku bloki» üks juhte — Millerand¹. See valitsus võttis osa panide-Poola kallaletungi organiseerimisest Nõukogude Venemaale.

Prantsuse töölised astusid energiliselt välja Nõukogude-vastase interventsiooni jätkamise vastu. 1. mail 1920 puhkes Prantsusmaal üldstreik. Sellest võttis osa üle miljoni inimese. Valitsus alustas massilisi areteerimisi. 25 000 raudteelast vallandati, võttes nendelt transpordi alal töötamise õiguse.

Kuid areteerimised ja jälitamisid ei andnud tulemusi. Prantsuse töölisliikumine kasvas ja tugevnes. 1918. aastast kuni 1920. aastani kasvas sotsialistliku partei liikmete arv 34 000-lt 150 000-le. Üldise Töökonföderatsiooni (ametiühingute koondis) liikmete arv ulatus 1920. a. 2,5 miljoni inimeseni. Nii sotsialistlikus parteis kui ka ametiühingutes kasvas pahempoolse tiiva mõju.

Strasbourg'is 1920. a. veebruaris toimunud Prantsusmaa Sotsialistliku Partei kongressil võeti vastu otsus II Internatsionaalist (1919. a. taastatud) lahkumise kohta. Moskvasse saadeti Kominterniga läbirääkimiste pidamiseks Prantsusmaa Sotsialistliku Partei delegatsioon eesotsas Marcel Cachiniga. Kominterni vastuvõtmise 21 leninlikku tingimust², millega Cachin tuli Moskvasse tagasi, oli terava ideelise võitluse põhjustajaks prantsuse sotsialistide keskel. Parempoolsed ja tsentristid astusid välja töölispartei loomise leninlike põhimõtete vastu. Cachin ja teised pahempoolsed sotsialistid kaitsesid neid põhimõtteid.

1920. a. detsembri lõpul toimus Tours'is Prantsusmaa Sotsialistliku Partei erakorraline kongress. Sel kongressil võeti rõhuva häälteenamusega vastu otsus ühinemisest Kominterniga. Parempoolsed, keda juhtis Léon Blum, ei alistunud sellele otsusele. Nad

¹ Millerand kuulus XIX sajandi lõpul sotsialistliku partei parempoolsesse tiiba. Siin käsitletud ajajärgul oli ta muutunud üheks reaktsioonilisemaks kodanlikuks poliitikuks.

² Komintern esitas need tingimused selleks, et ära hoida oportunistlike ja tsentristlike elementide sissetungi hädaohtu noortesse kommunistlikesse parteidesse. Need tingimused nõudsid Kominterni astuvatelt parteidelt klassivõitluse ja proletariaadi diktatuuri põhimõtete tingimusteta tunnustamist ning raudset distsipliini, lepitamatut võitlust iga liiki oportunisti vastu, igapäevast tööd külas, koloniaalrahvaste rahvusliku vabadusliikumise toetamist jne.

lahkusid kongressilt ja moodustasid iseseisva partei, mis jäi II Internatsionaali.

1921. a. mais toimus Marseille's Prantsusmaa Kommunistliku Partei esimene kongress, kus võeti vastu partei programm.

Tours'i kongressi otsused ja kommunistliku partei moodustamine olid prantsuse töölisliikumise pahempoolse, revolutsioonilise tiiva väljapaistvaks eduks. Kommunistliku partei näol loodi uut tüüpi marksistlik-leninlik partei, kes ainukesena võis prantsuse tööliklassi võidule viia.

Ent kommunistlikul parteil puudusid veel vajalikud poliitilised kogemused ja karastatud juhtiv kaader.

Ruhri okupeerimine ja selle krahh. «Rahvuslik blokk» jätkas Saksamaa suhtes sõjalise surve avaldamise poliitikat, püüdes teda maksimaalselt nõrgestada. Eriti aktiveerus see poliitika äärmise militaristi ja šovinisti Poincaré võimuletuleku momendist (1922. a. jaanuarist) peale.

Elsass-Lotringi Prantsusmaale tagasiandmisest peale oli prantsuse metallurgial küllaldaselt rauamaaki. Kuid tal oli puudus kivisöest.

Poincaré, kes täitis prantsuse monopolistide tahet, otsustas omandada Ruhri kivisöerikkused. 1923. a. jaanuaris okupeeris Prantsusmaa (koos Belgiaga) Saksamaa suurtööstuse südame — Ruhri piirkonna.

Ruhri okupeerimine kutsus esile kriisi rahvusvahelistes suhetes. Inglismaa, kes ei soovinud Prantsusmaa hegemoonia kehtestamist Euroopas, asus Saksamaa poolele. Saksa valitsus kuulutas välja «passiivse vastupanu» poliitika. Kivisöe tootmine Ruhris lakkas.

Ruhri okupeerimine põhjustas tormilise protestiliikumise prantsuse tööliste hulgas. Prantsuse rahva enamus, sealhulgas väike- ja keskkodanlus, ei tahtnud uut sõda, mille ohu ette Poincaré poliitika Prantsusmaa viis. Prantsusmaa Kommunistlik Partei tegi riigis laialdast sõjavastast agitatsiooni. Tema üleskutsel vennasusid prantsuse sõdurid Ruhri piirkonnas saksa töölistega.

Poincaré valitsus asus repressioone kasutama. Kommunistliku partei juhtkond heideti vanglasse. Teostati hulgalisi areteerimisi. Kuid kõik see ägestas prantsuse töölisi veelgi enam.

Avaliku, sõjaka imperialismi poliitika, mida Poincaré ajas, jäi ilmselt pankrotti.

§ 11. Prantsusmaa aastail 1924—1939

Poliitiline ja majanduslik olukord Prantsusmaal kapitalismi osalise stabilisatsiooni ajal. 1924. a. mais toimusid Prantsusmaal järjekordsed parlamendivalimised. Nendel valimistel loobusid laiad väikekodanlikud hulgad parempoolsete parteide toetamisest ja andsid oma hääled niinimetatud «pahempoolsele blokile». Peaosa selles blokis mängis radikaalide partei, kes toetus peamiselt kesk-

ja väikekodanlusele. «Pahempoolsesse blokki» kuulusid ka sotsialistid. Oma valimisprogrammis pooldas «pahempoolne blokk» Ruhri evakueerimist ja diplomaatiliste suhete taastamist Nõukogude Liiduga.

Olles saanud valimistel lüüa, läks Poincaré valitsus erru. 1924. a. juuni keskel tuli Prantsusmaal võimule Edouard Herriot' pahempoolne kodanlik valitsus, milles tähtsamad kohad kuulusid radikaalidele. Sotsialistid ei kuulunud selle valitsuse koosseisu, kuid toetasid teda parlamendis.

Herriot' valitsus tunnustas Nõukogude Liitu ja kehtestas temaga diplomaatilised suhted. Ruhri piirkond evakueeriti. Kõik see leevendas veidi poliitilist pinevust riigis.

20-ndatel aastatel elas Prantsusmaa põllumajandus üle sügava kriisi. Paljud tähtsad tööstusharud — puuvilla-, villa- ja teised tööstusharud — olid täielikus seisakus. Kuid rasketööstus arenes suhteliselt kiires tempos. Juba 1926. a. ületas ta sõjaeelse taseme. Laialdased taastamistööd purustatud piirkondades löid Prantsusmaa rasketööstusele suhteliselt laia ja püsiva siseturu. 1930. a. moodustas Prantsusmaa tööstustoodangu üldmaht 140% 1913. a. tasemest.

Poincaré Ruhri avantüürist peale algas Prantsusmaal inflatsioon. Frank muutus kiiresti väärtusetuks. Inflatsioon alandas tunduvalt tööliste ja teenistujate reaalpalka ning põhjustas väikeettevõtjate ja -kaupmeeste massilist laostumist. Töötajate õlgadele langes ka kahe koloniaalsõja raskus, mida «pahempoolse bloki» sageli vahetuvad valitsused pidasid.

20-ndate aastate alguses moodustati Prantsuse ja Hispaania Maroko territooriumi osal iseseisev Rifi vabariik. Hispaania väed said Maroko vabariiklaste käest korduvalt lüüa. 1925. a. kevadel tuli hispaania kolonisaatoritele appi Prantsuse sõjavägi. Pärast pikaajalist võitlust Rifi vabariik likvideeriti. 1925. a. sügisel alustati koloniaalsõda Süürias, kus druuside hõim oli ülestõusu alustanud. Druuside ülestõus, mis muutus üldrahvalikuks võitluseks Süüria sõltumatuse eest, uputati prantsuse militaristide poolt verre.

Prantsusmaa Kommunistlik Partei arendas ulatuslikku protestikampaaniat sõdade vastu Marokos ja Süürias. Seda kampaaniat juhtis Tegevuse Keskkomitee eesotsas Maurice Thoreziga.

Selleks et saada vahendeid koloniaalsõdade pidamiseks, nõudis valitsus uute erakorraliste maksude sisseseadmist. Sotsialistliku partei juhid ei julgenud seda nõudmist toetada. «Pahempoolne blokk» lagunes. Radikaalid löid sotsialistidest lahku ja lähenesid parempoolsetele parteidele. 1926. a. juunis tuli uuesti võimule Poincaré, kes viis rahanduse «tervendamise» plaani läbi töötajate kulul. Kaudseid makse suurendati 9 miljardi frangi võrra. Vähen-dati riigiteenijate palku ja sõjainvaliidide pensione.

Parempoolsete välispoliitika oli ilmselt Nõukogude-vastase iseloomuga. 1930. a. mais esines Prantsuse välisminister Briand

niinimetatud «Pan-Euroopa» (kõikide Euroopa kapitalistlike riikide sõjalise Nõukogude-vastase bloki) loomise projektiga Prantsusmaa juhtimisel.

Töölisklass kaitses visalt oma huvisid. Streigid puhkesid üha sagedamini. Töölise eesotsas olid kommunistid. 20-ndate aastate jooksul tugevnes Prantsusmaa Kommunistlik Partei tunduvalt. Ta läks edukalt oma ridade bolševiseerimise teed ja vabanes üha suuremal määral oportunistlikest elementidest. Partei kasvatas kogenud ja rahva hulgas autoriteetseid juhte, kes tegelikkuses näitasid oma oskust loovalt kasutada marksism-leninismi teooriat oma maa tingimustes. 1925. a. juulis valiti põlise kaevuriperekonna poeg, prantsuse tööliste juht Maurice Thorez Poliitbüroo liikmeks ja Keskkomitee sekretäriks organisatsiooniliste küsimuste alal. Alates 1930. a. on Maurice Thorez Prantsusmaa Kommunistliku Partei Keskkomitee peasekretär. Kommunistide mõju kasvas kindlalt. 1928. a. parlamendivalimistel said kommunistid üle 1 miljoni hääle. Prantsusmaa Kommunistlik Partei sammus kindlalt töölisklassi massiparteiks muutumise teed mööda.

Klassivõitluse teravnemine Prantsusmaal ülemaailmse majanduskriisi mõjul. Prantsusmaal algas majanduskriis 1930. a. sügisel. Tööstusliku tootmise langus toimus mitte 1932. aastani nagu teistes kapitalistlikes maades, vaid kestis kuni 1935. a. Prantsusmaa tööstustoodangu üldmaht langes 1935. a. 67,4% -le 1913. a. tasemega võrreldes. Töötute arv ulatus 1935. a. 3 miljoni inimeseni. Kriis tugevdas väikeettevõtjate ja -kaupmeeste laostumist. Talupoegade sissetulekud vähenesid kriisiaastail rohkem kui $\frac{1}{3}$ võrra. Kümned tuhanded talupojad jäid ilma maast ja varandusest.

Majanduskriisi mõjul teravnnes järsult klassivõitlus riigis. Ettevõtjad, kasutades tööliste väljapääsmatut olukorda, vähenaldasid töötasu ja pikendasid tööpäeva. Töölisklass vastas sellele streikidega, demonstratsioonidega ja «näljamarssidega». Valitsevad ringkonnad kasutasid üha sagedamini relvastatud vägivalda. Paljudes kohtades tulistas politsei streikijaid ja töötuid. Töölise, talupoegade ja väikekodanluse hulgas kasvas rahulolematuse monopolide peremehetsemise ja võimude omavoli vastu.

Prantsusmaal 1932. a. mais toimunud järjekordsetel parlamendivalimistel ilmnnes selgesti kaldumine vasakule elanikkonna rõhuva enamuse meeleolus. Nendel valimistel saavutasid võidu radikaalid, sotsialistid ja neile lähedased rühmitused. Parempoolsed olid sunnitud võimust loobuma. Uue valitsuse moodustas radikaalide juht Edouard Herriot.

Herriot' valitsus loobus parempoolsete Nõukogude-vastasest kursist. 1932. a. novembris sõlmiti Prantsusmaa ja Nõukogude Liidu vahel mittekallaletungi pakt. Võeti tarvitusele abinõud kaubanduse arendamiseks Prantsusmaa ja Nõukogude Liidu vahel.

Olles saanud valimistel lüüa, tegi Prantsuse reaktsioon katse lik-

videerida parlamentaarne kord ja kehtestada riigis fašistlik diktatuur.

6. veebruaril 1934 toimus Pariisis fašistlik putš. «Tuliristi», «Kuningariütlite» ja teiste fašistlike organisatsioonide relvastatud jõugud suundusid Bourbonide palee juurde, et laiali ajada saadikutekoda. Ent töölised, järgides kommunistide üleskutsele, asusid fašistidega võitlusse. Ka politsei avas fašistidele tule. Fašistlikud jõugud põgenesid. Fašistide lüüasaamine Pariisis 6. veebruaril innustas töölisi ja kõiki prantsuse demokraate. See näitas, et töötajad võivad fašismil tee tõkestada.

Kommunistliku partei võitlus ühtse töölis- ja rahvarinde eest. Kommunistlik partei pöördus sotsialistliku partei poole ettepanekuga ühtseks tegevuseks. Léon Blum ja teised sotsialistliku partei juhid ei julgenud kommunistide ettepanekut tagasi lükata.

12. veebruaril 1934 toimus Prantsusmaal üldine protestistreik fašismi vastu ja vabariigi kaitseks. Sellest streigist võttis osa üle 4,5 miljoni inimese. Pariisis ja teistes linnades toimusid töötajate massidemonstratsioonid. Kommunistid ja sotsialistid astusid ühiselt välja.

Pärast neid sündmusi omandas liikumine tööliklassi ühisrindede loomise eest võitmatu jõu. Kommunistid ja töölised-sotsialistid moodustasid kohtadel ühisrindé komiteed. 1934. a. juulis kirjutasid sotsialistlik ja kommunistlik partei alla paktile ühtse tegevuse kohta võitluses fašismi ja sõja vastu.

Samal ajal tugevnes kodanlik reaktsioon. Radikaalid kõrvaldati võimu juurest. Võimule tulid profašistlikud elemendid, kes alustasid kommunistide ja kõigi pahempoolsete tagakiusamist. Välispoliitikas toetas prantsuse reaktsioon avalikult fašistlike agressoreid. Prantsuse rahvas avaldas otsustavat protesti selle rahvavastase poliitika suhtes. Kommunistlik partei arendas maal laiaulatuslikku agitatsiooni Prantsusmaa üleminekuks kollektiivse julgeoleku poliitikale, sõpruse ja koostöö poliitikale Nõukogude Liiduga. Kommunistide ettepanekud leidsid üldrahvalikku toetust. Rahva survele sõlmis Flandini profašistlik valitsus 1935. a. mais Nõukogude Liiduga vastastikuse abistamise pakti. Kuid juba algsest peale võttis valitsus kursi sellele, et murda see pakt ja võtta talt igasugune tähtsus.

Kujunenud olukord dikteeris kõikide demokraatlike ja patriootlike jõudude ühinemise vajaduse.

1935. a. mais toimus Pariisis kommunistliku partei initsiatiivil pahempoolsete parteide ja rühmituste nõupidamine, kus võeti vastu otsus ühtse rahvarinde loomise kohta võitluseks fašismi ja sõja vastu. Peagi töötati välja rahvarinde programm, millele kirjutasid alla kommunistliku, sotsialistliku ja radikaalide partei, samuti reformistlike ja revolutsiooniliste ametiühingute esindajad. See programm nõudis fašistlike liitude laialisaatmist, kollektiivse julgeoleku süsteemi loomist, 40-tunnilise töönädala sisseseadmist, abi osutamist talupoegadele jne.

Rahvarindele toetava valitsuse moodustamine. Reetmine parempoolsete sotsialistide poolt. 1936. a. aprillis-mais toimunud järjekordsetel parlamendivalimistel saavutasid rahvarinde parteid võidu parempoolsete parteide üle ning said endale valdava osa saadikukohti. Sotsialistliku partei juht Léon Blum moodustas rahvarindele toetava valitsuse. Sellesse valitsusse kuulusid sotsialistid, radikaalid ja väikesed rühmitused. Kommunistlik partei teatas, et ta toetab Blumi valitsust, kui see täidab rahvarinde programmi.

Sel ajal kui võimul oli rahvarindele toetuv valitsus, tegid Prantsusmaa töötajad suuri edusamme. Seati sisse 40-tunniline töönädal. Töölised said kahenädalase tasulise puhkuse. Teostati sõjatööstuse osaline natsionaliseerimine. Riik praktiseeris põllumajandussaaduste kokkuostmist kindlate hindadega, mis teataval määral aitas kaasa talupoegade olukorra paranemisele. Kuid töötajatel ei õnnestunud kindlustada ja arendada neid edusamme.

Sotsialistliku partei ja radikaalide partei juhid loobusid koostööst kommunistidega.

1937. a. märtsis teatas Blum «vaheajast» rahvarinde programmi elluviimisel. See teade kutsus välja töötajate protestilaine. Suurkodanlus omakorda alustas ägedat kampaaniat 40-tunnilise töönädala, kahenädalaste puhkuste jne. vastu. Peagi läks Blumi valitsus erru.

Töötajad nõudsid rahvarinde valitsuse moodustamist kommunistide osavõtul. Kuid sotsialistliku ja radikaalide partei juhid olid otsustavalt selle vastu. Pärast pikaajalist segadust, mil üks valitsus vahetus teisega, tuli 1938. a. aprillis võimule parempoolse radikaali Daladier' valitsus, mis oli moodustatud rahvarindele vaenulikest radikaalidest ja parempoolsetest kodanlikest rühmitustest.

Daladier' valitsus kaotas 40-tunnilise töönädala ja teised töötajate õigused, mis võideti kätte rahvarinde eksisteerimise ajal. Ülemaaline protestistreik, mis puhkes Prantsusmaal 1938. a. novembri lõpul, suruti võimude poolt maha. Algas kommunistide massiline jälitamine. Fašistlikud elemendid aga, vastupidi, said täieliku tegevusvabaduse.

Välispoliitikas kapituleerus Daladier' valitsus täielikult fašistlike agressorite ees. 1938. a. septembris kirjutas ta alla häbiväärsele Müncheni kokkuleppele, mis reetis Prantsusmaa liitlase — Tšehhoslovakkia — ja tegelikult annulleeris Prantsuse—Nõukogude vastastikuse abistamise pakti.

Kommunistlik partei astus kogu prantsuse rahva nimel välja otsustava protestiga Münchenis sõlmitud Nõukogude-vastase vandenõu vastu.

Prantsusmaa valitsevate ringkondade reaktsiooniline ja kapitalistlik poliitika muutis maa kaitsetuks fašistliku agressiooni ees.

AMEERIKA ÜHENDRIIGID ESIMESEST MAAILMASÕJAST KUNI TEISE MAAILMASÕJANI

§ 12. Ameerika Ühendriigid aastail 1918—1929

Esimese maailmasõja mõju Ameerika Ühendriikidele. Ameerika töölisklass ja Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon. Ameerika Ühendriigid astusid Esimesse maailmasõtta hiljem kui teised riigid. Sõjategevusest võtsid nad osa alles 1918. a. suvest alates. Ameerika Ühendriikide inimkaotus sõjas oli teiste riikidega võrreldes tühine: 50 000 tapetut ja 205 000 haavatut. Ameerika Ühendriigid võtsid sõjast osa peamiselt Antandi riikide varustajana toorainete ja relvastusega.

Sõda tugevdas järsult Ameerika Ühendriikide rahanduslikku ja majanduslikku võimsust. Ameerika monopolid rikastusid muinasjutuliselt sõjalistest tellimustest. Kõikide tööstuskompaniide puhaskasu aastail 1914—1919 ületas 33,5 miljardit dollarit. Kuni sõjani olid Ameerika Ühendriigid olnud Inglismaa ja Prantsusmaa võlglasteks. Sõja tagajärjel sattusid Lääne-Euroopa maad ise rahanduslikku sõltuvusse Ameerika kapitalist. «Ameerika miljardärid,» kirjutas V. I. Lenin, «olid peaaegu kõige rikkamad ja nende geograafiline asend oli kõige ohutum. Nad kraapisid kokku kõige rohkem. Nad tegid oma maksualusteks kõik, isegi kõige rikkamad maad.»¹

Sõja-aastail kasvas Ameerika Ühendriikide tööstusliku tootmise maht tunduvalt. Terasesulatamine näiteks suurenes poolteist korda, autotoodang — 4 korda. Sõda soodustas tootmise ja kapitali edasist koondumist selliste suurkapitalistide kätte, nagu Morgan, Rockefeller, Du Pont, Mellon jt.

Esimese maailmasõja tagajärjel muutusid Ameerika Ühendriigid kõige tugevamaks imperialistlikuks riigiks, peamiseks kapitalismimaaks. Ameerika suurvõim hakkas ilmselt taotlema maailmavalitsemist. See põhjustas imperialistlike vastuolude teravnemise. Neist peamiseks kujunes Ameerika ja Inglise kapitalismi vastuolu.

Sõja-aastail tugevnes töölisklassi ekspluateerimine. Sõjatoodangu tõusule kaasnes laiatarbekaupade tootmise vähenemine. Nende kaupade hinnad tõusid.

Töötajate elu halvenemine viis klassivastuolude teravnemisele proletariaadi ja kodanluse vahel.

Suurt mõju avaldas Ameerika töölisklassile Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võit.

Ameerika proletariaadi eesrindlik osa tervitas Oktoobrirevo-

¹ V. I. Lenin, Teosed, 28. kd., lk. 46.

lutsiooni võitu ja väljendas oma siirast imetlust Venemaa revolutsioonilistele rahvahulkadele. Lääneranniku linnades tekkisid tööliste ja madruste revolutsioonilised komiteed, kes juhtisid streike. Töölised nimetasid need komiteed nõukogudeks. Kui Wilsoni valitsus koos teiste kapitalistlike riikide valitsustega organiseeris relvastatud interventsiooni Nõukogude vabariigi vastu, alustasid töölised massilist liikumist Nõukogude Venemaa kaitseks. Sadamatöölised keeldusid laadimast interventide ja valgekaartlaste armeele määratud relvastust. Massimiitingutest osavõtjad nõudsid Ameerika vägede äratoomist Venemaalt, blokaadi lõpetamist ja Nõukogude valitsuse tunnustamist. Sajad vabatahtlikud avaldasid soovi Punaarmeesse astumiseks.

Revolutsiooniline tõus aastail 1919—1920. Kommunistliku partei asutamine. Pärast sõja lõppu halvenes töötajate olukord veelgi. Armee demobiliseerimise ja sõjatoodangu vähendamise tagajärjel tekkis massiline tööpuudus. Streigiliikumine tugevnes ja omandas pealetungi iseloomu. Streikijad nõudsid töötasu tõstmist, tööpäeva lühendamist, tööliste ametiühingute asutamise õiguse tunnustamist kapitalistide poolt. 1919. a. haaras streigiliikumine üle 4 miljoni inimese. Suuremateks streikideks olid New Yorgi laadijate streik, üldstreik Seattle'i linnas läänerannikul ja söekaevurite streik. Streikijate erilise visaduse poolest paistis silma terasetööstuse 365 000 töölise streik. Seda juhtis William Foster, hilisem Ameerika Ühendriikide Kommunistliku Partei auesimees.

Paljud streigid said kaotuse osaliseks, sest Ameerika Tööföderatsiooni reaktsoonilised juhid, kapitalistide kannupoisid, reetsid tööliste huvid. Ent streigivõitlus andis ameerika töölistele palju väärtuslikke kogemusi. Ta näitas tööliklassi ühtsuse, Ameerika Tööföderatsiooni ametiühingute kutsealase struktuuri kaotamise ja nende ümberkorraldamise vajadust tootmispõhimõttel.¹

Revolutsioonilise tõusu olukorras toimus sotsialistliku partei lõhenemine, temas kujunes tugev pahempoolne tiib. Osa pahempoolseid eesotsas Charles Ruthenbergiga katkestas suhted partei oportunistliku juhtkonnaga ja moodustas 1919. a. septembris Chicagos Ameerika Ühendriikide Kommunistliku Partei. Teine osa pahempoolseid eesotsas John Reediga tahtis jätkata võitlust sotsialistliku partei raamides ja uuendada selle juhtkonda. Kuid oportunistid heitsid kõik pahempoolsed parteist välja ja politsei abiga kõrvaldasid nende delegaadid sotsialistliku partei konve-

¹ *Kutsealased ametiühingud* — tööliste ametiühingud, mis ühendasid ainult mingi kitsa eriala töötajaid (näiteks kütjaid, puuseppi jne.). Niisuguse ametiühingute ülesehitamise printsiibi puhul eksisteerivad ühes ettevõttes kümnend erinevad ametiühingud, mis, enesestki mõista, lahutab töölisi ja nõrgestab nende positsiooni võitluses kapitalistide vastu. Ametiühingute moodustamise progressiivsemaks printsiibiks on tootmisprintsip, mille puhul ühes ettevõttes töötavad töölised kuuluvad ühte ametiühingusse.

rentsilt. Siis kutsusid Reedi pooldajad Chicagos kokku oma kongressi, millel asutati Ameerika Ühendriikide Kommunistlik Töölispartei.

Põhimõttelisi lahkkelisid mõlemate Ameerika kommunistlike parteide vahel polnud. Mõlemad parteid astusid Kommunistlikku Internatsionaali. Julm tagakiusamine sundis kommuniste pöranda alla minema. Pörandaalustes tingimustes toimus 1921. a. mais mõlema kommunistliku partei ühinemine. Sidemete tugevdamiseks massidega moodustasid kommunistid samal aastal legaalse töölispartei. 1923. a. tuli kommunistlik partei pöranda alt välja ja liitus töölisparteiga. Moodustati ühtne töölispartei, mida alates 1929. a. nimetatakse kommunistlikuks.

Kommunistliku partei asutamine tõstis töölisliikumise poliitilise teadlikkuse taset Ameerika Ühendriikides.

Ameerika «õitseng» ja selle krahh. 1922. a. lõpust alates jõudsid Ameerika Ühendriigid ajutise majandusliku tõusu staadiumi. Peagi ületas Ameerika Ühendriikide tööstustoodang Inglismaa, Prantsusmaa, Saksamaa, Itaalia ja Jaapani tööstustoodangu koos võetuna. Ameerika kodanlus rikastus, saades võlgnikelt maadelt laenuprotsente ja sõjavõlgade osamakse. Teatav osa Ameerika Ühendriikide monopolide ülikasumeist langes tööliklassi ladvikule. Kuid tööliste laiate hulkade olukord paranes väga vähe.

Ameerika Ühendriikide valitsevad ringkonnad jätkasid karmi arveteõiendamist töölisliikumisest osavõtjatega. Pärast seitsmeaastast vangistust hukati 1927. a. augustis elektritoolil töölised-aktivistid Sacco ja Vanzetti, keda valelikult süüdistati vabriku kassapidaja tapmises. Nende hukkamine kutsus välja kogu rahvusvahelise proletariaadi meelepaha.

Ameerika koolides kasvatati õpilasi reaktsioonilises vaimus. Daytoni linna noor bioloogiaõpetaja John Scopes mõisteti süüdi Darwini õpetuse käsitlemise eest koolis. Kohtuprotsess, millel arutati John Scopesi süüdistusasja, nimetati «ahviprotsessiks».

1928. a. valimistel lubas riigis võimul olev vabariiklaste partei rahvale kiitlevalt «igavest õitsengut». Uus president Hoover kinnitas, et majanduskriisidele on tulnud lõpp, ja Ameerika Ühendriikidele saabunud «õitseng» tagab rahvahulkade heaolu järjekindla tõusu. Nendest sõnadest haarasid kinni Ameerika Kommunistliku Partei parempoolsed elemendid. Nad hakkasid propageerima Ameerika kapitalismi «erandlikkust», teatades, nagu lähesisid Ameerika Ühendriigid erilist, ainult neile omast kriisideta arenemisteed mööda.

Tegelikult oli Ameerika «õitseng» ebapüsiv, ajutine. Riigis valmisid eeldused suurteks majanduslikeks vapustusteks. Täiustades tootmist, ekspluateerisid kapitalistid veelgi tugevamini töölisi. Tööpuudust ei likvideeritud Ameerika Ühendriikides täielikult. Aastast aastasse suurenes elanike võlasumma võlgu ostetud kaupade eest.

Tootmise kasv ja rahvahulkade madal ostuvõime tegid möödapääsmatuks terava ületootmiskriisi. 1929. a. sügisel purustas Ameerika Ühendriikide «igavese öitsengu» legendi riigis algav majanduskriis, mis peagi haaras kogu kapitalistliku maailma.

§ 13. Ameerika Ühendriigid aastail 1929—1939

Klassivõitluse teravnemine Ameerika Ühendriikides ülemaailmse majanduskriisi aastail. 1929.—1933. a. majanduskriis vapustas Ameerika Ühendriike väga sügavalt. 1932. a. vähenes Ameerika Ühendriikide tööstustoodangu maht peaaegu kahekordselt 1929. a. tasemega võrreldes. Kriisiaastail jäi pankrotti 130 000 tööstus- ja kaubandusfirmat, 10 000 panku varises kokku. Tohtul hulgal hävitati kaupu, mis ei leidnud turgu. Piima kallati jõgedesse ja ookeani, vedurikoldeid köeti nisuga. Samal ajal aga miljonid inimesed nälgisid. 1933. a. kevadeks oli riigis 17 miljonit töötut.

Valitsus eesotsas president Hooveriga, keda töötajad nimetasid «nälja presidendiks», püüdis suurkapitaliste pankrotist päästa. Ta raiskas tööliste ja farmerite arvel suuri summasid töösturite ja pankurite kriisist väljaaitamiseks, kuid ta ei teinud midagi rahvahulkade raske olukorra kergendamiseks.

Majanduskriis teravdas klassivastuolusid riigis. Järsult tugevnes tööliste ja farmerite võitlus kapitalistide vastu, kasvas töötajate poliitiline teadlikkus ja organiseeritus. Liikmete vähesusele vaatamata näitas kommunistlik partei suurt aktiivsust rahvahulkade võitluse juhtimisel.

Töötud organiseerisid kaks rahvuslikku «näljamarssi» Ameerika Ühendriikide pealinna Washingtoni. Paljudes linnades toimusid töötute massidemonstratsioonid. Sõjaväe ja politsei abil ajas valitsus demonstratsioonid laiali ning surus streigid maha. Hoover organiseeris julma arveteõiendamise Esimese maailmasõja 25 000 veterani kallal, kes tulid Washingtoni oma pensionide väljamaksmist nõudma. Järsult tugevnes rassistlik terror, eriti lõunaosariikides.

F. Roosevelti presidendiks valimine. Tema poliitika klassiolemus. Töötajate võitlus kriisiaastail viis tõsistele poliitilistele nihetele. 1932. a. sai vabariiklane Hoover presidendivalimistel lüüa. Presidendiks valiti demokraatliku partei kandidaat New Yorgi osariigi kuberner Franklin Roosevelt. Roosevelt oli kogunud ja osav kodanlik poliitik. Ta kuulutas välja «uue kursi» riigi valitsemises.

Roosevelti programmi eesmärk seisis selles, et kodanlike reformide abil hoida töötajaid massilistest revolutsioonilistest väljastumistest ja tugevdada monopolide ülevõimu. Roosevelt tahtis teha lõpu kriisile, säilitades tootmisvahendite erakapitalistliku omandi.

Ameerika Ühendriikide kongress võttis vastu «Akti rahvusliku tööstuse taastamisest» ja «Akti põllumajanduse reguleerimisest». Esimese seadusega loodi «Tööstuse Taastamise Rahvuslik Administratsioon». Selle administratsiooni eesotsas seisis pankuritest, töösturitest ja majandusteadlastest koosnev nõukogu. Seda nimetati «ajude trustiks».

Valitsus püüdis kehtestada kontrolli tootmise üle. Igas tööstus-
harus seati sisse niinimetatud «ausa konkurentsi koodeksid». Need määrasid kindlaks toodangu hulga, selle hinnad ja töötasu miinimumi. Nende koodeksite abil püüdsid kapitalistid teostada tootmise «plaanipärast» vähendamist ja üle saada kriisist. Tegelikult pole kapitalismi ajal plaanipärane majandus võimalik, sest eksisteerib eraomandus, mis viib anarhiale tootmises ja konkurentsile.

Roosevelti valitsus andis tööstuslikele, kaubanduslikele ja teistele kompaniidele nende olukorra tugevdamiseks suurt riiklikku toetust. Tööpuuduse vähendamise eesmärgil lühendati töönädalat, osa töötuid aga suunati töölaagresse. Ajutist toetust tööpuuduse puhul sai ainult üks viiendik töötute üldarvust.

Põllumajandusliku tootmise «plaanipärase» vähendamise ülesanne pandi «Põllumajanduse Reguleerimise Administratsioonile». Riigi poolt farmeritelt üles ostetud toiduained ja kariloomad suuremalt osalt hävitati. Riik maksis preemiat nendele farmeritele, kes vähendasid külvipinda ja kariloomade hulka.

«Uue kursi» abil püüdis ameerika kodanlus väljuda kriisist ja tugevdada oma positsiooni. Niipea kui kriis asendus tootmise elav-
nemisega, saavutas suurkapital teda kitsendavate reformide kaotamise.

Roosevelti valitsus loobus NSV Liidu mittetunnustamise poliitikast, mida Ameerika Ühendriikide valitsevad ringkonnad olid ajanud 16 aasta jooksul. 1933. a. novembris seati Ameerika Ühendriikide ja NSV Liidu vahel jalule normaalsed diplomaatilised suhted.

30-ndaail aastail tugevnes tunduvalt töölisliikumine. Kuue aasta jooksul, 1934.—1939. aastani võttis streikidest osa üle 7 miljoni inimese. Töölisklassi survele võttis kongress vastu seaduse, mis tunnistas tööliste õigust koonduda ametiühingutesse ja sõlmida ettevõtjatega kollektiivlepinguid.

1935. a. moodustasid kaheksa ametiühingut Tootmisametiühingute Komitee, mis 1938. a. reorganiseeriti Tootmisametiühingute Kongressiks. Selle ridadesse kuulus peagi üle 4 miljoni liikme. Tootmisametiühingute Kongress muutus teiseks suureks ametiühinguliseks keskuseks Ameerika Ühendriikides. Erinevalt Ameerika Tööföderatsioonist, mis ühendas töölisi vastavalt kutsealadele, ühendasid Tootmisametiühingute Kongressi ametiühingud teatud tootmisharu töölisi nende erialale vaatamata. See lõi sood-

sad tingimused töölisklassi liitumiseks võitluses oma õiguste ja elatustaseme tõstmise eest.

Ameerika Ühendriikides tekkisid massilised demokraatlikud organisatsioonid, kes pidasid võitlust reaktsiooni ja sõja vastu. Töölisklass ja riigi kõik progressiivsed jõud andsid vastulöögi reaktsionääride katsetele fašistliku korra kehtestamiseks Ameerika Ühendriikides.

Kommunistlik partei toetas Roosevelti üritusi äärmise reaktsiooni vastu. Kuid ta näitas töötajatele, et «uue kursi» poliitika ei suuda vabastada neid kapitalistlikust ekspluateerimisest ega riigi majandust kriisist.

Ameerika imperialismi osa Teise maailmasõja vallapäästmises. 1937. a. algas Ameerika Ühendriikides uus majanduskriis, millest neil õnnestus väljuda ainult tänu 1939. a. alanud Teisele maailmasõjale. Ameerika monopolid etendasid aktiivset osa hitlerliku Saksamaa relvastamisel, andes talle hiiglasuuri laene.

Ameerika diplomaatia aitas kaasa Müncheni kokkuleppe organiseerimisele Saksamaa, Itaalia, Inglismaa ja Prantsusmaa vahel, mis viis Tšehhoslovakkia anastamisele fašistide poolt.

Ameerika Ühendriikide monopolid toetasid igati Jiang Jie-shi klikki tema võitluses revolutsioonilise liikumise vastu Hiinas. Nad õhutasid ka jaapani imperialiste sõjalistele provokatsioonidele NSV Liidu Kaug-Ida piiridel.

Ameerika Ühendriikide valitsus ei toetanud NSV Liidu ettepanekuid kollektiivse vastulöögi organiseerimiseks fašistlikule agressioonile. Koos Inglismaa ja Prantsusmaaga ajasid Ameerika Ühendriigid niinimetatud «mittevaheselemise» poliitikat, mis tegelikult tähendas agressoritele järeleandmist. Relvastades Saksamaad ja tõugates teda NSV Liidu kallale, aitasid Ameerika Ühendriikide imperialistlikud ringkonnad kaasa Teise maailmasõja vallapäästmisele.

6. peatükk

ITAALIA JA HISPAANIA ESIMESEST MAAILMASÕJAST KUNI TEISE MAAILMASÕJANI

§ 14. Itaalia aastail 1918—1922

Esimese maailmasõja mõju Ameerika Ühendriikidele. Ameerika lutsioon ja Itaalia tööliikumine. Itaalia kuulus Esimese maailmasõja võitjate maade hulka. Tema valitsevad klassid said sõjast suuri tulusid. Sõjatööstuse laiendamine sõja-aastail aitas kaasa Itaalia edasisele industrialiseerimisele. Kiirenes tootmise ja kapitali kontsentreerumise protsess. Sõjaliste tellimuste varal kasvasid ja rikastusid paljud kontsernid — «Ansaldo», «Fiat», «Breda»

ja teised. Itaalia, kes oli veel XIX sajandi lõpul olnud maha-
jäänud agraarmaa, muutus sõjajärgsel perioodil industriaal-ag-
raarmaaks.

Samal ajal läks sõda Itaaliale kalliks maksma. Ta kaotas
ainult tapetutena 635 000 inimest. Üle 500 000 inimese jäi invalii-
diks. Itaalia väljus sõjast võlgadesse mässituna. Ta võlgnes Ameer-
rika Ühendriikidele 1,5 miljardit dollarit, Inglismaale — 2,5 mil-
jardit dollarit. Itaalia sõltumus välismaisest toorainest ja kredii-
dist kasvas veelgi.

Itaalia põllumajanduses säilisid nagu varemgi arvukad feoda-
lismi igandid. Maaomandi jaotus oli erakordselt ebahütlane.
40 000 suurmaaomanikul, enamuses aadlikul, oli 10 miljonit hek-
tarit maad, samal ajal kui 2,5 miljonil talumajapidamisel oli
vähem kui 6 miljonit hektarit maad. Ligi pool talupoegadest ei
omanud üldse maad ja pidid seda rentima mõisnikelt orjastavatel
tingimustel. Kõige rohkem feodalismi igandeid säilis Lõuna-Itaalia-
s. Riigi selles osas olid hiiglasuured latifundiumid 10 000 hek-
tari ja enama maaga, kusjuures laialdasi maa-alasid üldse ei hari-
tud üles. Tööstus oli Itaalia lõunaosas nõrgalt arenenud ja töölis-
klass oli riigi selles osas väikesearvuline. Mahajäänud agraarne
lõunaosa oli tegelikult viidud arenenud tööstusliku põhjaosa koloo-
nia seisundisse.

Pikk ja Itaaliale raske sõda teravdas klassivastuolusid riigis
ja põhjustas töötajate poliitilise aktiivsuse tõusu. Massiline deser-
teerumine armeest, sõdurite mässukatsed rindel, streigid ja sõja-
vastased demonstratsioonid tagalas — sellega väljendasid Itaalia
töötajad oma protesti sõja vastu. Itaalia töötajate massilise sõja-
vastase liikumise kõrgpunktiks oli üldstreik Torinos, mis kasvas
üle relvastatud ülestõusuks (23.—28. augustini 1917. a.). See üles-
tõus suruti julmalt maha. Tänavavõitlustes tapeti Torinos üle 500
inimese.

Itaalia Sotsialistlikul Parteil ei olnud sõja suhtes järjekind-
laid seisukohti. Ta mõistis selle hukka kui imperialistliku sõja. Ent
tsentristlikud elemendid, kes moodustasid parteis enamuse, loobu-
sid revolutsioonilistest võitlusmeetoditest sõja vastu. Nende loo-
sungiks oli «ei sõjast osa võtta ega seda saboteerida».

Itaalia tööliklass ja eesrindlik intelligents võtsid entusias-
miga vastu teate Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võidust.
«Just Venemaal algab tuleviku ajalugu, just Venemaal sünnib
uue maailma elu,» kirjutas vaimustatult Antonio Gramsci, sotsia-
listliku partei pahempoolse tiiva juht.

Itaalia töötajate keskel omandas laialdase populaarsuse loo-
sung «toimida nagu Venemaal».

Itaalia töötajad protesteerisid raevukalt Nõukogude-vastase
interventsiooni puhul ja võitlesid otsustavalt selle vastu.

Revolutsioonilise kriisi valmimine. Pärast sõja lõppu kompli-
seerus Itaalia siseolukord veelgi. Valitsuse sõjatellimuste kärpi-

mine viis tööstusliku tootmise järsule langusele. Sajad tuhanded töölised heideti tänavale. Põllumajanduses valitses laos. Algas inflatsioon. Streigiliikumine kasvas aasta-aastalt. 1919. a. ulatus streikijate arv 1 miljoni inimeseni, 1920. a. streikis 2,2 miljonit inimest. Külas toimus revolutsiooniline käärimine. Peamiselt Lõuna-Itaalia talupojad haarasid söödis olevaid mõisamaid ja harisid neid üles. Tormiliselt kasvasid töölisorganisatsioonid. Itaalia Sotsialistliku Partei liikmete arv kasvas 45 000 inimeselt 1913. a. 216 000 inimesele 1920. aastal. Üldise Töökonföderatsiooni (sotsialistide mõju all oleva ametiühingute koondise) liikmete arv ulatus 1920. a. 2,3 miljoni inimeseni. Vanad kodanlikud poliitilised parteid aga, vastupidi, kaotasid igasuguse mõju rahvahulkadele. Itaalia valitsused olid väga ebapüsivad ja vaheldusid sageli. Kodanlus oli sunnitud töölistele mõningaid mõõndusi tegema, sealhulgas sisse seadma kaheksatunnilise tööpäeva.

Itaalias tekkis sügav revolutsiooniline kriis. Itaalias oli kodanluse võim nõrgenenud rohkem kui üheski teises Lääne-Euroopa riigis. Ent Itaalia töötajatel ei olnud revolutsioonilist marksistlikku juhtkonda.

Itaalia Sotsialistlik Partei, kel oli suur mõju rahvale, oli tsentristlikku tüüpi partei, kes ajas pahempoolsete fraaside varjus oportunistlikku poliitikat. Juhtiv osa parteis kuulus niinimetatud maksimalistidele (itaalia tsentrismi erikuju). Maksimalistid võitlesid sõnades sotsialismi eest. Kuid nad ei viinud Itaalia töölisklassi võitlusele võimu ja proletariaadi diktatuuri kehtestamise eest. Nad keeldusid kangekaelselt lahku löömast parempoolsetest, kes ajasid avalikult töölistevastast, kontrrevolutsioonilist joont. Ainsaks tõeliseks marksistlikuks rühmituseks Itaalia Sotsialistlikus Parteis oli pahempoolsete sotsialistide rühm, kes oli koondunud Torinos alates 1919. a. maist väljaantava ajalehe «L'Ordine Nuovo» («Uus kord») ümber. Selle rühma organiseerijaks ja juhiks oli väljapaistev itaalia marksist-leninlane Antonio Gramsci. Gramsci taastas esimesena itaalia sotsialistlikus liikumises proletariaadi diktatuuri idee kui kõige tähtsama marksismis ja propageeris seda rahvahulkades. Gramsci lähimaks võitluskaaslaseks oli Palmiro Togliatti.

Vabrikute ja tehaste ülevõtmine tööliste poolt. Kommunistliku partei asutamine. Sõjajärgseil aastail oli itaalia proletariaadi revolutsioonilistest väljaastumistest kõige ulatuslikumaks liikumine vabrikute ja tehaste ülevõtmiseks 1920. a. augustis-septembris. Selle väljaastumise otseseks põhjuseks oli metallurgiatööstuses väljakuulutatud lokaut. Milaano, Torino ja teiste Põhja-Itaalia linnade töölised vastasid lokaudile vabrikute ja tehaste ülevõtmisega. Sellest väljaastumisest võttis osa rohkem kui 600 000 töölise. Ligi kolm nädalat olid peaaegu kõik suured Põhja-Itaalia tehased tööliste käes. Töölised ise korraldasid ettevõtete tööd vabriku-tehase nõukogude juhtimisel. Tehaste kaitseks moodustati

punased võitlussalgad. Vabrikute ja tehaste ülevõtmine viis Itaalia töölisklassi otsesele võitlusele võimu eest. Kuid sotsialistliku partei ja ametiühingute reformistlikud juhid ei olnud selle poolt, et tööliste võimu haaraksid. Veel enam, nad veensid töölisi vabrikutest ja tehastest lahkuma.

Likvideerides liikumise vabrikute ja tehaste ülevõtmiseks, andsid sotsialistliku partei ja ametiühingute reformistlikud juhid itaalia töölisklassile erakordselt raske löögi. Töölised olid desorganiseeritud. Revolutsiooniline liikumine Itaalias hakkas langema. Kodanlik reaktsioon tugevnes ja asus vastupealetungile.

Töölisklassi huvide avalik reetmine sotsialistliku partei ja ametiühingute juhtide poolt tegi paratamatuks töölisliikumise revolutsiooniliste elementide lahkulöömise reformistidest. 1920. a. novembris toimus Imola linnas Itaalia pahempoolsete sotsialistide konverents. Sellel konverentsil asutati Itaalia Sotsialistliku Partei kommunistlik fraktsioon. 1921. a. jaanuaris Livornos toimunud sotsialistliku partei kongressil lükkasid nii parempoolsed kui ka karmimalistid tagasi Kommunistlikku Internatsionaali vastuvõtmise 21 tingimust. Delegaadid-kommunistid eesotsas Antonio Gramsci ja Palmiro Togliattiga lahkusid kongressilt ja kogunesid San Marco teatrisse, kus võeti vastu Itaalia Kommunistliku Partei asutamise otsus. See ajalooline sündmus toimus 21. jaanuaril 1921.

Kommunistliku partei asutamisega pandi kindel alus marksismi-leninismi ideoloogia võiduks itaalia töölisliikumises. Kuid oma eksisteerimise esimestel aastatel oli kommunistlik partei veel nõrk ja tegi sektantlikke vigu.

Fašismiohu kasv. Juba 1919. a. asus poliitiline avantürist Mussolini formeerima fašistlikke jõuke. Fašistlikud «liidud» olid poolsõjaväelise iseloomuga. Nende liikmed olid relvastatud, erilistesse vormiriietesse (mustadesse särkidesse) riietatud ning endiste ohvitseride juhtimise all. Fašistid tungisid kallale tööliste miitingutele ja demonstratsioonidele, tapsid sotsialiste ja kommuniste, rüüstasid pahempoolsete ajalehtede toimetusi jne. Suurtöösturid, pankurid ja mõisnikud toetasid Mussolinit heldelt rahaga. Nad lootsid fašistide kätega purustada massilise revolutsioonilise liikumise riigis. Fašistid ei olnud kitsid töötajatele lubadusi andma. Nad pooldasid tööliskontrolli tootmises, maa jaotamist talupoegadele jm. Selle demagoogia abil õnnestus neil enda poole võita osa linna ja maa väikekodanlust, samuti tööliste mahajäänud kihid.

Kommunistliku partei parimad esindajad, keda juhtis Antonio Gramsci, võitlesid antifašistliku proletaarse ühisrinde loomise eest. Ent sotsialistliku partei ja ametiühingute reformistlikud juhid keeldusid ühisest tegevusest kommunistidega ja ajasid antifašistlikud väljaastumised nurja.

1. augustil 1922. a. algas kommunistide initsiatiivil poliitiline antifašistlik üldstreik. Kogu Itaalia töölised võtsid sellest

aktiivselt osa. Kuid sotsialistliku partei ja ametiühingute reformistlikud juhid, keda hirmutas võitluse ulatus, andsid korralduse streigi lõpetamiseks. Itaalia tööliste viimane massiline väljaastumine fašismiohu vastu aeti nurja.

Tee oli vaba fašistliku diktatuuri kehtestamiseks Itaalias.

§ 15. Itaalia aastail 1922—1939

Fašistliku diktatuuri kehtestamine. 1922. a. oktoobris teostasid 40 000 relvastatud fašisti «sõjakäigu Rooma». See fašistide «sõjakäik» toimus kodanluse heakskiitmisel ja riigiaparaadi kõigi lülide aktiivsel toetusel. Rühm suurtööstureid ja pankureid saatis kuningas Viktor Emmanuel III-le telegrammi, milles nõuti võimu üleandmist Mussolinile. 30. oktoobril 1922. a. moodustas Mussolini kuningal ülesandel uue valitsuse, milles kõik tähtsamad ametikohad kuulusid fašistidele.

Mussolini valitsuse võimuletulekuga kehtestus Itaalias fašistlik diktatuur — finatskapitali ja maa-aristokraatia kõige reaktsoonilisemate, šovinistlikumate ja imperialistlikumate elementide avalik terroristlik diktatuur. See diktatuur tegi lõpu parlamentaarse režiimi välistele vormidele, millest Itaalias varem oli kinni peetud, ning likvideeris kodanlik-demokraatlike vabaduste ja töötajate õiguste viimased jäänused.

Fašistid asusid kommunistlikku parteid julmalt taga kiusama ja ajasid selle tegelikult põranda alla. Nad saatsid laiali kõik mittefašistlikud ametiühingud. Õigus «kaitsta» töö huve oli antud ainult fašistlikele sündikaatidele (ametiühingutele), kuhu kõik palgatöölised sunniviisiliselt aeti. Kaheksatunniline tööpäev kaotati. Talupoegadelt võeti ära maad, mis nad olid mõisnikelt haaranud, ja tagastati need endistele omanikele. Tööliste ja teenistujate töötasu alandati tunduvalt.

1926. a. novembris, kasutades ära mõned kallaletungid Mussolinile, kehtestas fašistlik valitsus erakorralised seadused, mille järgi saadeti laiali kõik poliitilised parteid peale fašistliku partei, suleti nende ajalehed ja annulleeriti nende parlamendimandaadid.

Parlament kaotas igasuguse tähtsuse. Kandidaate parlamenti võis esitada ainult fašistliku partei nimekirja järgi. Fašistliku partei ja riigi kõrgeimaks organiks kuulutati niinimetatud «suur fašistlik nõukogu», milles peasa etendasid fašistliku juhtkonna liikmed.

Fašistliku režiimi kehtestamist Itaalias tervitas vaimustusega Inglise-Ameerika reaktsioon, kes osutas selleks heldet rahalist abi.

Itaalia majanduslik ja poliitiline arenemine kapitalismi osalise stabilisatsiooni perioodil. Töölisklassi kõigi organisatsioonide purustamine fašistide poolt nõrgestas töölisklassi vastupanu kapitali pealetungile ja aitas Itaalia monopolistidel väljuda pikaajalisest majanduskriisist töötajate arvel. 1926. a. lõpust alates algas Itaa-

lia tööstuses teatav elavnemine. Vähenes tööpuudus. 1929. a. moodustas Itaalia tööstustoodangu üldmaht 125% 1918. a. tasemest. Kuid Itaalia majanduse arenemisel oli ühekülgne iseloom. Arene-
sind peamiselt sõjatööstuse harud. Elutarbelised tootmisharud tam-
musid oma arenemises paigal. Töötajate ostuvõime jäi madalaks.
Kõik see tegi paratamatuks uue ja veelgi sügavama majanduskriisi
puhkemise.

1926. a. lõpul fašistide poolt laiuli saadetud kodanlikud poliiti-
lised parteid lõpetasid eksisteerimise. Sotsialistliku partei juhid
emigreerusid. Ainult kommunistlik partei üksi säilitas põranda all
oma organisatsioonid ja jätkas võitlust fašismi vastu. 1926. a.
novembris andsid fašistid kommunistlikule parteile raske hoobi.
Nad areteerisid ja heitsid vanglasse Itaalia Kommunistliku Par-
tei juhi Antonio Gramsci. Üle 11 aasta oli Gramsci fašistlikus pii-
nakambris, kus teda mõnitati ja piinati. Gramsci suri 1937. a.

Kuid jälitamised ja hukkamised ei suutnud kommuniste murda.
1926. a. lõpul moodustati partei Välismaa-keskus, mille eesotsas
seisis Togliatti. Põrandaaluse töö juhtimiseks Itaalias moodustati
Sisekeskus. Korraldati illegaalsete kommunistlike ajalehtede välja-
andmine.

Kommunistlik partei kasvas ja karastus võitluses. Ta vabanes
otsustavalt mineviku sektantlikest vigadest ja omandas üha süga-
vamalt suurt leninlikku õpetust. Kapitalismi osalise stabilisat-
siooni aastail kavandas kommunistlik partei üldjoontes oma polii-
tika agrararküsimuses, osutades töölisklassi ja talurahva liidule kui
põhilisele tingimusele võiduks fašismi üle. Partei kutsus põhjaosa
töölisi otsustavalt toetama lõunaosa talupoegi võitluses maa eest.

**Klassivõitluse teravnemine Itaalias ülemaailmse majandus-
kriisi aastail. Itaalia-Abessiinia sõda.** 1929. a. alanud ülemaailmne
majanduskriis avaldas Itaaliale väga rasket mõju. Itaalia tööstus-
toodangu üldmaht langes 1932. a. 66,8%-le 1929. a. tasemest. Täie-
likult töötuid oli tol ajal üle 1 miljoni inimese. Tööstuskriis põimus
agraarkriisiga. Kümned tuhandet talupojad jäid võlgade ja mak-
sude tasumata jätmise pärast ilma maast ja varandusest.

Majanduskriis teravdas klassivõitlust riigis ja aktiveeris kõiki
antifašistlikke jõude. Politsei repressioonidele ja fašistide poolt
loodud terrori-õhkkonnale vaatamata algasid riigis uuesti streigid,
tänavademonstratsioonid, agrarrahutused. Kommunistlik partei,
kes oli sügaval põranda all ja kandis raskeid ohvreid, juhtis oskus-
likult massilisi väljaastumisi ja pööras eriti suurt tähelepanu tööle
küljas.

Elavnes antifašistliku emigratsiooni tegevus. Sotsialistlikud ja
kodanlik-liberaalsed rühmitused asusid koostööle kommunistidega.
1931. a. märtsis Lääne-Saksamaal toimunud Itaalia Kommunist-
liku Partei IV kongress püstitas ühtse antifašistliku rahvarinde
loomise loosungi. See loosung omandas hiiglasuure populaarsuse
kõigi antifašistide hulgas. 1934. a. augustis kirjutati Pariisis alla

kokkuleppele Itaalia Kommunistliku ja Sotsialistliku Partei ühise tegevuse kohta.

Majanduskriisist väljus Itaalia 1933. a., kuid ta majanduslik olukord jäi raskeks. Tööstuses ja põllumajanduses valitses seisak. Jätkusid streigid, töötute demonstratsioonid ja talurahvarahutused. Valitsev fašistlik klikk ei näinud peale välisavantüüride ühtki väljapääsu sisemistest raskustest.

1935. a. oktoobris tungisid fašistliku Itaalia väed sõda kuulutamata Etioopiasse (Abessiiniasse). Etioopiasse paisati suur armee, kes oli täielikult varustatud uusima tehnikaga. Mahajäänud ja sõjaliselt nõrk Etioopia oli Itaalia agressoritele kergeks saagiks. 1936. a. mais jõudsid Itaalia väed Etioopia pealinna Addis Abebasse. Itaalia kuningas Viktor Emmanuel III kuulutati Etioopia imperaatoriks. Itaalia fašistid pidasid barbaarse julmusega sõda Etioopias. Nad kasutasid laialdaselt mürkaineid, pommitasid asustatud punkte, lasksid maha vanakesi, naisi ja lapsi.

Kommunistid ja Itaalia teised progressiivsed elemendid protesteerisid otsustavalt itaalia fašismi kuritööde vastu Etioopias. 1935. a. oktoobris toimus Brüsselis itaalia antifašistlik kongress, mis oli kokku kutsutud kommunistliku ja sotsialistliku partei initsiatiivil. See kongress mõistis hukka itaalia fašismi agressiooni Etioopias ja avaldas sügavat kaastunnet etioopia rahvale.

§ 16. Kodusõda ja Itaalia-Saksa interventsioon Hispaanias

XX sajandi 30-ndate aastate keskel algas Hispaanias rahvaliikumise võimas tõus. 1931. a. toimus Hispaanias kodanlik-demokraatlik revolutsioon. Bourbonide poolfeodaalne monarhia kukutati. Võimu riigis haaras kaubanduslik-tööstuslik suurkodanlus. Kuid ta ei teinud midagi talupoegade heaks, kes moodustasid valdava osa riigi elanikkonnast. Peaaegu kogu ülesharimiseks kõlblik maa jäi aadlike ja kiriku eraomandiks. Talupojad olid sunnitud mõisnikelt orjastavatel tingimustel maad rentima. Raske oli ka hispaania töölisklassi olukord.

Hispaania töötajad võitlesid visalt oma huvide eest. Riigis arenes laialdane streigiliikumine. Kõikjal toimusid talurahvarahutused. Kiiresti kasvas kommunistliku partei mõju. 1934. a. oktoobris alustasid Astuuria kaevurid ülestõusu, mis suruti võimude poolt julmalt maha.

Rahvaliikumise tõus kohutas suurkodanlust ja mõisnikke äärmuseni. Need klassid taotlesid «tugeva võimu» kehtestamist riigis. Reaktsiooni peamiseks löögijõuks Hispaanias olid fašistlik-monarhistlikud elemendid armees, kelle üheks juhiks oli kindral Franco. Sõjalis-fašistlikud elemendid organiseerisid rea vabariigivastaseid relvastatud väljaastumisi, millel siiski ei olnud edu.

Hispaania Kommunistlik Partei, mille juhtideks olid José Diaz ja Dolores Ibarruri, viis laiad rahvahulgad võitlusele fašismiohu

vastu. 1936. a. algul kujunes Hispaanias antifašistlik rahvarinne, millesse kuulusid kommunistlik ja sotsialistlik partei, ametiühingud, kodanluse (peamiselt väike- ja keskkodanluse) vabariiklikud rühmitused ja vähemusrahvuste organisatsioonid. Cortes'te (parlamendi) valimistel, mis toimusid 1936. a. veebruaris, saavutasid rahvarinde parteid võidu kodanliku reaktsiooni üle ning said enamuse saadikukohtadest. Hispaanias tuli võimule rahvarindele toetuv valitsus.

Olles valimistel lüüa saanud, organiseeris Hispaania reaktsioon vandenõu seadusliku vabariikliku valitsuse kukutamiseks ja sõjalis-fašistliku diktatuuri kehtestamiseks riigis. Vandenõu organiseerijaid toetasid Hitler ja Mussolini, kes püüdsid Hispaaniat oma mõjule alistada.

1936. a. juulis puhkes Hispaanias kindral Franco sõjalis-fašistlik mäss. Mässajad arvasid, et nad suudavad vabariiklikule valitsusele kiiresti lõpu teha ja võimu haarata. Kuid nende lootused ei täitunud. Kommunistliku partei ja rahvarinde teiste parteide üleskutsel astus enamik rahvast välja vabariigi kaitseks. Mässajad said kõikjal lüüa ning Hispaania töötajad oleksid neist kiiresti jagu saanud, kui ei oleks alanud Itaalia-Saksa relvastatud interventsioon.

Saksa ja itaalia fašistid paiskasid Hispaaniasse terve armee, arvult üle 300 000 mehe. Saksa-Itaalia lennuvägi hakkas barbaarselt Hispaania linnu ja külasid pommitama. Saksa-Itaalia laevastik pani Hispaania vabariigi sadamad blokaadiseisukorda. Saades abi Saksamaalt ja Itaalialt, läksid mässajad üle vastupealetungile ja hakkasid vallutama laialdasi territooriume. Peagi moodustas Franco oma valitsuse. Hispaanias algas pikaajaline kodusõda, mis samal ajal oli hispaania rahva rahvuslik vabadussõda Itaalia-Saksa interventsiooni vastu.

Mässajate ja interventide vastu peetava võitluse käigus toimusid Hispaanias suured sotsiaal-majanduslikud ümberkorraldused. Värsti pärast fašistliku mässu algust tuli Hispaania vabariigis võimule rahvarinde valitsus, millest võtsid osa kommunistid. Seda valitsust juhtisid sotsialistid (algul Francesco Largo Caballero, seejärel Juan Negrin), kuid selle hingeks olid kommunistid. Kommunistide initsiatiivil konfiskeeriti fašistlikust mässust osavõtvate mõisnike maad ja anti need üle talupoegadele. Vabrikud, tehased, pangad, kaevandused, mille omanikud võtsid mässust osa, natsionaliseeriti ja muudeti üldrahvalikuks omandiks. Peamiselt kommunistide jõupingutustega loodi regulaarne rahvaarmee, kes andis mässajatele ja interventidele rea tugevaid lööke. Fašistlike mässajate poolt vallapäästetud kodusõja tules sündis uus, rahvademokraatlik Hispaania, riik ilma suurvõimluse, mõisnike ja reaktsioonilise sõjaväelise klikita. Hispaania Kommunistlik Partei ning tema juhid José Diaz ja Dolores Ibarruri saavutasid tohutu autoriteedi ja mõju rahvale.

Hispaania vabariigi rahvusvaheline olukord oli väga raske. Itaalia-Saksa interventsioon Hispaanias oli ohuks Inglismaa ja Prantsusmaa sõjalis-poliitilistele positsioonidele Vahemerel. Kuid nende maade ja Ameerika Ühendriikide valitsevad ringkonnad juhindusid oma poliitikas Hispaania küsimuses ainult klassivihast Hispaania töötajate vastu, kes püüdsid oma maal üles ehitada uut elu. Nad ajasid Hispaania sündmuste suhtes «mittevahelesegamise» poliitikat. Tegelikult tähendas see poliitika Hispaania vabariigi lämmatamise poliitikat. Samal ajal kui Hitler ja Mussolini saatsid fašistlikele mässajatele relvi ja oma sõdureid, keeldusid Inglismaa, Prantsusmaa ja Ameerika Ühendriigid relvade müümisest Hispaania vabariiklastele.

Hispaania vabariigile tulid appi Nõukogude Liit ja maailma paljude teiste maade demokraatlikud jõud. Kõigi maade töölised demonstreerisid Hispaania sündmuste suhtes proletaarse internatsionalismi ja rahvusvahelise proletaarse solidaarsuse suurepärasest eeskujult. Kommunistide initsiatiivil moodustati Hispaania vabariiklikule armeele abiks internatsionaalsed brigaadid, kuhu astusid antifašistid peaaegu kõikidest maailma maadest. Saksa antifašistid moodustasid Thälmanni-nimelise brigaadi, itaalia antifašistid — Garibaldi-nimelise brigaadi, ameerika antifašistid — Lincolninimelise brigaadi jne. Internatsionaalsete brigaadide (kuhu kuulus kokku ligi 35 000 meest) juhiks oli tuntud ungari revolutsionäär ja kirjanik Máté Zalka (kindral Lukács). Internatsionaalsed brigaadid näitasid üles erakordset mehisust võitluses fašistlike mässajate ja Itaalia-Saksa interventide vastu. Nad andsid vaenlasele rea tõsiseid lööke.

Nõukogude Liit hankis Hispaania vabariiklastele relvi ja toiduaineid. Nõukogude inimesed võitlesid vapralt internatsionaalsete brigaadide ridades fašistide vastu. Nõukogude hävitajad purustasid Madriidi taeva all Itaalia-Saksa lennuväge. NSV Liit võttis vastu ja kasvas üles Hispaania vabariiklaste lapsi.

Kuid Hispaania vabariigi lämmatamise poliitika, mida ajasid Inglismaa, Prantsusmaa ja Ameerika Ühendriikide valitsevad ringkonnad, kindlustas fašistlikele mässajatele ja interventidele suure jõu ülekaalu vabariiklaste suhtes. Pärast kolm aastat kestnud kangelaslikku võitlust Hispaania vabariiklased purustati. Hispaania vabariigi langemist kiirendas rühma parempoolsete sotsialistide juhtide reetmine, kes organiseerisid 1939. a. märtsis Negrini valitsuse kukutamise. Varsti pärast seda tungisid Madriidi kindral Franco väed, kes panid toime verise arveteõendamise vabariiklaste kallal. Hispaanias kehtestati Franco sõjalis-fašistlik diktatuur.

Hispaania vabariiklaste kolm aastat kestnud kangelaslik võitlus fašismi vastu jääb igaveseks ajalukku revolutsioonilise energia, mehisuse ja patriotismi eeskujuna.

HIINA ESIMESEST MAAILMASÕJAST KUNI TEISE MAAILMASÕJANI

§ 17. Rahvusliku liikumise tõus Hiinas Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni mõjul (1917—1923)

Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon avaldas Hiinale erakordselt suurt ja sügavat mõju. Oktoobrirevolutsioon äratas Hiinas võimsa rahvaliidumise, mis lõpuks viis selle hiiglasuure maa täieliku ümberkorraldamisele. «Venelased teostasid Oktoobrirevolutsiooni, luues maailmas esimese sotsialismimaa,» kirjutas Mao Ze-dong. «Siis, ja nimelt just siis, astusid ideoloogia alal töötavad hiinlased täiesti uude ajajärku. Hiinlased leidsid kõikjal kasutatava marksismi-leninismi üldtõe, ja Hiina ilme muutus.»¹

Hiina oli kogu oma ajaloolise arenguga ette valmistatud Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni ideede mõistmiseks ja võidukaks ellurakendamiseks.

Hiina sotsiaal-majanduslik ja poliitiline olukord pärast Esimese maailmasõja lõppu. 20-ndate aastate algul oli Hiina nagu varemgi mahajäänud poolkoloniaalne maa. Hiina oli endiselt jaotatud imperialistlike riikide «mõjusfäärideks». Hiina rahvamajanduse võtmepositsioonid — tähtsamad tööstusharud, transport, rahandus, väliskaubandus — olid välismaiste kapitalistide käes. Formaalselt oli Hiina ühtne riik, kuid tegelikult oli ta poliitiliselt killustatud. Hiina üksikuid provintse valitsesid militaristid-feodaalid, kellel oli oma sõjavägi, kes sõdisid üksteisega ja olid täiesti sõltumatud Pekingis asuvast keskvalitsusest. Iga niisuguse militaristi selja taga seisis üks või teine imperialistlik riik, kelle marionetiks ta oli.

Hiina rahvuslik tööstus oli nõrgalt arenenud. Hiina töölisklass oli väikesearvuline. Tööliste olukord oli äärmiselt raske. Tööpäeva pikkus oli kuni 18 tundi. Töölised said kerjuslikku töötasu ja olid täiesti õigusteta. Peremebed ja järelevaatajad peksid ja isegi tap- sid neid. Laialdaselt kasutati naiste ja laste tööjõudu.

Hiina elanikkonna rõhuva enamuse moodustasid talupojad. Külal valitsesid poolfeodaalsed suhted. Peaaegu kogu harimiseks kõlblik maa kuulus suurfeodaalidele-militaristidele ja mõisnikele. Talupojad rentisid maad mõisnikult ja andsid talle üle poole saagist. Hiina põllumajandus oli äärmiselt mahajäänud. Talupojad elasid kohutavas vaesuses, kuigi külas oli olemas ka juba jõukam kiht (kulakud ja liigkasuvõtjad). Perioodiliselt puhkes riigis nälg, mis hävitas miljoneid inimelusid.

¹ Мао Цзе-дун, О диктатуре народной демократии, М., 1949, стр. 5.

Valitsev seisund riigis kuulus militaristidele-feodaalidele, mõisnikele, ametnike bürokraatiale ja kompradoorsele kodanlusele¹.

Rahvuslik kodanlus² kasvas mõnevõrra Esimese maailmasõja aastail, eriti aga sõjajärgseil aastail. Ta oli opositsioonis maal valitsevate feodaal-kompradoorsete elementidega, kuid ei suutnud pidada nende vastu järjekindlat võitlust.

Oktoobrirevolutsiooni mõjul puhkes Hiinas laialdane rahvaliidkumine, mis haaras töölisi, talupoegi ja linna väikekodanlikke hulki.

«4. mai liikumine» ja kommunistliku partei asutamine. 1919. a. mais-juunis toimusid Hiinas massilised imperialismivastased väljastumised. 4. mail tulid tänavale Pekingi üliõpilased, et protesteerida Pariisi rahukonverentsi otsuste vastu anda endised Saksa-maa poolt «renditud» Shandongi poolsaarel asuvad territooriumid üle Jaapanile. Valitsusväed avasid demonstrantidele tulle.

Üliõpilaste demonstratsiooni tulistamine Pekingis kutsus välja sügava meelepaha rahva hulgas. Tianjinis, Šanghai, Nankingis ja paljudes teistes linnades toimusid poliitilised streigid ja tänavademonstratsioonid. Jaapani kaubad pandi kogu riigis boikoti alla.

Rahva survele keeldus Hiina delegatsioon Pariisi rahukonverentsil Versailles' rahulepingule alla kirjutamast.

«4. mai liikumine» oli uue etapi alguseks Hiina ajaloos. Algas uus demokraatliku revolutsiooni etapp. «4. mai liikumine» äratas Hiina proletariaadi poliitilise aktiivsuse ja nihutas ta rahvusliku vabadusvõitluse avangardi.

Aasta-aastalt kasvas streikide arv. Paljud streigid olid poliitilise iseloomuga. Eriti visa oli meremeeste ja sadamatöölise streik Hongkongis — Briti imperialismi tsitadellis Hiinas. See streik algas 1922. a. jaanuaris ja kestis 55 päeva. Üle 100 000 töölise lahkus Hongkongist. Lõpuks olid laevaomanikud sunnitud tõstma streikijate töötasu. Hongkongi tööliste võit innustas kogu Hiina proletariaati ja aitas kaasa streigiliikumise edasisele tõusule.

Minevikus polnud Hiinas ühtki töölisorganisatsiooni. «4. mai

¹ *Kompradoorne kodanlus* — hispaaniakeelsest sõnast *comprador* (ostja, kaupmees-vahendaja). Üks reaktsioonilisemaid ühiskondlikke rühmitusi koloniaal- ja sõltuvates maades. Kompradooride hulka kuuluvad: suurkaupmehevahendajad, kes teostavad väliskaubandust ja on tihedalt seotud välismaiste firmadega; suurpankurid, kes aitavad välismaisel kapitalil teostada liigkasuvõitlikke rahandusoperatsioone antud maal; kohalikud suurtöösturid, kes valdavad koos välismaalastega ettevõtteid, kaevandusi, raudteid jne. Kompradoorne kodanlus aitab välismaisel kapitalil tungida antud maa majandusse ja on huvitatud koloniaalse rõhumise süsteemi säilitamisest.

² *Rahvuslik kodanlus* — progressiivne ühiskondlik jõud koloniaal- ja sõltuvates maades. Rahvusliku kodanluse hulka kuulub peamiselt keskkodanlus, kelle huve välismaine kapital ja kompradoorid tõsiselt kitsendavad. Rahvuslik kodanlus võtab osa imperialismivastasest võitlusest, vahel isegi juhib seda võitlust, kuid olles ise eksploatatorlik klass, ei ole ta järjekindel revolutsiooniline jõud.

liikumise» tulemusel hakkasid riigis tekkima esimesed tööliste ametiühingud ja marksistlikud ringid ning rühmad. Hiina keelde tõlgiti «Kommunistliku partei manifest», V. I. Lenini raamat «Riik ja revolutsioon» ning paljud teised marksismi-leninismi rajajate teosed. Marksismi-leninismi suured ideed said laialdase leviku osaliseks hiina eesrindliku intelligentsi hulgas, kes kandis nad rahva hulka.

1920. a. asutas noor rahvakooliõpetaja ja literaat, talupoja poeg Mao Ze-dong Changsha linnas kommunistliku ringi. Selle ringi tööst võtsid osa paljud hiljem tuntud Hiina kommunistliku liikumise tegelased.

1921. a. juulis tuli Šanghais illegaalselt kokku kommunistlike ringide ja rühmituste delegaatide kongress. See kongress võttis vastu otsuse Hiina Kommunistliku Partei asutamise kohta ja kuulutas Hiina tööliklassi lõppeesmärgiks proletariaadi diktatuuri kehtestamise oma maal. Oma teisel kongressil (1922. a. mais) formuleeris Hiina Kommunistlik Partei oma lähemad ülesanded: feodaalide-militaristide ja välismaiste imperialistide ülevõimu kukutamine Hiinas, tõeliselt demokraatliku vabariigi loomine, tööliste ja talupoegade elutingimuste parandamine.

Hiina Kommunistlik Partei oli oma eksisteerimise esimestel aastatel väikesearvuline. Kuid ta läks õiget teed mööda ja laiendas üha rohkem oma sidemeid massidega.

Hiina Kommunistliku Partei juhtimisel algas ametiühingute ja kommunistliku noorsoo liikumine. 1922. a. mais toimus Kantonis (Guangzhou) esimene ülehiinaline ametiühingute kongress. Kongress kutsus kogu Hiina tööliklassi võitlusele kaheksatunnilise tööpäeva eest.

Organiseeritud tööliikumine tekkis Hiinas hiljem kui arenenud kapitalistlikes maades. Kuid Hiina tööliklassi suurimaks eeliseks oli see, et ta ei tundnud selliseid nähtusi, nagu tööliklassi lõhenemine ja sotsiaaldemokraatliku ideoloogia levimine tööliklassi hulgas. Oma esimestest sammudest peale arenes Hiina tööliikumine marksismi-leninismi ideoloogia lipu all, kommunistliku partei vahetel juhtimisel.

Rahvusliku kodanluse kurss liidu loomisele rahvahulkadega. Alates 1917. a. sügisest eksisteeris Kantonis Sun Yat-xieni vabariiklik valitsus. Selle valitsuse toeks oli Sun Yat-xieni poolt juba enne Esimest maailmasõda moodustatud Guomingdangi — Hiina väike- ja keskkodanluse partei. Guomingdang seadis oma eesmärgiks Hiina poliitilise ühendamise ja rahvusliku vabastamise. Kuid Guomingdang oli sel ajal suletud ja rahvahulkadest eraldatud organisatsioon. Sun Yat-xien ise alahindas kaua liitu rahvaga. Ta sõlmis ajutisi kokkuleppeid ühtede militaristidega võitluseks teiste militaristide vastu. Selle tõttu oli vabariikliku valitsuse positsioon maa lõunaosas ebakindel. Militaristid kukutasid korduvalt selle

valitsuse ja sundisid Sun Yat-xieni Kantonist põgenema. Kuid iga kord taastas ta oma võimu uuesti.

Suurt mõju avaldas Sun Yat-xienile Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon. Sun Yat-xien tervitas palavalt Oktoobrirevolutsiooni ja nimetas seda «inimkonna suureks lootuseks». Ta rääkis ja kirjutas korduvalt, et Hiina peab vaatama Venemaale «kui oma õpetajale». Sun Yat-xien austas sügavalt Oktoobrirevolutsiooni juhti V. I. Leninit.

Oktoobrirevolutsiooni ja rahvaliidumise tõusu mõjul Hiinas endas tuli Sun Yat-xien järeldusele Hiina kodanliku demokraatia, mille juht ta oli, tiheda liidu vajadusest rahvahulkadega. Sun Yat-xien tõlgendas uut meeleolu kolme rahvalikkuse printsiipi, mis ta oli esitanud juba 1907. a. «Natsionalism» tähendas nüüd leppimatut võitlust välismaise imperialismi vastu, Hiina rahvusliku sõltumatus eest; «demokratism» tähendas võitlust demokraatliku vabariigi loomise eest Hiinas; «rahva heaolu» — talupoegade varustamist maaga ja suurkapitali piiramist.

Sun Yat-xieni ja tema poolt juhitava Guomindangi partei kurss liidu loomisele rahvahulkadega tegi võimalikuks töölisklassi, talurahva ja rahvusliku kodanluse imperialismivastase ühisrind moodustamise Hiinas. 1923. a. juunis toimunud Hiina Kommunistliku Partei III kongress oli kommunistliku partei ja Guomindangi bloki loomise poolt Sun Yat-xieni kolme rahvalikkuse printsiibi alusel, kommunistide Guomindangi astumise poolt, kuid nõudis iseseisva kommunistliku partei ja tema parteiaparaadi säilitamist.

Sun Yat-xien tervitas seda kommunistide otsust ja väljendas oma valmisolekut koostööks.

§ 18. Esimene revolutsiooniline kodusõda (aastail 1924—1927)

Hiinas arenev suur rahvarevolutsioon oli oma iseloomult kodanlik-demokraatlik revolutsioon. Kuid see revolutsioon erines rea iseärasustega kodanlik-demokraatlikest revolutsioonidest teistes maades.

Hiina revolutsioon oli eelkõige imperialismi- ja feodalismivastane revolutsioon. Tema peamiseks liikumapanevateks jõududeks olid proletariaat ja talurahvas. Ka rahvuslik kodanlus võttis imperialismivastasest võitlusest osa. Kuid olles ekspuataatorlik klass, oli ta kõhkleva positsioonil ja läks vahetevahel üle kontrrevolutsiooni leeri.

Revolutsiooni hegemooniks (juhtijaks) oli proletariaat. Just sellepärast oli Hiina revolutsioon uusdemokraatliku revolutsiooni, s. o. kodanlik-demokraatliku revolutsiooni uue tüübi, mitte kodanluse, vaid proletariaadi poolt juhitava revolutsiooni näiteks.

Rahvarevolutsioon Hiinas võttis pikaajalise revolutsioonilise kodusõja kuju. Talle olid omased tõusu- ja ajutise languse perioodid.

did. Revolutsiooni igal etapil muutus klassijõudude paigutus. Hiina revolutsiooni tähtsaks iseärasuseks oli, et ta ei arenenud mitte isoleeritult, vaid Nõukogude Liidule toetudes. Aastail 1924—1927 toimus Hiinas esimene revolutsiooniline kodusõda.

Imperialismivastase ühisrinde moodustamine. 1924. a. jaanuaris toimus Kantonis Guomingdangi esimene kongress. Sellel kongressil Guomingdang reorganiseeriti. Guomingdangi võeti vastu kommunistid. Kongressi poolt valitud Guomingdangi Kesktäitevkomiteesse läksid kommunistliku partei väljapaistvad tegelased, sealhulgas ka Mao Ze-dong. Kongressi poolt vastuvõetud manifestis leidsid väljenduse Sun Yat-xieni kolm uut poliitilist teesi: liit NSV Liiduga, liit kommunistidega ning toetumine töölis- ja talurahvaliidumisele. Reorganiseeritud Guomingdang muutus töölisklassi, talurahva, linna väikekodanluse ja rahvusliku kodanluse bloki rahvuslik-revolutsiooniliseks parteiks. Kuid Guomingdangis eksisteeris Jiang Jie-shi juhtimisel parempoolne tiib, kes astus välja koostöö vastu kommunistidega.

Imperialismivastase ühisrinde moodustamine lõi vajalikud eeldused hiina rahva revolutsioonilise sõja organiseerimiseks välismaise ja feodaal-kompradoorse reaktsiooni vastu. Hiina revolutsiooni jõudude kogunemise baasiks sai Guangdongi provints, kus võim kuulus Sun Yat-xieni valitsusele. Kommunistid aitasid Sun Yat-xienil luua revolutsiooni relvastatud jõudude tuumiku. Huangpu saarel Kantoni lähedal avati sõjakool. Poliitilist tööd selles koolis juhtis kommunistliku partei silmapaistev tegelane Zhou En-lai. Kool valmistas ette sadu ohvitseri revolutsioonilise armee jaoks. 1925. a. reorganiseeriti Kantoni valitsuse poolt formeeritud väeosad ühtseks Rahvarevolutsiooniliseks armeeks. Rahvarevolutsioonilise armee väeosades ja -koondistes olid sõjakomissarid ja poliitorganid. Poliittööd armees tegid peamiselt kommunistid.

Reaktsioonijõud tegid katse hävitada Sun Yat-xieni rahvuslik-revolutsiooniline valitsus. 1924. a. oktoobris puhkes Kantonis kompradoorse kodanluse kountrevolutsiooniline mäss, mille rahvas nimetas pilkamisi «pabertiigrite» mässuks. Mässajatele andsid relvi Inglise võimud Hongkongis. Kuid Huangpu sõjakooli kursandid ja töölised purustasid mässajad. Pärast seda tugevnes veelgi Sun Yat-xieni valitsuse võim ja mõju.

Suurt poliitilist ja moraalselt toetust osutas hiina rahvale tema vabadusvõitluses Nõukogude Liit. 1924. a. sõlmiti NSV Liidu ja Hiina keskvalitsuse (Pekingi) vahel leping diplomaatiliste suhete sisseseadmise kohta. See oli esimene võrdõiguslik leping Hiina uusaja ajaloos. See leping likvideeris kõik orjastavad kokkulepped, millega Vene tsarism oli Hiinat sidunud. Nõukogude rahvas protesteeris otsustavalt imperialistlike riikide vägivalla vastu Hiinas. NSV Liidus asutati ühing «Käed eemale Hiinast». See ühing organiseeris arvukalt koosolekuid ja miitinguid Hiina kaitsmise loosungi all.

1925. a. märtsis sai hiina rahvas raske kaotuse osaliseks. Suri tema väljapaistev revolutsiooniline juht Sun Yat-xien. Oma poliitilises testamendis kutsus Sun Yat-xien Guomingdangi üles tugevdama revolutsiooniliste jõudude ühtsust ja sõprust Nõukogude Liiduga. Läkitusel NSV Liidu Kesktäitevkomiteele kirjutas Sun Yat-xien: «Ma tahan avaldada lootust, et peagi saabub päev, mil NSV Liit tervitab võimsa vaba Hiina näol sõpra ja liitlast, ja et suures võitluses maailma rõhutatud rahvaste vabastamise eest sammuvad mõlemad liitlased käsikäes võidule.»

Guomingdangi juhtkond reetis oma õpetaja viimsed soovid. Ent need soovid täideti auga Hiina kommunistide poolt.

«30. mai liikumine» ja revolutsiooni laienemine üle kogu Hiina.

1925. a. kevadel arenes Hiinas massiline imperialismivastane liikumine. Streikisid Jaapani tekstiilivabrikute töölised. Qingdaos tulistas Jaapani politsei töölisi, kellest paljud said surma ja haavata. Fuzhous tulistati Ameerika konsuli käsul üliõpilaste demonstratsiooni. Šanghais tapeti ühes Jaapani vabrikus tööline-kommunist.

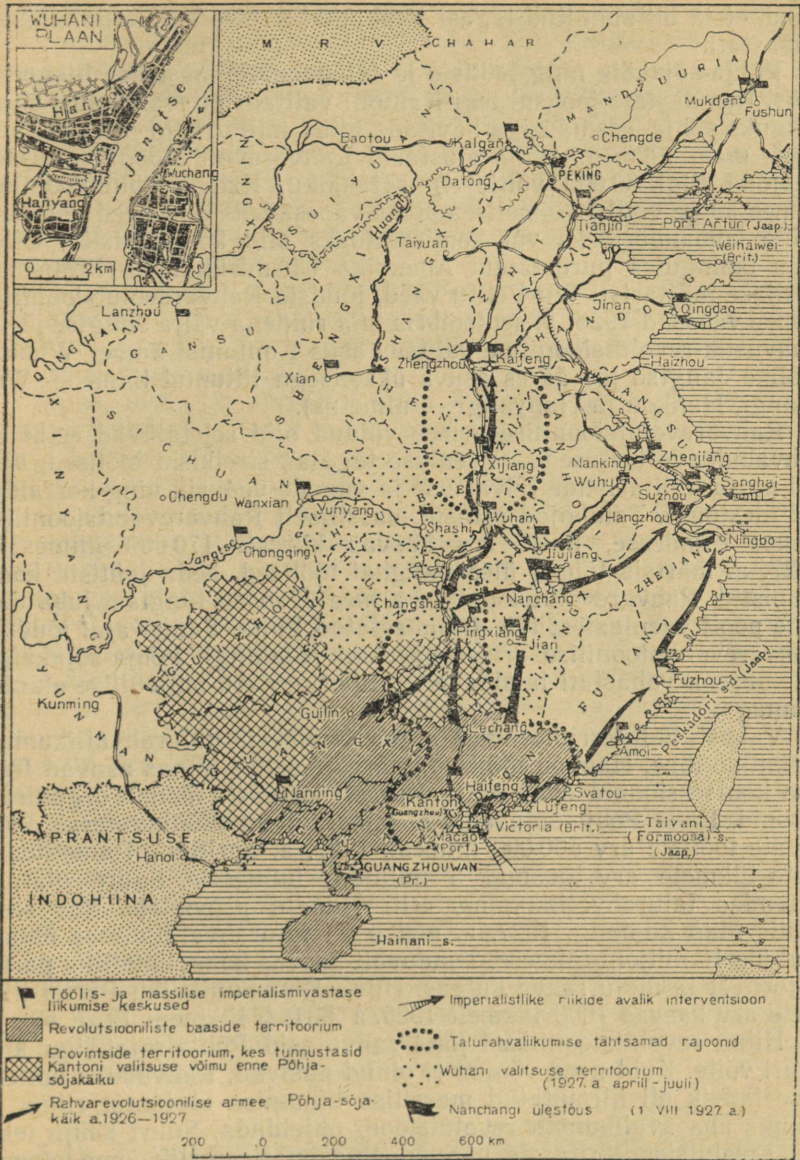
30. mail 1925. a. organiseerisid Šanghai töölised ja üliõpilased kommunistide juhtimisel massilise protestidemonstratsiooni imperialistide metsikuste vastu. Šanghai rahvusvahelise settlementi (kvartali) Inglise-Ameerika politsei avas demonstrantidele kuulipildujaist tule. Oli palju tapetuid ja haavatuid.

Uued tulistamised Šanghais kutsusid esile hiina rahva sügava meelepaha. 1. juunil 1925. a. puhkes Šanghais imperialismivastane üldstreik. Sellest võttis osa üle 200 000 inimese. Töolistega ühinesid üliõpilased, käsitöölised, väikekaupmehed. Šanghai eeskujule järgnesid peaaegu kõik teised Hiina linnad. Imperialismivastased streigid, demonstratsioonid ja miitingud toimusid Pekingis, Tjanjinis, Nankingis, Hankous ja paljudes teistes linnades. Kõikjal hakati Jaapani kaupu boikoteerima.

Juuni keskel streikisid Hongkongi ja Kantoni välismaiste ettevõtete töölised. Hongkongi-Kantoni boikott-streik kestis 16 kuud, kuni 1926. a. oktoobrini, ja tekitas tõsist kahju välismaistele imperialistidele Hiinas. Osa streikivaid töölisi läks Guangdongi provintsi küladesse ja õhutas talupoegi võitlusele mõisnike vastu.

1925. a. mai-juuni sündmused, mis on tuntud «30. mai liikumise» nime all, olid suureks sammuks edasi Hiina revolutsiooni arenemises. Need sündmused tähistasid revolutsiooni laienemist üle kogu Hiina. Need sündmused näitasid selgesti proletariaadi juhtivat osa revolutsioonis. Just seepärast viisid nad paanikasse mitte ainult välismaised imperialistid, vaid ka rahvusliku kodanluse ladviku.

Guomingdangi parempoolsed elemendid tegid katset revolutsiooni ohjeldamiseks. 1926. a. märtsis piiras Jiang Jie-shi talle ustavate väeosadega ümber kogu Hongkongi-Kantoni streigikomitee ruumid ja areteeris üle 50 kommunistliku partei töötaja. Kuid Jiang Jie-shi tegevus kutsus tööliste hulgas esile nii suure mee-

Esimene revolutsiooniline kodusõda Hiinas (1924—1927).

paha, et ta oli sunnitud tagasi tõmbuma. Areteeritud kommunistid vabastati.

Põhja-sõjakäik ning tööliste ja talupoegade massilise liikumise tõus. Rea aastate jooksul tegi Kantoni valitsus ettevalmistusi sõjakäiguks põhja, eesmärgiga hävitada hiina militaristid ja vabastada kogu maa. 1926. a. juulis alustasid Rahvarevolutsioonilise armee peajõud (ligi 60 000 võitlejat) sõjakäiku. Rahvarevolutsioonilise armee kõige võitlusvõimelisemateks väeosadeks olid need kommunistid, mille komandörideks või komissarideks olid kommunistid. Olles reas lahingutes purustanud Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa käsilase militaristi Wu Pei-fu väed, jõudsid Rahvarevolutsioonilise armee väeosad 1926. a. septembris laia rindena välja Jangtse jõe. Rahvuslik-revolutsiooniline valitsus asus Kantonist ümber Wuhani (kolme Jangtse jõe ääres asuva üksteisega liitunud linna — Wuchangi, Hankou ja Hanyangi — nimetus).

Rahvarevolutsioonilise armee võidud olid seletatavad eelkõige rahvahulkade toetusega. Vaenlase tagalas streikisid töölisel, ajasid nurja militaristide relvastuse ja vägede vedusid ning korraldasid ülestõuse. Talupojad astusid massiliselt Rahvarevolutsioonilise armee ridadesse, mille arv kasvas kiiresti 170 000 inimesele. 1927. a. märtsis tõusid üles Shanghai töölisel, keda juhtisid kommunistid. Rahvarevolutsioonilise armee väeosad tungisid juba tööliste poolt vaenlastest täiesti puhastatud linna. Samal ajal jõudsid Rahvarevolutsioonilise armee väeosad Nankingi. Põhja-sõjakäigu tulemusena vabastati laialdane territoorium 250-miljonilise elanikkonnaga.

Vabastatud territooriumil algas töölis- ja talurahvaliidumise tormiline tõus. Hankou töölisel haarasid selles linnas asuvad Inglise kontsessioonid enda kätte. Kiiresti kasvasid tööliste organisatsioonid. Enne Põhja-sõjakäiku ei ületanud ametiühingutesse kuuluvate tööliste arv 500 000 inimest. 1927. a. aprillis oli ametiühingute liikmete arv tõusnud 3 miljonile inimesele. Suure ulatuse omandas talurahvaliidumine, eriti Hunani provintsis, kus seda juhtis Mao Ze-dong. 1927. a. maiks oli talurahvaliidudesse ühinenud üle 10 miljoni inimese. Tunduvalt kasvas kommunistliku partei autoriteet ja mõju rahva hulgas. Hiina Kommunistliku Partei liikmete arv kasvas 1000 liikmelt 1925. a. 60 000 liikmeni 1927. a.

Hiina revolutsioonilised jõud saavutasid Põhja-sõjakäigu ajal suuri võite. Kuid need võidud ei olnud püsivad. Rahvusliku kodanluse ladvik oli hirmutatud massilise liikumise ulatusest riigis ja püüdis üha avalikumalt revolutsiooni ohjeldada. Suurt kahju tekitas revolutsiooniüritusele parempoolne oportunistlik, oma olemuselt kapitulantlik joon, mida teostas Hiina Kommunistliku Partei tolleaegne juhtkond eesotsas Cheng Du-xiuga. Viimane astus kodanluse «mitte-eemalepeletamise» ettekäändel välja agraarrevolutsiooni vastu, samuti streigiliikumise arendamise vastu. Cheng Du-xiu ja tema pooldajad ei hoolitsenud tugeva töölis-talurahva

tuumiku loomise eest Rahvarevolutsioonilises armees, mille tõttu parempoolsed kuomingtanglased said desorganiseerida ja enda poole tõmmata suurema osa relvastatud jõude.

Jiang Jie-shi kontrrevolutsiooniline riigipööre ja revolutsiooni ajutine lüüasaamine. Hiina revolutsiooni edu kutsus esile vihapurske imperialistide keskel ja õhutas neid organiseerima otsust relvastatud interventsiooni Hiinas. Sanghaisse ja teistesse Hiina sadamatesse koondati üle 170 välisriigi sõjalaeva. Välismaa diplomaadid õhutasid Guomingdangi parempoolseid elemente arvete õiendamisele kommunistidega.

24. märtsil 1927. a. avasid Inglise ja Ameerika laevad Nankingile suurtükitle. Linnas loendati sadu tapetuid. Nankingi tulistamine oli Guomingdangi parempoolsele tiivale kommunistidevastase pealetungi signaaliks.

Sama aasta 12. aprillil teostas Jiang Jie-shi kontrrevolutsioonilise riigipöörde. Tema väed tulistasid tööliste miitingut Sanghais. Seejärel algas kommunistide massiline jälitamine. Kuu aja jooksul hävitati Sanghais üle 5000 revolutsioonilise töölise.

Jiang Jie-shi kontrrevolutsiooniline riigipööre tähistas imperialismivastase ühisrindede lagunemist. Rahvuslik kodanlus lõi rahvast lahku ja läks üle kontrrevolutsiooni leeri. Ent pahempoolsed kuomingtanglased, kes esindasid linna-väikekodanlust, säilitasid veel teatava aja jooksul koostöö kommunistidega. Wuhanis tegutses edasi pahempoolsete kuomingtanglaste valitsus, mille koosseisu kuulusid ka kommunistid. Kuid Wuhan'i valitsuse poolt kontrollitaval territooriumil tõukas talupoegade maa eest toimuva võitluse suur ulatus kontrrevolutsiooni leeri ka väikekodanlikud intelligendid, kes juhtisid seda valitsust. 15. juulil 1927. a. pani reetur Wang Jing-wei, Wuhan'i valitsuse juht, toime kontrrevolutsioonilise riigipöörde. Ta eemaldas valitsusest kommunistid ja asus neid vihaselt jälitama.

Esimene revolutsiooniline kodusõda lõppes revolutsiooniliste jõudude lüüasaamisega. Kuid sellest hoolimata oli tal suur tähtsus Hiina vabadusliikumise edasisele arenemisele. Ta pani liikuma kõige laiemad rahvahulgad. Proletariaat võitis kätte hegemoonia revolutsioonis. Kommunistlik partei muutus tööliklassi massiparteiks, kellel oli tohtu suur autoriteet ja mõju rahvale. Kõige sellega olid loodud eeldused Hiina revolutsiooni üleminekuks uuele, oma arenemise veelgi kõrgemale etapile.

§ 19. Teine revolutsiooniline kodusõda (aastail 1927—1937)

Jiang Jie-shi kontrrevolutsioonilise riigipöörde tagajärjel muutus Hiinas klassijõudude suhe järsult. Kontrrevolutsiooni leer, mis ühendas varem ainult feodaal-militariste, mõisnikke ja kompra-doorset kodanlust, laienes. Sellesse leeri läks algul üle rahvuslik

kodanlus, seejärel aga ka väikekodanlik intelligents. Kuid rahvuslik kodanlus ei pääsenud võimu juurde. Parempoolsed kuomingtanglased, kes moodustasid Nankingi keskvalitsuse, muutusid suurkompradoorideks, kes kasutasid riigivõimu ainult isiklikuks rikastumiseks. Nankingi valitsus teostas kompradoorse kodanluse ja suurmõisnike kontrrevolutsioonilist diktatuuri ning oli välismaise imperialismi otseseks agentuuriks. Guomindang muutus valitsevaks parteiks, kompradoorse suurkodanluse ja mõisnike bloki parteiks.

Revolutsiooni leeri kuulus töölisklass ja talurahvas, s. t. rahva rõhuv enamus. Selle leeri juhtivaks jõuks oli töölisklass eesotsas kommunistliku parteiga.

Kontrrevolutsiooni toetuspunktideks sel perioodil olid suured linnad, millesse oli koondatud kuomingtanglaste ja välismaiste imperialistide suured relvastatud jõud. Maal aga, vastupidi, oli reaktsiooni positsioon tunduvalt nõrgem. Seepärast hakkas revolutsiooniliste jõudude vastupealetung arenema peamiselt just maa-kohtades talurahvasõja näol, mida juhtis proletariaat ja tema partei.

Teise revolutsioonilise kodusõja algus. 1927. a. said Hiina revolutsioonilised jõud raskesti lüüa. Kuid nad polnud purustatud ja jätkasid võitlust. Selle võitluse organiseerijaks ja juhiks oli kangelaslik Hiina Kommunistlik Partei, kelle kuomingtanglased ajasid põranda alla, kuid keda nad ei suutnud hävitada.

1927. a. augusti algul toimus Hiina Kommunistliku Partei Keskkomitee erakorraline nõupidamine. Sel nõupidamisel kõrvaldati partei juhtkonnast Cheng Du-xiu parempoolne oportunistlik rühmitus, kelle kapitulatsioonipoliitika oli revolutsiooni lüüasaamise üheks põhjuseks. Nõupidamine võttis kursi agraarrevolutsiooni arendamisele ja relvastatud vastupanu osutamisele Guomindangi reaktsiooni pealetungile.

Kujunenud olukord sundis kommunistlikku parteid taganema, kuid ta taganes võitlusega, mille käigus toimus revolutsiooniliste jõudude koondamine ja valmisid tingimused üleminekuks edasisele vastupealetungile.

1. augustil 1927. a. tõusid Nanchangis üles kaks endise Rahvarevolutsioonilise armee korpust. Ülestõusnud sõjaväed, keda juhtis kommunist Zhu De, kukutasid Guomindangi võimu, kuid ei suutnud linna enda käes hoida. Nad suundusid lõunasse, Guangdongi provintsi, kus nad arendasid partisanisõda kuomingtanglaste vastu.

1. august 1927 on Hiina Punaarmee (hiljem hakati teda nimetama Rahvavabastusarmee) sünnipäev.

1927. a. septembris-oktoobris puhkesid reas Kesk-Hiina provintside talupoegade ja tööliste ülestõusud, mis on tuntud «sügislõikuse» ülestõusude nime all. Kõige suuremaks neist oli ülestõus Hunani ja Jiangxi provintside piiril, mida juhtis Mao Ze-dong.

1927. a. novembris moodustas Mao Ze-dong Jingangi mägedes esimese revolutsioonilise partisanibaasi Hiinas.

Õöl vastu 11. detsembrit 1927. a. algas tööliste ülestõus Kantonis, mille organiseerisid kommunistid. Ülestõusnud haarasid linna enda kätte ja moodustasid töölis-talupoegade valitsuse. See valitsus võttis vastu rea revolutsioonilisi dekreete: mittevõrdõiguslike lepingute annulleerimise, mõisamaade konfiskeerimise ja talupoegadele tasuta üleandmise kohta ning kaheksatunnilise tööpäeva kehtestamise kohta.

Kuid Kantoni kommuun eksisteeris ainult kolm päeva. Ülestõusnute vastu saadeti kuomintanglaste suured sõjajõud. Ülestõus suruti maha. Algas metsik arveteõiendamine võidetutega. Ainuüksi kolme päeva jooksul pärast ülestõusu mahasurumist hukati Kantonis üle 7000 inimese.

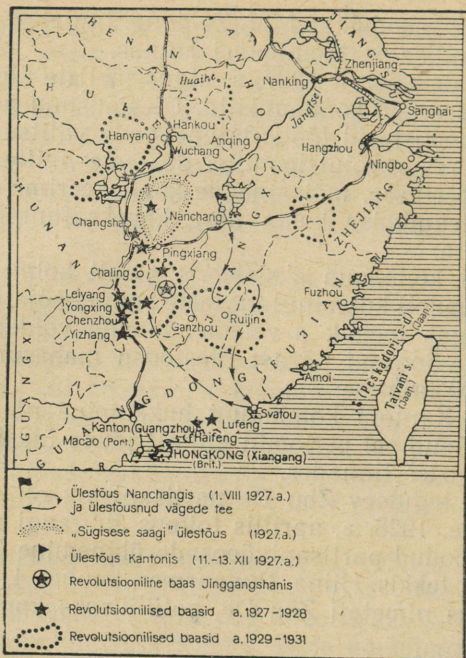
Kangelasliku Kantoni kommuuni hukkumine näitas, et Hiina proletariaadil polnud sel perioodil küllalt jõude ülestõusude organiseerimiseks suurtes linnades.

Guangdongis tegutsev Zhu De partisanisalk oli sunnitud siirduma põhja poole. 1928. a. aprillis toimus Jingangi mägedes Mao Ze-dongi poolt loodud partisaniväeosade ühinemine Zhu De partisanisalgaga. Nii tekkis Hiina Punaarmee kuulus 4. korpus. Korpuse komandöriks nimetati Zhu De, poliitiliseks komissariks Mao Ze-dong.

Nanchangi ülestõus ning Punaarmee esimeste väeosade ja esimeste revolutsiooniliste baaside loomine tähistas teise revolutsioonilise kodusõja algust.

Revolutsioonilise tegevuse raskuspunkt paiknes ümber maale. Algul revolutsiooniliste jõudude koondamise periood.

Revolutsiooniliste baaside laienemine ja tugevnemine Kesk- ja Lõuna-Hiinas. 1928. a. alates hakkasid kiiresti kasvama revolutsioonilised baasid Jiangxi, Fujiani, Hunani, Hubei, Guangxi ja teistes provintssides. Algul polnud need baasid püsivad. Kuomintanglased ahistasid teistesse rajoonidesse üleminevaid Punaarmee osi. Kuid järk-järgult Punaarmee jõud kasvasid, tema üksikud osad ühinesid suurteks üksusteks, revolutsioonilised baasid aga muutusid suhteliselt püsivamateks. Vabastatud territooriumidel kuulus võim tööliste ja talupoegade saadikutekogudele. Oma klassiolemuselt oli see revolutsiooniline võim proletariaadi ja talurahva demokraatliku diktatuuri eri vorm, mis teostas imperialismi ja feodalismivastase revolutsiooni ülesandeid. Revolutsiooniliste baaside territooriumil teostati mõisamaade konfiskeerimise ja maa talupoegadele üleandmise poliitikat. Välismaiste kapitalistide ettevõtted natsionaliseeriti. Hiina kapitalistide ettevõtted jäid endiste omanike kätte. Rahvavõim osutas väike- ja keskmistele ettevõtjatele majanduslikku abi. Kuid töötajate kapitalistlikku ekspluateerimist piirati. Vabastatud territooriumidel seati sisse kaheksatunniline tööpäev, kõrgem töötasu, iga-aastased palgalised puhkused,

Teine revolutsiooniline kodusõda Hiinas (esimene etapp 1927—1931).

iganädalane puhkepäev. Naiste töötasu võrdsustati meeste omaga. Suurt tööd tehti rahvahariduse alal.

Rahvavõimu õige sotsiaal-majanduslik poliitika liitis töölisklassi ümber mitte ainult laialdased talurahvahulgad, vaid ka linna väikekodanluse.

1931. a. novembris toimus Ruijini linnas (Jiangxi provintsis) töliste ja talupoegade saadikute esimene kongress. Sel kongressil olid esindatud kõik Hiina revolutsioonilised baasid. Kongress valis vabastatud rajoonide töolis-talupoegade keskvalitsuse eesotsas Mao Ze-dongiga.

Rahvavõim Kesk- ja Lõuna-Hiinas kasvas ja tugevnes vihases võitluses Guomingdangi reaktsiooni vastu. Aastail 1930—1932 organiseeris Jiang Jie-shi neli sõjakäiku vabastatud rajoonide vastu. Kuid Punaarmee, kel oli üldrahvalik toetus ja kes oskuslikult manööverdas, purustas kõik need sõjakäigud.

1933. a. kontrollis rahvavõim Kesk- ja Lõuna-Hiinas laialdast territooriumi 50-miljonilise elanikkonnaga. Sel ajal oli Hiina Punaarmee ridades 300 000 võitlejat.

Jaapani sissetung Kirde-Hiinasse. Revolutsiooniliste baaside ümberpaiknemine loodesse. 1931. a. septembris tungisid Jaapani väed Kirde-Hiinasse (Mandžuuriasse). Nankingi valitsus, kes oli seotud võitlusega kommunistide vastu, ei osutanud Jaapani vallutajatele vastupanu ja tegelikult kapituleerus nende ees. 1932. a. märtsis moodustas Jaapan tema poolt okupeeritud Kirde-Hiina territooriumil Mandžukuo marionetiriigi.

Jaapani sissetung Kirde-Hiinasse ja Nankingi valitsuse kapitulatsioonipoliitika kutsusid esile hiina rahva sügava meelepaha. Hiina Kommunistliku Partei Keskkomitee ja vabastatud rajoonide töölis-talupoegade valitsus esitasid üleskutse rahvuslikuks vabastussõjaks Jaapani imperialismi vastu. See üleskutse leidis rahva hulgas laialdase vastukaja. Mitte ainult väikekodanlus, vaid ka rahvuslik (kesk-)kodanlus hakkas kalduma liidu taastamise poole rahvahulkadega, mis oli katkestatud 1927. a.

1933. a. oktoobris alustas Jiang Jie-shi viiendat ja kõige suuremat sõjakäiku Kesk- ja Lõuna-Hiina revolutsiooniliste baaside vastu. Sel korral paisati pealetungile Guomingdangi umbes miljonist mehest koosnev armee. Punaarmee oli sunnitud taganema. Komplitseerus ka Hiina Kommunistliku Partei siseolukord.

30-ndate aastate algul haaras partei juhtimise enda kätte Wang Mingi pahempoolne sektantlik rühmitus. See rühmitus loobus partisaani- ja manöövrise läbiproovitud taktikast ja teostas avantüristlikku suurtele linnadele pealetungi taktikat ning nõudis territooriumide kaitsmist iga hinna eest. Wang Mingi rühmitus tegi vigu suhtumises jõukamatesse talupoegadesse ja linna keskkihtidesse. Nad olid tööliste ja talupoegade ning väike- ja keskkodanluse imperialismivastase ühisrinde taastamise vastu.

Suur jõudude ülekaal Jiang Jie-shi poolel ja «pahempoolse» avantürismi joon, mida ajas Wang Mingi rühmitus, ei võimaldanud Hiina kommunistidel Jiang Jie-shi viiendat sõjakäiku tagasi lüüa. Punaarmee kaotas kõik oma baasid Kesk- ja Lõuna-Hiinas. Kuid Punaarmee ei suutnud kuomingtanglased purustada.

1934. a. oktoobris murdsid Punaarmee põhijõud läbi Guomingdangi vägede piiramisrõngast ja alustasid suurt kangelaslikku retke Loode-Hiinasse. See retk kestis üle aasta. Punaarmee väeosad läbisid vihaseid lahinguid pidades ja suuri kaotusi kandes 11 provintsi, liikudes üle 12 000 km. 1935. a. lõpul jõudsid nad Shenxi-Gansu piiriäärsesse rajooni, mis muutus revolutsiooniliseks põhibaasiks. Hiina Kommunistliku Partei Keskkomitee ja valitsuse keskorganite asukohaks sai Yanani linn. Punaarmee ümberbaseerumine loodesse andis võimaluse peamiste revolutsiooniliste jõudude päästmiseks ja tugevdamiseks. Shenxi-Gansu piiriäärses rajoonis omandasid Hiina revolutsioonilised jõud kindla tagala Nõukogude Liidu näol ja võimaluse saada talt otsest abi.

Suure sõjaretke ajal loodesse moodustati Hiina Kommunistliku Partei uus, tõeliselt leninlik juhtkond. 1935. a. jaanuaris toimus

Teine revolutsiooniline kodusõda Hiinas (teine etapp 1932—1937).

Hiina Kommunistliku Partei Keskkomitee Poliitbüroo laiendatud nõupidamine. Nõupidamisel eemaldati «pahempoolsed» partei juhtimisest. Hiina Kommunistliku Partei Keskkomitee esimeheks valiti Mao Ze-dong. See nõupidamine oli tähtsaks pöördepunktiks Hiina Kommunistliku Partei ajaloos. See tähistas marksistlik-leninliku joone võitu, mida Hiina revolutsioonis teostasid Mao Ze-dong ja tema võitluskaaslased.

Teine revolutsiooniline kodusõda (aastail 1927—1937) on üheks tähtsamaks etapiks Hiina revolutsiooni arenemises. Sel etapil pu-

rustas Hiina Kommunistlik Partei nii parempoolse kui ka «pahem-poolse» oportunisti oma ridades ning töötas välja õige poliitilise ja sõjalise joone, mis on marksismi-leninismi õpetuse hiilgavaks kasutamiseks Hiina konkreetsetes tingimustes. Sel etapil moodustas Hiina Kommunistlik Partei osal riigi territooriumist tõelise rahvavõimu ja organiseeris Hiina revolutsiooni tugevad relvastatud jõud. Sellega rajati kindel alus Hiina vabadusvõitluse lõplikule võidule. Teise revolutsioonilise kodusõja lõppetapil astus Hiina Kommunistlik Partei otsustavalt välja vastupanu osutamiseks Jaapani agressioonile. Ta nõudis Guomindangilt kodusõja lõpetamist riigis ja Jaapani-vastase rahvusliku ühisrinde loomist. Neid nõudmisi toetasid Hiina elanikkonna laiad hulgad. Ent Jiang Jie-shi ignoreeris kaua neid nõudmisi.

1937. a. juulis alustasid Jaapani väed Põhja-Hiinas pealetungi kogu maa vallutamise ja orjastamise eesmärgil. Alles siis oli Jiang Jie-shi rahva survele sunnitud nõustuma Jaapani-vastase ühisrinde moodustamisega. Kuid ka pärast seda ei võtnud ta tarvitusele mõjuvaid abinõusid maa kaitse organiseerimiseks.

1937. a. alanud hiina rahva rahvusliku vabadussõja tõeliseks juhiks Jaapani imperialismi vastu oli Hiina Kommunistlik Partei.

TEINE MAAILMASÕDA

8. peatükk

TEISE MAAILMASÕJA ALGETAPP (1939—1941)

§ 20. Rahvusvaheline olukord sõja eelõhtul

Fašistlike agressorite bloki moodustumine. Teise maailmasõja vallandas saksa fašism — ülemaailmse imperialismi kõige röövelikum jõuk. Hitlerliku Saksamaa liitlasteks olid fašistlik Itaalia ja imperialistlik Jaapan.

Jaapan asus esimesena Versailles'-Washingtoni süsteemi vägivaldse revideerimise teele. 1931. a. tungis ta Kirde-Hiinasse ja okupeeris selle. Kaug-Idas tekkis uue maailmasõja esimene kolle. 1937. a. alustasid jaapani imperialistid Hiinas «suurt sõda», püüdes seda suurt maad täielikult orjastada.

1933. a. kehtestati Saksamaal fašistlik diktatuur. Saksa fašism hakkas aktiivselt relvastuma ning õhutas sõjalisi konflikte Euroopa mandri mitmes osas. Keset Euroopat tekkis teine, peamine sõjakolle.

1936. a. sõlmisid Saksamaa ja Jaapan nõndanimetatud «Kominternivastase pakti», millega aasta pärast ühines ka Itaalia. Sellest paktist osavõtjad püüdsid avalikku arvamust veenda, et nende ainsaks eesmärgiks on «võitlus kommunismiga», eriti Kominterniga. Tegelikult aga loodi «kommunismivastase võitluse» sirmi varjus agressiivne sõjalis-poliitiline blokk, mis oli suunatud nii Nõukogude Liidu kui ka lääneriikide vastu.

Fašistlikel riikidel olid laialdased vallutusplaanid. Hitlerlik Saksamaa, kes püüdis saavutada maailmavalitsemist, tahtis orjastada slaavi rahvaid, vallutada NSV Liidu Euroopa-osa, võtta Inglismaalt ja Prantsusmaalt nende kolooniad ning kehtestada oma jagamatu ülevõim Euroopas ja Lähis-Idas. Itaalia lootis vallutada Alžeeria, Tuneesia, Korsika, Sudaani ning teisi Prantsusmaale ja Inglismaale kuuluvaid maid. Jaapan püüdis vallutada Hiinat, Indo-Hiinat, Indiat, Birmat, Taid (Siiamit), Indoneesiat, Filipiine ja

Vaikse ookeani saari. Jaapan kavatses vallutada ka Nõukogude Kaug-Ida ja Siberi.

NSV Liidu võitlus kollektiivse julgeoleku eest. Fašistlike agressorite soosimise Inglise-Prantsuse-Ameerika poliitika. Fašistlike riikide plaanid ja tegevus kujutasid endast tõsist ohtu rahvusvahelisele julgeolekule ning rahvaste vabadusele ja sõltumatusel. Nõukogude Liit, teostades visalt ning kindlalt rahupoliitikat, esines rahuarmastavate riikide ühisrinde loomise initsiaatorina agressorite vastu. Nõukogude valitsus tegi Ida-Euroopa maadele, kaasa arvatud Saksamaa, ettepaneku sõlmida kollektiivne vastastikuse abistamise pakt. Kuid NSV Liidu initsiatiiv ei leidnud Saksamaa ja teiste riikide poolt toetust.

Kolmekümne riigi valitsuse kutsel astus Nõukogude Liit 1934. a. Rahvasteliitu. Mitme aasta jooksul püüdis ta Rahvasteliidule mõju avaldada, et see võtaks ette efektiivseid samme rahu ja rahvusvahelise julgeoleku kaitseks, kuid tagajärjetult. Rahvasteliit ei abistanud ei Etioopiat (Abessiinat), ei Hispaaniat ega teisi fašistliku agressiooni ohvreid.

Nõukogude Liidu jõupingutusi kollektiivse julgeoleku süsteemi loomisel kiitsid heaks ja toetasid kõikide maade avalikkuse laialdased ringkonnad. Just nimelt rahvahulkade surve sundis Prantsuse ja Tšehhoslovakkia valitsust vastu võtma Nõukogude Liidu ettepaneku sõlmida vastastikuse abistamise pakt. 1935. a. sõlmiti Prantsusmaa ja Nõukogude Liidu, samuti Nõukogude Liidu ja Tšehhoslovakkia vahel kahepoolsed vastastikuse abistamise paktid. Need paktid tekitasid fašistlike agressorite hulgas tõsist ärevust. Ent nii Prantsusmaa kui ka Tšehhoslovakkia valitsevad ringkonnad vaatasid paktile Nõukogude Liiduga kui sunnitud manöövriks.

Kollektiivse julgeoleku poliitika, mida kaitses Nõukogude Liit, oleks võinud saada ületamatuks tõkkeks sõjaõhutajate teel. Kuid lääneriigid, kelle huvisid fašistlikud agressorid samuti ähvardasid, asusid teistsuguse poliitika, agressoreile mittevastupanemise ja nendega kokkuleppimise poliitika teele.

See poliitika oli tingitud Lääne reaktiooniliste imperialistlike rühmituste omakasupüüdlikest huvidest ja kõigepealt nende rühmituste püüdest ässitada fašistlike agressorid Nõukogude Liidu kallale, et fašistide kätega hävitada või vähemalt maksimaalselt nõrgestada maailma esimest sotsialistlikku riiki.

Inglismaa, Prantsusmaa ja Ameerika Ühendriikide valitsevad ringkonnad lubasid Saksamaal likvideerida Versailles' rahulepingus ettenähtud sõjalised kitsendused ja aitasid tal oma sõjalist võimsust taastada. Nad soosisid avalikult Jaapani agressiooni Hiinas ja Saksamaa agressiooni Euroopas, lootes, et need riigid alustavad sõda Nõukogude Liiduga. Selle poliitika ohvriteks olid Etioopia, Hispaania, samuti Austria, mille hitlerlaséid 1938. a. okupeerisid. Just see poliitika viis inimkonna uue maailmasõjani.

Kommunistide võitlus fašismi ja sõja vastu. Parempoolsete sotsialistide reetmine. Uue maailmasõja puhkemise oht äratas kõigi rahuarmastavate jõudude aktiivsuse. Paljudes riikides arenes laialdane ühiskondlik liikumine fašismi ja sõja vastu, rahu säilitamise eest rahvaste vahel. Selles liikumises kuulus juhtiv osa töölisklassile ja eesrindlikule intelligentsile, keda juhtisid kommunistid.

1935. a. suvel toimus Moskvas Kommunistliku Internatsionaali VII kongress. See kongress on läinud ajalukku kui ühtse antifašistliku töölis- ja rahvarinde kongress.

Kominterni VII kongress teatas uue maailmasõja ohust, mida fašism oli endaga kaasa toonud. «Fašism — see on sõda,» ütles Georgi Dimitrov oma kongressil peetud ettekandes.

Kongress kutsus töötajaid üles tõkestama tee fašismile ja sõjale. Kongress seadis kõigi maade kommunistide ette ülesande moodustada ühtne töölis- ja rahvarinne võitluseks fašismi ja sõja vastu. Kongress soovitas kommunistlikel parteidel koos sotsiaaldemokraatlike parteide, igasuguste ametiühingute ja teiste töötajate organisatsioonidega välja astuda rahu, demokraatlike vabaduste ja kõige laiemate rahvahulkade majanduslike huvide kaitseks.

Kongress arutas küsimust rahvarinde valitsuse moodustamise võimalusest, mis ei oleks proletariaadi diktatuuri organiks, vaid fašismi- ja sõjavastase võitluse organiks. Niisuguse valitsuse koosseisu võivad peale kommunistide ja teiste töölisparteide kuuluda ka väike- ja keskkodanluse parteid, kes tunnustavad fašismi- ja sõjavastase võitluse vajadust.

Samuti kutsus kongress töölisklassi üles likvideerima oma riikide lõhestatus ja moodustama ühtsed, marksismi-leninismi alusel seisvad töölisparteid.

Kominterni VII kongressi otsused avaldasid suurt mõju rahvusvahelisele töölisliikumisele. Reas maades tehti tõsiseid edusamme võitluses ühtse antifašistliku töölis- ja rahvarinde moodustamisel. Kuid Teise maailmasõja eelõhtul ei õnnestunud moodustada rahuarmastavate jõudude küllalt võimsat ühisrinnet, mis oleks suutnud sõjasüütajatel teed tõkestada. Peamine vastutus selle eest langeb sotsiaaldemokraatlike parteide parempoolsetele juhtidele, kes lükkasid tagasi kommunistide ettepanekud koostöö kohta, kes ajasid töölisklassi lõhestamise poliitikat ja sellega tegelikult avasid tee fašismile ja sõjale.

Nõukogude-vastane Müncheneri kokkulepe. 1938. a. tekkis terav Saksa-Tšehhoslovakkia konflikt. Tšehhoslovakkia oli arenenud industriaalma. Tal oli tähtis strateegiline asend Kesk-Euroopas. Saksa fašistid püüdsid saada enda kätte Tšehhoslovakkia tööstuslike ressursse ja kasutada tema territooriumi platsdarmina Ida- ja Kagu-Euroopa maadesse tungimiseks.

Tšehhoslovakkia läänerajoonides, eriti Sudeedimaal, elas sakslasi. Sakslastel olid Tšehhoslovakkias samad õigused kui teis-

telgi rahvustel. Ent hitlerlik propaganda tõstis suurt lärmi, nagu «rõhutaks» Tšehhoslovakkias sakslasi. Hitler nõudis ametlikult, et Tšehhoslovakkia annaks Sudeedimaa Saksamaale üle, lootes kasutada seda küsimust Tšehhoslovakkiaiga sõja provotseerimiseks.

Tšehhoslovakkia töötajad astusid kommunistliku partei üleskutsel otsustavalt välja oma maa territoriaalse terviklikkuse kaitseks. Üle Tšehhoslovakkia veeres massiliste demonstratsioonide ja miitingute laine, mis nõudsid Hitleri jultunud nõudmiste tagasilükkamist. Nõukogude Liit teatas korduvalt oma valmisolekust osutada Tšehhoslovakkiale abi. Nõukogude Liit oli valmis täitma oma kohustusi, mis olid ette nähtud vastastikuse abistamise lepingus Tšehhoslovakkiaiga, isegi sel juhul, kui Prantsusmaa, kellel oli Tšehhoslovakkiaiga samasugune leping, oma kohustustest kinni ei pea. Kuid Tšehhoslovakkia valitsevad ringkonnad eesotsas president Benešiga keeldusid vastu võtmast Nõukogude Liidu abi ja eelistasid kapituleeruda Hitleri ees, nagu nõudsid neilt inglise-prantsuse reaktsoonärid.

1938. a. septembris võtsid Chamberlain (Inglismaa) ja Daladier (Prantsusmaa) Müncheni konverentsil vastu Hitleri ja Mussolini nõudmise anda Saksamaale üle Tšehhoslovakkia läänerajoonid. Selle eesmärgiks oli suunata Saksa agressioon itta, Nõukogude Liidu vastu. Tšehhoslovakkia valitsus alistus Müncheni diktaadile. See määras ette Tšehhoslovakkia saatuse.

1938. a. oktoobris okupeeris Saksamaa Sudeedimaa ja teised Tšehhoslovakkia piirirajoonid. Aga järgmise aasta märtsis kustutati Tšehhoslovakkia vabariik Euroopa poliitiliselt kaardilt täielikult. Hitlerlased okupeerisid kogu Tšehhoslovakkia ja tükeldasid ta. Tšehhimaa muudeti Saksamaa «protektoraadiks». Slovakkia kuulutati «sõltumatuks» (tegelikult kehtestati seal Saksa ülevõim). Karpaatide-tagune Ukraina anti hortistlikule Ungarile.

Kogu Tšehhoslovakkia vallutamine suurendas tunduvalt Saksamaa sõjalist ja majanduslikku võimsust. Inglise ja Prantsuse valitsevad ringkonnad olid sunnitud võtma tarvitusele mõningaid abinõusid oma kaitse kindlustamiseks. Imperialistlikud vastuolud Saksamaa ja lääneriikide vahel teravnesid veelgi. Kuid ka pärast seda lootsid inglise-prantsuse münhenlased ikka veel ässitada Saksamaad NSV Liidu kallale.

Inglise-Prantsuse-Nõukogude läbirääkimised 1939. aastal ja nende katkemine. Nõukogude—Saksa mittekallaletungipakt ja selle tähtsus. 1939. a. märtsis algasid Moskvast Nõukogude valitsuse initsiatiivil. Inglise-Prantsuse-Nõukogude läbirääkimised kolmepoolse vastastikuse abistamise pakti sõlmimiseks. See oli Nõukogude valitsuse poolt veel üheks katseks lääneriikidega Saksa agressori ohjeldamise abinõude suhtes kokkuleppele jõuda. Kuid Inglise ja Prantsuse valitsevad ringkonnad alustasid neid läbirääkimisi ainult avaliku arvamuse petmise eesmärgil. Tegelikult ei soovinud nad kokkulepet Nõukogude Liiduga. Läbirääkimiste käi-

gus püüdsid Inglismaa ja Prantsusmaa esindajad Nõukogude Liidule kaela määrida niisuguseid kohustusi, mis oleksid pannud tema peale hitlerliku agressiooni vastase võitluse kogu raskuse. Seejuures ei tahtnud nad võtta endale mingisuguseid kohustusi Nõukogude Liidu abistamise osas.

Inglismaa ja Prantsusmaa esindajateks läbirääkimistel olid peale selle teisejärgulised ametnikud, kellel puudusid volitused NSV Liiduga kokkuleppe allakirjutamiseks. Läbirääkimisi venitades taotlesid Inglismaa ja Prantsusmaa ilmselt nende nurjaajamist. Samaaegselt astus Inglise valitsus salajastesse läbirääkimistesse Saksamaaga NSV Liidu seljataga ja NSV Liidu vastu. See oli kurss Nõukogude Liidu isoleerimiseks ja Saksamaa tõukamiseks sõtta Nõukogude Liidu vastu.

Kujunenud olukorras oli Nõukogude valitsus sunnitud vastu võtma Saksamaa ettepaneku mittekallaletungilepingu sõlmimise kohta. 1939. a. augustis kirjutati sellele lepingule alla. Nõukogude-Saksa mittekallaletungipakt andis löögi NSV Liidu isoleerimise plaanidele ja võimaldas Nõukogude Liidule rohkem kui poolteist aastat rahulikku arenemist.

§ 21. Teise maailmasõja puhkemine ja algperiood (september 1939 — juuni 1941)

Hitlerliku Saksamaa kallaletung Poolale ja Teise maailmasõja algus. 1. septembril 1939. a. tungis fašistliku Saksamaa armee Poolasse. Inglismaa ja Prantsusmaa, kes olid varem lubanud Poolale oma abi, kuulutasid Saksamaale sõja. Ameerika Ühendriigid teatasid, et nad jäävad neutraalseks. Ameerika Ühendriikide valitsevad ringkonnad lootsid, et sõdivad pooled üksteist vastastikku nõrgestavad ning et nemad saavad Inglismaa ja Prantsusmaa sõjalistelt tellimustelt määratu suuri kasumeid. Nii algas Teine maailmasõda.

Teine maailmasõda tekkis imperialistlike vastuolude järsu teravnemise tagajärjel. Sõja alguseks oli kujunenud kaks imperialistlike riikide rühmitust: esimesse kuulusid fašistliku bloki maad — Saksamaa, Itaalia ja Jaapan, teise — Inglismaa, Prantsusmaa ja Ameerika Ühendriigid. Need kaks rühmitust võistlesid omavahel maailma ümberjaotamise pärast. Igaüks neist tahtis purustada vastast ja saada maailmavalitsejaks. Vastuolud imperialistlike rühmituste vahel osutusid tugevamateks kui vastuolud kapitalistlike maade ja võitnud sotsialismi maa — Nõukogude Liidu vahel. Seepärast algas Teine maailmasõda imperialistliku sõjana.

Kuid vähehaaval hakkas sõja iseloom muutuma. Fašistlikud agressorid hävitasid rahvaste rahvusliku sõltumatuse ja orjastasid nad. Nad likvideerisid enda poolt vallutatud maades kodanlik-demokraatlike vabaduste ja töötajate õiguste viimased jäänused,

kehtestasid kõikjal fašistliku korra jne. Seetõttu hakkas sõda Saksa-Itaalia-Jaapani bloki vastu omandama antifašistliku vabadussõja iseloomu. See toimus hoolimata sellest, et lääneriikide valitsevad ringkonnad pidasid endiselt silmas imperialistlikke eesmärke. Nõukogude Liidu sõttaastumine hitlerliku Saksamaa reetliku kallaletungi tagajärjel tugevdas veelgi sõja antifašistlikku, vabastuslikku iseloomu. Sellest hetkest peale muutus Teine maailmasõda lõplikult ja täiel määral hitlerismivastaste maade koalitsiooni antifašistlikuks vabadussõjaks hitlerliku bloki vastu.

Poola purustamine hitlerliku Saksamaa poolt. Lääne-Ukraina ja Lääne-Valgevenemaa vabastamine Nõukogude armee poolt. Vana kodanlik-mõisniklik Poola oli mahajäänud ja sisemiselt nõrk riik. Ligi 40% Poola elanikkonnast ei olnud poolakad. Poola valitsevad ringkonnad rõhused julmalt vähemusrahvusi, eriti ukrainlasi ja valgevenelasi. Poola tööstus oli nõrgalt arenenud. Poola rahvahulkade revolutsiooniline liikumine oli juba ammu sundinud tema valitsevaid klasse loobuma kodanlikust demokraatiast. Juba 1926. a. teostas Poola sõjaväelise kliki peamees marssal Pilsudski fašistliku riigipöörde. Kõik Poola tööliklassi organisatsioonid purustati. Mitu tuhat revolutsionääri vaevles vanglates ja koonduslaagrites.

Poola rahvusvaheline olukord oli väga raske. Poola valitsev kildkond oli Nõukogude Liidu suhtes vaenulikult meelestatud ja pani kõik oma lootused lääneriikide abile. Kuid need riigid reetsid Poola niisamuti, nagu nad varem olid reetnud Tšehhoslovakia. Inglismaa ja Prantsusmaa, kuulutanud Saksamaale sõja, ei alustanud tema vastu sõjategevust. Nad ootasid, et pärast Poola purustamist tungib Saksamaa otse Nõukogude Liidu kallale. Kartmata lööki lääneriikide poolt, paiskas Hitler Poola vastu Saksa armee peajõud. Poola valitsev kildkond käitus häbiväärselt. Valitsus jättis armee ja rahva saatuse hooleks ning põgenes. Paljud Poola armee üksused, samuti Varssavi ja teiste linnade elanikkond võitlesid kangelaslikult vaenlasega. Kuid hitlerlastel oli mitmekordne jõudude ülekaal. Veidi rohkem kui kolme nädala jooksul purustasid hitlerlased Poola armee ja okupeerisid peaaegu terve maa. Kodanlik-mõisniklik Poola riik lakkas eksisteerimast.

Saksa fašistliku sõjaväe edasiliikumine mööda Poola territooriumi ida poole kujutas endast otsest sõjalist ohtu NSV Liidu läänepiiridele. 17. septembril 1939. a. ületasid Nõukogude armee väeosad Nõukogude valitsuse käsul lagunenud Poola riigi piiri ja võtsid oma kaitse alla Lääne-Ukraina ja Lääne-Valgevenemaa elanikkonna elu ja vara. Hitlerlaste edasiliikumine itta peatati. Lääne-Ukraina ja Lääne-Valgevenemaa elanikkond kehtestas vabal tahtel oma maal nõukogude võimu. Varsti taasühines Lääne-Ukraina Nõukogude Ukrainaga ja Lääne-Valgevenemaa Nõukogude Valgevenemaaga. Sellega kõrvaldati ebaõiglus, mida 1920. a. tekitasid ukraina ja valgevene rahvale valgepoolakad.

Nõukogude—Soome sõda ja selle tulemused. Samaaegselt sõjategevusega Poola vastu valmistas hitlerlik Saksamaa ette Baltimaade vallutamist. Kuid neid plaane ei õnnestunud teostada. 1939. a. sügisel tegi Nõukogude valitsus Leedu, Läti ja Eesti valitsusele ettepaneku sõlmida vastastikuse abistamise pakt. See ettepanek võeti vastu. Paktid Nõukogude Liiduga kaitsesid Baltimaade rahvaid hitlerliku agressiooni eest.

Nõukogude valitsus tegi ka Soomele ettepaneku sõlmida vastastikuse abistamise leping. Kuid tolleaegne Soome valitsus keeldus seda tegemast. Ta isegi katkestas läbirääkimised Nõukogude Liiduga Leningradi julgeoleku tagamise küsimuses. (Leningrad asus tookord ainult 32 km kaugusel piirist.) Veelgi enam, Soome koondas Karjala maakitsusele kogu oma armee ja alustas sõjalisi provokatsioone Nõukogude Liidu vastu. Nõukogude valitsus oli sunnitud enda kaitseks välja astuma. Nõukogude armee väeosad said käsu ületada Soome piir ja likvideerida sõjaohu kolle Karjala maakitsusel. Niimoodi algas Nõukogude—Soome sõda. Soome seljatta aga seisis kogu rahvusvaheline reaktsioon.

Inglise-prantsuse reaksionäärid, keda toetasid Ameerika Ühendriikide valitsevad ringkonnad, lootsid muuta Nõukogude—Soome sõja kogu rahvusvahelise imperialistliku reaktsiooni «suureks sõjaks» NSV Liidu vastu. Inglismaal ja Prantsusmaal formeeriti eriväeosad Soome saatmiseks. Nende maade valitsused valmistasid ka ette kallaletungi NSV Liidule lõunast, Türgist. Ent rahvusvahelise reaktsiooni plaanid, mille eesmärgiks oli sõja laiendamine NSV Liidu vastu, kukkusid häbiväärselt läbi.

Nõukogude armee vallutas tormijooksuga kindlustatud «Manerheimi liini» ja purustas Soome armee. Soome valitsus oli sunnitud alustama rahuläbirääkimisi Nõukogude Liiduga. 12. märtsil 1940. a. kirjutati Moskvas alla Soome—Nõukogude rahulepingule. Nõukogude—Soome riigipiir nihutati 150 km kaugusele Leningradist. Soome armee kiire purustamine Nõukogude armee poolt ajas segi rahvusvahelise reaktsiooni arvestused Nõukogude Liidu vastase sõja laiendamiseks.

Nõukogude—Soome sõja ajal ja hiljem rikkusid Läti, Eesti ja Leedu reaktsioonilised valitsused korduvalt NSV Liiduga sõlmitud vastastikuse abistamise pakti. See kutsus esile tohutu suure meelepaha Baltimaade rahvaste hulgas. 1940. a. juunis kukutasidki nende maade rahvad võimul olnud kodanlikud valitsused ja kehtestasid oma maal nõukogude võimu. Balti riigid astusid NSV Liidu koosseisu täieõiguslike liiduvabariikidena. Nõukogude Liidu koosseisu läksid ka 1918. a. Rumeenia poolt vallutatud Bessaraabia ja Põhja-Bukoviina.

Nõukogude valitsuse poolt aastail 1939—1940 tarvitusele võetud abinõud kindlustasid Nõukogude Liidu olukorda ja vabastasid temaga taasühinenud alade elanikkonna orjastamise ohust saksa fašismi poolt.

Prantsusmaa purustamine ja kapituleerumine. Isegi pärast Poola purustamist lootsid Inglismaa ja Prantsusmaa valitsevad ringkonnad sellele, et neil õnnestub Hitleriga kokku leppida ja suunata Saksa fašistlik agressioon Nõukogude Liidu vastu. Sõda Läänerindel jäi ikka ainult «kummaliseks sõjaks» — sõjaks ilma vähegi tõsisema sõjategevuseta.

Keeldudes sõdimast Hitleriga, pidasid lääneriikide, esmajoones Prantsusmaa valitsevad ringkonnad ägedat võitlust demokraatlike jõudude vastu. 1939. a. septembri lõpul võttis Prantsuse valitsus vastu dekreedid kommunistliku partei laialisaatmise kohta. Kommunistlik ajakirjandus suleti. Kommunistid-rahvasaadikud aeti parlamendist välja ja anti kohtu alla.

Hitler kasutas aega, mille talle andsid Inglise-Prantsuse valitsevad ringkonnad, ja paiskas Saksa armee peajõud läände. 1940. a. kevadel algas Saksa fašistlike vägede pealetung Läänerindel. Aprillis tungisid hitlerlased Taanisse ja Norrasse ning okupeerisid kiiresti need maad.

Ööl vastu 10. maid 1940. a. alustasid sakslased sissetungi Belgiasse ja Hollandisse. Nende maade valitsevad ringkonnad loobusid vastupanust hitlerlastele.

Sakslaste sissetung Belgiasse ja Hollandisse tekitas otsese ähvarduse Inglismaa julgeolekule. See kutsus esile valitsuskriisi Inglismaal. Neville Chamberlain, inglise münhenlaste ninamees, oli sunnitud erru minema. Uue Inglise valitsuse juhiks sai konservatiivse partei paindlikum tegelane Winston Churchill.

15. mail andsid sakslased löögi Prantsuse armeele. Nad murdsid läbi prantslaste rinde Sedani piirkonnas. Varsti jõudsid saksa tankid välja La Manche'ini. Ligi 400 000 mehest koosnevad Inglise väed suruti Dunkerque'i juures mere äärde ja nad evakueerusid suurte kaotustega Briti saartele. Pärast seda viisid sakslased läbi oma jõudude ümberpaigutamise ja alustasid pealetungi Pariisile. Just sel hetkel kuulutas fašistlik Itaalia sõja Prantsusmaale ja Inglismaale ning alustas pealetungi Vahemere-äärsetes Alpides.

Prantsuse rahvas oli valmis otsustavalt võitlusse astuma oma maale tunginud Saksa vägedega. Prantsuse väed pidasid vaenlasega ägedaid lahinguid. Põrandaalne Prantsuse Kommunistliku Partei Keskkomitee pöördus valitsuse poole ettepanekuga relvastada rahvas ja organiseerida kõigepealt Pariisi kaitse. Vänglates vaelevad prantsuse kommunistid palusid endid rindele saata. Kuid Prantsuse valitsevad ringkonnad kartsid kõige rohkem oma enda rahvast. Hirmutatuna võimalusest, et sõda võiks muutuda revolutsiooniliseks rahvasõjaks, loobusid nad kiiruga igasugusest vastupanust hitlerlastele. Valitsus lahkus Pariisist ja põgenes Lõuna-Prantsusmaale. Pariis kuulutati lahtiseks linnaks ja ta loovutati peagi hitlerlastele ilma lahinguta. Valitsuse juhiks nimetati prantsuse fašistide peamehi marssal Pétain. 22. juunil 1940. a. kirjutasid Pétaini valitsuse esindajad Compiègne'i metsas eriti sel-

teks otstarbeks muuseumist väljatoodud marssal Fochi salongva-
gunis, milles 1918. a. oli alla kirjutatud vahele Saksamaa ja An-
tandi vahel, alla Hitleri poolt dikteeritud Prantsusmaa täieliku ka-
pitulatsiooni tingimustele. Suurem osa Prantsusmaast muudeti
Saksa okupatsioonitsooniks. Hitler haaras enda kätte kõik maa rik-
kused. Lõuna-Prantsusmaal, riigi okupeerimata osas, kehtestati
sõjalis-fašistliku diktatuuri režiim. Kolmanda vabariigi konstitutsioon tühistati. Prantsuse riigipeaks kuulutati Hitleri poolehoidja Pétain.

1940. a. sündmused Lääne-Euroopas tunnistasid Inglise-Prantsuse münhenlaste poolt teostatava fašistliku agressiooni ohutamise poliitika täielikku läbikukkumist. Selle reetmispoliitika tulemusena kaotas Prantsusmaa oma rahvusliku sõltumatuse, Inglismaa julgeolek aga oli ohustatud.

Fašistlik agressioon Aafrikas ja Balkanil. Pärast Prantsusmaa kapituleerumist tugevdasid hitlerlased massilisi pommirünnakuid Inglismaa linnadele. Samaaegselt tegi Saksa kindralstaap laias mastaabis salajasi ettevalmistusi sõjaks NSV Liidu vastu.

Itaalia väed tungisid Briti Somaalimaale, Keeniasse ja Sudaani. Samuti alustasid nad Liibüast pealetungi Egiptusele. Kuid inglased panid itaallaste edasilikumise seisma ja läksid ise 1940. a. detsembris üle vastupealetungile. Varsti olid Kürenaika, Eritrea, Itaalia ja Briti Somaalimaa, Sudaan, Keenia ning ka Etioopia Itaalia vägedest puhastatud.

Siis tuli Itaaliale appi Saksamaa. Itaalia-Saksa ühendatud sõjavägi alustas 1941. a. märtsis Liibüas pealetungi eesmärgiga vallutada Egiptus ja Suessi kanal. Kuid ka seekord läks inglased korda vaenlase pealetungi peatada.

1940. a. juunis andis Hitler käsu välja töötada üksikasjaline plaan NSV Liidule kallaletungimiseks. See plaan, mis on tuntud «Barbarossa plaani» nime all, kinnitati Hitleri poolt sama aasta detsembris. Hitlerlik agressioon suundus itta.

Fašistlik Saksamaa orjastas Kagu-Euroopa maad ja muutis need NSV Liidu vastu suunatud agressiooni platsdarmiks. 1940. a. oktoobris viisid hitlerlased oma väed Rumeeniasse, kus kehtestati kindral Antonescu fašistlik diktatuur. Ungaris, mis astus samuti kui Rumeeniagi agressiiivsesse blokki, valitses fašistliku diktaatori Horthy režiim. 1941. a. märtsis tungisid hitlerlased Bulgaariasse, mis muutus samuti fašistliku Saksamaa liitlaseks. 1941. a. aprillis tungisid hitlerlased ja nende liitlased Jugoslaaviasse ning okupeerisid tema territooriumi. Samal ajal vallutasid Saksa-Itaalia väed Kreeka. Niimoodi oli terve Kagu-Euroopa 1941. a. maikuuks hitlerliku Saksamaa kontrolli all.

Fašistid tõid NSV Liidu piiridele täielikult mobiliseeritud armee. Saksamaa käsutuses oli üheteistkümne Euroopa riigi peaaegu kogu tööstus ja inimreservid. Nõukogude Liitu ähvardas otsene fašistliku sissetungi oht.

Sõjategevus Lääne-Euroopas ja Balkani poolsaarel aastail 1939—1941 (kuni 22. juunini 1941. a.).

SÕJATEGEVUSE KÄIK AASTAIL 1941—1945

§ 22. Saksamaa kallaletung NSV Liidule ja Hitleri-vastase koalitsiooni moodustamine

Hitlerliku Saksamaa kallaletung NSV Liidule ja Nõukogude Liidu Suure Isamaasõja algus. 22. juunil 1941. a. tungis hitlerlik Saksamaa ilma sõjakuulutuseta Nõukogude Liidule kallale, rikkudes sõnamurdlikult mittekallaletungipakti. Saksamaa poolel astusid välja Itaalia, Soome, Ungari ja Rumeenia. Aktiivselt abistasid hitlerlasi Bulgaaria ja Hispaania. Fašistlikud agressorid seadsid oma ülesandeks Nõukogude riigi hävitamise, tema rikkuste enda kätte haaramise, nõukogude inimeste muutmise saksa kapitalistide ja mõisnike orjadeks.

Sõda katkestas NSV Liidu rahvaste rahuliku töö ja nõudis kõikide jõudude tohutut pingutamist vaenlasele vastulöögi andmiseks. Kommunistlik Partei viis nõukogude inimesed pühasse vabadussõtta, isamaasõtta saksa fašistlike röövvalutajate vastu.

Visas ja pikaajalises võitluses vaenlasega kaitses nõukogude rahvas vapralt oma kodumaa vabadust ja sõltumatust, sotsialismi suuri võite. Nõukogude Liit püüdis aidata kõiki saksa fašismi ikke all olevaid Euroopa rahvaid.

Esimestel sõjakuudel olid Nõukogude väed vastase ülekaalukate jõudude surve all sunnitud taganema. Hitlerlased tekitasid Nõukogude armeele raskeid kaotusi. Nõukogudemaa kohal rippus surmaohu.

Saksamaaga liidus olev Jaapan koondas NSV Liidu Kaug-Ida piirile suure mobiliseeritud armee. Seetõttu oli Nõukogude valitsus sunnitud hoidma Kaug-Idas suuri sõjajõude ega saanud neid läände paisata.

Hitleri-vastase koalitsiooni moodustamise algus. Kogu maailma töötajad tundsid nõukogude rahvale siiralt kaasa tema võitluses fašistlike röövvalutajatega. Nad nägid Nõukogude Liidus jõudu, kes on võimeline purustama hitlerliku Saksamaa sõjamasina ja päästma maailma tsivilisatsiooni fašistlikust barbaarsusest. Ameerika Ühendriikide, Inglismaa ja teiste kapitalistlike maade rahvad astusid välja Nõukogude Liidule abi osutamise eest.

Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa valitsused mõistsid, et nende koostöö Nõukogude Liiduga on hädavajalik võitluseks fašistliku agressiooni vastu, mis ähvardas Briti impeeriumi olemasolu ja Ameerika Ühendriikide julgeolekut. 22. juunil 1941. a. teatas Inglise peaminister Churchill, et Inglise valitsus on valmis Nõukogude Liidule abi osutama. Kahe päeva pärast tegi samasuguse avalduse Ameerika Ühendriikide president Roosevelt.

1941. a. juulis sõlmisid NSV Liit ja Inglismaa kokkuleppe kooskõlastatud tegevuse kohta sõjas Saksamaa vastu.

Varsti võimaldas Ameerika Ühendriikide valitsus Nõukogude Liidule krediiti 1 miljardi dollari suuruses summas ja laiendas NSV Liidule lend-lease'i seaduse¹ kehtivust.

1941. a. augusti keskel tegid Roosevelt ja Churchill sõja eesmärkide kohta avalduse, mis sai Atlandi harta nime. See harta peegeldas teataval määral fašismi vastu võitlevate rahvaste nõudmisi. Harta kuulutas loobumist võraste territooriumide vallutamisest, tunnistas rahvaste sõltumatust ning pidas vajalikuks fašistliku türannia hävitamist ja agressorite desarmeerimist. Kuid Atlandi hartas olid varjatud kujul väljendatud ka Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa pretensioonid juhtivale osale sõjajärgses maailmas.

Hoolimata mitmetest olulistest puudustest oli Atlandi hartal suur poliitiline tähtsus. NSV Liit väljendas oma nõusolekut harta põhiprintsiipidega.

1941. a. pandi kindel alus riikide Hitleri-vastase koalitsiooni loomisele. Erinevused ühiskondlikus korras ja ideoloogias ei takistanud NSV Liidul, Inglismaal ja Ameerika Ühendriikidel saamast liitlasteks ja ühendamast oma jõude ühise vaenlase purustamiseks.

Saksa fašistlike vägede purustamine Moskva all. Hitlerlik väejuhatuse seadis oma eesmärgiks hävitada Nõukogude armee pea- ja jõud, vallutada Moskva, Leningrad, Donbass, jõuda välja Volgani ja Uraalini ning lõpetada sõda veel enne talve saabumist. Oktoobri keskel jõudis hitlerlik armee Možaiskini. Tekkis oht, et fašistlikud väed murravad läbi pealinnani.

Moskva kaitseks tõusis partei kutsel üles kogu nõukogude rahvas.

Moskvat kaitsvad väed võitlesid kangelaslikult, sõides iga jalatäie maa eest ja kurnates vaenlase jõude. Nõukogude vägede visa vastupanu tulemusena pandi seisma hitlerlike hordide esimene pealetung Moskvale.

Novembris alustas fašistlik väejuhatuse teist, «generaalpealetungi» Moskvale, paisates tema vastu 51 diviisi. Mõnes löigus jõudsid hitlerlased 25—30 km kauguseni Moskvast. Fašistlikud peamehed teatasid hooplevalt Moskva peatsest langemisest.

Moskva kaitset organiseerides kogus Nõukogude väejuhatuse jõude võimsa vastulöögi andmiseks vaenlasele. 5.—6. detsembril 1941. a. asusid Nõukogude väed vastupealetungile ja murdsid viisades lahingutes vaenlase vastupanu. Sakslased taganesid, kandes

¹ Lend-lease'i seadus — Ameerika Ühendriikide Kongressi poolt 1941. a. vastuvõetud seadus hitlerivastase koalitsiooni maadele ameerika relvastuse, sõjamaterjalide, toiduainete jne. laenuks või rendile andmise kohta (*lend* — laenuks andma, *lease* — rendile andma). See seadus võimaldas ameerika kaupade massilist müüki välisriikidele ja soodustas seega Ameerika Ühendriikide monopolide rikastumist.

suuri inimkaotusi ja jättes maha sõjatehnikat. 23. veebruariks 1942. a. olid fašistlikud röövvalutajad paisatud Moskvast 120—400 km lääne poole.

Sakslaste lüüasaamine Moskva all ajas nurja Hitleri «väik-sõja» plaani. Saksa armee sai Teises maailmasõjas esimese suure kaotuse osaliseks. Kogu maailm veendus, et NSV Liit on võimeline agressorit purustama. Võit Moskva all tõstis nõukogude rahva moraali ja õhutas Euroopa orjastatud rahvaid aktiivsele võitlusele fašistlike röövvalutajate vastu. See hoidis ka Jaapanit tagasi viivitamatust sõttaastumisest NSV Liidu vastu.

Sõja algus Vaiksel ookeanil. 1941. a. suvel okupeeris Jaapan Indo-Hiina (Prantsuse koloonia) ja hakkas tegema ettevalmistusi Indoneesia (Hollandi koloonia) ning Inglise ja Ameerika Ühendriikide Vaikse ookeani valduste vallutamiseks. Jaapani sõjalaevastik ületas arvuliselt Inglise ja Ameerika Ühendriikide Vaikse ookeani laevastiku. Jaapanil oli samuti ülekaal lennuväe osas.

Samaaegselt alustas Jaapani valitsus Ameerika Ühendriikidega läbirääkimisi Jaapani-Ameerika suhete reguleerimise üle. Kuid nende läbirääkimiste eesmärgiks oli uinutada Ameerika Ühendriikide valvsust ja võita aega Ameerika laevastiku baaside ootamatu ründamise ettevalmistamiseks.

7. detsembril 1941. a. ründasid Jaapani lennuvägi ja allveelaevad Ameerika sõjalaevu Pearl Harbouri mereväebaasis Havai saartel. Selle kallaletungi tagajärjel tekitati Ameerika laevastikule suuri kaotusi. Singapuri piirkonnas uputasid jaapanlased mitu Inglise sõjalaeva.

Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa suurte sõja-merejõudude rivist väljalangemine nõrgestas veelgi nende riikide positsioone Vaiksel ookeanil ja andis Jaapanile võimaluse alustada laialdast pealetungi Kagu-Aasias. 1942. a. maikuuni vallutas Jaapan Briti Malaia koos ühe suurema Inglise mereväebaasi Singapuriga, Birma, Indoneesia ja Filipiini saared. Hiina rannikul hõivasid jaapanlased veel ühe Inglise mereväebaasi — Hongkongi. Birma-st tungisid Jaapani väed Edela-Hiinasse. Vaikses ookeanis okupeerisid jaapanlased arvukad Inglismaale ja Ameerika Ühendriikidele kuuluvad saared.

Jaapani järel kuulutasid Ameerika Ühendriikidele sõja Saksamaa ja Itaalia. Sõja algusega Vaiksel ookeanil laienes sõjategevuse tsoon tunduvalt. Ameerika Ühendriikide sõttaastumine suures andas antifašistliku koalitsiooni reserve.

Antifašistliku koalitsiooni moodustamine. Põhjalik erinevus sõja eesmärkides NSV Liidu ning Inglise ja Ameerika Ühendriikide valitsevate ringkondade vahel. 1942. a. moodustus lõplikult antifašistlik koalitsioon eesotsas Nõukogude Liiduga. Sama aasta 26. mail kirjutati Londonis alla Nõukogude—Inglise lepingule liidu kohta sõjas hitlerliku Saksamaa ja tema kaasosaliste vastu Euroopas ning koostöö ja vastastikuse abi kohta pärast sõda. Mõlemad

pooled kohustusid osutama teineteisele sõjalist ja muud abi ning toetust sõjas Saksamaa ja tema liitlaste vastu Euroopas. NSV Liit ja Inglismaa võtsid endale samuti kohustuse töötada koos pärast sõda rahu säilitamiseks ja agressioonile vastuseismiseks. Mõlemad pooled kohustusid mitte sõlmima liite ega võtma osa koalitsioonidest, mis on suunatud teise lepinguosalise vastu.

1942. a. mais ja juunis toimusid Washingtonis Nõukogude—Ameerika läbirääkimised. Nende läbirääkimiste tulemusena sõlmiti NSV Liidu ja Ameerika Ühendriikide valitsuste vahel kokkulepe põhimõtete kohta, mis kuuluvad rakendamisele vastastikusel abistamises sõjapidamisel agressiooni vastu. Ameerika Ühendriigid ja NSV Liit kohustusid teineteist vastastikku varustama kaitsematerjalidega, riigikaitse kohta käiva informatsiooniga ja arendama majanduslikku koostööd.

Inglise—Nõukogude liidulepingu ja Nõukogude—Ameerika kokkuleppe sõlmimine oli aktiks, mis viis lõpule Hitleri-vastase koalitsiooni moodustamise. Selle koalitsiooni loomises leidis väljenduse rahvaste tahe ühendada oma jõud võitluseks ühise vaenlase vastu. Peamiseks ja juhtivaks jõuks antifašistlikus koalitsioonis oli Nõukogude Liit.

Otsustava tähtsusega Teises maailmasõjas oli Nõukogude—Saksa rinne. Fašistlike vägede vastu peetava võitluse pearaskus lasus nõukogude rahva ja tema relvastatud jõudude õlgadel.

NSV Liidu vahel ühelt poolt ning Ameerika Ühendriikide ja Inglise valitsevate ringkondade vahel teiselt poolt oli olemas põhiline erinevus sõja eesmärkide ja sõjajärgse maailma korralduse programmi suhtes. NSV Liit nägi sõja peaeesmärki fašismi purustamises, orjastatud rahvaste vabastamises, demokraatlike vabaduste taastamises ja tingimuste loomises kindla rahu kehtestamiseks. Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa imperialistid pidasid sõja peaeesmärgiks oma peamiste konkurentide — Saksamaa ja Jaapani purustamist võitluses maailmavalitsemise pärast ja oma valitseva seisundi kindlustamist maailmas. Nad lootsid ka, et sõja tagajärjel NSV Liit nõrgeneb tunduvalt ning satub sõltuvusse Ameerika Ühendriikidest ja Inglismaast. Ameerika Ühendriikide Senati väljapaistev liige (hiljem Ameerika Ühendriikide president) H. Truman teatas päev pärast Saksamaa kallaletungi NSV Liidule: «Kui me näeme, et võidab Saksamaa, siis tuleb meil aidata Venemaad, aga kui võidab Venemaa, siis on meil tarvis aidata Saksamaad, nii et tapku nad võimalikult rohkem.»

Inglise—Nõukogude ja Nõukogude—Ameerika läbirääkimiste käigus 1942. a. saavutati kokkulepe teise rinde avamise kohta Euroopas 1942. a. Kuid liitlased ei avanud teist rinnet ei 1942. ega 1943. a.

§ 23. Sõjategevus aastail 1942—1944. Fašistliku bloki lagunemine

Stalingradi lahingu rahvusvaheline tähtsus. 1942. a. suvel alustasid hitlerlased uut suurt pealetungi Nõukogude—Saksa rindel. Suve jooksul hõivasid nad Ukraina idaosa, kogu Donbassi ja Kubani ning tungisid Põhja-Kaukaasiasse. Kõige ägedamad lahingud toimusid Stalingradi all, kuhu sakslased koondasid 36 diviisi. Septembri keskel tungisid hitlerlased Stalingradi. Linna kaitsvad väed ilmutasid erakordset vaprust ja kangelaslikkust.

1942. a. novembris läks Nõukogude armee üle pealetungile Stalingradi piirkonnas ja piiras vaenlase peajõud ümber. Stalingradi operatsioon viidi lõpule 1943. a. veebruari alguses. Nõukogude väed purustasid kaks Saksa armeed, mille arvuline koosseis oli 330 tuhat sõdurit ja ohvitseri. Rohkem kui 90 tuhat neist andis end vangi. Lahingutes saadi tohtul arvul trofeesid.

Nõukogude armee võit Stalingradi all oli põhjaliku murrangu alguseks Teise maailmasõja käigus. Sellel oli määratu suur rahvusvaheline tähtsus. Stalingradi müüride juures algas Nõukogude armee pealetung, mis lõppes hitlerliku Saksamaa tingimusteta kapituleerumisega. Suurte fašistlike jõudude purustamine Stalingradi all halvendas põhjalikult Saksamaa sõjalist ja poliitilist seisundit. Löödi segi Jaapani plaanid, kes ootas Stalingradi langemist, et siis tungida kallale Nõukogude Liidule.

Võit Stalingradi all lõi soodsad tingimused Inglise-Ameerika vägede pealetungile Põhja-Aafrikas. 1942. a. novembris maabus Prantsuse Marokos suur liitlasvägede dessant kindral Eisenhoweri juhtimisel. Varsti läksid liitlased üle pealetungile. See lõppes Itaalia-Saksa vägede kapituleerumisega Põhja-Aafrikas 1943. a. mais.

Liitlaste edukas kampaania Põhja-Aafrikas lõi soodsad tingimused teise rinde avamiseks Euroopas. Kuid Ameerika Ühendriigid ja Inglismaa lükkasid jälle edasi sissetungi Euroopasse üle La Manche'i.

Vastupanuliikumise tugevnemine hitlerlaste poolt okupeeritud maades. Fašistliku bloki lagunemise algus. Hitlerlaste poolt okupeeritud maade rahvad võitlesid visalt oma vabastamise eest. Selles võitluses innustas neid Nõukogude Liidu rahvaste kangelaslik eeskuju. Vastupanuliikumine saksa fašistlike okupantide vastu tugevnes eriti pärast sakslaste purustamist Stalingradi all. Laialdaselt arenes partisanivõitlus Jugoslaavias. Kommunistliku partei poolt juhitud Jugoslaavia Rahvavabastusarmee pidas edukat võitlust itaalia-saksa fašistide ja nende liitlaste diviiside vastu. 1943. a. teisel poolel asus Rahvavabastusarmee suurele pealetungile ja vabastas okupantidest suure osa Jugoslaavia territooriumist.

Laialdase ulatuse võttis vastupanuliikumine Prantsusmaal. Sellest võttis osa kuni 800 000 inimest. Prantsuse patrioodid lasksid õhku sildu, lasksid rööbastest välja sõjaväe-ešelone ning tap-

sid fašiste ja nende palgasulaseid. Juhtivaks jõuks selles võitluses oli Prantsuse Kommunistlik Partei. Kangelaslikus võitluses okupantide vastu hukkus 75 tuhat prantsuse kommunisti.

Hitlerlike vägede lüüasaamine Nõukogude—Saksa rindel suurendas rahulolematust sõja vastu fašistliku bloki maades ja Saksamaal endas.

Fašistliku terrori ränkades tingimustes võitlesid ennastsalgavalt saksa kommunistid. Nad asutasid mitmeid põrandaaluseid organisatsioone ning andsid välja lendlehti ja ajalehti.

Itaalia töötajad pidasid kommunistliku partei juhtimisel võitlust Mussolini fašistliku režiimi vastu. Itaalia kaotas lahingutes Nõukogude armeega sadu tuhandeid mehi. Raskeid kaotusi kandis ta ka Põhja-Aafrikas. Itaalia majandus oli laostumise äärel.

Valitseva kildkonna seisund muutus äärmiselt ebakindlaks. 1943. a. juulis vallutasid Inglise-Ameerika väed Sitsiilia saare. Pärast seda kõrvaldati Itaalia fašistlik diktaator Mussolini võimu juurest. Uus Itaalia valitsus astus liitlastega läbirääkimistesse. Varsti maabusid Inglise-Ameerika väed Lõuna-Itaalias. 1943. a. septembris väljus Itaalia sõjast. Kuid hitlerlased vallutasid maa põhja- ja keskosa.

Saksamaa pealiitlase väljumine sõjast oli fašistliku bloki lagunemise alguseks. Rumeenias ja Ungaris tugevnesid nõudmised Saksamaast lahkulöömiseks.

Teise rinde avamine Euroopas. 1943. a. juulis alustas Saksa armee pealetungi Kurski piirkonnas paiknevate Nõukogude vägede vastu. Kuid Nõukogude armee ise asus vastupealetungile ja sundis vastase taganema. 1943. a. lõpuks oli kaks kolmandikku sakslaste poolt ajutiselt okupeeritud Nõukogude territooriumist vabastatud. 1943. a. oli põhjaliku murrangu aastaks Suure Isamaasõja ja Teise maailmasõja käigus tervikuna.

1944. a. teostas Nõukogude armee rea suuri sõjalisi operatsioone, mille tulemusena hitlerlikud väed aeti täielikult välja NSV Liidu piiridest. Nõukogude armee viis sõjategevuse üle Saksamaa ja tema liitlaste territooriumile.

Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa valitsevad ringkonnad ei kiirustanud teise rinde avamisega Euroopas. Veelgi enam, nad pidasid NSV Liidu teadmata läbirääkimisi hitlerliku Saksamaa esindajatega rahu sõlmimise küsimuses. Sellega rikkusid nad jämedalt oma liitlasekohustusi.

NSV Liidu, Ameerika Ühendriikide ja Inglise valitsuse juhtide Teherani konverentsil, mis toimus 1943. a. lõpul, võeti vastu otsus teise rinde avamise kohta Lääne-Euroopas mitte hiljem kui 1. mail 1944. a. Kuid ka sellest tähtajast ei peetud kinni. Alles 1944. aasta juunis, kui sai selgeks, et Nõukogude Liit on võimeline omaenda jõududega vabastama kogu Euroopa, maabusid Inglise-Ameerika väed Põhja-Prantsusmaal. Murdnud läbi vastase kaitse, hakkasid nad liikuma ida poole. Kommunistliku partei

üleskutsel algas 18. augustil Pariisis relvastatud ülestõus. Fašistlik garnison löödi puruks. 25. augustil saabusid patriootide poolt vabastatud Pariisi liitlasväed.

1944. a. lõpuks oli kogu Prantsusmaa territoorium hitlerlikest vägedest puhastatud. Pärast seda kandus sõjategevus üle Belgia territooriumile.

Fašistliku bloki lagunemine. Hitlerliku armee rasked lüüasaamised halvendasid tunduvalt Saksamaa olukorda. Maal ei jätkunud toorainet ega tööjõudu. Elanikkond tundis materiaalseid raskusi. Sakslaste moraal nii rindel kui ka tagalas oli langenud.

Rühm kindraleid ja finantsmagnaate eesotsas Becki ja Herderiga organiseeris vandenõu Hitleri vastu. Vandenõulased tahtsid Hitlerit kõrvaldada, sõlmida separaatrahu Inglismaa ja Ameerika Ühendriikidega ning leppida nendega kokku ühise tegevuse suhtes NSV Liidu vastu. Kuid 1944. a. juulis ettevõetud atentaadikatse Hitlerile ebaõnnestus. Vandenõulased vangistati ja hukati.

Fašistid kasutasid atentaati Hitlerile selleks, et veelgi tugevdada terrorit ja repressioone riigis. 1944. a. augustis tapsid hitlerlased mõrtsukalikult saksa kommunistide juhi Ernst Thälmanni, kes oli vaevelnud üle 11 aasta fašistlikes vanglates.

Nõukogude vägede edasiliikumine läände viis selleni, et viimased Saksamaa liitlased Euroopas väljusid sõjast.

1944. a. aprilli algul tungis Nõukogude armee Rumeenia territooriumile. Piiranud sisse ja purustanud 22 Saksa-Rumeenia diviisi Iași ja Kišinjovi all, jõudis Nõukogude armee Rumeenia keskrajoonidesse. 23. augustil kukutasid relvastatud tööliste salgad Antonescu fašistliku diktatuuri. Uus Rumeenia valitsus sõlmis liitlastega vaherahukokkuleppe ning kuulutas Saksamaale ja Ungarile sõja.

Võttes arvesse otsest abi, mida Bulgaaria osutas fašistlikule Saksamaale sõjas NSV Liidu vastu, kuulutas Nõukogude valitsus 5. septembril 1944. a. end Bulgaariaga sõjaseisukorras olevaks. 8. septembril tungisid Nõukogude väed Bulgaariasse. Järgmisel päeval alustasid Sofia töötajad kommunistliku partei juhtimisel ülestõusu. Fašistlik valitsus kukutati ja võimule tuli Isamaarinde valitsus.

See valitsus sõlmis liitlastega vaherahukokkuleppe. Bulgaaria väed võtsid osa sõjast Saksamaa ja Ungari vastu.

1944. a. septembris väljus sõjast Hitleri põhjapoolne liitlane — Soome.

1944. a. oktoobris tungis Nõukogude armee Ungari territooriumile. 1944. a. detsembris moodustati Debrecenis Ungari ajutine rahvuslik valitsus, kes sõlmis liitlastega vaherahukokkuleppe.

Nõukogude armee otsustavate võitude tulemusena 1944. a. kaotas Saksamaa kõik oma liitlased Euroopas ja oli täiesti isoleeritud. Hitlerliku režiimi päevad olid loetud.

Sõjategevus Lääne-Euroopas ja Balkani poolsaarel aastail 1944—1945.

§ 24. Teise maailmasõja lõpp

NSV Liidu, Ameerika Ühendriikide ja Inglise valitsuse juhtide Krimmi konverents. 1944. a. detsembris asusid sakslased pealetungile Läänerindel Ardennide piirkonnas ja andsid Inglise-Ameerika vägedele raske löögi. Liitlaste abistamiseks alustas Nõukogude armee 1945. a. jaanuaris pealetungi 1200 km pikkusel rindel Balti merest kuni Karpaatideni. 1945. a. veebruari lõpuks oli vabastatud kogu Poola, samuti suur osa Tšehhoslovakiast. Vallutanud suure osa Ida-Preisimaast ja Saksa-Sileesiast, jõudsid Nõukogude väed Berliini lähistele.

Nõukogude armee grandioosne pealetung pani seisma Saksa vägede edasiliikumise läänes. Liitlasväed likvideerisid sakslaste läbimurde tagajärjed ja asusid 1945. a. märtsis ise vastupealetungile.

Ajal, mil Nõukogude armee saavutas uusi suuri võite, toimus 1945. a. veebruaris Jaltas NSV Liidu, Ameerika Ühendriikide ja Inglise valitsuse juhtide konverents. Konverentsi tööst võtsid osa J. V. Stalin, F. Roosevelt ja W. Churchill.

Konverents töötas välja plaanid Saksamaa lõplikuks purustamiseks ja tema tingimusteta kapituleerumiseks. Kolme maa valitsuste juhid deklareerisid, et liitlasriikide eesmärgiks on Saksa militarismi ja fašismi hävitamine ning garantii loomine selleks, et Saksamaa ei saaks enam kunagi rahu rikkuda.

Kolm suurriiki kohustusid teostama kooskõlastatud poliitikat fašistlikust türanniast vabastatud maades, kaasa aitama nende sõltumatuse taastamisele ja demokraatlikule arenemisele ning osutama nendele maadele majanduslikku abi.

Krimmi konverentsil sõlmiti ka kolme riigi salajane kokkulepe selle kohta, et NSV Liit astub sõtta Jaapani vastu kolm kuud pärast Saksamaa kapituleerumist ja sõja lõppemist Euroopas.

Vastavalt Krimmi konverentsi otsusele kutsuti 1945. a. aprillis San Franciscos kokku Hitleri-vastase koalitsiooni maade konverents. Konverentsil võeti vastu Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni (ÜRO) — rahu ja rahvaste julgeolekut kindlustava rahvusvahelise organi põhikiri.

Hitlerliku Saksamaa tingimusteta kapituleerumine. Berliini konverents ja selle otsused. Arendades võimsat pealetungi Saksamaa territooriumil, murdis Nõukogude armee aprillis läbi vastase kaitse Oderil ja Neissel ning alustas pealetungi Berliinile. Hitler lõpetas elu enesetapmisega. 2. mail vallutati Berliin. Ööl vastu 9. maid 1945. a. kirjutasid Saksa väejuhatuse esindajad Berliinis alla Saksamaa tingimusteta kapitulatsiooni aktile. Kõrgem võim Saksamaal läks nelja suurriigi valitsuste kätte.

1945. a. juulis avati Potsdamis (Berliini lähedal) NSV Liidu, Ameerika Ühendriikide ja Inglise valitsuse juhtide kolmas konverents. NSV Liidu delegatsiooni juhtis J. V. Stalin, Ameerika

Ühendriikide delegatsiooni H. Truman, Inglise delegatsiooni W. Churchill ning pärast parlamendivalimisi Inglismaal C. Attlee, kes sai peaministriks.

Konverents pööras peatähelepanu Saksamaa küsimusele. Sõlmiti kokkulepe liitlaste poliitika põhimõtete kohta Saksamaa suhtes. Selles kokkuleppes kõneldi Saksamaa täieliku desarmeerimise vajadusest, fašismi väljajuurimisest ja maa poliitilise elu ümberkorraldamisest demokraatlikel alustel. Kohtumõistmiseks saksa peamiste sõjaroimarite üle asutati Rahvusvaheline Sõjatribunal.

Nõukogude Liidule otsustati üle anda Ida-Preisimaa rannikuga koos Königsbergi linnaga (praegune Kaliningrad) ja Poolale Ida-Preisimaa ülejäänud osa. Konverents määras kindlaks, et Poola läänepiir kulgeb mööda Oderi ja Lääne-Neisse jõge.

1945. a. Berliini konverentsi otsustel oli määratu suur rahvusvaheline tähtsus. Kogu maailma rahvad tervitasid neid kui tähtsat panust kindla rahu kehtestamise üritusse ja kui tõendit selle kohta, et suurriikide koostöö sõjajärgsel perioodil on täiesti võimalik.

NSV Liidu sõttaastumine Jaapani vastu ja Jaapani tingimusteta kapituleerumine. Teise maailmasõja lõpp. 1943. a. lõpul alustasid Inglise-Ameerika väed aktiivset pealetungi jaapanlaste vastu Vaikse ookeani basseinis. Nad vallutasid rea saari ja 1945. a. suveks vabastasid suure osa Filipiinidest ja Birmast ning alustasid Indoneesia vabastamist. Kuid Jaapanil oli veel suuri jõude Hiinas.

Vastavalt Krimmi konverentsi otsusele astus Nõukogude Liit 9. augustil sõtta Jaapani vastu. Mandžuurias laial rindel pealetungivad Nõukogude väed purustasid vastase kaitse ja sundisid Jaapani Guangdongi armee kapituleeruma. Jaapan kaotas oma peamise löögijõu mandril. Nõukogude armee vabastas jaapanlastest Mandžuuria, Korea, Lõuna-Sahhalini ja Kuriili saared.

NSV Liidu relvastatud jõud täitsid aega oma internatsionaalse kohuse Hiina ja Koréa suhtes.

6. augustil 1945. a. heitis Ameerika lennuvägi aatomipommi Jaapani linnale Hirošimale. 9. augustil langes aatomirünnaku ohvriks Nagasaki linn. Nendes linnades hukkusid kümned tuhanded inimesed rahuliku elanikkonna hulgas.

Aatomirelva kasutamine Jaapani vastu ei olnud tingitud sõjalisest vajadusest. See oli tarbetu julmuse akt momendil, kui Jaapan oli juba faktiliselt löödud. Sellel olid aga kaugeleulatuvad poliitilised eesmärgid — hirmutada kõiki maailma rahvaid ja sundida neid alluma Ameerika Ühendriikide diktaadile.

2. septembril 1945. a. kirjutati Ameerika sõjalaeva «Missouri» pardal Tokio lahes alla Jaapani tingimusteta kapitulatsiooni aktile. Jaapani kapituleerumine tähendas Teise maailmasõja lõppu.

SOTSIALISTLIKU MAAILMASÜSTEEMI KUJUNEMINE. IMPERIALISMI MAAILMASÜSTEEMI KOKKUVARISEMINE

§ 25. Jõudude vahekorra põhjalik muutumine rahvusvahelisel areenil sotsialismi kasuks

Teine maailmasõda, mida valmistasid ette ja mille päästsid valla rahvusvahelise imperialistliku reaktsiooni jõud, oli veelgi purustavam iseloomuga kui Esimene maailmasõda. Sõda kestis kuus aastat. Sõtta astusid peaaegu kõik maailma riigid. Teises maailmasõjas oli surmasaanuid üle 30 miljoni inimese. Sõja tagajärjel said kümned miljonid inimesed haavata ja jäid invaliidiks. Sõda tekitas inimkonnale määratu suurt materiaalist kahju. Sõdivate riikide (välja arvatud Hiina) üldised sõjakulud moodustasid 1350 miljardit dollarit, mis ületab peaaegu neljakordselt Esimese maailmasõja kulud.

Laialdased alad nii Euroopas kui ka Aasias muudeti sõja tagajärjel täiesti kõrbeks.

Niisamuti nagu Esimene maailmasõda, kujunes ka Teine maailmasõda võimsaks revolutsiooni kiirendajaks. Hitlerliku Saksamaa ja teiste fašistlike agressorite purustamine Nõukogude Liidu ja tema liitlaste poolt muutis põhjalikult jõudude vahekorra rahvusvahelisel areenil sotsialismi kasuks ja kapitalismi kahjuks. Võit fašistlike agressorite üle aitas kaasa demokraatliku ja sotsialistliku liikumise ennenägematule tõusule nii Euroopas kui ka Aasias. Mitmel Kesk- ja Kagu-Euroopa maal kehtestati rahvademokraatlik kord, mis kujutab endast uut, rahvahulkade poolt loodud proletariaadi diktatuuri riigivormi. Imperialistlikust süsteemist langesid välja suur Hiina ja mõned teised Aasia maad.

Rahvarevolutsiooni võit Hiinas, maal, kus elab 600 miljonit inimest, kujutab endast kõige tähelepanuväärsemat sündmust inimkonna ajaloos pärast Oktoobrirevolutsiooni Venemaal. Rahvarevolutsioon Hiinas andis parandamatu hoobi kogu kapitalistlikule süsteemile ning suurendas tohutult sotsialistliku leeri võimsust.

Teine maailmasõda ning rahvademokraatiamaade väljalangemine kapitalistlikust süsteemist Euroopas ja Aasias tähistas **teist etappi** kapitalismi üldkriisi arenemises. Imperialismi valitsemisfäär tõmbus veelgi koomale. Seevastu sotsialistlik süsteem väljus ühe maa raamidest ja muutus kõrvalekaldumatult tõusvas joones arenevaks maailmasüsteemiks. Kapitalismi üldkriisi teise etapi peamiseks tunnuseks on uute lülide äralangemine ja sotsialismi maailmasüsteemi kujunemine.

Enne Teist maailmasõda kuulus sotsialistlikule süsteemile 17% maakera territooriumist, umbes 9% tema elanike arvust ja ta andis kõigest 7% maailma tööstustoodangust. Praegu kuulub sotsialistlikule süsteemile 26% maakera territooriumist, umbes 35% tema elanikkonna üldarvust ja ta annab üle ühe kolmandiku maailma tööstustoodangust, aga mitmete tähtsate tööstus- ja põllumajandustoodangu liikide osas ligi poole maailma üldtoodangust.

Pärast Teist maailmasõda süvenes veelgi imperialismi koloniaalsüsteemi kriis. Tegelikult toimub praegu selle sajandite vältel loodud häbiväärse süsteemi lagunemine. India — elanike arvult teine maa maailmas — heitis endalt kolonialismi ikke ja saavutas rahvusliku sõltumatuse. Rahvusliku sõltumatuse võitsid kätte ka Indoneesia, Birma, Tseilon, peaaegu kõik Araabia maad ning paljud Aafrika maad. Kokku on 15 sõjajärgse aasta jooksul Aasias ja Aafrikas tekkinud umbes 40 uut iseseisvat ning suveräänset riiki. Tugevneb rahvuslik vabadusliikumine Ladina-Ameerika maades. Tänapäeva üheks tähelepanuväärsemaks sündmuseks on rahvarevolutsiooni võit Kuubal.

Enne Teist maailmasõda elas koloniaal- ja sõltuvates maades 1,5 miljardit inimest. Praegu on suurem osa neist maadest, kus elab üle 1,4 miljardi inimese, heitnud endalt koloniaalse ja poolkoloniaalse sõltuvuse ikke.

Grandioosne ulatus, mille on omandanud käesoleval ajal Aasia, Aafrika ja Ladina-Ameerika rahvaste rahvuslik vabadusvõitlus, on tõstnud päevakorda koloniaalsüsteemi täieliku likvideerimise küsimuse.

Koloniaalorjuse süsteemi kokkuvarisemine rahvusliku vabadusliikumise survele on oma ajaloolise tähtsuse poolest teine sündmus pärast sotsialismi maailmasüsteemi kujunemist.

Euroopa ja Aasia maad, mis pärast Teist maailmasõda kapitalistlikust süsteemist välja langesid, moodustavad koos Nõukogude Liiduga ühtse ja võimsa sotsialismileeri, mis on vastandatud kapitalistlikule maailmale. Kuid ka see kapitalistlik maailm ei ole ise kaugeltki ühtne. Seal valitseb sügav erinevus arenenud majandusega imperialistlike maade vahel, kes on rikastunud kolooniate ekspuuteerimisest, ning Aasia ja Aafrika riikide vahel, kes alles üsna hiljuti imperialistlike suurriikide võimu alt vabanesid ja kes otsivad enda jaoks uusi iseseisvaid arenemisteid. Nendel oma ühiskondlikult struktuurilt kapitalistlikel maadel on palju tähtsaid

ühiseid huve sotsialismileeri maadega, eelkõige niisuguses tänapäeva põhiküsimuses, nagu võitlus rahu eest.

Tänapäeva rahvusvahelise olukorra iseloomulikuks jooneks on laialdase «rahutsooni» kujunemine, mis haarab endasse nii sotsialistlikud kui ka mittesotsialistlikud rahuarmastavad riigid Euroopas, Aasias ja Aafrikas, elanike arvuga üle 1,5 miljardi inimese.

On muutunud ka jõudude vahekord peamiste imperialistlike riikide vahel. Võidetud maad — Jaapan, Itaalia ja samuti Lääne-Saksamaa — olid pikaks ajaks nõrgestatud ning sattusid sõltuvusse Ameerika Ühendriikidest. Ka Inglismaa ja Prantsusmaa positsioonid olid õnestatud. Ameerika Ühendriigid tugevnemisest veelgi ja hakkasid avalikult pretendeerima maailmavalitsemisele. See kõik tugevdas üha enam sisemist võitlust imperialismileeris.

Perioodil pärast Teist maailmasõda ei ole kapitalism saavutanud isegi ajutist, osalist stabilisatsiooni, mida ta elas üle pärast Esimest maailmasõda. Kapitalistliku majanduse ebapüsivus kasvab. Sagenevad liigtootmise kriisid. Imperialistlikes maades toimuvad suurejoonelised lahingud töö ja kapitali vahel.

Ülevaatlik pilt neist põhjalikest muutustest, mis on toimunud rahvusvahelisel areenil, on antud 1960. a. novembris Moskvas toimunud kommunistlike ja töölisparteide esindajate nõupidamise ajaloolises avalduses. «*Nende aastate peamiseks tulemuseks,»* öeldakse avalduses, «*on sotsialistliku maailmasüsteemi võimsuse ja rahvusvahelise mõju hoogne kasv, koloniaalsüsteemi aktiivne lagunemine rahvusliku vabadusliikumise hoopide all, klassivõitluse intensiivistumine kapitalistlikus maailmas, kapitalistliku maailmasüsteemi edasine langus ja lagunemine. Maailma areenil tuleb aina rohkem ilmsiks sotsialismijõudude ülekaal imperialismi suhtes, rahujõudude ülekaal sõjajõudude suhtes.»*

Tänapäeval on juba rohkem kui üks miljard inimest, s. t. üle ühe kolmandiku kogu maakera elanikest astunud sotsialismi teele. Peaaegu kogu Aasia ja suur osa Aafrikast on heitnud endalt kolonialismi ikke. Mitmetes Ladina-Ameerika maades on kukutatud reaktsioonilised diktaatorlikud valitsused, mille abil Põhja-Ameerika monopolid neid maid orjastasid ja röövisid. Sotsialismi ja rahvusliku vabadusliikumise arenemine on tunduvalt kiirendanud imperialismi lagunemise protsessi. Imperialism on juba kaotanud oma endise ülevõimu inimkonna suurema osa üle. Tema osatähtsus rahvusvahelistes suhetes väheneb pidevalt. Ta ei suuda enam nagu varemalt avaldada otsustavat mõju kõigi maailma sündmuste käigule. Tema positsioonid majanduslikus võistluses sotsialismiga üha nõrgenevad. On teravnenud ka kapitalismi sisemised vastuolud, on tugevnenud tema mädasus ja parasiitlikkus. Kõik see tähendab, et *kapitalismi üldkriisi arenemises on saabunud uus, kolmas etapp.* Selle etapi omapära seisab selles, et ta on tekkinud mitte seoses maailmasõjaga, vaid kahe süsteemi rahuliku koosseissterimise ja rahuliku võistluse olukorras, kus rahujõudude edu-

kas võitlus ei andnud imperialistidele võimalust oma agressiivse tegevusega üldist rahu rikkuda, olukorras, kus laiade rahvahulkade võitlus rahu, demokraatia, rahvusliku vabanemise ja sotsialismi eest areneb üha tõusvas joones.

Kapitalismi üldkriisi uue, kolmanda etapi esimene ja peamine joon seisab selles, et sotsialistlik maailmasüsteem muutub otsustavaks teguriks inimühiskonna arenemises. Imperialismi valitsemise ja tema seaduspärasuste avaldumise sfäär jääb üha kitsamaks, kuid nende seaduspärasuste mõju, mis on seotud sotsialismi ilmumisega maailma areenile, kasvab pidurdamatult.

1960. a. kommunistlike ja töölisparteide esindajate nõupidamise avalduses on öeldud: «*Inimühiskonna ajaloolise arenemise peamise sisu, peamise suuna ja peamised iseärasused käesoleval ajastul määrab ära sotsialistlik maailmasüsteem, määravad ära jõud, kes võitlevad imperialismi vastu ja ühiskonna sotsialistliku ümberkorraldamise eest. Ei mingisugused imperialismi jõupingutused ei saa pidurdada ajaloo progressiivset arengut. On pandud kindel alus sotsialismi edasistele otsustavatele võitudele. Sotsialismi täielik võit on vältimatu.*»

NSV Liidu rahvamajanduse arendamise seitsme aasta plaani (aastaiks 1959—1965) täitmise tulemusena, samuti rahvademokraatiamaade majanduse arenemise kiire tempo tulemusena hakkavad sotsialistliku maailmasüsteemi maad 1965. a. tootma üle poole kogu maailma tööstustoodangust. Sellega kindlustatakse sotsialistliku maailmasüsteemi üleolek kapitalistlikust maailmasüsteemist materiaalses tootmises — inimtegevuse otsustavas sfääris.

Inimkond sammub edasi kommunismi täieliku võidu poole.

10. p e a t ü k k

RAHVADEMOKRAATLIKE RIIKIDE TEKKIMINE JA ARENEMINE EUROOPAS

§ 26. Rahvademokraatlik revolutsioon ja selle iseärasused

Teise maailmasõja lõpul toimusid Kesk- ja Kagu-Euroopa maades rahvademokraatlikud revolutsioonid. Need revolutsioonid kasvasid vahetult välja saksa fašistlike okupantide vastu peetavast rahvuslikust vabadusvõitlusest. Nende revolutsioonide hegeemoniks oli tööliklass, keda juhtis kommunistlik või töölispartei. Tööliklassi võitlusliitlaseks nendes revolutsioonides oli töötav talurahvas.

Rahvademokraatlike revolutsioonide võidu peamiseks eelduseks Kesk- ja Kagu-Euroopa maades oli saksa fašismi purustamine, mis teostati Nõukogude Liidu otsustaval osavõtul.

Rahvademokraatlikud revolutsioonid Euroopa maades tegid oma arenemises läbi kaks etappi. Esimesel etapil lahendati peamiselt antifašistlikud, antiimperialistlikud ja antifeodaalsed ülesanded. Nende ülesannete lahendamiseks kulus umbes 1—1,5 aastat.

Sedamööda kuidas lahendati antifašistlikud, antiimperialistlikud ja antifeodaalsed ülesanded, sedamööda kuidas kasvas töölisklassi teadlikkus ja organiseeritus, läksid rahvademokraatlikud revolutsioonid järk-järgult oma esimeselt etapilt üle teisele etapile. Teisel etapil lahendati peamiselt sotsialistliku revolutsiooni ülesanded. Rahvademokraatlike revolutsioonide teine etapp Euroopa maades lõppes aastail 1947—1948.

Rahvademokraatlikud revolutsioonid algasid kodanlik-demokraatliku revolutsioonina, kuid lõppesid sotsialistliku revolutsioonina. Seejuures teravat vahet revolutsiooni esimese ja teise etapi vahel ei olnud. Mõned teise etapi ülesanded lahendati juba esimesel etapil. See oli ühtne ja pidev revolutsiooniprotsess.

Rahvademokraatlikud revolutsioonid Euroopa maades toimusid suhteliselt rahulikul teel — ilma relvastatud ülestõusuta, kodusõjata ja välismaise sõjalise interventatsioonita. Fašismi purustamise ja reas maades Nõukogude vägede kohaloleku tingimustes ei suutnud reaktsioon formeerida kontrrevolutsioonilist armeed ega alustada kodusõda. See muidugi ei tähenda, et nendes maades ei olnud teravat klassivõitlust ega tõsiseid katseid rahvademokraatliku võimu kukutamiseks. Seal toimus pingeline klassivõitlus, mis aga ei väljendunud kodusõja vormis.

Rahvademokraatia klassiolemus revolutsiooni erinevail etappidel muutus. Kuni 1947.—1948. a. polnud see mitte midagi muud kui töölisklassi ja talurahva revolutsioonilis-demokraatlik diktatuur. Pärast revolutsiooni lõpuleviimist hakkas rahvademokraatia täitma kõiki proletariaadi diktatuuri funktsioone.

Bulgaarias kandis rahvademokraatlik revolutsioon algusest peale sotsialistliku revolutsiooni iseloomu. Kuid ka sellel maal ei kehtestanud ega kindlustanud töölisklass liidus töötava talurahvaga oma diktatuuri rahvademokraatia vormis mitte kohe, mitte ühe löögiga, vaid järk-järgult, terava klassivõitluse käigus, mis 1947. a. tööstuse natsionaliseerimisega lõpule viidi.

Rahvademokraatia on nõukogudega võrreldes proletariaadi diktatuuri uus riigivorm. V. I. Lenin kirjutas: «Kapitalismilt kommunismile üleminek ei jäta muidugi andmata poliitiliste vormide suurt küllust ja mitmekesisust, kuid nende olemus on seejuures vältimatult üks: *proletariaadi diktatuur.*»¹

Rahvusvahelise revolutsioonilise liikumise praktika on täielikult kinnitanud V. I. Lenini teaduslikku ettenägelikkust.

Rahvademokraatiamaade poliitilise elu üheks iseärasuseks on mitme partei süsteem. Peale kommunistliku või töölispartei on nen-

¹ V. I. L e n i n, Teosed, 25. kd., lk. 385.

des olemas veel teised poliitilised parteid ja organisatsioonid, kes võtavad osa sotsialismi ülesehitamisest.

Rahvademokraatiamaades on kõik poliitilised parteid ja ühiskondlikud organisatsioonid (ametiühingu-, naiste-, noorsoo- ja teised organisatsioonid) koondunud rahvarinde massilistesse poliitilistesse organisatsioonidesse.

Elu näitab, et praktikas on võimalikud ja eksisteerivad sotsialismi ülesehitamise erinevad vormid ja meetodid, erinev lähene mine sotsialistliku ülesehitustöö ülesannete lahendamisele vastavalt erinevate maade rahvuslikele traditsioonidele ja iseärasustele. Kuid peamises ja põhilises osas läheb sotsialismi ülesehitamine erinevates maades praegu ja tulevikus mööda ühist teed, toetudes marksistlik-leninliku teaduse poolt avastatud ühiskonna arenemise seadustele. Kõikides maades, kes ehitavad sotsialismi, on ühes või teises vormis olemas proletariaadi diktatuur; kõikides nendes maades on võimul töölised ja töötav talurahvas ning ühiskonna juhtivaks jõuks on töölisklass eesotsas kommunistliku või töölispartei ga.

Rahvademokraatlik kord tegi edukalt läbi oma katseaja ja võimaldas teda loonud rahvastel teha märkimisväärseid edusamme. Tormilises tempos kasvab rahvademokraatiamaade majandus ja kultuur. Minevikus mahajäänud agraarmaad, nagu Poola, Rumeenia ja Bulgaaria, on muutunud arenenud industriaal-agraarmaa deks. Kõigis rahvademokraatiamaades on juba loodud sotsialistliku ühiskonna alused. On likvideeritud majanduse ebaühtlus. Samuti on likvideeritud ekspluataatorlikud klassid. Sotsialistlik sektor on saanud valitsevaks kõigi nende maade tööstuses ja ringlussfääris ning enamiku maade põllumajanduses.

Rahvademokraatiamaade nii kiire edasiliikumine sotsialismi teel oleks olnud võimatu Nõukogude Liidu abita, kõigi sotsialismi maade koondumiseta ühtsesse sotsialismileeri. Sotsialismileer — võrdõiguslike ja suveräänsete rahvaste vabatahtlik koostöö — on rahvusvahelise töölisliikumise maailma-ajalooline võit. Sotsialismileeri maade vastastikune abi ja tihe majanduslik koostöö võimaldab igaühel neist kõige täielikumalt ära kasutada oma ressurse ja tootlikke jõude arendada, võimaldab neil kooskõlastada ja ühendada oma tootmisalased jõupingutused ühistes huvides.

Praegu on sotsialistlik maailmasüsteem oma arenemise uuel etapil, mida iseloomustab kommunistliku ühiskonna laiahaardeline ülesehitamine NSV Liidus ning rea rahvademokraatiamaade astumine sotsialismi ülesehitamise lõpuleviimise ajastusse. Nüüd on mitte ainult NSV Liidus, vaid ka teistes sotsialistlikes maades likvideeritud sotsiaal-majanduslikud võimalused kapitalismi restau reerimiseks. Kogu sotsialistliku leeri ühendatud võimsus kaitseb kindlalt iga sotsialistlikku maad kallaletungide eest imperialistliku reaktsiooni poolt. See tähendab, et sotsialismi täielik võit on tagatud terve süsteemi raamides.

§ 27. Poola ja Tšehhoslovakkia

Rahvademokraatlik revolutsioon ja sotsialismi ülesehitamine Poolas. Üle viie aasta piinasid hitlerlased poola rahvast. Maa oli kaetud surmalaagrite võrguga. 30-miljonilisest Poola elanikkonnast hukkus ligi 6 miljonit inimest ja 1,5 miljonit inimest jäi invaliidiks. Okupatsiooniaastad laastasid Poola täielikult.

Poola rahvas pidas kangelaslikku võitlust saksa fašistlike röövavallutajate vastu. Selle võitluse eesotsas seisis Poola Töölispartei — poola tööliklassi revolutsiooniline partei, mis asutati 1942. a. jaanuaris. Poola Töölispartei initsiatiivil moodustati partisaanisalgad, mis ühinesid Gwardia Ludowa'ks (Rahvakaardiväeks). Nõukogude Liidu territooriumil formeerisid poola patriooidid 1943. a. Tadeusz Kościuszko nimelise vabatahtlike diviisi.

Vabadusvõitluse käigus sündisid Poolas uued, rahvademokraatlikud võimuorganid. 1944. a. jaanuaris loodi Varssavis põrandaalusel koosolekul Krajowa Rada Narodowa (s. t. Poola Rahvanõukogu). Krajowa Rada Narodowa koosseisu kuulusid peale kommunistide ka pahempoolsed sotsialistid ning talurahvaliidumise, põrandaaluste ametiühingute ja progressiivse intelligentsi esindajad. Krajowa Rada Narodowa kuulutas enda kuni Asutava Seimi kokkukutsumiseni kõrgeimaks võimuorganiks Poolas. Vojevoodkondades ja valdades tekkisid kohalikud rahvanõukogud.

1944. a. suvel alustasid Nõukogude väed ja NSV Liidus formeeritud poola väeosad Poola vabastamist. Sedamööda kuidas maa hitlerlastest vabanes, kasvas seal rahvademokraatlik revolutsioon. Rahvas purustas vana riigiaparaadi, kohalik võim hakkas üle minema rahvaraadade kätte.

1945. a. kevadel oli Poola territoorium hitlerlastest täielikult vabastatud. Maal arenes terav klassivõitlus. Mikolajczyki kulaklikkodanlik partei püüdis sütitada Poolas kodusõda. Kuid demokraatlike jõudude ühtsus ja monoliitsus, samuti Nõukogude vägede viibimine Poolas määrasid reaktsiooni plaanid läbikukkumisele.

Rahvademokraatliku revolutsiooni käigus teostati Poolas sügavad ühiskondlikud ja majanduslikud ümberkorraldused. Kõigepealt likvideeriti mõisnike maavaldus. Maata ja vähese maaga talupojad said üle 6 miljoni hektari mõisnike maid. 1946. a. viidi läbi tööstuse natsionaliseerimine.

1947. a. jaanuaris toimusid Seadusandliku Seimi valimised. Neil valimistel sai demokraatlike parteide blokk, eesotsas Poola Töölisparteiga, enamiku kohti seimis. Mikolajczyki partei sai lüüa. Varsti põgenesid Mikolajczyk ja tema käsilased Poolast.

Seadusandlik Seim valis Poola vabariigi presidendiks Poola Töölispartei juhi Boleslaw Bieruti. Valitsuse moodustamine tehti ülesandeks sotsialistliku partei väljapaistvale tegelasele Józef Cyrankiewiczile.

1947. a. alguseks olid agraarreform ja tööstuse natsionaliseeri-

Poola Rahvavabariigi moodustamine.

mine Poolas lõpule viidud, reaktsioonilised poliitilised parteid olid purustatud, poliitiline võim oli täielikult töölisklassi käes, kes liidus talurahvaga teostas maa ümberkorraldamist. Poola ajaloos algas uus periood — proletariaadi diktatuuri ja sotsialismi aluste ehitamise periood.

1948. a. detsembris ühinesid poola kommunistid ja pahempoolsed sotsialistid ühtseks marksistlik-leninlikuks töölisklassi parteiks — Poola Ühinenud Töölisparteiks.

Sotsialismi ülesehitamine Poolas toimus rasketes tingimustes. Hitlerlased olid purustanud tööstuse, transpordi ja põllumajan-

duse. Maal ei jätkunud toiduaineid. Kuid hoolimata kõigist raskustest muutis poola rahvas oma maa mahajäänud, laostunud maast tugevaks tööstusriigiks. Poola jõudis maailma kümne esimese riigi hulka söe, terase, raudtee veerevkoosseisu, tsemendi, koksi, tsingi, sooda ja kedruse tootmise osas. Poola tööstustoodangu maht suurenes sõjaeelse ajaga võrreldes 7-kordseks. Söetootmine Poolas saavutas taseme, mis ületab söetootmise Prantsusmaal, Itaalias ja Belgias kokku. Industrialiseerimise tulemusena muutus maa ilme. Tekkisid uued tööstusharud (traktori-, auto-, tööpingi- jne. tööstus). On taastatud hitlerlaste poolt purustatud linnad, on tekkinud uued tööstuskeskused, nagu Nowa Huta jt.

Poola põllumajandus jäi oma arenemistempolst mõnevõrra maha tööstusest ja see tekitas küllaltki suuri raskusi maa rahvamajanduse arendamisel. Praegu saadakse ka nendest raskustest edukalt üle. Üha laialdasemalt toimub põllumajanduse kooperaerimine. Poolas on ligi kaks tuhat põllumajanduslikku tootmiskooperatiivi. Peale selle on 18 000 külas (külad üldarv on 40 000) moodustatud põllumajanduslikud ühistud, mis organiseerivad põllumajanduslike masinate ühiskasutamist jne.

Määratu suurt abi uue elu ehitamisel osutavad poola rahvale Nõukogude Liit ja teised sotsialistlikud maad.

Suure tähtsusega poola rahva elus oli Poola Ühinenud Töölispartei Keskkomitee VIII pleenum 1956. a. oktoobris. Pleenum võttis vastu tähtsad otsused minevikus tehtud vigade likvideerimiseks. VIII pleenumil valiti Poola Ühinenud Töölispartei Keskkomitee esimeseks sekretäriks Poola töölisliikumise silmapaistev tegelane Wladyslaw Gomulka.

Hoolimata reaktsiooni sepitsustest ehitab poola rahvas veendunult sotsialismi ja võitleb aktiivselt rahu eest kogu maailmas.

Rahvademokraatlik revolutsioon ja sotsialismi ülesehitamine Tšehhoslovakkias. Tšehhoslovakkia oli fašistliku agressiooni esimesi ohvreid. Kuus aastat röövisid hitlerlased maad. Nad lasksid massiliselt maha tšehhi ja slovaki patrioote, hävitasid tervete asulate elanikkonna (Lidice jt.), ajasid kümneid tuhandeid inimesi Saksamaale sunnitööle.

Kodanliku Tšehhoslovakkia pankrotistunud valitsejad põgenesid kodumaalt, jättes oma rahva saatuse hooleks. Nad moodustasid Londonis emigrantliku valitsuse, mille juhiks sai Beneš. See valitsus lootis lääneriikide abiga Tšehhoslovakkiasse tagasi pöörduda. Londoni emigrandid pidurdasid partisanivõitluse arenemist Tšehhoslovakkias.

Fašismivastase võitluse tõeliseks organisaatoriks ja juhiks oli Tšehhoslovakkia Kommunistlik Partei. Ta organiseeris partisaanialku, kes tegutsesid eriti aktiivselt Slovakkias ja Tšehhimaa lõunaosas. Patriooidid lasksid õhku elektri jaamu. Streikisid sõjatehaste töölised. Nõukogude rindele saadetud slovaki sõdurid keeldusid sõdimast.

Tšehhoslovakkia piiride muutumine aastail 1938—1945.

Tšehhoslovakkia Kommunistlik Partei kandis suuri kaotusi. 25 000 kommunistliku partei parimat liiget hukkus gестаapo vanglates ja koonduslaagrites. Nende hulgas oli ka Tšehhoslovakkia rahvuskangelane Julius Fučík. Kuid kommunistlik partei ei katkestanud hetkekski ennastsalgavat võitlust.

1944. a. augustis puhkes Slovakkias relvastatud ülestõus okupantide vastu. Hitlerlased olid sunnitud saatma Slovakkiasse ülestõusu mahasurumiseks 8 eliitdiviisi. Alles kahe kuu pärast vallutasid Saksa väed, olles kaotanud 50 tuhat sõdurit, ülestõusnute keskuse Banská Bystrica. 1944. a. oktoobris jõudsid Nõukogude väed ja NSV Liidus tšehhidest ja slovakkidest formeeritud üksused Tšehhoslovakkia riigipiirile ja alustasid maa vabastamist. 5. mail 1945. a. tõusis üles Praha elanikkond. Hitlerlased otsustasid teha Tšehhoslovakkia pealinna maatasa. Kuid Nõukogude väed päästsid Praha. 9. mail tungisid kaks Nõukogude tankiarmeed linna. See päev sai Tšehhoslovakkia rahva rahvuspühaks.

Tšehhoslovakkia rahvas ei pidanud võitlust mitte ainult hitlerlaste vastu, vaid ka oma mõisnike ja suurkodanluse vastu, kes töötasid koos okupantidega. Sedamööda, kuidas maa saksa fašistidest vabanes, kasvas rahvuslik vabadusvõitlus üle rahvademokraatlikuks revolutsiooniks. Hitlerlaste vastu peetava võitluse käi-

gus tekkinud rahvuslikud komiteed muutusid riigivõimu organiteks.

1945. a. aprillis moodustati Košice linnas Rahvusrinde valitsus. Sellesse valitsusse kuulusid kommunistid, sotsiaaldemokraadid ja kodanlike parteide esindajad, kes aga ei mänginud seal otsustavat osa. Järgmisel päeval võttis valitsus vastu oma programmi, mis on tuntud Košice programmi nime all. See programm nägi ette sõjaroimarite kohtu alla andmise, võimu üleandmise kohetadel rahvuslikele komiteedele, ungari ja saksa mõisnike ning samuti Tšehhoslovakkia isamaareeturite maade konfiskeerimise, suurtööstuse ja pankade natsionaliseerimise. See oli programm, mis formuleeris uue, rahvademokraatliku riigi ülesehitamise printsiibid.

Košice programmis kavandatud põhjalikke sotsiaalmajanduslikke ümberkorraldusi teostati edukalt. Programmi eduka teostamise tagas Tšehhoslovakkia Kommunistliku Partei võitlusvõime ja tema kindlad sidemed rahvaga. Rahvuslikes komiteedes kuulus enamusi kommunistidele. Tehasenõukogusid ettevõtetes, töölismiilitsat, äsja loodud armeed ja teisi organeid juhtisid kommunistid.

Kukatatud ekspluataatorlikud klassid alustasid ettevalmistusi kontrrevolutsiooniliseks riigipöördeks. 1948. a. veebruaris läks 12 ministrit-kapitalisti erru, lootes esile kutsuda kriisi ja rahvademokraatliku valitsuse langemise, mille eesotsas seisis kommunistliku partei juht K. Gottwald. Kuid rahvas ajas kommunistide juhtimisel reaktsiooni plaanid nurja. Kogu maal tekkisid kohalikud tegevuskomiteed, kes hoidsid korda. President Beneš nõudis, et reaktsionäärid tuleksid valitsusse tagasi. Laiad rahvahulgad aga nõudsid nende eemaldamist valitsusest. 25. veebruaril 1948. a. oli vabariigi president Beneš, kes seisis vandenõulaste seljataga, sunnitud kinnitama Gottwaldi uue, reaktsionäärideta valitsuse koosseisu. Varsti valiti vabariigi presidendiks Klement Gottwald. Valitsuse moodustas kommunist Antonín Zapotocký, kes oli selle ajani juhitud Tšehhoslovakkia ametiühinguid.

Proletariaadi diktatuuri kehtestamine Tšehhoslovakkias toimus rahulikul teel, konstitutsiooniliste normide piires. Kõik reaktsiooni katsed kodusõda sütitada purunesid vastu rahva monoliitsust ja valvsust.

Võtnud enda kätte kogu poliitilise võimu, asus töölisklass liidus talurahvaga sotsialismi aluste ehitamisele. 1948. a. märtsis võttis Rahvuskogu vastu seaduse kõikide mõisamaade äravõtmise ja nende jaotamise kohta talupoegade vahel. Reformi tulemusena konfiskeeriti üle 4,4 miljoni hektari mõisamaid. Varsti natsionaliseeriti kõik ettevõtted, kus töötas üle 50 töölise. 95% kogu tööstusest, kogu hulgi- ja väliskaubandus, samuti rahandus läks riigi kätte.

Rahvavõimu aastail muutus Tšehhoslovakkia üheks kõige arenenumaks maaks Euroopas. Tšehhoslovakkia tööstustoodang kas-

vas 1958. a. sõjaelse tasemega võrreldes 3,3-kordseks. Terase tootmises ühe elaniku kohta ületas Tšehhoslovakkia Prantsusmaa ja Rootsi ning peaaegu jõudis järele Inglismaale; elektrienergia tootmises jõudis ta ette Prantsusmaast ja Itaaliast. Ka varem mahajäänud Slovakkias hakkas tööstus kiiresti arenema.

Suured muudatused toimusid põllumajanduses. Juba 1958. a. oli Tšehhoslovakkias üle 12 000 põllumajandusliku tootmiskooperatiivi, mis koos riiklike majanditega kasutavad ligikaudu $\frac{3}{4}$ kogu haritava põllupinnast¹. Sotsialistlikule sektorile kuulub nüüd juhtiv osa põllumajanduse arendamises.

Iga aastaga paraneb töötajate olukord. Tööpuudus on ammu likvideeritud. Alanevad laiatarbekaupade hinnad, tõuseb töötasu.

Tšehhoslovakkia vabariigis on sisuliselt juba rajatud sotsialistliku ühiskonna alused ja praegu lahendatakse seal sotsialismi ülesehitamise lõpuleviimise ülesandeid.

Sotsialismi võit Tšehhoslovakkias on ära märgitud ka vabariigi nimetuses, mis uue, 1960. a. vastuvõetud konstitutsiooni järgi nimetati ümber Tšehhoslovakkia Sotsialistlikuks Vabariigiks.

Praegu on Tšehhoslovakkia presidendiks Antonín Novotný ja valitsuse juhiks Viliam Široký.

Tšehhoslovakkia peab aktiivset võitlust rahu eest kogu maailmas.

§ 28. Ungari ja Rumeenia

Rahvademokraatlik revolutsioon ja sotsialismi ülesehitamine Ungaris. Ungari võttis osa sõjast NSV Liidu vastu hitlerliku Saksamaa liitlasena. See sõda läks ungari rahvale kalliks maksma. Rindel hukkus sadu tuhandeid ungarlasi, maa laostati hitlerlaste poolt.

Ungari töötajad mõistsid hukka kuritegeliku sõja NSV Liidu vastu. Kommunistliku partei initsiatiivil loodi Ungari Sõltumatus Rahvusrinne. Kuid hitlerismivastane liikumine Ungaris ei omandanud laia ulatust.

1944. a. lõpul varises Nõukogude vägede löökide all fašistlik režiim Ungaris kokku. 1945. a. aprillis oli Ungari Saksa fašistlikest vägedest täielikult puhastatud.

Pärast Ungari vabastamist fašismist algas maal rahvademokraatlik revolutsioon. 1945. a. novembris toimusid esimesed sõja-järgsed parlamendivalimised. Nendel valimistel sai 57% häältest väikepõllumeeste partei. Sellel parteil oli mõju talurahva hulgas, kuid teda juhtisid tol korral reaktioonilised kodanlik-kulaklikud elemendid. Väikepõllumeeste partei saavutas juhtiva positsiooni uues koalitsioonivalitsuses, mille koosseisu läksid ka kommunistid.

Väikepõllumeeste partei liidrid ei soovinud revolutsiooni edasi-

¹ 1960. a. üle 85%.

arenemist. Juba 1945. a. märtsis vastuvõetud agraarreformi seaduse täitmist takistati igati. Reaktsioonilised elemendid nõudsid koguni selle seaduse uuesti läbivaatamist.

Vabrikud ja tehased jäid mõningate eranditega kapitalistide kätte.

Kommunistliku partei ees seisis ülesanne paljastada väikepõllumeeste partei reaktsiooniline juhtkond, isoleerida ta rahvahulkadest ning kõrvaldada võimu juurest. 1946. a. loodi kommunistliku partei initsiatiivil pahempoolne blokk, mille koosseisu kuulusid kommunistid, sotsiaaldemokraadid, rahvuslik talurahvapartei ja ametiühingud. Pahempoolne blokk paljastas valitsuse rahvastast poliitikat ja nõudis tööstuse natsionaliseerimist. Budapestis toimusid demonstratsioonid pahempoolse bloki nõudmiste toetamiseks.

1947. a. algul avastati hoolikalt ettevalmistatud vabariigivastane vandenõu. Vandenõu eesotsas seisis väikepõllumeeste partei peasekretär Bela Kovacs ja peaminister Ferenc Nagy.

1947. a. augustis sai kommunistide poolt juhitud demokraatlike parteide blokk erakorralistel parlamendivalimistel 60% häältest. Kommunistlik partei saavutas saadikukohtade arvu poolest esimese koha parlamendis. Moodustati uus valitsus, kus kommunistidele kuulus juhtiv positsioon.

Uus Rahvuskogu võttis vastu mitu dekreeti tööstuse natsionaliseerimise kohta. 1949. a. lõpul andis sotsialistlik sektor juba 91% kogu tööstustoodangust. Ka agraarreform viidi lõpule.

1948. a. juunis toimus kommunistide ja sotsiaaldemokraatide ühinemiskongress, kus asutati Ungari Töörahvapartei. Kuid see ühinemine toimus ilma küllaldase ideoloogilise ja organisatsioonilise ettevalmistuseta. Üle 60% sotsiaaldemokraatliku partei liikmetest moodustasid kaupmehed, teenistjad ja väiketöösturid. Nad arvati kõik mehhaaniliselt Ungari Töörahvaparteisse. Ilma range kontrollita võeti Ungari Töörahvaparteisse vastu ka väikepõllumeeste partei endisi liikmeid. Partei arvuline koosseis ulatus varsti 900 tuhande liikmeni (kusjuures Ungari elanike üldarv oli 9,8 miljonit inimest).

1948. a. keskpaiku kehtestati Ungaris proletariaadi diktatuur. Kuid Ungari Töörahvapartei — tööliste-talupoegade riigi juhtiv ja suunav jõud Ungaris — oli veel nõrk. Kodanlik reaktsioon aga suutis säilitada oma põhilise kaadri ja varjata seda põranda all.

Ungari rahvas saavutas suurt edu sotsialismi aluste rajamisel. Ungari muutus agraar-industriaalmaast industriaal-agraarmaaks. Tööstustoodangu maht ületas tunduvalt sõjaeelse taseme. Edukalt toimus põllumajanduse kooperaerimine. Pidevalt kasvas ungari rahva heaolu ja kultuur.

Ent sotsialismi ülesehitamise käigus tegi Ungari Töörahvapartei juhtkond (Mátyás Rákosi, Ernő Gerő) vigu ja eksis oma arvestustes, mida kontrevolutsiooniline põrandaalune osavalt ära kasu-

tas. Ungari Töörahvaparteis endas moodustus revisionistide grupp eesotsas Imre Nagyga, kes õonestas parteid seestpoolt. Ungari Töörahvapartei juhtkond ei olnud võimeline kiiresti ja otsustavalt parandama tehtud vigu ega piiri panema kontrrevolutsiooniliste jõudude õonestustegevusele.

1956. a. kontrrevolutsiooniline mäss Ungaris ja selle mahasurumine. 23. oktoobril 1956. a. algasid Budapestis tänavademonstratsioonid. Vandenõulased kasutasid seda kontrrevolutsioonilise riigipöörde alustamiseks. Mäss oli nii sisemaise kui ka välismaise reaktsiooni poolt hoolikalt ette valmistatud. Lääne-Saksamaalt saadeti Ungarisse terroristlikke jõuke ja relvi. Mässulised haarasid Budapestis ja teistes linnades võtmepositsioonid enda kätte. Algas kohutav valge terror. Mässu päevil piinasid kontrrevolutsionäärid surnuks ja poosid üle 2700 inimese. 20 000 inimest sai haavata ja vigastada. Revisionist Imre Nagy valitsus, mis moodustati mässu ajal, teatas reeturlikult Ungari väljaastumisest Varssavi lepingu organisatsioonist. Kuid Ungari töölisklassi eesrindlik osa ei lasknud sotsialismiüritusel Ungaris hukkuda.

4. novembril 1956. a. moodustati Budapestis revolutsiooniline töölis-talupoegade valitsus eesotsas János Kadariga. Nõukogude vägede abiga purustas Kadari valitsus fašistlike mässuliste jõud. Rahvademokraatlik kord Ungaris oli päästetud. 6. novembril moodustati lagunenu Ungari Töörahvapartei asemele Ungari Sotsialistlik Töölispartei, kes asus minevikus tehtud vigu otsustavalt parandama.

Praegu on tööliste ja talupoegade võim Ungaris tugevam ja kindlam kui kunagi varem. Sotsialistliku majanduse aluste rajamisel on saavutatud uusi suuri edusamme. Ungari tööstustoodang kasvas sõjaeelse tasemega võrreldes rohkem kui neljakordseks. Üha laiemalt areneb põllumajanduse koopereerimine. Ungaris on üle 3500 põllumajandusliku kooperatiivi ja tootmiskooperatiivide rühma. Sotsialistlikule sektorile (koos riiklike majanditega) kuulub ligi 75% riigi põllupinnast.

Ungari töölis-talupoegade valitsuse juhiks on praegu Ferenc Münnich. János Kadar on Ungari Sotsialistliku Töölispartei Keskkomitee esimene sekretär.

Rahvademokraatlik revolutsioon ja sotsialismi ülesehitamine Rumeenias. Rumeenia, niisamuti nagu Ungarigi, oli hitlerliku Saksamaa liitlaseks sõjas NSV Liidu vastu. Antonescu fašistliku kliki liit Hitleriga viis maa katastroofi äärele. Sõjas NSV Liidu vastu kaotas Rumeenia umbes 1 miljon inimest, samal ajal aga röövisid hitlerlased halastamatult oma «liitlast».

Rumeenia rahvas pidas võitlust oma fašistlike valitsejate vastu. Kuid antifaašistlik liikumine Rumeenias arenes aeglaselt. Rumeenia Kommunistlik Partei oli nõrgestatud repressioonide tõttu. Tuhanded kommunistid vaevlesid koonduslaagrites ja fašistlikes vanglates.

Nõukogude armee lähenemisega Rumeenia piiridele omandas antifašistlik liikumine maal massilise iseloomu. 23. augustil 1944. a. toimus Bukarestis relvastatud ülestõus. Kommunistide-põrandaaluste poolt juhitud ülestõusnud töölised haarasid enda kätte tähtsamad strateegilised punktid ja areteerisid sõjaroimariid eesotsas Antonescuga. Fašistlik režiim oli kukutatud. 23. august sai rumeenia rahva rahvuspühaks.

Pärast fašistliku diktatuuri kraahi haarasid võimu enda kätte natsionaal-tsaranistide¹ ja natsionaal-liberaalide kodanlik-mõisniklikud parteid. See on seletatav demokraatlike jõudude mitteküllaldase organiseeritusega.

1944. a. oktoobris asutati kommunistliku partei initsiatiivil Rahvuslik-demokraatlik Rinne. Sellesse kuulusid kommunistid, sotsiaaldemokraadid, Põlluharijate Rinne ja teised demokraatlikud organisatsioonid. Rahvuslik-demokraatlik Rinne nõudis sõpruse tugevdamist NSV Liiduga, agraarreformi teostamist, armee ja riigiparaadi puhastamist reaktsioonilistest elementidest, sõjaroimariid karistamist. Rahvuslik-demokraatliku Rinne nõudmist toetasid töötajate massidemonstratsioonid.

6. märtsil 1945. a. moodustati tõeline rahvalitsus eesotsas Põlluharijate Rinde liidri Pietru Grozaga. Uus valitsus võttis vastu agraarreformi seaduse. Mõisnikelt eksproprieeriti 1,4 miljonit hektarit maad. Vähemusrahvused said ühesugused õigused rumeenlastega. Sõjaroimariid, eesotsas Antonescuga, hukati.

1947. a. suvel organiseerisid natsionaal-tsaranistide partei liidrid, natsionaal-liberaalid ja parempoolsed sotsiaaldemokraadid riigivastase vandenõu. Vandenõulased tahtsid kukutada Pietru Groza valitsuse. Kuid see vandenõu paljastati. Rahva nõudel otsustas parlament natsionaal-tsaranistide partei laiali saata. Natsionaal-liberaalne partei kuulutas enda ise laialisaadetuks. 30. detsembril 1947. a. loobus kuningas Michael troonist ja Rumeenia kuulutati vabariigiks.

Suure tähtsusega rahvademokraatliku korra kindlustamisel Rumeenias oli töölisklassi ühtse partei loomine. 1947. a. veebruaris asutati kommunistide ja sotsiaaldemokraatide ühinemiskongressil Rumeenia Töölispartei. Rumeenia Töölispartei Keskkomitee peasekretäriks valiti Gheorghiu-Dej.

1948. a. juunis võttis parlament vastu suurtööstuse natsionaliseerimise seaduse. Tööstuses kujunes võimas sotsialistlik sektor, millele langes ligi 90% kogutoodangust. 1948. a. keskpaigaks olid rahvademokraatliku revolutsiooni põhilised ülesanded Rumeenias lahendatud.

Enne revolutsiooni oli Rumeenia mahajäänud maa. Tööstuses töötas ainult 7% elanikkonnast. Nüüd on Rumeenia saanud indust-

¹ Reaktsiooniline kodanlik kulakute ja mõisnike partei, kes nimetas end demagoogiliselt «rahvuslikuks talurahvaparteiks» (tsaraanid — talupojad).

riaal-agraarmaaks. Tööstustoodangu üldmaht on sõjaeelse tase-
mega võrreldes suurenenud peaaegu viiekordseks. On loodud uued
tööstusharud: traktori-, auto-, keemiatööstus jt. Masinate tootmine
on sõjaeelse ajaga võrreldes kasvanud kümnekordseks.

Suurt edu on saavutatud põllumajanduse kooperaerimisel.
1960. a. haaras sotsialistlik sektor põllumajanduses 81% maa põl-
lupinnast. On likvideeritud kulaklus ja seega on riigis tehtud lõpp
kapitalistliku omanduse viimastele vormidele.

Kasvavad rumeenia rahva heaolu ja kultuur. Ennesõjaaegses
Rumeenias ei osanud pool elanikkonnast lugeda ega kirjutada.
Nüüd on kirjaoskamatus likvideeritud.

Rumeenia Töölispartei Keskkomitee esimeseks sekretäriks ja
Rumeenia Rahvavabariigi Riiginõukogu esimeheks on Gheorghe
Gheorghiu-Dej. Rumeenia Rahvavabariigi Ministrite Nõukogu
esimeheks valiti 1961. a. algul Ion Gheorghe Maurer.

Rumeenia teostab rahuarmastavat välispoliitikat. Oma maa
sõltumafuse garantiid näeb rumeenia rahvas vääramatus sõpruses
NSV Liidu ja kõigi sotsialistlike riikidega.

§ 29. Bulgaaria ja Albaania

**Rahvademokraatlik revolutsioon ja sotsialismi ülesehitamine
Bulgaarias.** Teise maailmasõja ajal oli Bulgaaria fašistlike riikide
leeris. Julgemata avalikult NSV Liidule sõda kuulutada, aitasid
Bulgaaria juhtivad ringkonnad tegelikult Hitleril nõukogude rahva
vastu sõda pidada.

Bulgaaria rahvas pidas visa võitlust nii hitlerlaste kui ka bul-
gaaria monarhistide ja fašistide vastu. 1942. a. suvel moodustati
Töölispartei (kommunistide) algatusel Isamaarinne, mille koos-
seisu kuulusid kõik patriootilised organisatsioonid. Bulgaarias
formeeriti partisanarmee, millesse 1944. a. kuulus 130 000 võit-
lejat.

Monarhistid ja fašistid õiendasid partisanidega julmalt arveid.
Sõja-aastatel tapsid nad üle 30 000 antifäšistlikust võitlusest osa-
võtja. Kuid fašistide metsikused ei suutnud ära hoida fašistliku
režiimi kokkuvarisemist.

Õöl vastu 9. septembrist 1944. a. algas Sofias kommunistide
juhtimisel relvastatud ülestõus. Ülestõusnud töölistega ühinesid
pealinna garnisoni väeosad. Ülestõusnud vallutasid valitsushoo-
ned, politseijaoskonnad ning areteerisid fašistlikud ministrid. Rel-
vastatud ülestõus oli võidukas ka teistes linnades. Monarhistlik-
fašistlik režiim varises kokku. Võimule tuli Isamaarinde valitsus,
kes asus uue riigiaparaadi loomisele. Armeed puhastati fašistlikest
elementidest ja teda täiendati endiste partisanidega. Bulgaaria
väed võtsid osa Jugoslaavia, Ungari ja Austria vabastamisest.

Sõjaroimärite, fašistide ja spekulantide ettevõtted ning varandus konfiskeeriti.

1946. a. märtsis võttis Suur Rahvakogu vastu seaduse agraarreformi kohta. Seaduse aluseks oli põhimõte: «Maa kuulub sellele, kes teda harib.» Erinevalt teistest maadest ei olnud Bulgaarias mõisnike maavaldust 1877.—1878. a. Vene-Türgi sõjast peale. See-eest mängisid Bulgaaria külas suurt osa kulakud, liigkasuvõtjad, spekulandid ja kirik. Kahel kolmandikul talupoegadest olid aga ainult väikesed maatükid.

Agraarreformi tulemusena võõrandati kulakutelt ja teistelt suurmaapidajailt 130 000 ha maad. Selle maa said endale vähese maaga ja maata talupojad.

1946. a. septembris võttis Suur Rahvakogu vastu seaduse mornaria kaotamise kohta. Bulgaaria kuulutati rahvavabariigiks. 1946. a. lõpul sai Isamaarinde valitsuse juhiks bulgaaria ja rahvusvahelise töölisliikumise väljapaistev tegelane Georgi Dimitrov.

1947. a. detsembris võeti vastu seadused eratööstusettevõtete ja kõikide pankade natsionaliseerimise kohta. Riigi kätte läks üle 95% maa tööstuslikust tootmisest.

Ekspluataatorlikud klassid ei leppinud oma lüüasaamisega. Kulaklik-kodanlik opositsioon valmistas ette riigipööret. Kuid 1947. a. sügisel vandenõu paljastati ja likvideeriti.

1948. a. augustis ühines Bulgaaria Kommunistlik Partei sotsiaaldemokraatliku parteiga. See ühinemine ei toimunud mitte mehhaaniliselt, vaid marksismi-leninismi ideeliste ja organisatsiooniliste printsiipide alusel. Endised sotsiaaldemokraadid võeti kommunistlikku parteisse hoolika individuaalse valikuga. Pärast sotsiaaldemokraatidega ühinemist tõusis kommunistliku partei liikmete arv poole miljoni inimeseni.

Enne sõda oli Bulgaaria üheks kõige mahajäänumaks maaks Euroopas. Tööstuses oli tegev ainult 8% töötavast elanikkonnast. Isegi sirpe ja vikateid veeti sisse välismaalt.

Rahvavõimu aastail muutus maa ilme. Tööstuse üldtoodang ületas sõjaeelse taseme peaaegu üksteist korda, rasketööstuse toodang isegi kuusteist korda. Tekkisid uued tööstuskeskused — Dimitrovgrad, Rodozem jt. Tekkisid uued tööstusharud — masinaehitus-, laevaehitus-, elektri-, keemia-, mäe- ja metallurgiatööstus.

Sotsialism võitis ka põllumajanduses. Talumajandite koopeerimine on põhiliselt lõpule viidud. Põllumajanduslikud töökooperatiivid harivad üle 95% kogu põllumaast.

Tööstuse ja põllumajanduse edusammude alusel kasvab rahva heaolu ja kultuur. Tunduvalt on tõusnud reaalpalk. Laia ulatuse on võtnud elamuehitus. Kirjaoskamatus on täielikult likvideeritud.

Bulgaarias on majanduse sotsialistlik ümberkorraldamine põhiliselt juba läbi viidud. Bulgaaria on jõudnud sotsialismi ülesehitamise lõpuleviimise ajajärku.

Balkani poolsaare maad.

Praegu on Bulgaaria Rahvavabariigi valitsuse esotsas Anton Jugov. Bulgaaria Kommunistliku Partei Keskkomitee esimeseks sekretäriks on Todor Živkov.

Bulgaaria teostab rahuarmastavat välispoliitikat.

Rahvademokraatlik revolutsioon ja sotsialismi ülesehitamine Albaanias. 1939. a. okupeeris fašistlik Itaalia Albaania. Mõisnikud ja kodanlus hakkasid okupantidega avalikult koos töötama.

Kuid albaania rahvas ei leppinud võõramaise okupatsiooniga ja hakkas pidama partisanisõda oma kodumaa rahvusliku sõltumatus eest. Antifašistliku võitluse juhiks ja organiseerijaks Albaanias oli kommunistlik partei, mis tekkis põranda all 1941. a. novembris. Kommunistliku partei algatusel organiseeriti Rahvavabastusarmee, kuhu kuulus umbes 70 000 võitlejat. Partisanid andsid vaenlasele valusaid lööke.

1942. aastal hakkasid Albaanias tekkima Rahvavabastusnõukogud (kšilid), mis olid okupantide vastu peetava võitluse organiseerimise keskusteks ja võimuorganiteks.

1944. a. oktoobris moodustati Albaania ajutine valitsus, eesotsas kommunist Enver Hoxhaga.

29. novembril 1944. a. oli Albaania okupantidest täielikult vabastatud. See päev sai albaania rahva rahvuspühaks.

Pärast itaalia-saksa okupantide väljakihutamist kehtestati Albaanias rahvademokraatlik kord. Vanad võimuorganid asendati rahvanõukogudega. 1945. a. detsembris toimusid Asutava Kogu valimised. Demokraatlik Rinne (kuhu kuulusid kommunistlik partei, ametiühingud, naiste-, noorsoo-, kooperatiivsed ja teised organisatsioonid) sai kõik kohad kõrgemas võimuorganis. Asutav Kogu kuulutas Albaania 1946. a. jaanuaris rahvavabariigiks.

Põhjalikud muutused toimusid ka maa majanduses. Enne revolutsiooni kuulus albaania talupoegadele ainult neljandik kogu haritavast maast. Suurem osa maast kuulus mõisnikele, kuningale, kirikule ja välismaistele monopolidele. Maareformi läbiviimise tulemusena mõisnike maavaldus likvideeriti. Maata ja vähese maaga talupojad said 172 000 hektarit mõisnike maad. Samaaegselt viidi läbi tööstuse, pankade ja sidevahendite natsionaliseerimine. 1946. a. lõpuks moodustas sotsialistliku sektori osa tööstuses 73%.

1948. a. novembris toimus Albaania Kommunistliku Partei esimene kongress (kongressil nimetati kommunistlik partei ümber Albaania Tööparteiks). Kongress võttis vastu otsuse maa industrialiseerimise ja elektrifitseerimise kohta.

Rahvavõimu aastate jooksul on Albaania muutunud mahajäänud põllumajandusmaast agraar-industriaalmaaks. Albaania tööstustoodang on sõjaeelse tasemega võrreldes kasvanud 23-kordseks. On loodud või tunduvalt laiendatud metallitöötlemis-, mäe-, nafta-, laevaehitustööstust ning teisi tööstusharusid. Nõukogude Liidu abiga on ehitatud V. I. Lenini nimeline hüdroelektriijaam Tiraanas Mati jõel jt. Vanas Albaanias töötas poolkäsitöenduslikes ettevõtetes 15—20 tuhat töölisi (peamiselt hooajatöölised). Praegu töötab kaasaegsetes tehastes ja vabrikutes üle 100 000 töölise. Lõpetatakse põllumajanduse sotsialistlikku ümberkorraldamist.

Kiiresti kasvab rahva materiaalne heaolu ja kultuur. Albaanias on toimunud tõeline kultuurirevolutsioon. Albaania kuningriigis

oli üle 80% elanikkonnast kirjaoskamatu. Nüüd on kirjaoskamatus likvideeritud.

Rahvademokraatliku korra suureks saavutuseks on naiste vabastamine poolpäärisorjuslikust seisundist. Esmakordselt Albaania ajaloos said naised võrdsed õigused meestega.

Albaania Rahvavabariigi valitsuse juhiks on Mehmet Shehu. Albaania Tööpartei Keskkomitee esimeseks sekretäriks on Enver Hoxha.

Albaania rahvas ehitab edukalt uut ühiskonda oma maal.

§ 30. Saksa Demokraatlik Vabariik

Tänapäeva Saksamaa territooriumil asub kaks erinevat riiki — Saksa Demokraatlik Vabariik ja Saksa Föderatiivne Vabariik. Ühes Saksamaa osas ehitatakse üles sotsialismi, teises osas aga toimub Saksa imperialismi ja militarismi uuestisünd.

Nendes tingimustes võib Saksamaa ühendamine alata ainult konföderatsiooni — kahe Saksa riigi liidu loomisest. Kuid see on võimalik ainult siis, kui Saksa Föderatiivne Vabariik loobub oma praegusest agressiivsest poliitikast.

Sotsialismi edukas ülesehitamine Saksa Demokraatlikus Vabariigis on suureks panuseks võitluses ühtse, rahuarmastava ja demokraatliku Saksamaa eest.

Saksa rahva vabastamine fašistlikust orjusest. Hoolimata kõige julmemast terrorist ei katkenud hitlerliku diktatuuri ajal Saksamaal antifašistlik võitlus. Kommunistid löid mitmeid põrandaaluseid organisatsioone. Kommunistid trükkisid ja levitasid salaja lendlehti, brošüüre ja ajalehti. Tehastes ei lõppenud sabotaazi-aktid. Mitmetes tehastes toimusid streigid.

Ent hoolimata saksa kommunistide määratu suurtest pingutustest ja ohvritest ei tekkinud Saksamaal massilist antifašistlikku ega sõjavastast liikumist. Saksa rahva vabastas fašistlikust orjusest Nõukogude armee. Selles seisabki nõukogude sõjameeste suure teene saksa rahva ees.

Liitlaste otsused Saksamaa sõjajärgse korralduse kohta. Krimmi ja Berliini konverentsil määrasid liitlased kindlaks Saksamaa sõjajärgse korralduse alused. Otsustati hävitada Saksa militarism ja fašism ning kindlustada Saksamaa demokraatlik aremine. Sel eesmärgil okupeeriti Saksamaa nelja riigi — NSV Liidu, Ameerika Ühendriikide, Inglismaa ja Prantsusmaa vägede poolt. Saksamaa territoorium jaotati nelja okupatsioonitsooni. Saksamaa loodeosa okupeeriti Inglise vägede, edelaosa — Ameerika vägede, lääneosa — Prantsuse vägede ja idaosa Nõukogude vägede poolt.

Liitlased pidid välja töötama rahulepingu Saksamaaga, tagama ülesaksamaalise demokraatliku valitsuse moodustamise ja pärast rahulepingu allakirjutamist oma väed Saksamaalt välja viima.

Nende otsuste täitmine oleks vastanud saksa rahva rahvuslikele huvidele ja oleks taganud rahu Euroopas.

Kuid lääneriigid loobusid peagi kooskõlastatud otsuste täitmisest Saksamaa suhtes. Nad võtsid kursi saksa militarismi taasisännile. Sellest ajast peale arenevad kaks Saksamaa osa erinevas suunas.

Demokraatlikud ümberkorraldused Ida-Saksamaal. Nõukogude Liit täitis kohusetundlikult ja järjekindlalt kooskõlastatud otsuseid Saksamaa küsimuses. Hitlerlik riigiaparaat Ida-Saksamaal hävitati. Üle 500 000 fašisti eemaldati riigiaparaadist, majandus- ja kultuuriasutustest, sõjaroimareid aga karistati. Võeti vastu demokraatlik kooliseadus, mille järgi kool lahutati kirikust ning pedagoogiline kaader puhastati fašistidest.

1946. a. aprillis asutati Idatsooni kommunistide ja sotsiaaldemokraatide ühinemise teel Saksamaa Sotsialistlik Ühtsuspartei (SSÜP). Ida-Saksamaal tekkisid ka teised antifašistlikud parteid, kes esindasid elanikkonna kodanikke ja väikekodanikke kihte. Aktiivset tegevust arendasid ametiühingud, «Saksa Vaba Noorsoo Liit», «Demokraatlik Naisliit» ja teised organisatsioonid. Kõik need parteid ja organisatsioonid kuuluvad Demokraatliku Saksamaa Rahvusrindesse, mis asutati 1949. a.

Demokraatlikud omavalitsusorganid viisid Nõukogude okupatsioonivõimude toetusel läbi monopolide likvideerimise ja sõjaroimarite varanduse konfiskeerimise. Moodustus võimas rahvaettevõtete sektor, mis andis $\frac{2}{3}$ kogu tööstustoodangust.

1945. a. sügisel algas maareformi läbiviimine. Mõisnikelt konfiskeeriti 3,3 miljonit hektarit maad. Selle maa said endale 544 000 maata ja vähese maaga talupoega. Mõisnike klass likvideeriti.

Need ühiskondlik-majanduslikud ümberkorraldused tähistasid kodanlik-demokraatliku revolutsiooni lõpuleviimist Saksamaa idaosas ja saksa fašistliku imperialismi aluste hävitamist.

Saksa Demokraatliku Vabariigi moodustamine. 1949. a. mais kinnitas ülesaksamaaline rahvakongress ülesaksamaalise konstitutsiooni. Kuid lääneriigid keelasid ülesaksamaalise konstitutsiooni kehtestamise oma tsoonides. Nad töötasid Lääne-Saksamaa jaoks välja teise konstitutsiooni ja moodustasid 1949. a. septembris Lääne-Saksa riigi.

Vastusena imperialistide lõhestustegevusele moodustati Ida-Saksamaal 7. oktoobril 1949. a. antifašistlik tööliste ja talupoegade riik — Saksa Demokraatlik Vabariik (SDV). Saksa Demokraatliku Vabariigi presidendiks valiti Wilhelm Pieck ja valitsuse moodustamine tehti ülesandeks Otto Grotewohlile. Valitsusse kuulusid kõikide Saksa Demokraatliku Vabariigi parteide esindajad.

SDV on saksa rahva ajaloos esimene riik, kus võim kuulub töölistele ja talupoegadele. SDV juhtivaks jõuks on SSÜP, kes on saksa tööliklassi revolutsiooniliste traditsioonide pärijaks. SDV

Saksa Demokraatlik Vabariik ja Saksa Föderatiivne Vabariik

on baasiks võitluses Saksamaa ühtsuse eest, kogu Saksamaa demokraatlike ja patriootiliste jõudude raskuskeskpunktiks.

Sotsialismi ülesehitamine Saksa Demokraatlikus Vabariigis. SDV majandus on kapitalismilt sotsialismile ülemineku ajajärgu majandus. Sotsialistliku (rahva-) sektori kõrval on olemas väikekaubatootmis- ja kapitalistlik sektor.

Saksamaa lõhestatuse tagajärjel sattus SDV raskesse olukorda. Ta oli ilma jäetud koksistuvast Ruhri kivisöest ja metallist. Kuid sotsialistlike riikide abiga lõi SDV endale metallurgia- ja kütusebaasi. Tööstustoodangu taseme poolest jõudis SDV kuuendale kohale maailmas. Pruunsöe ja elektrienergia toodangu poolest ühe elaniku kohta on SDV esimesel kohal maailmas. SDV on kõrgesti arenenud tööstusega maa. SDV-st veetakse tööstustooteid peaaegu sajasse maailma maasse.

Edukalt toimub põllumajanduse koopereerimine. Kui 1. jaanuariks 1960. a. kuulus sotsialistlikule sektorile põllumajanduses umbes pool kogu kasulikust pinnast, siis juba 1960. a. kevadeks olid vabariigi kõigi külade talupojad ühinenud põllumajanduslikesse tootmiskooperatiividesse.

Ameerika ja Lääne-Saksamaa reaktsioonilised ringkonnad püüavad igati takistada sotsialismi ülesehitamist SDV-s. Nad saavad Saksa Demokraatlikku Vabariiki spioone ja diversante. 1953. a. juunis organiseerisid välismaised agendid Berliinis ja vabariigi teistes linnades rahutusi. Kuid SDV töörahvas ja võimuorganid astusid putši korraldajate vastu otsustavalt välja ja likvideerisid rahutused kiiresti.

Praegu on Saksa Demokraatlik Vabariik jõudnud ülemineku- perioodi sellesse etappi, kus on juba rajatud sotsialismi alused riigis.

SSÜP Keskkomitee esimeseks sekretäriks ja SDV Riiginõukogu esimeheks on Walter Ulbricht. SDV Ministrite Nõukogu esimehe kohal on Otto Grotewohl.

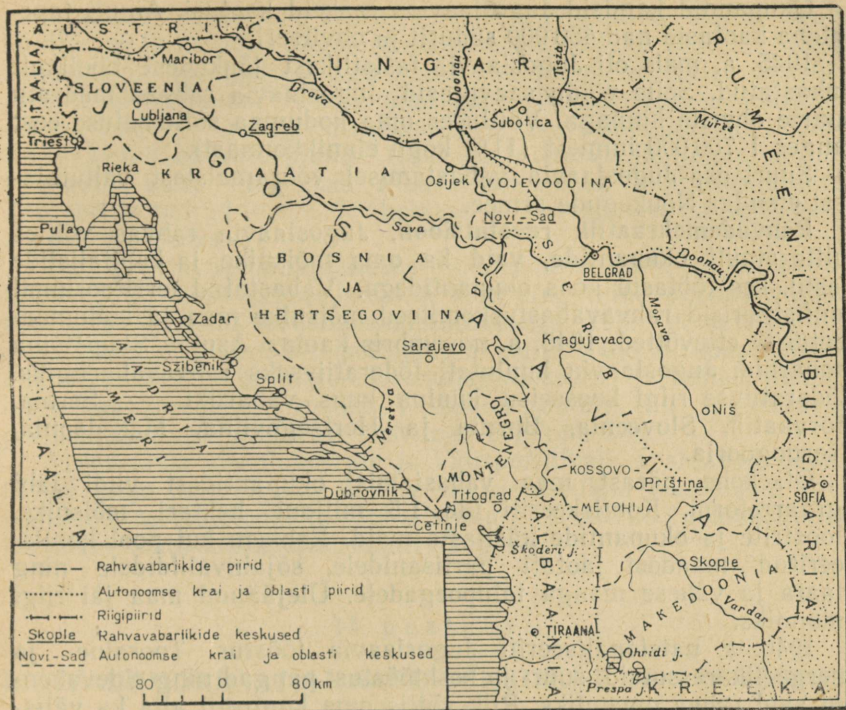
Saksa Demokraatliku Vabariigi välispoliitika nurgakiviks on liit ja sõprus NSV Liidu ning rahvademokraatiamaadega. SDV peab aktiivset võitlust Saksamaa taasühinemise eest demokraatlikel alustel. SDV-i valitsus ja SSÜP Keskkomitee lähtuvad sellest, et Saksamaa ühendamise küsimust saavad otsustada ainult sakslased ise. SDV-i valitsuse ettepanek on: «Sakslased ühe laua taha!»

Saksa rahvas ei ole oma võitluses Saksamaa demokraatliku ühendamise eest mitte ükski. Tema pool on kogu sotsialismileer, terve progressiivse inimkonna toetus ja sümpaatia.

§ 31. Jugoslaavia

Rahvuslik vabadussõda. 1941. a. aprillis okupeerisid Saksa-Itaalia väed Jugoslaavia. Okupantide poolt Jugoslaaviale tekitatud materiaalne kahju ületas 9 miljardit dollarit. Maa elanikkond pidi töötama hitlerliku sõjamasina heaks, saates Saksamaale strateegilisi tooraineid, teravilja, kariloomi jne. Sajad tuhanded serblased, horvaadid, sloveenid ja montenegrolased aeti sunnitööle Saksamaale.

Valitsevad klassid reetsid Jugoslaavia rahva. Uks osa kodanlu-

Jugoslaavia.

sest ja mõisnikest lahkus kodumaalt ning koondus Londoni emigrantliku valitsuse ümber. Selle valitsuse relvastatud jõud (tšetnikud) ei võidelnud mitte niivõrd okupantide kui partisanide vastu. Teine osa ekspluataatorlikest klassidest hakkas avalikult okupantidega koos töötama.

Ainult kommunistlik partei jäi Jugoslaavia rahva huvide ustavaks kaitsjaks. Kommunistliku partei initsiatiivil arenes maal laialdane partisaniliikumine. 1942. a. loodi partisanisalkade baasil regulaarne rahvavabastusarmee, kes kontrollis poolt kogu Jugoslaavia territooriumist. Sõja lõpuks kuulus Jugoslaavia armeesse 800 000 võitlejat.

Rahvusliku vabadusvõitluse käigus asutati rahvavabastuskomiteed — kohalikud rahvavõimu organid. Maa kõrgeimaks seadusandlikuks organiks oli Jugoslaavia Rahvavabastuse Antifašistlik Veetše. 29. novembril 1943. a. moodustati Jugoslaavia Rahvavabastuse Antifašistliku Veetše teisel istungjärgul Jugoslaavia Ajutine Valitsus. Sealsamas võeti vastu otsus uue Jugoslaavia riigi föderatiivse struktuuri kohta.

Okupandid kandsid Jugoslaavias raskeid kaotusi. Ainult tapetuna kaotasid nad 450 000 sõdurit ja ohvitseri.

1945. a. mais oli Jugoslaavia fašistlikest jõukudest täielikult puhastatud. Selle võidu saavutasid Jugoslaavia rahvad määratu suurte ohvrite hinnaga. Võitluses oma kodumaa sõltumatuse eest langes 1 700 000 inimest (11% kogu elanikkonnast).

Suurt osa Jugoslaavia vabastamisel võõramaistest vallutajatest etendas Nõukogude armee.

Rahvademokraatlik revolutsioon. Jugoslaavia rahvas võitles mitte ainult okupantide, vaid ka oma mõisnike ja kapitalistide vastu, kes töötasid koos okupantidega. Vabastatud territooriumil konfiskeerisid rahvavabastuskomiteed mõisnike maa ja kodumaareeturite ettevõtted. 1945. a. novembris kaotas Asutav Skupštšina monarhia. Jugoslaavia kuulutati föderatiivseks rahvavabariigiks. Föderatiivse riigi koosseisu kuulus kuus vabariiki — Serbia, Horvaatia, Sloveenia, Bosnia ja Hertsegoviina, Makedoonia, Tšernogooria.

Otsekohe pärast maa vabastamist okupantidest viidi läbi agraarreform. Konfiskeeriti üle 1,5 miljoni hektari mõisnike, kloostrite ja okupantide käsilaste maid. Rohkem kui pool konfiskeeritud maadest jaotati partisanidele, sõjainvaliididele ning maata ja vähese maaga talupoegadele. Ülejäänud maa jäi riigi omandiks.

1946. a. natsionaliseeriti Jugoslaavia tööstus. Tooraine- ja energeetikaressursid, suur- ja kesktööstus, pangad ning sidevahendid said rahva omandiks. Riik võttis oma kontrolli alla ka väliskaubanduse. Välismaised kontsessioonid, millele kuulus üle poole kogu Jugoslaavia tööstusest, tühistati. 90% kogu tööstusest läks riigi kätte.

Sellela löi Jugoslaavia rahvas materiaalsed ja poliitilised eeldused üleminekuks sotsialistliku ühiskonna aluste ehitamisele.

Jugoslaavia majanduslik arenemine. Pärast sõja lõppu arenes Jugoslaavias laialdane ülesehitustöö. Alustati rohkem kui 200 tööstusettevõtte ehitamist. Suurt abi sotsialistliku majanduse ülesehitamisel osutasid Jugoslaaviale Nõukogude Liit ja teised sotsialistlikud maad. Jugoslaavia sai neilt maadelt vajalikke masinaid ja sisseseadeid. Kuid 1948. a. katkesid Jugoslaavia ja teiste sotsialistlike maade vahelised sõprus- ja koostöösuhted. Jugoslaavia sõlmis Ameerika Ühendriikidega rea kokkuleppeid majandusliku ja sõjalise abi saamise kohta. Ameerika Ühendriigid andsid Jugoslaaviale põllumajandussaaduste ülejääke ja vananenud relvastust, kuid keeldusid talle andmast masinaid ja sisseseadeid. Ameerika «abi» tagajärjel tõusis Jugoslaavia välisvõlg tohutu summani — rohkem kui 800 miljoni dollarini. 1953. a. alates võtsid Nõukogude Liit ja teised sotsialistlikud maad tarvitusele abinõud oma suhete parandamiseks Jugoslaaviaga. Jugoslaavia majandusside- med sotsialismileeri maadega taastati ja neid laiendati.

Toetudes Nõukogude Liidu ja teiste sotsialistlike maade abile, kindlustas ja arendas Jugoslaavia oma majandust. 1958. a. ületas Jugoslaavia tööstustoodangu maht tunduvalt sõjaeelse taseme. Ehitati elektrijaamu. On loodud uued tööstusharud — keemia-, auto-, traktori-, transpordivahendite ja laevaehitustööstus. Tööle on hakanud hüdroturbiinide tehas «Litostroi» Ljubljanas, raske-
tööpinkide tehas «Ivo Lola Ribar» Železnikis, instrumenditehas Zagrebis ja paljud teised. Töölisklass on kasvanud arvuliselt enam kui neljakordseks.

Jugoslaavia põllumajanduses on ülekaalus väike- ja keskmik-
talupoegade üksikmajapidamised. Koopereerimine piirdub valdava osas varustus-turustuskooperatiividega. 1958. a. kevadel oli Jugoslaavias kõigest 548 põllumajanduslikku tootmiskooperatiivi, mis ühendasid 1,4% kõigist talumajapidamistest ja millele kuulus 3,2% kogu haritavast maast. Viimastel aastatel on Jugoslaavia põllumajanduses tunduvalt kasvanud kulakute kiht.

Jugoslaavia siseolukorrale ja välispoliitikale avaldavad negatiivset mõju Jugoslaavia juhtide revisionistlikud seisukohad sotsialistliku revolutsiooni ja sotsialistliku ülesehitustöö põhiküsimustes (selle kohta üksikasjalisemalt vt. § 47).

11. p e a t ü k k

RAHVADEMOKRAATIAMAADE TEKKIMINE JA ARENEMINE AASIAS

Aasia vabanemisajastu saabumine. Aasia on kõige suurem maailmajagu. Seal elab üle 1,5 miljardi inimese, s. t. üle poole maakera elanikest. Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon vabastas kapitalistlikust ikkest Aasia selle osa, mis oli kuulunud Vene riigi koosseisu (umbes 33 miljonit inimest). 1921. a. heitsid Mongoolia (elanikkond umbes 1 miljon inimest) töötajad endalt feodaalide ja välismaiste imperialistide ikke ning löid esimese rahvademokraatliku riigi Aasias. Kuid rõhuv enamik Aasia rahvastikut oli kuni Teise maailmasõja lõpuni koloniaalses ja poolkoloniaalses sõltuvuses imperialistlikest riikidest. Pärast Teist maailmasõda saabus Aasia vabanemise suur ajastu.

Hiina, Põhja-Korea ja Põhja-Vietnam vabanesid alatiseks nii välismaistest imperialistidest kui ka oma kodanlikest ja feodaalsetest ekspluaataatoritest ning asusid sotsialismi ülesehitamise teele. Praegu moodustab sotsialismimaade pindala $\frac{3}{5}$ Aasia mandrist ja nende elanikkond umbes poole Aasia elanike üldarvust.

India, Indoneesia, Birma, Tseilon, Nepaal, Malaia ja teised maad heitsid endalt välismaiste imperialistide ülevõimu ning jõudsid iseseisva arenemise teele.

Teise maailmasõja eelõhtul elas Aasia koloniaal- ja sõltuvates

maades üle 1,2 miljardi inimese. Sõjajärgsetel aastatel on rõhuv enamus Aasia rahvastest saavutanud poliitilise sõltumatus. Tänapäeval on imperialistlikud riigid säilitanud Aasias koloniaalvaldusi, kus elab kõigest 16 miljonit inimest.

Kõige suuremaks sündmuseks sõjajärgsel perioodil Aasias ja ühtlasi kõige suuremaks sündmuseks kogu inimkonna ajaloos pärast Suurt Sotsialistlikku Oktoobrirevolutsiooni on rahvarevolutsiooni võit Hiinas.

Hiina rahva võit on orgaaniliselt seotud nende sügavate muudatustega rahvusvahelises olukorras, mis on Teise maailmasõja tulemuseks.

Hitlerliku Saksamaa ja imperialistliku Jaapani purustamine, rahvademokraatlike riikide tekkimine Euroopas, imperialistliku süsteemi üldine nõrgenemine — need on tegurid, mis kergendasid hiina rahva võitlust ja tegid tema võidu võimalikuks.

Hiina revolutsiooni võidu organiseerijaks ja juhiks on kangelaslik Hiina Kommunistlik Partei.

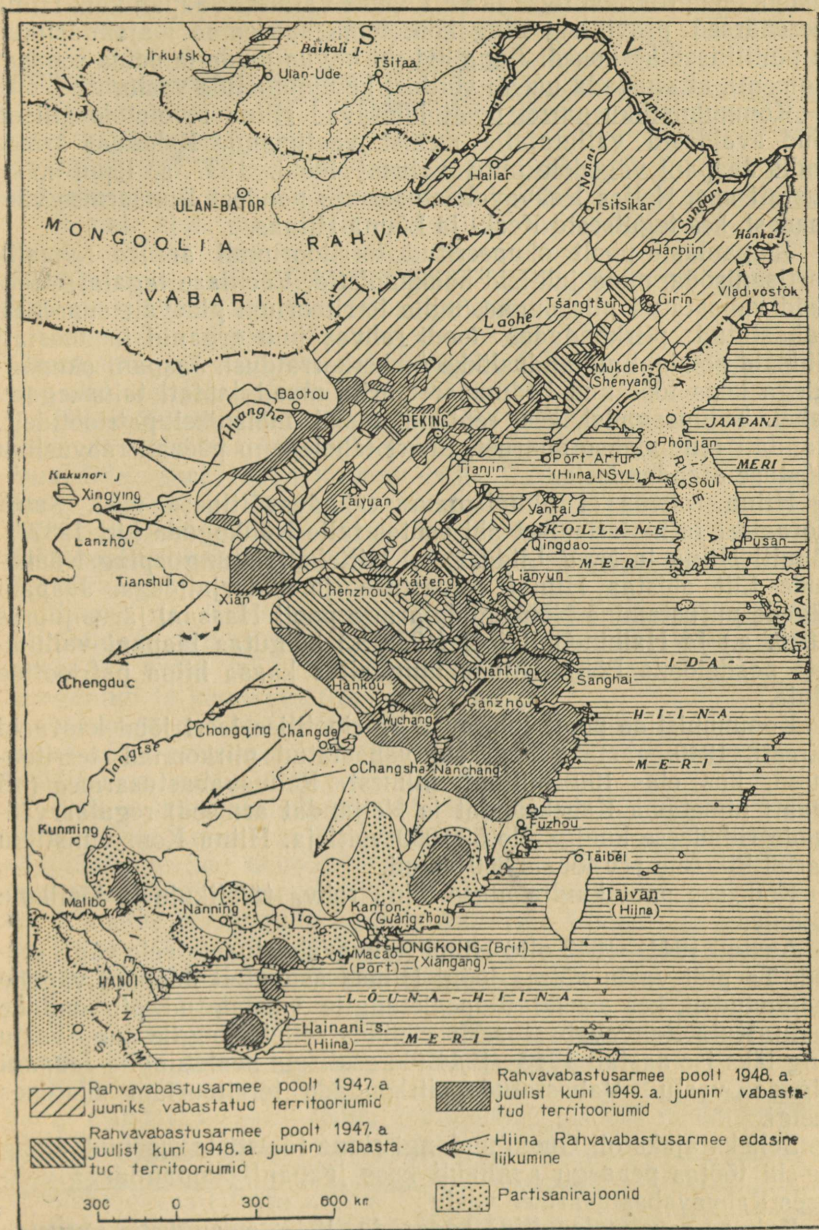
§ 32. Hiina Rahvavabariigi moodustamine

Hiina rahva rahvuslik vabadussõda Jaapani imperialismi vastu. 1937. a. juulis asusid Põhja-Hiinas paiknevad Jaapani väed pealetungile. Lühikese aja jooksul õnnestus jaapanlastel tohutu suure jõudude ülekaalu tõttu vallutada mitmed suured Hiina linnad, nagu Peking, Tianjin, Sanghai ja teised.

Kujunenud olukord tegi vajalikuks kõigi patriootiliste jõudude ühinemise. 1937. a. septembris sõlmiti kommunistide initsiatiivil kokkulepe Hiina Kommunistliku Partei ja Guomingdangi vahel. Selle kokkuleppe järgi tunnistas Guomingdang kommunistliku partei teguaksust ja kohustus taastama demokraatlikud vabadused kogu Hiina territooriumil. Hiina Kommunistlik Partei loobus ajutiseks ühtse Jaapani-vastase rinde tugevdamise huvides mõisnike maade konfiskeerimise poliitikast tema poolt kontrollitavates piirkondades. Punaarmee nimetati ümber Kaheksandaks Rahvavabastusarmeeks ja allutati Rahvuslikule Sõjanõukogule, mille koosseisu kuulusid teiste parteide esindajate kõrval ka kommunistid.

Pärast Jaapani kallaletungi Hiinale ja hiina rahva rahvusliku vabadussõja algust kujunes maal uus klassijõudude asetis. Moodustus ühtne Jaapani-vastane rahvuslik rinne, mille koosseisu kuulusid töölisklass, talurahvas, linnaväikekodanlus, rahvuslik (peamiselt kesk-) kodanlus, osa mõisnike ja mõned kompradoorse suurrakenduse kihid (just nimelt need, kes orienteerusid Ameerika Ühendriikidele ja Inglismaale).

Kuid Guomingdang ei pidanud tõsiselt võitlust jaapani vallutajatega. Guomingdangi väed jäid passiivseks ja loovutasid jaapan-

Hiina vabastatud rajoonid (30. juuniks 1949. a.).

lastele ühe provintsi teise järel. Lõpuks vallutas Jaapan kõik Hiina mereäärsed provintsid ning kõik tema suuremad majanduslikud ja poliitilised keskused. Jiang Jie-shi kogus jõude ja ootas soodsat momenti, et alustada uuesti võitlust kommunistide vastu.

Kommunistliku partei poolt juhivad Hiina revolutsioonilised jõud avaldasid vallutajaile mehist vastupanu. Kaheksas armee andis Jaapani vägedele mitu valusat lööki. 1937. a. lõpul moodustati uus, Neljas Rahvavabastusarmee nendest Punaarmee väeosadest, kes tegutsesid Kesk- ja Lõuna-Hiinas.

Jaapanlaste poolt okupeeritud territooriumil arenes rahvalik partisaanisõda, mida juhtisid kommunistid. Vaenlase tagalasse tekkisid vabastatud piirkonnad, mille territoorium pidevalt suurenes. Vabastatud piirkondades loodi rahvavõimu organid ja teostati tähtsaid sotsiaal-majanduslikke ümberkorraldusi. Jaapani okupantidega koos töötanud kodumaareeturite maad jaotati talupegade vahel. Talupegadel, kes rentisid maad mõisnikelt-patriootidelt, alandati rendimaksu suurust. Suurt tähelepanu pöörati rahvusliku tööstuse arendamisele.

Hiina rahvas ei olnud oma vabadusvõitluses ükski. Suurt moraalselt ja materiaalselt abi osutas talle Nõukogude Liit. 1937. a. sõlmiti Hiina ja NSV Liidu vahel mittekallaletungileping. Nõukogude Liit abistas Hiinat relvastuse ja materjalidega. Jaapani vägede purustamine Nõukogude armee poolt Hassani järve juures (1938. a.) ja Halhin-Goli jões (1939. a.) kõigutas jaapani vallutajate positsioone Põhja-Hiinas ning aitas kaasa hiina patriootide edule.

Kommunistide poolt juhivad patriootilise leeri jõud kasvasid kiiresti. 1940. aastaks laarasiid vabastatud piirkonnad territooriumi, kus elas 100 miljonit inimest. Rahvavabastusarmee (nii hakati nimetama Kaheksandat ja Neljandat armeed) regulaarväeosade ridadesse kuulus üle 500 000 võitleja. Hiina Kommunistliku Partei liikmete arv tõusis 800 000-ni.

Kõik see pani kindla aluse hiina rahva täielikule ja lõplikule võidule.

Aastad 1941—1942 olid Hiina Rahvavabastusarmeele väga raske. Ta pidi vastu võtma löögi Hiinas asuvatelt Jaapani vägede peajõududelt, kes asusid üldpealetungile vabastatud piirkondade vastu. Kuid Rahvavabastusarmee pidas sellele löögile auga vastu ning läks ise aastail 1943—1944 üle osalisele pealetungile Jaapani vägede vastu. Vabastatud piirkondade territoorium suurenes veelgi.

Selleks ajaks oli Guomingdangi rinne täiesti lagunenu. Jiang Jie-shi töötas peaaegu avalikult koos jaapani okupantidega võitluses Rahvavabastusarmee vastu.

Kolmas revolutsiooniline kodusõda. 1945. a. augustis purustas Nõukogude armee Jaapani armee peajõud, mis asusid Kirde-Hiinas (Mandžuurias). Sellega loodi soodne olukord rahvusliku vaba-

dusliikumise edasiseks tõusuks Hiinas. Kasutades seda olukorda, asus Hiina Rahvavabastusarmee pealetungile ning vabastas uusi alasid Põhja- ja Kesk-Hiinas. 1945. a. sügisel ilmusid Rahvavabastusarmee väeosad Pekingi, Nankingi ja Sanghai juurde.

Ohutatuna ameerika imperialistide poolt, päästis Jiang Jie-shi klikk valla kodusõja Hiinas.

Juba 1945. a. augustis ründasid Guomingdangi väed Rahvavabastusarmee väeosi paljudes kohtades Kesk- ja Põhja-Hiinas.

Samal ajal maandasid ameerika imperialistid, kes püüdsid muuta Hiinat oma kolooniaks, maa mitmetes piirkondades üle 100 000 mehe oma sõjaväge. Ameerika Ühendriikide sõjalaevastiku suured jõud tungisid Hiina sadamatesse.

Ameerika vägede kaastegevusel ning kaitse all vallutasid Guomingdangi väed Pekingi, Sanghai, Nankingi ja teised linnad, mis olid veel jaapanlaste käes.

Hiina Kommunistlik Partei püüdis rahvast uuest sõjast hoida. 1945. a. augustis algasid läbirääkimised Guomingdangi ja kommunistide vahel. Hiina Kommunistlik Partei nõudis, et Guomingdang tunnustaks Rahvavabastusarmeed ning rahva poolt valitud demokraatlikke võimuorganeid vabastatud piirkondades ja et loodaks koalitsioonivalitsus. See oli Hiina rahuliku ühendamise ja demokratiseerimise programm.

Samal ajal kui kuomingtanglased pidasid läbirääkimisi kommunistidega, jätkasid nad sõjategevust nende vastu. Ameerika diplomaadid tegid kõik, et takistada kokkuleppe saavutamist Guomingdangi ja kommunistliku partei vahel.

Nõukogude Liit toetas Hiina Kommunistliku Partei ja hiina rahva kõigi progressiivsete jõudude pingutusi võitluses Hiina rahuliku ühendamise ja demokratiseerimise eest.

1945. a. detsembris toimus Moskvas kolme suurriigi — Nõukogude Liidu, Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa välisministrite nõupidamine. See nõupidamine deklareeris Nõukogude delegatsiooni nõudmisel Hiina siseasjadesse mittevahelesegamise põhimõtet, kohustas Nõukogude Liitu ja Ameerika Ühendriike oma vägesid Hiinast lühima aja jooksul välja viima ja soovitas Hiina sõdivatele pooltele maa rahuliku ühendamise ja demokratiseerimise suhtes kokku leppida.

Pärast seda oli Jiang Jie-shi klikk sunnitud uuesti alustama läbirääkimisi Hiina Kommunistliku Parteiga.

1946. a. jaanuaris leppisid kommunistliku partei ja Guomingdangi esindajad kokku Hiina koalitsioonivalitsuse moodustamises kõigi poliitiliste parteide esindajatest, samuti reaktsioonilise Guomingdangi konstitutsiooni läbivaatamise kohta.

Sõjategevus Hiinas katkes.

Ent Jiang Jie-shi võttis kokkulepet kommunistidega ainult manöövrina. Ta kasutas vaherahukokkulepet selleks, et koguda jõudu uueks sõjaks.

1946. a. jaanuarist aprillini evakueeriti Nõukogude väed täielikult Kirde-Hiinast, mille nad olid jaapani okupantidest vabastanud. Elanikkond valis endale demokraatlikud võimuorganid. Kontrolli selle Hiina osa üle pärast Nõukogude vägede lahkumist teostas Rahvavabastusarmee.

Juba 1946. a. märtsis hakkasid Guomingdangi väed ründama Rahvavabastusarmee väeosi Kirde-Hiinas.

Ameerika Ühendriikide valitsevad ringkonnad andsid kuomingtanglastele tohutul hulgal relvi, kaasa arvatud suurtükid, lennukid ja sõjalaevad. Nad kulutasid kuomingtanglaste relvastamisele määratu suuri summasid — üldse üle 6 miljoni dollari. Ameeriklased aitasid kuomingtanglastel oma vägesid põhja ümber paigutada.

1946. a. suveks oli Jiang Jie-shil 4,3 miljoni meheline armee. See armee oli varustatud rikkalikult ameerika relvastusega.

Rahvavabastusarmeesse kuulus 1946. a. suvel 1,2 miljonit meest ja ta oli tunduvalt halvemini relvastatud.

Olles kindlustanud endale suure jõudude ülekaalu kommunistidega võrreldes, murdis Jiang Jie-shi, keda ergutasid ja tõukasid tagant ameerika imperialistid, vaherahukokkuleppe ja alustas 1946. a. juulis uuesti sõjategevust.

Guomingdangi armee asus pealetungile Rahvavabastusarmee vastu laial rindel Kesk- ja Põhja-Hiinas.

Jiang Jie-shi lootis 3—5 kuuga purustada Rahvavabastusarmee ja kehtestada oma diktatuuri kogu Hiinas.

Hiina rahvas tõusis võitlusele Guomingdangi reaktioonäride ja ameerika imperialistide vastu.

Sõja algul ahistasid kuomingtanglased, kasutades ära oma arvulist üleolekut ja ülekaalu tehnikas, Rahvavabastusarmeed. Kuid teda purustada nad ei suutnud.

Rahvavabastusarmee kasutas laialdaselt partisanisõda, mis oli koordineeritud regulaarvägede manööverliku tegevusega rindel.

Kommunistliku partei õige poliitika talurahva ning väike- ja keskkodanluse suhtes tagas pideva reserve juurdevoolu Rahvavabastusarmeesse. 1946. a. hakkas kommunistlik partei uuesti teostama mõisamaade konfiskeerimise ja talupoegadele andmise poliitikat, mida ei teostatud 1937. a. peale ühtse Jaapani-vastase rinde tugevdamise huvides. Demokraatlikud võimuorganid vabastatud piirkondades toetasid rahvusliku tööstuse ja kaubanduse arenemist, mis soodustas väike- ja keskkodanluse üleminekut tööliste ja talurahva poolele.

1947. a. suveks kaotas kuomingtanglaste pealetung oma jõu.

Guomingdangi vägede edasiliikumine pandi seisma. 1947. a. juulis asus Rahvavabastusarmee kõikjal vastupealetungile.

Pidades üle kahe aasta suuri pealetungilahinguid, millel pole sarnaseid oma ulatuse poolest, purustas Rahvavabastusarmee

kuomingtanglaste väed, vabastas kogu Põhja- ja Kesk-Hiina ning tungis Edela-Hiina territooriumile.

1949. a. sügiseks olid vabastatud niisugused suured Hiina poliitilised ja tööstuslikud keskused, nagu Nanking, Šanghai ja Hankou. Otsustavalt muutus jõudude vahekord.

Kolme sõja-aasta jooksul kaotasid kuomingtanglased umbes 6 miljonit meest. Rahvavabastusarmee kasvas 1949. a. sügiseks 5 miljoni meheliseks, kuna Guomingdangi armee vähenes 1 miljoni meheni.

Jiang Jie-shi ja tema «valitsus» põgenesid Taivanile Ameerika vägede kaitse alla, kes okupeerisid selle Hiina saare. Varsti oli kogu Hiina mandriosa territoorium puhastatud Guomingdangi vägede jäänustest.

Kujunesid tingimused uue, rahvavalitsuse moodustamiseks Hiinas.

Hiina Rahvavabariigi väljakuulutamine. Kolmanda revolutsioonilise kodusõja käigus moodustus Hiinas ühtne demokraatlik rahvarinne töelistest, talupoegadest, intelligentsist, linna-väikekodanlusest ja rahvuslikust (mittekompradoorsest) kodanlusest. Rahvarinne, mille aluseks oli töölisklassi ja talurahva liit, saavutas täieliku võidu Hiina reaktsiooni leeri üle, mille moodustasid feodaalid ja kompradoorne kodanlus ja mille eesotsas seisis kodanlik-mõisniklik Guomingdangi partei ning millel oli Ameerika Ühendriikide valitsevate ringkondade toetus.

1949. a. septembri lõpul tuli Pekingis kokku Rahva Poliitiline Konsultatiivnõukogu, kus olid esindatud kõik ühtse demokraatliku rahvarinde poliitilised parteid ja kõik töötajate massiorganisatsioonid. Rahva Poliitiline Konsultatiivnõukogu valis Hiina Keskrahvavalitsuse, mille esimeheks sai Mao Ze-dong¹.

1. oktoobril 1949. a. teatas Mao Ze-dong Pekingi keskväljakul Hiina Rahvavabariigi moodustamisest.

Rahva Poliitiline Konsultatiivnõukogu võttis vastu oma üldise programmi, milles olid kindlaks määratud Hiina revolutsiooni ülesanded. Selles programmis märgiti, et Hiina Rahvavabariik teostab rahvademokraatia diktatuuri, mida juhib töölisklass ja mis on rajatud tööliste ja talurahva liidule ning mis ühendab kõiki demokraatlikke klasse ja kõiki Hiina vähemusrahvusi.

Hiina ees seisvad peamised ülesanded olid määratud järgmiselt: imperialistlike suurriikide kõikide privileegide likvideerimine; bürokraatliku kapitali² konfiskeerimine; feodaalsete ja poolfeo-

¹ Mao Ze-dong on Hiina Kommunistliku Partei Keskkomitee esimees. Aastail 1949–1959 oli ta ka Hiina Rahvavabariigi esimehe kohal. 1959. a. aprillis valiti Hiina Rahvavabariigi esimeheks Liu Shao-qi. Riiginõukogu peaministriks on Zhou En-lai.

² Bürokraatlik kapital — kompradoorsete riigikapitalistlike monopolide omand kuomingtanglikus Hiinas. Nendele monopolidele kuulusid valitsuse pangad, terved hankiva ja töötleva tööstuse harud, tähtsamad transpordiliigid, tun-

daalsete ekspluateerimisvormide kaotamine põllumajanduses; riikliku majandussektori loomine ja kindlustamine.

Hiina Rahvavabariigi moodustamine tähistas Hiina revolutsiooni üleminekut kodanlik-demokraatlikult etapilt sotsialistliku revolutsiooni etapile.

Tänu sellele, et tööliklass tihedas liidus töötava talurahvaga võitis võimu maal enda kätte ja et tema poliitiline partei — Hiina Kommunistlik Partei — sai poliitilist võimu juhtivaks parteiks, muutus rahvademokraatlik diktatuur oma olemuselt üheks proletariaadi diktatuuri vormiks. Hiina jõudis kapitalismilt sotsialismile ülemineku ajajärku.

Rahvademokraatliku riigi esmajärguliseks ülesandeks Hiinas oli antifeodaalse ja antiimperialistliku revolutsiooni lahendamata ülesannete teostamine ja tingimuste loomine järkjärguliseks üleminekuks sotsialistlikule ülesehitustööle.

§ 33. Sotsialistlik ülesehitustöö Hiina Rahvavabariigis

Hiina rahva edusammud rahvamajanduse taastamisel ja arendamisel. Uue Hiina ehitamine toimub erakordselt kiires tempos. Juba 1952. a. lõpuks oli põhiliselt lõpule viidud agraarreform kogu Hiina territooriumil (välja arvatud rahvuslikes piirkondades). Mõisnike maavaldus oli likvideeritud. Maata ja vähese maaga talupojad said üle 47 miljoni hektari mõisamaid. Rahvademokraatlik valitsus likvideeris kõik imperialistide privileegid Hiinas. Hiina rahva röövimisele ja ekspluateerimisele välismaiste kapitalistide poolt tehti lõpp.

Hiina taastas edukalt oma kestvates sõdades purustatud majanduse.

Juhtivaks jõuks Hiina majanduselul sai sotsialistliku iseloomuga riiklik sektor.

Riiklik sektor Hiina Rahvavabariigi tööstuses tekkis Jiang Jie-shile ja teistele nimekatele kuomingtanglastele kuulunud ettevõtete (bürokraatlik kapital) konfiskeerimise arvel. 1952. a. moodustas riikliku sektori toodang 60% maa kogu tööstustoodangust, aga rasketööstuses moodustas riikliku sektori osa 80%.

1952. a. saavutasid Hiina Rahvavabariigi tööstus ja põllumajandus sõjaeelse taseme ja isegi ületasid selle veidi. 1953. a. algul asus hiina rahvas oma esimese viie aasta plaani teostamisele. Selle plaani eesmärgiks oli sotsialistliku, peamiselt rasketööstuse

duv osa sise- ja väliskaubandusest. Nad olid kokku kasvanud kuomingtanglaste riigivõimu organitega ja tihedasti seotud nii välismaise, peamiselt Ameerika kapitaliga kui ka feodaalse maavaldusega.

Bürokraatliku kapitali kõige tüüpilisemateks esindajateks olid «neli perekonda» — Jiang Jie-shi, Kong Xiang-xi, Song Zi-wen ja vendade Chenide perekond, kes valdasid tohutu suuri rikkusi.

arendamine, selleks et rajada alus maa industrialiseerimisele. Plaanis oli ette nähtud tööstustoodangu üldmahu suurendamine 1957. a. kahekordseks, võrreldes 1952. a. tasemega, ja põllumajanduse toodangu suurendamine rohkem kui ühe kolmandiku võrra. Selle plaani järgi ehitatakse ja rekonstrueeritakse ligi 3000 tööstuslikku objekti. 500 suure tööstusettevõtte ehitamine pidi olema lõpetatud 1957. a.

Esimese viie aasta plaan pole mitte ainult täidetud, vaid ka ületatud. Töösse on rakendatud tunduvalt rohkem tööstuslikke objekte, kui plaanis oli ette nähtud. Hiina toodab nüüd oma autosid, traktoreid, lennukeid, vedureid jne.

Hiinas on tekkinud niisugused rasketööstuse hiiglased, nagu varemest taastatud ja põhjalikult rekonstrueeritud Anshangi metallurgiakombinaat.

On ehitatud ja remonditud tuhandeid kilomeetreid raudteid. 1957. a. oktoobris avati Wuhani raudteesild üle Jangtse jõe — kõige suure sild Aasias, mis ühendas Põhja- ja Lõuna-Hiina raudteevõrgu.

Hiina Rahvavabariigi tööstustoodangu maht on 1956. a. suurenenud peaaegu 6-kordseks 1949. a. tasemega võrreldes.

Tööstuse ja põllumajanduse tõusu alusel kasvab ka hiina rahva materiaalne heaolu. 1956. a. tõusis tööliste ja teenistujate keskmine töötasu 1952. a. tasemega võrreldes 37% võrra. Kasvasid ka talupoegade sissetulekud. Eriti suured on Hiina Rahvavabariigi edusammud hariduse ja kultuuri arendamisel. 1956/57. õppeaastal õppis Hiina alg- ja keskkoolides üle 68 miljoni lapse. Hiina kõrgemates õppeasutustes õppis samal õppeaastal 400 000 üliõpilast — neli korda rohkem kui revolutsioonieelses Hiinas.

Sotsialistliku ülesehitustöö arenemine Hiina Rahvavabariigis. Edusammud Hiina Rahvavabariigi rahvamajanduse taastamisel ja arendamisel löid vajalikud tingimused üleminekuks sotsialistlikele ümberkorraldustele nii maa tööstuses kui ka põllumajanduses.

Hiina Rahvavabariik toob palju uut ja omapärast sotsialistliku ülesehitustöö vormidesse ja meetoditesse. Hiina rahvavalitsus on välja kuulutanud ja teostab järjekindlalt kurssi eratööstuse ja kaubanduse rahulikuks ümberkorraldamiseks sotsialistlikuks omandiks. «Meetodid, mida me kasutame sotsialistliku revolutsiooni läbiviimisel, on rahulikud meetodid,» ütleb seltsimees Mao Ze-dong. «... meie maa tingimustes võib rahulike meetodite, see tähendab veenmis- ja kasvatuse meetodite kasutamisega mitte ainult asendada individuaalset omandit sotsialistliku, kollektiivse omandiga, vaid võib ka muuta kapitalistliku omandi sotsialistlikuks omandiks.»¹

1955. a. peale algas Hiina Rahvavabariigis kõigi kapitalistlike tööstus- ja kaubandusettevõtete ümberkujundamine era-riikli-

¹ «Pravda»; 27. jaan. 1956. a.

keks segaettevõteteks. Juba 1956. a. lõpuks oli kapitalistlik tööstus ja kaubandus peaaegu täielikult ümber korraldatud era-riiklikuks tööstuseks ja kaubanduseks. Ettevõtete ja kaupluste endised omanikud asetati teenistujate olukorda ja neid hakati töö abil ümber kasvatama. Seitsme aasta jooksul saavad endised omanikud 5% nende poolt era-riiklikku ettevõttesse paigutatud kapitali tulust.

Aastail 1955—1956 teostati põhiliselt ka käsitööstuse kooperaerimine.

Suurt edu on Hiina Rahvavabariik saavutanud põllumajanduse sotsialistlikul ümberkorraldamisel. Hiinas on umbes 120 miljonit talu. 1957. a. keskpaigaks oli üle 97% taludest astunud kõrgemat, täiesti sotsialistlikku tüüpi põllumajanduslikesse tootmis-kooperatiividesse. Maa ja põhilised põllutööriistad on nendes kooperatiivides ühiskondlikuks omandiks. Kooperatiividesse lubatakse ka endisi mõisnikke ja kulakuid, keda samuti töö abil ümber kasvatatakse.

Rahulik üleminek sotsialismile Hiina Rahvavabariigis ei tähenda siiski seda, et seal puuduks klassivõitlus. Hiinas on veel parempoolseid kodanlike elemente, kes püüavad välja astuda maa sotsialistliku arenemise ja kommunistliku partei juhtiva osa vastu. Kasutades Hiina Kommunistliku Partei initsiatiivil alanud liikumist tööstiili parandamise eest, alustasid need reaktionaarid 1957. a. suvel vihaseid rünnakuid sotsialistliku korra, proletariaadi diktatuuri ja kommunistliku partei juhtiva osa vastu. Ent hiina rahvas, kes on tihedalt koondunud Hiina Kommunistliku Partei ümber, andis parempoolsetele kodanlikele elementidele hävitava vastulöögi. Võitlus parempoolsetega lõppes mitte ainult nende purustamisega, vaid andis laiadele rahvahulkadele ka tõsise sotsialistliku kasvatusõppetunni ning aitas sellega kaasa proletariaadi diktatuuri ja kommunistliku partei juhtiva osa edasisele tugevdamisele.

Hiina Kommunistliku Partei VIII kongress (esimene istungjärk toimus 1956. a. septembris, teine 1958. a. mais) tegi kokkuvõtteid hiina rahva kangelaslikust võitlusest uue, sotsialistliku korra kehtestamise eest oma maal ja töötas välja sotsialismi täieliku võidu poole edasiliikumise suurejoonelise programmi.

Hiinas on sotsialistlik revolutsioon tootmisvahendite osas juba põhiliselt lõpule viidud. Otsustava võidu on sotsialistlik revolutsioon saavutanud ka poliitilisel ja ideoloogilisel rindel. Hiinas on sotsialistlik kord põhijoontes juba kehtestatud.

Sotsialistlik kord äratas hiina rahva suure loova jõu. Innustatuna Hiina Kommunistliku Partei peajoonest — «koondades kõik jõud, püüdes edasi, üles ehitada sotsialism põhimõttel: rohkem, kiiremini, paremini ja ökonoomsemalt» — tõusis tunduvalt laiade rahvahulkade loominguiline aktiivsus. Selle tulemusena toimus Hiinas 1958. a. suur hüpe tööstuslikus ja põllumajanduslikus toot-

mises, teaduse, kultuuri ja hariduse alal. Terase tootmine tõusis 1958. a. 8 miljoni tonnini, suurenedes seega 1957. aastaga võrreldes ligi 50%. Teravilja kogutoodang oli 1958. a. ligikaudu 250 miljonit tonni, suurenedes 1957. aastaga võrreldes 35%. Ajavahemikus 1950.—1958. a. kasvas Hiina Rahvavabariigi tööstustoodang rohkem kui kümnekordseks. Laiad talurahvahulgad mõistsid, et endised põllumajanduslikud tootmiskooperatiivid ei vasta enam tootlike jõudude kasvule. Talupojad hakkasid väikseid kooperative ühendama suurteks ja kooperatiivide juurde tööstusettevõtteid ning kultuuri- ja elutarbelisi asutusi looma. Selle tulemusena lõi hiina rahvas Hiina Kommunistliku Partei juhtimisel niisuguse uue organisatsioonivormi, nagu rahvakommuun, milles komplekselt arenevad tööstus, põllumajandus, kaubandus ja haridus.

1959. a. täitis hiina rahvas kolm aastat enne tähtaega rahvamajanduse arendamise teise viie aasta plaani aastaiks 1958—1962 põhiliste näitajate osas. Suurt edu majanduse arendamises saavutati ka 1960. a. (hoolimata kahjustest, mida tekitasid aastail 1959—1960 viimase saja aasta jooksul enneaegsed loodusõnnetused). Selle tulemusena on tööstustoodangu tase Hiina Rahvavabariigis tunduvalt tõusnud. Terasetootmise poolest on Hiina Rahvavabariik tõusnud üheksandalt kohalt maailmas 1957. a. kuuendale kohale ja söetootmise poolest viiendalt kohalt teisele. Nende kolme aasta jooksul on keskmine aastane kogutoodangu juurdekasv moodustanud rohkem kui 40%, mis on üle kahe korra rohkem kui keskmine aastane juurdekasv esimesel viisaastakul. Veelgi rohkem on tõusnud töötajate elatustase ja kultuuritase. Üliõpilaste üldarv kõrgemates õppeasutustes ulatus 1959. a. 810 000 ja alg- ning keskkoolide õpilaste arv 103 miljonini. Kirjanduskamatuse likvideerimisest maal võttis osa 120 miljonit inimest ja tööstusettevõtetes üle 16 miljoni inimese.

Hiina Rahvavabariigi teise viie aasta plaani ennetähtaegne täitmine näitas veel kord kujukalt, millised ammendamatud loomingu- ja äratas sotsialistlik kord rahvas, kes alles hiljuti elas vaesuses ja mahajäämuses.

Hiina töötajate keskel on väga populaarne loosung «10—15 aasta jooksul järele jõuda Inglismaale tööstustoodangu tähtsamal aladel».

Vana Hiina oma sajandeid kestnud mahajäämuse ja rahvahulkade viletsusega on jäänud minevikku. Tänapäeval peab suur, 650-miljoniline hiina rahvas, keda juhib Hiina Kommunistlik Partei, võitlust selle eest, et muuta oma maa võimsaks ja õitsvaks sotsialistlikuks riigiks, kes omab kaasaegset tööstust, kaasaegset põllumajandust ning kaasaegset teadust ja kultuuri.

Rahvademokraatliku Hiina suurte edusammude üheks oluliseks tingimuseks rahuliku majandusliku ülesehitustöö tandril on tohtu suur igakülgne abi, mida talle annavad Nõukogude Liit ja teised sotsialismileeri maad.

Hiina Rahvavabariigi rahvusvaheline olukord. Nõukogude—Hiina sõpruse tugevnemine. Nõukogude rahvas osutas aastakümnete jooksul hiina rahvale moraalselt ja poliitilist toetust tema vabadusvõitluses. Kuid kuomingtangliku reaktsooni Nõukogudevastane tegevus mürgitas korduvalt häid suhteid NSV Liidu ja Hiina vahel. Hiina rahvarevolutsiooni võit lõi eeldused Nõukogude—Hiina kindla ja vankumatu sõpruse kehtestamiseks. Nõukogude valitsus tunnustas esimesena Hiina Rahvavabariiki ja kehtestas temaga diplomaatilised suhted. NSV Liidu järel tunnustasid Hiina Rahvavabariiki kõik teised sotsialismimaad.

Nõukogude—Hiina sõprus on leidnud ereda väljenduse sõpruse, liidu ja vastastikuse abistamise lepingus, mis kirjutati alla 14. veebruaril 1950. a. Moskvas. Selle lepingu eesmärgiks on ühendada nõukogude ja hiina rahva jõupingutused võitluses rahu eest Kaug-Idas ja kogu maailmas, võitluses mõlema maa majanduse ja kultuuri tõusu eest.

1950. a. 14. veebruari leping muutis Nõukogude—Hiina sõpruse niisuguseks suureks ja võimsaks jõuks rahu kindlustamise ürituses kogu maailmas, millele ei leidu ega pole kunagi inimkonna ajaloos leidunud võrdset.

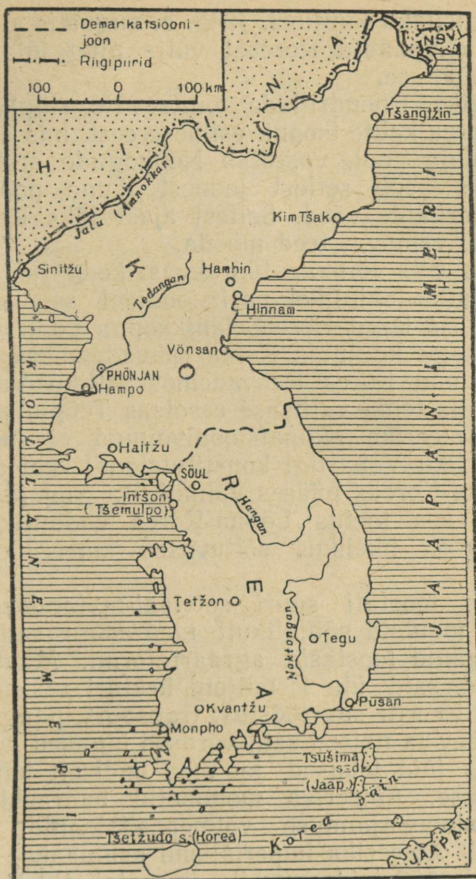
Nõukogude Liit osutab rahvademokraatlikule Hiinale suurt majanduslikku toetust. Nõukogude Liit aitab Hiinal üles ehitada oma suurtööstust. Nõukogude Liit varustab Hiinat määratu suurel hulgal esmaklassilise, tehniliselt täiusliku tööstuse sisseseadega. Nõukogude Liit aitab Hiinal ehitada ja rekonstrueerida tööstusettevõtteid, millel on suur tähtsus. Nõukogude Liit abistab Hiinat oma kogemustega majanduslikus ülesehitustöös, aitab tal kasvatada uue rahvaintelligentsi kaadrit jne. Edukalt arenevad Hiina majandussidemed ka teiste sotsialismimaadega. Sotsialistliku leeri maade erikaal Hiina väliskaubanduses moodustab rohkem kui 80%.

Nõukogude Liit kaitseb rahvusvahelisel arenil energiliselt suure hiina rahva õigusi, mida imperialistid püüavad kärpida.

Hiina rahvarevolutsiooni võit kutsus imperialistide hulgas esile ägeda raevu- ja vihapuhangu. Kõige vaenulikumal positsioonil uue Hiina suhtes on Ameerika Ühendriikide valitsevad ringkonnad. Nad keelduvad kangekaelselt tunnustamast Hiina rahvalitsust ja toetavad reaktioonilist Guomindangi klikki, kes on kanda kinnitanud Taivani saarel.

Ameerika valitsevad ringkonnad ei lase rahvademokraatlikku Hiinat Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni ja hoiavad seal poliitilist laipa — Guomindangi klikki esindajat.

Kuid rahva-Hiina rahvusvaheline seisund tugevneb iga aastaga. Hiina Rahvavabariik on kehtestanud sõbralikud suhted niisuguste riikidega nagu India, Birma, Indoneesia. Hiina Rahvavabariiki on tunnustanud Inglismaa, Norra, Taani ja paljud teised kapitalistlikud riigid. Hiinal on normaalsed diplomaatilised suhted peaaegu 50 riigiga ja ta peab kaubavahetust rohkem kui 90 maaga.

Korea.

Tänapäeval ei saa lahendada rahvusvahelise poliitika, eriti Aasia pakilisi probleeme ilma Hiina Rahvavabariigi osavõtuta.

Hiina Rahvavabariik on rahu võimsaks kantsiks Kaug-Idas ja kogu maailmas.

§ 34. Korea Rahvademokraatliku Vabariigi ja Vietnami Demokraatliku Vabariigi moodustamine

Korea Rahvademokraatliku Vabariigi moodustamine ja arendamine. 40 aastat oli Korea Jaapani imperialismi asumaa. Jaapani vallutajad röövisid halastamatult Korea elanikkonda ja läm-

tasid tema rahvuslikku kultuuri. 1945. a. augustis ajas Nõukogude armee jaapani okupandid Koreast välja ning tõi korea rahvale kauaoodatud vabaduse.

Kuid Ameerika Ühendriikide valitsevate ringkondade nõudmisel jaotati Korea kahte tsooni: esimese eest, mis asub 38. põhjalaiuskraadist põhja pool, vastutab Nõukogude armee ning teise tsooni eest, mis asub sellest joonest lõuna pool, vastutavad Ameerika Ühendriikide väed. Sellest ajast läks Korea kahe osa arenemine täiesti erinevat teed mööda.

Põhja-Koreas tuli võimule töörahvas, keda juhtis töölisklass, eesotsas marksistlik-leninlikel positsioonidel seisva Tööparteiga. 1948. a. septembris kogu Korea elanikkonna poolt valitud Korea Kõrgem Rahvakogu kuulutas Korea rahvademokraatlikuks vabariigiks, võttis vastu Korea Rahvademokraatliku Vabariigi konstitutsiooni ja valis tema valitsuse eesotsas Tööpartei juhi Kim Ir Seniga. Kuid Ameerika okupatsioonivõimud ei lubanud Korea Rahvademokraatliku Vabariigi konstitutsiooni kehtestamist Korea lõunaosas. Lõuna-Koreas pääses võimule Li Sõn Mani reaktiooniline valitsus, kes toetus Lõuna-Korea kodanlik-mõisniklikele ringkondadele ja oli täielikus sõltuvuses ameerika imperialistidest.

Põhja-Koreas teostati suuri sotsiaal-majanduslikke ümberkorraldusi, mis muutsid põhjalikult maa kogu selle osa palge. Rahvavõimu organid teostasid agraarreformi. Maata ja vähese maaga talupojad said üle 1 miljoni hektari mõisamaid. Põhja-Koreas natsionaliseeriti suurtööstus, transport, pangad, kehtestati 8-tunniline tööpäev ja naised said võrdsed õigused meestega.

Lõuna-Koreas jäid tehased ja maa endiselt kapitalistide ja mõisnike valdusse. Ameerika monopolid haarasid enda kätte Lõuna-Korea rahvamajanduse võtmepositsioonid. Lõuna-Korea muutus tegelikult Ameerika imperialismi asumaaks.

1950. a. juunis päästsid ameerika imperialistid ja Li Sõn Mani klikk valla agressiivse sõja Korea Rahvademokraatliku Vabariigi vastu. Seda sõda alustades lootsid Ameerika Ühendriikide valitsevad ringkonnad likvideerida rahvademokraatlik kord Korea Rahvademokraatlikus Vabariigis ning saada enda kätte tähtis platsdarm edaspidiseks sissetungiks Hiinasse. Kuid Tööpartei poolt juhitud korea rahvas andis vallutajatele mehise vastulöögi. Põhja-Korea töörahvale tulid appi hiina rahva vabatahtlikud, sest Ameerika vägede tungimine Korea Rahvademokraatlikku Vabariiki kujutas endast otsest ohtu ka Hiina julgeolekule. Hiina rahva vabatahtlikud aitasid Korea Rahvaarmeele lüüa tagasi Ameerika Ühendriikide ja nende liitlaste vägede pealetungi ning ajada agressorid välja Põhja-Korea territooriumilt.

Ameerika imperialism sai Koreas raske sõjalis-poliitilise lüüasaamise osaliseks. 1950. a. juunist kuni 1953. a. juulini kaotasid ameerika agressorid ja nende liitlased Koreas tapetute, haavatute

ja vangivõetutena üle 1 miljoni mehe, kusjuures Ameerika Ühendriikide inimkaotused moodustasid 390 000 meest.

1953. a. juulis olid Ameerika Ühendriigid ja nende liitlased sunnitud alla kirjutama vaherahukokkuleppele Koreas.

Pärast vaherahu sõlmimist saavutasid Korea Rahvademokraatliku Vabariigi töötajad suuri edusamme rahuliku majandusliku ülesehitustöö rindel. Edukalt täideti vabariigi rahvamajanduse taastamise ja arendamise kolme aasta plaan (1954—1956). Varemest kerkisid linnad ja tööstusettevõtted, taastati transport. Põllumajandustöötajad on taganud maa varustamise toidu- ja toorainetega. 1957. a. asus korea rahvas esmakordselt oma maa ajaloos ellu rakendama esimest viie aasta plaani, mis täideti tööstuse üldtoodangu osas kahe ja poole aastaga. Vabariigis on uuesti loodud metallurgia-, tööpingehituse-, keemia-, mäe- ja masinaehitustööstus ning alustatud autode, traktorite ja ekskavaatorite tootmist. Kasvanud on linna ja maa töörahva heaolu ja kultuur.

Kõigis rahvamajandusharudes on kindlustunud sotsialistlikud tootmissuhted. Tööstus ja kaubandus on sotsialistlikel alustel ümber korraldatud. Täielikult on lõpule viidud ka põllumajanduse kooperaerimine. 1958. a. suveks olid kõik Korea Rahvademokraatliku Vabariigi talumajandid astunud kõrgemat tüüpi põllumajanduslikeesse tootmiskooperatiividesse, kus maa, kariloomad ja tähtsamad tööriistad moodustavad ühiskondliku omandi, sissetulekud aga jaotatakse eranditult normipäevade järgi. 1958. a. lõpul viidi läbi kooperatiivmajandite ühendamine ja suurendamine, kusjuures peeti silmas vabatahtlikkuse põhimõtet.

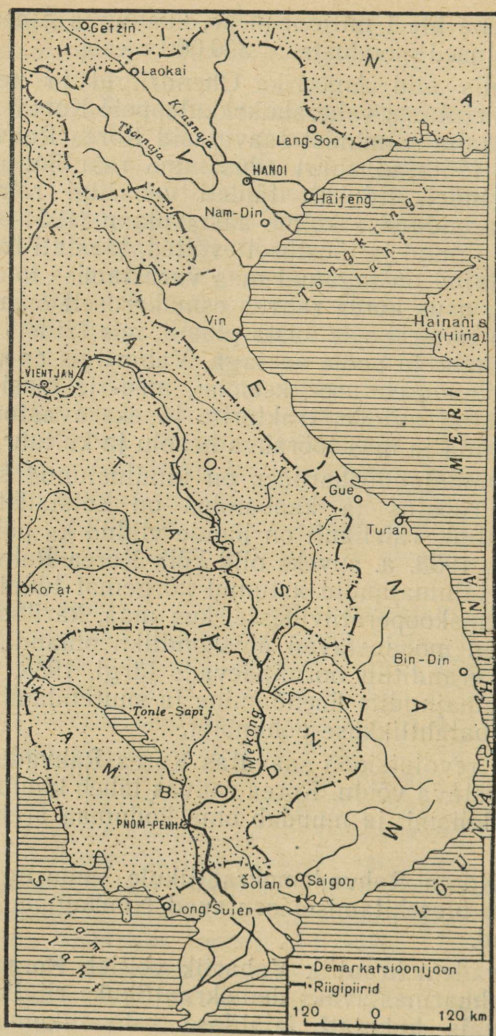
Sotsialistlik revolutsioon saavutas Korea Rahvademokraatlikus Vabariigis otsustava võidu. Korea rahvas läheb kindlalt edasi, ehitades üles sotsialismi, ja muudab oma kodumaa arenenud industriaalmaaks.

Suurt abi Korea Rahvademokraatlikule Vabariigile sotsialistliku majanduse ülesehitamisel osutavad Nõukogude Liit ja teised sotsialismimaad.

Korea Rahvademokraatlik Vabariik võitleb Korea ühendamise eest ühtseks rahuarmastavaks demokraatlikuks riigiks.

1960. a. mais kukutati laialdase rahvaliidumise tulemusel Ameerika käsilase Li Sõn Mani valitsus Lõuna-Koreas. Li Sõn Man põgenes salaja Ameerika Ühendriikidesse. Kuid ameerika imperialistid säilitavad Lõuna-Koreas ikka veel okupatsioonivägede abil sõjaväelis-politseiliku režiimi.

Vietnami Demokraatliku Vabariigi moodustamine ja arendamine. Kuni Teise maailmasõjani kuulus Vietnam Prantsuse imperialismi koloniaalvalduste koosseisu Indo-Hiinas. Teise maailmasõja alguses okupeeriti Vietnam Jaapani vägede poolt. Jaapani vallutajad röövisid vietnami rahvast ja hävitasid tema paremaid poegi.

Vietnam.

Kommunistide poolt juhitud vietnami patrioovid alustasid partisansõda jaapani okupantide vastu. 1944. a. loodi Vietnami Rahvaarmee. 1945. a. algul andis ta vaenlasele rea tugevaid lööke ning vabastas osa Põhja-Vietnamist. Vabastatud territooriumil loodi ajutine rahvuslik valitsus, mille eesotsas oli kommunistliku partei juht Ho Ši Min.

Põhja-Hiinas asuvate Jaapani vägede purustamine Nõukogude armee poolt oli tõukeks üldrahvalikule ülestõusule, mis haaras 1945. a. augustis kogu Vietnami. 2. septembril 1945. a. kuulutas Ho Si Min rahvarikkal miitingul Hanois välja Vietnami Demokraatliku Vabariigi.

Augustirevolutsioon oli suunatud prantsuse ja jaapani imperialistide ning nende käsilaste ülevõimu kukutamisele, see oli imperialismivastane, rahvademokraatlik revolutsioon. See revolutsioon, mille viis läbi töölisklass liidus talurahvaga, lõppes rahvademokraatliku korra kehtestamisega Vietnamis.

Prantsuse kolonisaatorid üritasid taastada oma ülevõimu Vietnamis. Nad alustasid tema vastu sõda, vallutades Lõuna- ja osa Põhja-Vietnamist, sealhulgas Hanoi ja Haifongi linna. Prantsuse imperialistid kasutasid võitluses vietnami rahva vastu kodumaa reetureid, reaktioonilisi mõisnikke ja müüdavaid kodanlikke elemente, kes asutasid maa lõunaosas oma marionetliku riigi.

Vietnami rahvas oma kommunistliku partei juhtimisel, kes 1951. a. nimetati ümber Vietnami Tööraha Parteiks, kaitses visalt oma noort vabariiki.

Vietnami Rahvaarmee mitte ainult ei löönud tagasi interventide pealetungi, vaid läks ise üle pealetungile. 1954. a. algul vabastas ta kogu Loode-Vietnami.

Prantsuse vägede lüüasaamised ja kogu maailma rahvaste võitlus «räpase sõja» lõpetamiseks Vietnamis sundisid Prantsuse valitsust alustama läbirääkimisi Ho Ši Mini valitsusega. Suurriikide Genfi nõupidamisel 1954. a. suvel saavutati Vietnami Demokraatliku Vabariigi esindajate osavõtul kokkulepe rahu taastamise kohta Indo-Hiinas.

Selle kokkuleppe järgi tunnustati kolme iseseisvat riiki Indo-Hiina territooriumil (Vietnam, Laos, Kambodža). Põhja-Vietnami (Vietnami Demokraatliku Vabariigi territoorium) ja maa lõunaosa (Prantsuse vägede poolt okupeeritud territoorium) vahel määrati mööda 17. põhja-laiuskraadi kindlaks vaherahu-joon. Genfi nõupidamisel võeti vastu otsus viia 1956. a. kogu Vietnamis läbi valimised, kuid ameerika imperialistide näpunäidete kohaselt ajasid Lõuna-Vietnami reaktioonilised võimud nurja selle otsuse täitmise.

Vietnami Demokraatliku Vabariigi töötajad asusid entusiasmiga oma rahvamajanduse taastamisele ja edasiarendamisele. Juba 1957. a. saavutas käsitööstuse ja tööstuse kogutoodang sõjaeelse taseme. Kõik okupantide poolt purustatud vabrikud ja tehased taastati ning varustati uute seadmetega. Ehitati ka 50 uut ettevõtet, millede hulgas paistab silma suur masinaehitustehas Hanois, mis ehitati Nõukogude Liidu abiga.

Kindlustunud on sotsialistlik majandussektor. 1958. a. kuulus riiklikule tootmissektorile üle veerandi tööstuse ja käsitööstuse toodangu üldmahust. Raudteed ja pangad kuuluvad täielikult riik-

gile. Üha laialdasemalt toimub käsitöünduse ja erakapitalistliku sektori sotsialistlik ümberkorraldamine. Praegu kuulub juba üle 70% käsitöölised käsitöünduslikesse koondistesse. Valitsus soodustab eraettevõtete üleminekut riigi ja kapitalistide ühise juhtimise alla. Praegu on sel alal saavutatud juba märkimisväärseid tulemusi.

Põhjalikud ümberkorraldused on toimunud Vietnami Demokraatliku Vabariigi põllumajanduses. Feodaal-mõisniklik kord on täielikult likvideeritud. Mõisnikelt konfiskeeritud maa, tööloomad ja põllutööriistad on jaotatud 8 miljonile talupojale. Vietnami Demokraatlikus Vabariigis laieneb talurahvahulkade liikumine oma elu ümberkorraldamiseks sotsialistlikel alustel. 1960. a. keskepaigaks oli loodud üle 34 000 põllumajandusliku tootmiskooperatiivi, kuhu kuulus 55% taluperedest. Enamik ülejäänud peredest on ühinenud vastastikuse abistamise töörühmadesse, mis kujutavad endast talupoegade organiseerumise madalamat vormi.

Riisi ja teiste toiduainete tootmises on sõjaeelne tase juba tunduvalt ületatud.

Rahvavõim hoolitseb rahvusliku kultuuri arendamise eest. On kehtestatud tasuta kohustuslik algharidus. Hanoi on avatud mitu kõrgemat õppeasutust.

Sotsialismimaade vennalikele abile toetudes ületab Vietnami Demokraatlik Vabariik oma majandusliku mahajäämuse ja ehitab edukalt üles sotsialismi.

Ameerika Ühendriikide valitsus takistab Vietnami rahulikkude ühendamist. Tõrjunud Prantsusmaa välja Lõuna-Vietnamist, muudavad Ameerika Ühendriigid seda osa Vietnamist oma sõjaliseks baasiks, et alustada agressiooni Hiina ja Vietnami Demokraatliku Vabariigi vastu ning avaldada survet Laosele ja Kambodžale.

Vietnami Demokraatlik Vabariik peab võitlust oma maa rahuliku taasühendamise eest.

Mongoolia Rahvavabariik

Mongoolia Rahvavabariik on esimene rahvademokraatlik riik, mis tekkis Aasias. Minevikus oli Mongoolia äärmiselt mahajäänud maa. Tema rahvamajanduse põhiharuks oli loomakasvatus. Põlluharimine oli algelisel tasemel. Tööstust peaaegu ei olnudki. Maal valitsesid feodaalsuhted. Maa ja kariloomad — maa peamine rikkus — olid vaimulike ja ilmalike feodaalide käes. Maa töötav elanikkond — araadid (talupojad-karjakasvatajad) — kannatas viletsust ja nälga ning oli peaaegu viimseni kirjaoskamatu. 1921. a. toimus Mongoolias rahvarevolutsioon. Araadid ja käsitöölised kukutasid Rahvapartei juhtimisel, mille asutajateks olid silmapaistvad mongoolia revolutsionäärid Suhe-Bator ja Tšoibalsan, ning Punaarmee otsesel relvastatud toetusel välismaiste imperia-

listide ja kohalike feodaalide ülevõimu ning võtsid võimu enda kätte. 1924. a. kuulutati Mongoolia rahvavabariigiks.

Mongoolia Rahvavabariik on töörahva (araatide-karjakasvatajate, tööliste ja käsitööliste) riik, kes hävitas imperialistliku ja feodaalse ikke ning kindlustab maa arenemist sotsialismi suunas, minnes mööda kapitalismi staadiumist.

Pärast rahvarevolutsiooni võitu toimusid Mongoolia Rahvavabariigis suured sotsiaal-majanduslikud ümberkorraldused. Feodaalide klass likvideeriti. Maa ja kariloomad anti araatidele, kes hakkasid töötama enda jaoks. Tehti esimesed sammud kaasaegse tööstuse ja transpordi loomiseks. Uued ettevõtted on riigi omandiks. Tõsiseid võite saavutati rahvahariduse ja rahvusliku kultuuri arendamisel.

Teise maailmasõja ajal andis mongoolia rahvas oma panuse võitluses fašistlike agressoritega. Mongoolia Rahvavabariigi relvastatud jõud võtsid osa Jaapani vägede purustamisest Kirde-Hiinas.

Sõjajärgsel perioodil tegi Mongoolia Rahvavabariik suuri edusamme sotsialistliku majanduse aluste rajamisel. Veelgi laialdasemalt hakkasid arenema rahvuslik tööstus (nii riiklik kui ka koöperatiivne) ja kaasaegsed sidevahendid. Mongoolia Rahvavabariigis on kümneid kaasaegse tehnikaga varustatud suuri tööstusettevõtteid. Viimastel aastatel on hakatud arendama selliseid raske-tööstuse harusid, nagu mäe-, nafta-, kivisöe-, energeetikatööstus jt. Minevikus mahajäänud Mongoolia on muutunud agraar-industriaalmaaks, kus tööstustoodang moodustas juba 1959. a. 42% rahvamajanduse kogutoodangust. Mongoolia Rahvavabariigi territooriumile on ehitatud 1114 km pikkune raudteemagistraal, mis ühendab NSV Liitu Hiinaga. Rahvas nimetab seda magistraali «sõpruse teeks».

On viidud lõpule Mongoolia Rahvavabariigi põllumajanduse sotsialistlik ümberkorraldamine. Riigis on kümneid kaasaegse tehnikaga varustatud riiklikke majandeid ja heinaniidujaamu. 99,7% araatide majanditest on ühinenud tootmiskoöperatiividesse. Edukalt lahendatakse niisugust tähtsat ülesannet Mongoolia Rahvavabariigi elus, nagu rändava elanikkonna üleviimine paiksele eluviisile.

Mongoolia Rahvavabariigis on toimunud kultuurirevolutsioon. Elanike kirjaoskamatus on likvideeritud. Riigis on oma kõrgemad õppeasutused ja tehnikumid.

NSV Liit ja teised sotsialismimaad osutavad mongoolia rahvale suurt abi tema võitluses uue elu ehitamise eest.

UUTE ISESEISVATE RIIKIDE TEKKIMINE AASIAS JA AAFRIKAS. RAHVUSLIKU VABADUSLIIKUMISE TÖUS LADINA-AMEERIKAS

Imperialismi koloniaalsüsteemi lagunemine. Üheks tähtsamaks maailmaajalooliseks sündmuseks sõjajärgsel perioodil on imperialismi koloniaalsüsteemi lagunemine.

Juba Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon andis sellele süsteemile tugeva hoobi. Oktoobrirevolutsiooni mõjul alustasid Aasia ja Aafrika rahvad võitlust iseseisvuse eest. Algas kogu koloniaalsüsteemi kriis.

Pärast Teist maailmasõda fašistliku Saksamaa ja Itaalia, samuti imperialistliku Jaapani lüüasaamise tulemusena tugevdasid koloniaal- ja sõltuvate maade rahvad veelgi oma vabadusvõitlust. Selle võitluse edukusele aitasid kaasa niisugused tegurid, nagu imperialistliku süsteemi nõrgenemine ning Nõukogude Liidu ja teiste sotsialismimaade jõudude kasvamine.

Tohutu suurt mõju koloniaal- ja sõltuvate maade vabadusliikumise arenemisele avaldas Hiina rahvarevolutsiooni võit. Liikuma hakkas kogu Aasia.

Võitluse koloniaalse rõhumise vastu tõusid ka rahvad Aafrika mandril, mida kunagi nimetati «uinuvaks kontinendiks».

Aasias ja Aafrikas toimuvad sügavad muutused põhjustasid seda, et aastasadu püsinud koloniaalimpeeriumid hakkasid lagunema. Suurem osa Inglismaa poolt rõhutatud elanikkonnast (näiteks India, Pakistan, Birma ja Tseilon Aasias ning Sudaan, Gaana ja Nigeeria Aafrikas) on heitnud endalt kolonialismi ikke.

Kiiresti toimub Prantsuse koloniaalimpeeriumi lagunemine. Peaaegu kogu Prantsuse koloniaalimpeeriumi varem orjuses olnud elanikkond (Süüria, Liibanon, Vietnam, Laos, Kambodža Aasias ning peaaegu kõik tema kolooniad Aafrikas) on saavutanud iseseisvuse.

Hollandi koloniaalimpeerium on pärast Indoneesia vabariigi moodustamist tegelikult lagunenu.

Ajalugu on tõstnud päevakorda küsimuse täielikult likvideerida koloniaalsüsteem, mille ikke all vaevlevad ikka veel kümned miljonid inimesed.

Aasia ja Aafrika poliitilisel kaardil on Teise maailmasõja järgseil aastail tekkinud ligi nelikümmend uut riiki. Nende poolt saavutatud riikliku ja rahvusliku sõltumatuse astme ning majandusliku ja ühiskondliku korralduse iseärasuste poolest võib neid maid jaotada kolme rühma. Esimese rühma moodustavad riigid, mis on saavutanud mitte ainult rahvusliku, vaid ka sotsiaalse vabaduse ja on asunud sotsialismi ülesehitamise teele tööliklassi juhtimi-

1961.a.

1950.a.

Kaardil on numbritega tähistatud :
 1 — Portugali Ginea
 2 — Ruanda -Urundi (Belgia hoolid.)

□ Sõltumatud riigid ■ Koloniaalmaatad

Märkus 28. novembril 1960.a. kuulutati Mauretaania iseseisvaks. Ent Maroko arvab, et Mauretaania on seadusevastaselt Maroko riigilt ära võetud territoorium

Imperialismi koloniaalsüsteemi lagunemine pärast Teist maailmasõda.

sel, kelle eesotsas seisavad kommunistlikud või töölisparteid (Hiina Rahvavabariik, Korea Rahvademokraatlik Vabariik, Vietnami Demokraatlik Vabariik). Need maad on sotsialismi maailmasüsteemi üheks osaks.

Teise rühma moodustavad maad, kes on võitnud kätte oma riikliku iseseisvuse ja püüavad arendada oma rahvuslikku majandust. Need maad teostavad iseseisvat poliitikat, kaitsevad rahu ja rahvusvahelist koostööd.

Nende maade valitsuste eesotsas seisavad rahvusliku kodanluse esindajad (India, Indoneesia, Birma, Araabia Ühinenud Vabariik, Iraak ja mõned teised maad). Kolmanda rühma moodustavad maad, kes on formaalselt saanud riikliku iseseisvuse, kuid kes on sõlminud ebavõrdsed kokkulepped imperialistlike riikidega ja on ühinenud imperialistide poolt loodud sõjaliste blokkidega. Nende maade iseseisvus ja suveräänsus on piiratud (Filipiinid, Pakistan ja teised).

Rahvuslik vabadusliikumine tugevneb ka Ladina-Ameerikas, kus juhtivad positsioonid majanduses kuuluvad välismaistele, peamiselt Põhja-Ameerika monopolidele. Enamik maid Ladina-Ameerikas — määratu suurel mandril, mille elanikkond ulatub 200 miljonini — saavutas oma poliitilise iseseisvuse juba XIX sajandi esimesel veerandil, heites endalt hispaania ja portugali kolonisaatorite ikke. Kuid oma majandusliku mahajäämuse tõttu sattusid need maad hiljem poolkoloniaalsesse sõltuvusse Ameerika Ühendriikidest, moodustades nende «nähtamatu impeeriumi». Ameerika imperialism muutis Ladina-Ameerika oma agraar- ja tooraineripatsiks, pumbates Venetsueelast välja naftat, Boliiviast tina, Tšiilit vaske, Brasiiliast kohvi jne. Ameerika Ühendriikide monopolid röövivad Ladina-Ameerika maade rahvuslikke rikkusi, määrates nende töötava elanikkonna näljale ja viletsusele.

Vabadusliikumise mõjul Aasias ja Aafrikas on Ladina-Ameerika rahvad lülitunud viimastel aastatel aktiivsesse võitlusse imperialismi vastu. 1957. a. mais varises Kolumbias kokku Rojas Pinnilla diktatuur, mis oli Ameerika Ühendriikide monopolide tööriistaks kolumbia rahva orjastamisel ja röövimisel. 1958. a. jaanuaris kukutas venetsueela rahvas Ameerika naftatrustide käsilase, verise türanni Perez Jimenezi. Kuid suurkodanluse ja mõisnike reetmise tõttu ei suudetud rahva võitu nendes maades kindlustada. See ei toonud tegelikku vabanemist Ameerika imperialismi ikkest ega põhjustanud põhjalikke muudatusi sotsiaal-majanduslikes suhetes.

Hoopis teistsuguseid tulemusi saavutas Kuuba rahvarevolutsioon 1959. a. See revolutsioon kukutas mitte ainult kindral Batista — Ameerika Ühendriikide monopolide käsilase türannia, vaid tingis ka põhjalikke sotsiaal-majanduslikke ümberkorraldusi, mille tõttu kuuba rahvas sai kõigi oma rikkuste tõeliseks peremeheks.

Imperialismi- ja feodalismivastase revolutsiooni võit Kuubal innustas patriootilisi jõude kogu Ladina-Ameerikas ja aitas kaasa rahvusliku vabadusliikumise edasisele tõusule selles maailma-jaos.

Imperialistid püüavad säilitada oma mõju maades, kes on endalt heitnud kolonialismi ikke. Nad püüavad kindlustada oma ülevõimu neile alles jäänud kolooniates. Ent rahvuslik vabadusliikumine Aasia ja Aafrika maades ning Ladina-Ameerikas kasvab päevast päeva. Sellesse liikumisse on laiade töörahvahulkade kõrval kaasa tõmmatud ka intelligents ja rahvuslik kodanlus. Rahvuslikule liikumisele osutab abi teatav osa vaimulikkonnast ja mõisnikest. Kõige järjekindlamaks jõuks rahvuslikus liikumises on kommunistlike või töölisparteide poolt juhitud töölisklass. Rahvuslik kodanlus astub kolonisaatorite vastu välja natsionalismi lipu all. Koloniaalsüsteemi likvideerimise ajajärgul, kui rõhutatud rahvaste peaülesanne seisab imperialismi kukutamises, on rõhutatud rahvaste kodanluse natsionalismil progressiivne tähendus.

§ 35. India vabariigi moodustamine ja arenemine

India vabariigi moodustamine. Paljude aastakümnete vältel pidas India rahvas võitlust iseseisvuse eest. Seda võitlust juhtisid India Rahvuskongress — rahvusliku kodanluse partei, mis asutati 1885. a. — ja kommunistlik partei — töölisklassi partei, mis asutati 1933. a. India Rahvuskongress pidas kinni India rahvusliku vabadusliikumise väljapaistva tegelase Mahatma Gandhi programmi. See programm eeldas visasid, kuid rahulikke, mittevägivaldseid võitlusvahendeid kolonisaatorite vastu. Kuid praktikas olid gandismi pooldajad sunnitud rahva aktiivse võitlustegevuse mõjul kõrvale kalduma «mittevägivalda» põhimõtetest, lülituma aktiivsesse võitlusse ning asuma Inglise ikke vastu suunatud massilise liikumise etteotsa. Sellega ongi seletatav Gandhi ja niisuguse silmapaistva India rahvusliku sõltumatuse ja vabaduse eest võitleja, nagu Džavaharlal Nehru väga suur populaarsus.

Pärast Teist maailmasõda haaras võitlus India iseseisvuse eest laialdasi rahvahulki. 1945. a. novembris puhkesid Kalkutas barrikaadivõitlused tööliste ja Inglise politsei vahel. Ingliseaavastased väljaastumised toimusid ka teistes linnades. Tugevnes talurahvaliikumine. 1946. a. veebruaris puhkes India sõjalaevastiku meremeeste ülestõus.

Rahvaliikumine sundis Inglise leiboristlikku valitsust teatama 1947. a. juunis oma valmisolekust Inglise väed Indiast välja viia. Ühtlasi jaotati India kaheks dominiooniks: India (ehk India Liit) ja Pakistan. Jaotamine viidi läbi usulise tunnuse järgi (India koosseisu kuuluvad hindud, Pakistani koosseisu muhameedlased).

India jaotamise eesmärgiks oli nõrgendada massilist rahvaliidumist ning anda Inglismaale võimalus hoida mõlemat domiinionni tegelikult oma alluvuses, õhutades nende vahel konflikte. Kuid Inglismaa manöövrivad ei saavutanud edu. 15. augustil 1947. a. langetati India pealinnas Dehlis tohutu suure rahvahulga osavõtul Briti lipp ja heisati India lipp. See tähendas Briti koloniaalvõimu lõppu Indias.

Järgmiseks sammuks India iseseisvuse kindlustamisel oli tema kuulutamise vabariigiks (26. jaanuaril 1950. a.) ja vabariigi konstitutsiooni vastuvõtmine. Konstitutsioon kuulutas välja üldise valimisõiguse ja kodanlik-demokraatlikud vabadused: kõigi kodanike võrdõiguslikkuse seaduse ees, sõna-, ühinemise jne. vabaduse. Seadusandlik võim Indias kuulub parlamendile ja täidesaatev võim valitsusele, kes on vastutav parlamendi ees. India 1950. a. konstitutsioon peegeldab maa kodanlikku majanduslikku ja poliitilist korda.

India on liiduriik, mis koosneb 14 osariigist.

Valitsevaks parteiks Indias on India Rahvuskongress. Selle partei liider Džavaharlal Nehru on India valitsuse juhiks.

India sise- ja välispoliitika. India majanduslik olukord pärast Inglise ülevõimu alt vabanemist oli raske. Kõige tähtsamad tööstusharud, pangad ja suur osa istandusi olid inglise ja teiste välismaiste kapitalistide käes. Rahvuslik tööstus oli nõrgalt arenenud. Maal ei jätkunud toiduaineid. Selleks et saada üle majanduslikest raskustest ja luua alus rahvusliku majanduse arendamisele, töötas Nehru valitsus välja esimese viie aasta plaani (1951—1955). India valitsus püüdis kõigepealt tõsta põllumajanduse taset. Selleks otsustati läbi viia maareform ja «kinnitada maa neile, kes seda harivad». Mõisnikele (nende käes oli üle 70% maast) jäeti ainult isiklik maa, kuna ülejäänud mõisamaa kuulub väljaostmisele ning jaotatakse vähese maaga talupoegade ja rentnike vahel.

Kuid maareform kohtab mõisnike ägedat vastupanu. Sellepärast ongi reform seni läbi viidud ainult osaliselt ja maa on ikka veel mõisnike käes. Indias on veel praegugi väga palju talupoegi (1956. a. oli neid kuni 70 miljonit), kellel pole sugugi maad ja kes töötavad sulastena.

India valitsus võtab tarvitusele abinõusid ülesharitava maa laiendamiseks. Selleks teostatakse soode kuivendamise ja kuivade alade niisutamise töid. Paljudes külades ehitatakse talupoegade jõududega ja valitsuse abiga kanaleid, tammisid ja teid. India valitsus asutab riiklikke katsefarme, mis levitavad talupoegade hulgas eesrindlikke tootmismeetodeid. Valitsuse poolt tarvitusele võetud abinõud on tõstnud teraviljade ja teiste kultuuride saake.

Väga suurt tähelepanu pöörab India valitsus rahvusliku tööstuse arendamisele. Esimese viie aasta plaani kohaselt ehitati mõned riiklikud ettevõtted (veduritehas, laevaehitustehas, raudteevagunite tehas ja teised). On alustatud mitme hüdroelektrijaama

ehitamist, millel on suur tähtsus maa rahvamajandusele. Uue India suurimaks ehituseks on Nõukogude spetsialistide juhtimisel ja nende projekti järgi ehitatud suur metallurgiatehas Bhilais. See tehas hakkab andma 1,3 miljonit tonni terast aastas (s. t. niisama palju kui toodeti 1955. a. kogu Indias). 1959. a. veebruaris lõpetati selle võimsa tehase esimese järgu ehitamine ja saadi esimene malm.

1956. a. aprillis asus India ellu viima teist viie aasta plaani, mis pöörab peatähelepanu rasketööstuse arendamisele.

Plaanis on ette nähtud riikliku sektori kiirendatud arendamine tööstuses erasektori kõrval, mis peab olema riigi kontrolli all. India valitsuse otsuse kohaselt peavad tähtsamad tööstusharud (sõja-, nafta-, söe-, mustmetallurgia ja raskemasinatööstus) ning raudtee- ja õhustransport alluma eranditult riigile. Teistes tööstus- ja transpordiharudes hakkavad tegutsema nii riiklikud kui ka eraettevõtted.

Teine viie aasta plaan näeb ette maareformi lõpuleviimise ja põllumajanduse edasiarendamise.

Andes kogu jõu oma maa ülesehitamisele, on india rahvas huvitatud rahust. India teostab rahu ja sõpruse poliitikat kõikide maade suhtes, ta astub välja erinevate süsteemidega riikide rahuliku koeksisteerimise poolt.

India on kehtestanud sõbralikud suhted Hiina Rahvavabariigiga. Hiina Rahvavabariigi Riiginõukogu peaministri Zhou En-lai külaskäigu ajal Indiasse 1954. a. suvel formuleeriti rahuliku koeksisteerimise viis printsiipi, mis said Hiina Rahvavabariigi ja India vaheliste suhete aluseks. Need viis printsiipi («pantša šila») on järgmised: 1) teineteise territoriaalse terviklikkuse ja suveräänsuse vastastikune austamine; 2) vastastikune mittekaletungimine; 3) mittevaheseisamine teineteise siseasjadesse; 4) võrdus ja vastastikune kasusaamine; 5) rahulik koeksisteerimine.

Need viis printsiipi said laialdaselt tuntuks ja need kiideti heaks kõikide rahuarmastavate maade poolt, nende hulgas ka Nõukogude Liidu poolt.

India valitsus astub järjekindlalt välja agressiivsete sõjaliste blokkide loomise poliitika vastu ja lükkab tagasi kõik Ameerika Ühendriikide ja teiste agressiivsete maade katsed tõmmata Indiat nendesse blokkidesse. Sõjajärgsetel aastatel on kujunenud kindel Nõukogude—India sõprus. See sõprus tugevneb veelgi uute kokkulepete sõlmimise tulemusena India ja NSV Liidu vahel. Need kokkulepped näevad ette Nõukogude Liidu omakasupüüdmatut majanduslikku abi Indiale. Nõukogude—India sõprus on tähtsaks garantiiks rahu säilitamisel kogu maailmas.

§ 36. Birma ja Indoneesia sõltumatuse väljakuulutamine

Vabariigi Birma Liit moodustamine. Birma oli kuni 1948. aastani Inglise koloonia. 1942. a. okupeeriti Birma jaapani militaristide poolt. Inglise koloniaalvõimud põgenesid koos oma vägedega Indiasse. Birma rahvas tõusis ise võitlusse jaapani okupantide vastu. Sellest võitlusest võtsid aktiivselt osa töölisklass, talurahvas ja rahvuslik kodanlus, kes ühinesid 1944. a. Rahva Vabaduse Antifaašistlikusse Liigasse. 28. märtsil 1945. a. algas Birmas selle liiga juhtimisel üldrahvalik ülestõus jaapani okupantide vastu. Pärast seda tungisid Birmasse Inglise ja Ameerika väed. Inglise imperialistid püüdsid Birmas taastada endist koloniaalkorda, kuid birma rahva otsustav võitlus sundis Inglismaad taganema ja tunnustama Birma iseseisvust. 4. jaanuaril 1948. a. kuulutati endine Inglise koloonia pidulikult iseseisvaks vabariigiks, mille nimeks sai Birma Liit. Samuti nagu India, nii on ka Birma kodanlik vabariik, kus võimul on rahvusliku kodanluse esindajad. Seadusandlik võim Birmas kuulub parlamendile. Täidesaatvat võimu teostab valitsus, mille eesotsas seisab silmapaistev Birma poliitikateglane U Nu.

Birma sise- ja välispoliitika. Pärast vabariigi moodustamist asus töökas birma rahvas kindlalt iseseisva arenemise teele.

Birma valitsus püüab vähendada välismaise kapitali osatähtsust maa majanduses. Valitsuse poolt osteti ära mõned ettevõtted, mis kuulusid välismaistele kompaniidele, kes olid Birmat paljude aastakümnete jooksul röövinud. Riik natsionaliseeris iga liiki transpordi ning suhkru- ja tsemenditööstuse. Maal ehitatakse paljusid uusi era- ja riiklikke ettevõtteid.

Välismaisel kapitalil on siiski veel tähtsad positsioonid Birma majanduses. Kuid osa imperialistide varanduse minek Birma riigi omandiks või kontrolli alla kindlustab tema suveräänsust ja laiendab ühtlasi rahvusliku kodanluse positsiooni.

Suure tähtsusega on vastuvõetud seadused osa suurmõisnikele kuuluva maa natsionaliseerimise kohta väljaostuhinna eest ja selle maa jaotamine vähese maaga talupoegade ja rentnike vahel. Selle seaduse teostamise tulemusena said 141 000 talupoja, rentniku ja sulase perekonda väikesed maatükid. Maareformi täielikule teostamisele osutavad mõisnikud vastupanu.

Birma valitsus laiendab majanduslikke ja kaubanduslikke sidemeid kõikide maailma maadega, sealhulgas ka sotsialismileeri maadega. Oma suhetes teiste maadega peab ta kinni rahuliku kooseksisteerimise viiest printsiibist. Birma valitsus astub välja agressiivsete blokkide loomise vastu.

Oma olemasolu esimesest päevast peale on sõltumatul Birmal sõbralikud suhted Nõukogude Liiduga. Nõukogude Liit tunnustas esimeste hulgas Birma Liidu riiklikku sõltumatust ja osutab talle sellest ajast peale igakülgselt abi.

Birma iseseisev poliitika ei ole meelt mööda sisemaistele reaktioonilistele jõududele, keda imperialistid tagant õhutavad. Need jõud püüavad lõhestada rahvuslikku ühtsust ja Birmat tükeldada. Birma rahvas annab vastulöögi imperialistidele ja nende käsilastele.

**Indoneesia vabariigi moodustamine ja tema võitlus interventi-
dega.** Indoneesia oli 350 aastat Hollandi koloonia. Hollandi kolonisaatorite võimutsemine oli Indoneesia majandusliku mahajäämuse ja välismaalaste omavoli peamiseks põhjuseks maa majanduses.

1942. a. tungisid Jaapani väed Indoneesiasse ja okupeerisid selle. Osa indoneesia mõisnikest ja kodanlusest hakkas töötama koos okupantidega. Kuid rahvahulgad võitlesid jaapani militaristide vastu. Indoneesias kujunes laialdane rinne patriootilistest jõududest (töolistest, talupoegadest, linna väikekodanlusest ja rahvuslikust kodanlusest) võitluseks iseseisvuse eest. Selle rinde eesotsas seisid Indoneesia Kommunistlik Partei — juba 1920. a. loodud tööliklassi partei — ja rahvusliku kodanluse huvisid väljendav Rahvuslik Partei.

Nõukogude vägede võit fašistliku Saksamaa üle ja NSV Liidu sõtta-astumine Jaapani vastu innustasid indoneesia rahvast otsustavale võitlusele okupantide vastu. 1945. a. augustis algas Indoneesias rahvuslik-vabastuslik ülestõus, mis oli suunatud imperialismi ja kolonialismi vastu. 17. augustil 1945. a. kuulutati välja Indoneesia iseseisvus.

Indoneesia rahva võit kutsus välja Ameerika Ühendriikide, Inglismaa ja Hollandi imperialistide viha. Nad organiseerisid noore vabariigi vastu relvastatud interventsiooni. Indoneesias maabusid algul Inglise ja seejärel Hollandi väed, kes vallutasid rea Indoneesia tähtsaid piirkondi. Intervendid püüdsid noort vabariiki lüüa. Reaktsioonilised mõisnikud ja kompradoorne kodanlus olid valmis kolonisaatoritega kokku leppima. Kuid rahvahulgad jätkasid võitlust.

Indoneesia rahva kangelaslik vastupanu ja kõikide maade progressiivsete inimeste protestid sundisid Hollandi valitsust sõjategevust lõpetama ja tunnustama lõpuks Indoneesia vabariiki. Holland säilitas oma võimu ainult Lääne-Iriani (Uus-Ginea lääneosa) üle, mis aga õigupoolest kuulub Indoneesiale.

Indoneesia on kuulutatud ühtseks vabariigiks. Seadusandlik võim kuulub ühekojalisele parlamendile, mis valitakse üldiste valimiste teel. Täidesaatev võim kuulub valitsusele.

1945. aastast peale on Indoneesia eluaegseks presidendiks väljapaistev Aasia riigitegelane Sukarno.

Indoneesias on võimul Rahvuslik Partei (rahvusliku kodanluse partei). Teda toetavad kommunistlik partei ja kõik teised demokraatlikud parteid ja rühmitused.

Indoneesia vabariigi sise- ja välispoliitika. Praeguse ajani tunneb Indoneesia tohutu suuri raskusi nii poliitilises kui ka majanduslikus elus. Välismaisel monopolistlikul kapitalil olid Indoneesias väga tugevad positsioonid. Viimastel aastatel on Indoneesia vabariik võtnud tarvitusele mitmeid abinõusid majandusliku sõltumatuse saavutamiseks. Vabariigi valitsus on natsionaliseerinud paljud tähtsad ettevõtted, samuti istandused ja naftatöõndused, mis kuulusid hollandi kolonisaatoritele.

Välismaised imperialistid püüavad kohalikke reaksionääre kasutades kõigi abinõudega takistada iseseisva Indoneesia vabariigi arenemist.

1958. a. veebruaris alustasid reaksioonilised ohvitserid eesotsas endise koloneli Husseiniga Sumatra keskosas mässu seadusliku valitsuse vastu. Mässajad moodustasid oma «valitsuse», millesse kuulusid ka mõned parempoolsed tegelased, kes nende poole olid üle läinud.

Ameerika Ühendriigid varustasid mässajaid relvade ja lennukitega. Ameerika lendurid pommitasid Indoneesia territooriumi Taiwanilt ja Filipiinidelt.

Ent see ei päästnud mässajaid. Indoneesia rahvas purustas nad.

Väga suur osa rahva kõigi jõudude ühendamisel võitluseks kolonialismi jäänuste vastu on Indoneesia Kommunistlikul Parteil, kelle ridadesse kuulub üle 1,5 miljoni liikme ning kellel on suur mõju riigis. Ameerika Ühendriikide valitsevad ringkonnad toetavad ikka veel reaksioonilisi jõude Indoneesias, et sundida Indoneesiat agressiivsete sõjaliste blokkidega ühinema ning kolonialismivastast võitlust lõpetama.

Kuid Indoneesia vabariik teostab iseseisvat välispoliitikat. Ta astub välja agressiivsetest sõjalistest blokkidest osavõtu vastu. Indoneesia on sõbralikes suhetes Hiina Rahvavabariigi, India ja teiste Aasia ja Aafrika maadega. Nõukogude Liidu ja Indoneesia vahel on kujunenud sõpruse ja koostöö suhted. NSV Liit osutab Indoneesiale laialdast majanduslikku abi.

Ameerika Ühendriikide agressiivne tegevus Kagu-Aasia maade vastu ja rahvaste võitluse tugevnemine kolonialismi vastu. Iseseisvate riikide moodustamine Kagu-Aasias põhjustas ärevust Ameerika Ühendriikide, Inglismaa ja Prantsusmaa imperialistide hulgas. Selleks et siduda neid riike oma poliitika agressiivse kursiga ja takistada nende sõltumatuse kindlustamist, tegid Ameerika Ühendriigid nendele ja mõnede teiste maadele ettepaneku sõlmida «Kagu-Aasia kaitse leping» (inglisekeelse nimetuse esitähete järgi nimetatakse seda SEATO).

India, Indoneesia, Birma ja Tseilon keeldusid osa võtmast sellest agressiivsest blokist. Lepingule selle bloki (SEATO) loomise kohta kirjutasi 1954. a. septembris alla Ameerika Ühendriigid, Inglismaa, Prantsusmaa, Austraalia, Uus-Meremaa ja kolm Ameerika Ühendriikidest sõltuvat Aasia riiki: Pakistan, Filipiinid ja

Tai. SEATO leping on suunatud Aasia rahvaste rahvusliku vabadusliikumise vastu; ta näeb ette vahelesegamist Kagu-Aasia maade siseasjadesse.

Vastuseks imperialistide sepitsustele otsustasid Aasia maad ühendada oma jõupingutused Aafrika maadega, et imperialistidele vastulööki anda.

1955. a. aprillis toimus Bandungis (Indoneesias) 29 Aasia ja Aafrika maa konverents. Nendes maades elab üle poole kogu maailma elanikkonnast. Imperialistide ja nende mõnedes Aasia maades asuvate käsilaste püüded konverentsi tööd nurja ajada kukkusid läbi. Bandungi konverents astus välja rahvusliku rõhumise vastu, ta kiitis heaks rahuliku koosseksisteerimise printsiibid ning astus välja Aasia ja Aafrika maade sõltumatuse ja vabaduse kaitseks. Bandungi konverentsil oli ajalooline tähtsus. Ta näitas eredalt Aasia ja Aafrika mandri rahvaste püüet teha igaveseks lõpp kolonialismile ja katsetele selle taaselustamiseks sõjaliste blokkide näol. Bandungi konverentsil oli suur tähtsus Aasia ja Aafrika uute riikide iseseisvuse kindlustamisel.

Ameerika Ühendriigid ja nende liitlased sõjalistes blokkides ei ole rahul Kagu-Aasia maade, nagu Kambodža ja Laos, neutraalse poliitikaga. Kui 1960. a. suvel tõstsid Laose seadusliku valitsuse vastu mässi rühm reaktionääre, siis hakkasid Ameerika Ühendriigid ja nende liitlased SEATO'ist osutama suurt sõjalist abi mässajatele, kes olid Laoses kodusõda alustanud.

§ 37. Iseseisvate riikide tekkimine Aafrikas ja Lähis-Idas

Uute iseseisvate riikide tekkimine Aafrikas. Pärast koloniaal-süsteemi kokkuvarisemist Aasias tugevdasid imperialistid Aafrika riisumist. Kuid ka Aafrika maades arenes rahvuslik vabadusliikumine koloniaalse rõhumise vastu.

Üheks Aafrika maade rahvusliku sõltumatuse eest peetava võitluse keskuseks pärast Teist maailmasõda sai Põhja- (Araabia-) Aafrika. 1952. a. kuulutati iseseisvaks endine Itaalia koloonia Liibüa. Suure ulatuse saavutas rahvuslik vabadusliikumine Marokos, Tuneesias ja Alžeerias. Neis maades loodi töörahva ja rahvusliku kodanluse ühtne imperialismivastane rinne.

Prantsuse imperialistid püüdsid lõhestada rahvuslikku vabadusliikumist kokkuleppe teel teatava osa rahvusliku kodanlusega. Kuid need katsed kukkusid läbi. Marokos algas ülestõus prantsuse kolonisaatorite vastu. Seda ei läinud korda isegi suurte maa- ja lennuväeüksustega maha suruda. Prantsuse valitsus oli sunnitud alustama marokolastega läbirääkimisi ja tunnustama 1956. a. märtsis Maroko iseseisvust. Pärast Prantsuse Maroko ühinemist varem Hispaaniale kuulunud Maroko osaga moodustati iseseisev Maroko kuningriik.

1956. a. oli Prantsusmaa sunnitud tunnustama ka Tuneesia iseseisvust. 1957. a. kuulutati Tuneesia kodanlikuks vabariigiks.

Rahvuslik vabadusliikumine saavutas võidu ka mõnedes Inglise kolooniates, mis asusid Põhja- ja ka Mustas Aafrikas. 1956. a. algul sai iseseisvaks Sudaan, mis kuulutati vabariigiks. 1957. a. märtsis saavutas Inglise koloonia Kullarannik pärast visa võitlust iseseisvuse eest dominiooni õigused ja muutus tegelikult iseseisvaks Gaana riigiks. 1960. a. sai Gaana vabariigiks.

Gaana presidendiks valiti üks tänapäeva Aafrika silmapaistvaid tegelasi Kwame Nkrumah.

Pikaleveniva iseloomu on omandanud rahvuslik vabadusvõitlus Alžeerias. 1954. a. novembris tõusis alžeeria rahvas relvastatud võitlusele prantsuse kolonisaatorite vastu. Loodi rahvuslik vabastusarmee, mida juhib kõiki alžeeria rahva kihte ühendav Rahvuslik Vabaduse Rinne. Rahvusliku Vabaduse Rinde juhtimine on rahvusliku kodanluse käes. Alžeeria Kommunistlik Partei toetab Rahvusliku Vabaduse Rinnet ja võtab vabadusvõitlusest aktiivselt osa. Rahvuslik vabastusarmee peab kangelaslikku partisanisõda 600 000-mehelise prantsuse kolonisaatorite armee vastu. Alžeeria patriootide armee kontrollib ligi $\frac{1}{3}$ maa territooriumist ning temale kuulub elanikkonna toetus. 1958. a. septembris kuulutati välja Alžeeria vabariik ja loodi emigratsioonis selle ajutine valitsus.

Rahvuslik vabadusliikumine on aheldanud prantsuse imperiaalistide käed. Seda kasutasid teised Prantsuse kolooniad Aafrikas. 1958. a. saavutas võidu Ginea rahvas, kes oli aastakümneid võidelnud prantsuse kolonisaatorite ikkest vabanemise eest. Sama aasta oktoobris kuulutati välja Ginea vabariik. Ginea valitsuse etteotsa sai ametiühingute juht ja silmapaistev poliitikategelane Sékou Touré.

Gaana ja Ginea, kes saavutasid poliitilise iseseisvuse, olid suureks eeskujuks kõigile Musta Aafrika rahvastele. Neile rahvastele oli eriti tähendusrikas 1960. aasta. Mitte juhuslikult ei ole seda nimetatud «Aafrika aastaks».

Enne 1960. aastat oli Aafrikas 10 iseseisvat riiki, kus elas vähem kui üks kolmandik Aafrika elanikkonnast ja mis võtsid enda alla vähem kui kolmandiku kogu mandri territooriumist. 1961. aasta alguseks oli Aafrikas juba 27 iseseisvat riiki, kellele kuulus üle kahe kolmandiku mandri territooriumist ja kus elas üle nelja viiendiku selle elanikest.

Musta Aafrika uued riigid on tekkinud peamiselt endiste Prantsuse kolooniate territooriumil (Mali, Senegal, Kamerun, Kongo pealinnaga Brazzaville'is, Tšaad, Gabon jt.). Mõned riigid on tekkinud endiste Inglise kolooniate asemele (Somaali, Nigeeria). Suure tähtsusega oli Kongo vabariigi tekkimine Kesk-Aafrikas pealinnaga Léopoldville'is. Belgia kolonisaatorid püüdsid säilitada oma võimu selle koloonia üle, mis on rikas uraanimaagi ja teiste maa-
varade poolest, kuid kongõ rahva võitlus niisuguste tuliste vaba-

duse eest võitlejate juhtimisel, nagu Patrice Lumumba, Antoine Gizenga ja teised, sundis Belgiat formaalselt nõustuma Kongo iseseisvaks kuulutamiselega. Ent juba 1960. a. suvel alustas Belgia agressiooni noore vabariigi vastu, püüdes teda lüüa.

Uute iseseisvate riikide tekkimine Aafrikas on selle mandri rahvaste suur võit, tohutu samm edasi teel kogu Aafrika täielikule vabanemisele. Kuid mitte kõik uued Aafrika riigid ei ole ühesugusel määral vabanenud kolonialismist.

Mõned maad (Ginea, Gaana, Mali) püüavad üle saada majanduslikust mahajäämusest, teostavad agrarreformi ja parandavad rahvahulkade olukorda. Oma välissuhetes teostavad nad neutraliteedi ja Aafrika riikide solidaarsuse poliitikat.

Mõned teised riigid (Senegal, Nigeeria, Tšaad jt.) on saanud ainult formaalse iseseisvuse. Nendes maades on imperialistide positsioonid veel väga tugevad. Neil noortel riikidel seisab ees raske võitlus majandusliku sõltumatuse eest, vabanemise eest orjastavatest kokkulepetest imperialistidega, välismaiste sõjaliste baaside likvideerimise eest oma territooriumil.

Selleks et Aafrika maid enda käes hoida, kasutavad kolonisaatorid reeturlike elementide äraostmist kompradoorse kodanluse ja mõisnike hulgast, õhutavad hõimudevahelist võitlust, mis on mõnedes Aafrika maades veel tugev, ja tapavad oma rahvale ustavaid silmapaistvaid rahvusliku liikumise juhte. Nii alustasid belgia kolonisaatorid ameerika ja teiste imperialistide toetusel, kasutades ära kongo rahva reetureid (Tšombe, Mobutu jt.), Kongos kodusõda ja püüavad seda vabariiki tükeldada, et sel kombel säilitada Katangas ja Kongo vabariigi teistes osades oma uraanikaevandusi ja teisi rikkusi. Reeturite kaasabil mõrvasid belgia kolonisaatorid Aafrika rahvuskangelase, Kongo seadusliku valitsuse juhi Patrice Lumumba ja teised selle maa silmapaistvad tegelased. See kolonisaatorite verine roim kutsus esile pahameeletorni kogu maailmas.

Vastuseks imperialistide sepitsustele koondavad Aafrika rahvad veelgi oma ridu. 1960. a. lõpul moodustati kolme Lääne-Aafrika maa — Ginea, Gaana ja Mali — liit.

Nõukogude Liit ja kõik rahuarmastavad maad toetavad Aafrika rahvaste võitlust iseseisvuse eest.

Lähis- ja Kesk-Ida rahvaste rahvuslik vabadusvõitlus. Egiptuse vabariigi moodustamine. Pärast Teist maailmasõda ja eriti viimastel aastatel võib tähele panna rahvusliku vabadusliikumise kasvu Lähis- ja Kesk-Ida maades. 1946. a. saavutasid iseseisvuse Süüria ja Liibanon, mis olid enne Prantsuse kolooniad. Otsustavalt tõusis võitlusele kolonisaatorite vastu egiptuse rahvas. Kuni 1952. aastani oli Egiptus Inglismaast sõltuv maa. Inglismaa kasutas Suessi kanalit ja selle tsoonis asuvaid sõjalisi baase ülevõimul säilitamiseks Egiptuse ja teiste Araabia maade üle.

Inglismaa tegutses liidus egiptuse kompradoorse kodanluse ja

feodaalidega, kes püüdsid säilitada oma maaomandit ja võimu miljonite egiptuse talupoegade üle. Imperialistide tähtsaks toetuspunktiks oli kuninga õukond. Egiptuse rahvahulgad nõudsid tungivalt Inglise vägede väljaviimist Suessi kanali tsoonist ja maa sõltumatus taastamist.

1951. a. tõusid võitlusele okupantide vastu kõik maa patriootilised jõud. Hakkasid tekkima vastupanuliikumise salgad. Egiptuse töölisel keeldusid töötamast okupantide heaks ja lahkusid Suessi kanali piirkonnast. Revolutsiooniline käärimine haaras ka sõjaväe.

23. juulil 1952. a. alustasid Kairo garnisoni väeosad ülestõusu. Ülestõusu alustanud vägede eesotsas seisis ohvitseride-patriootide salaorganisatsioon. Sõjaväge toetasid rahvahulgad. Ülestõusnud väeosad sundisid kuningas Farukit troonist loobuma ja maalt lahkuma. Monarhia kukutamine Egiptuses oli raskeks hoobiks imperialismile ja tema kannupoistele. Imperialismi- ja feodalismivastast iseloomu kandva rahvusliku juulirevolutsiooni kõige tähtsamaks tulemuseks oli Egiptuse kuulutamine vabariigiks 18. juunil 1953. a.

Vabariigi presidendiks valiti Gamal Abdel Nasser. Egiptuse valitsus konfiskeeris kuningliku perekonna ja kõrgaristokraatide maavaldused. 1952. a. väljaantud seaduse põhjal osteti suurmõisnikelt osa maid ära ja jaotati need talupoegade vahel. Selle reformiga anti hoop suurfeodaalidele. Egiptuse valitsus laiendas haritavate maade pindala Egiptuse põuaste rajoonide niisutamise teel.

Egiptuse valitsus soodustas ka rahvusliku tööstuse loomist. Ehitati mitmed keemia- ja masinaehitustehased, ehitusmaterjalide ettevõtted, uusi raud- ja maanteid.

Egiptus teostas iseseisvat välispoliitikat, mille eesmärgiks oli oma rahvusliku sõltumatus kindlustamine. Ta astus välja Araabia maade ühtsuse eest võitluses kolonialismi vastu. Egiptuse valitsus seadis sisse tihedad poliitilised ja majanduslikud sidemed mitmete Araabia maadega.

Egiptuse rahva mehine võitlus iseseisvuse eest avaldas tohutu suurt mõju rahvuslikule vabadusliikumisele kõigis Araabia maades.

Araablaste ja kõikide Lähis- ja Kesk-Ida rahvaste vabadusliikumise mahasurumiseks klopsisid inglise-ameerika imperialistid kokku Bagdadi pakti. See pakt moodustati 1955. a. ja sellele kirjutasid alla Inglismaa, Türgi, Iraak, Pakistan ja Iraan. Egiptus ühes mitmete teiste Araabia maadega astus otsustavalt välja Bagdadi pakti vastu.

Egiptuse valitsus on kehtestanud sõbralikud suhted NSV Liidu, Hiina Rahvavabariigi ja teiste sotsialismimaadega.

Oma sõltumatus kindlustamiseks natsionaliseeris Egiptuse valitsus 26. juulil 1956. a. Suessi kanali kompanii. Enamik maailma riike tunnistas Egiptuse valitsuse tegevuse seaduslikuks. Kuid Inglismaa, Prantsusmaa ja Iisrael astusid välja Egiptuse vastu. Kasutades tüli Suessi kanali pärast tahtsid imperialistlikud

suurriigid anda hoopii Egiptusele ja sundida teda ning teisi Lähis- ja Kesk-Ida rahvaid loobuma võitlusest sõltumatuse eest ning pidurdada sellega koloniaalsüsteemi lagunemist selles piirkonnas. 1956. a. oktoobri lõpul alustasid Inglismaa, Prantsusmaa ja Iisrael sõda egiptuse rahva vastu. Kuid see relvastatud agressioon lõppes läbikukkumisega. Egiptuse rahvas osutas tema territooriumile tunginud interventide vägedele kangelaslikku vastupanu. Kogu progressiivne inimkond toetas Egiptust. Nõukogude Liit esitas agressoritele tõsise hoiatuse. Kõik see sundis neid agressiooni lõpetama ja tunnustama Egiptuse suveräänseid õigusi.

Sõja ajal Egiptuse vastu esinesid Ameerika Ühendriigid petlikult kolonialismi vastastena. Kuid peagi ilmutasid nad oma tõelist palet, kuulutades oma õigust vahele segada Lähis- ja Kesk-Ida maade siseasjadesse («Eisenhoweri doktriin»). Ameerika Ühendriigid püüavad kehtestada Lähis- ja Kesk-Idas oma ülevõimu, asendades seal pankrotti jäänud endisi kolonisaatoreid. Seejuures toetuvad ameerika imperialistid reaktsioonilistele feodaalidele mahajäänud Araabia ja teistes maades. Araabia maad osutavad ameerika imperialistidele otsustavat vastupanu. Mehisuse ja kindluse eeskujuna andis süüria rahvas, kes lükkas tagasi kõik Ameerika Ühendriikide ja Türgi ähvardused. Imperialistidel ei õnnestu peatada rahvaste vabadusliikumise võimsat voolu.

Vastuseks kolonisaatorite sepitsustele liituvad Aasia ja Aafrika rahvad veelgi tihedamini ja aktiveerivad oma võitlust rahvusliku sõltumatuse ja vabaduse eest. Seda demonstreeris eredalt 45 Aasia ja Aafrika maa solidaarsuse konverents, mis toimus Kairos 1957. a. lõpul. Konverents rõhutas Aasia ja Aafrika rahvaste ustavust Bandungi printsiipidele ja nende kindlat otsust teha lõpp kolonialismile; konverents kuulutas kogu maailmale, et kõikidel rahvastel on õigus vabadusele ja sõltumatusele.

Araabia Ühinenud Vabariigi moodustamine. 1957. a. lõpul ja 1958. a. algul kavatsesid Ameerika Ühendriikide imperialistid Türgi ja teiste Bagdadi paktist osavõtvate riikide kaastegevusel anda Araabia rahvastele otsustava löögi. Nad tahtsid haarata Süüria ning organiseerida Egiptuse vastu majandusliku blokaadi.

Nõukogude Liit ja teised sotsialismimaad astusid Süüria kaitseks energiliselt välja. Nad osutasid ka Egiptusele suurt abi.

1958. a. veebruaris ühinesid Egiptus ja Süüria ühtseks riigiks Araabia Ühinenud Vabariigi nime all.

1958. a. märtsis kirjutati alla kokkuleppele Araabia Ühinenud Vabariigi ja Jeemeni kuningriigi liidu loomise kohta. Liidu liikmed säilitavad neile omased riiklikud jooned ning valitsusvormi. Ent nad teostavad ühtset välispoliitikat ja neil on ühised relvastatud jõud.

Araabia Ühinenud Vabariik on kodanlik riik, kus valitseb rahvuslik kodanlus. Nii Araabia Ühinenud Vabariigi Egiptuse kui ka Süüria piirkonnas on kõik poliitilised parteid keelatud. Kommu-

niste jälitatakse. See lõhub rahvuslikku ühtsust ja nõrgestab imperialismi vastu võitlevaid jõude.

Araabia rahvaste koondumist võitluseks imperialismi vastu takistab ka Nasseri püüe Araabia Ühinenud Vabariigiga viivitamatult liita teisi Araabia maid, arvestamata sealjuures rahvaste tahet ning erinevusi nende maade majanduslikus, poliitilises ja vaimses arenemises. Niisuguse mehhaanilise riikliku ühenduse tagajärjeks oleks Araabia rahvaste ühtsuse õõnestamine, mitte aga tugevdamine.

Araabia Ühinenud Vabariigi valitsuse tegevuses omab positiivset tähendust püüe säilitada rahu ning tugevdada oma riigi majanduslikku ja poliitilist sõltumatust. AÜV valitsus pöörab suurt tähelepanu põllumajanduse edasiarendamisele. Selles suhtes on väga tähtis agraarreformi läbiviimine vabariigi Süüria piirkonnas. Selle reformi piiratusete vaatamata annab ta siiski löögi Süüria suurmõisnikele. Araabia Ühinenud Vabariigis toimub tööstusettevõtete ehitamine riigi ja erakapitalistide summadega. Nõukogude Liit osutab Araabia Ühinenud Vabariigile suurt abi uute tööstusettevõtete ehitamisel, veeressursside kasutamisel ja uudismaade ülesharimisel.

19. veebruaril 1959. a. astus jõusse NSV Liidu ja AÜV kokkulepe majandusliku ja tehnilise abi osutamise kohta Nõukogude Liidu poolt Araabia Ühinenud Vabariigile Assuani kõrgpaisu esimese järgu ehitamisel. Selle grandioosse suurehituse kõrgus on 111 m (esimese järgu kõrgus on 50 m) ja pikkus 5000 m. Selle ehituse majanduslik tähtsus on väga suur. Assuani pais võimaldab suurendada niisutatavat maa-alat rohkem kui 30% võrra (840 000 ha), paisu juurde ehitatav elektrijaam aga suurendab elektrienergia tootmist 10-kordseks. Assuani paisu esimese järgu ehitamine algas 1960. a. jaanuaris. Nõukogude valitsus nõustus osa võtma ka selle paisu teise järgu ehitamisest.

Nõukogude Liidu ja teiste sotsialismimaade omakasupüüdmatu abi aitab Araabia Ühinenud Vabariigil tugevdada oma sõltumatust ja üle saada majanduslikust mahajäämusest.

Revolutsioon Iraagis ja Iraagi vabariigi sünd. Suur tähtsus Araabia rahvaste vabadusvõitlusele on Iraagi revolutsiooni võidul. Iraak oli 40 aastat poolkoloniaalses sõltuvuses Inglismaast. Maa rikkusi röövisid välismaised monopolid, eriti naftakompaniid, rahvahulgad olid aga määratud näljas virelema. 5000 mõisniku valduses oli $\frac{2}{3}$ haritavast maast (10 miljonit hektarit), 3,5 miljonile talupojale kuulus aga ainult 120 000 hektarit maad. Talupojad olid igaveses orjuses hõimuvanemate, mõisnike ja vaimulike juures. Ka tööliste olukord oli raske. Maal oli kehtestatud despotlik režiim. Kolonisaatorid pidasid Iraaki oma tugipunktiks Araabia maades. Nad toetasid igati Iraagi feodaal-monarhistlikku ladvikut eesotsas kuningas Feisal II ja peaminister Nuri Saidiga.

Nuri Said ja tema klikk tegi õõnestustööd teiste Araabia rah-

vaste vastu. Iraak oli ainuke Araabia maa, kes astus Bagdadi pakti liikmeks.

Iraagi rahvamassid tõusid korduvalt võitlusele «musta režiimi» vastu. Selle režiimi vastu astus välja ka rahvuslik kodanlus ja intelligents. Rahulolematuus monarhistliku režiimi vastu haaras ka osa Iraagi armeest, kus tekkis «Vabade ohvitseride» salaorganisatsioon.

1957. a. moodustati Iraagis rahvusliku ühtsuse rinne, millesse kuulusid juba tegutsevad põrandaalused organisatsioonid — rahvuslik-demokraatlik partei, kommunistlik partei ja mõned teised patriootilised parteid ja grupid. Rahvusliku ühtsuse rinne kuulutas rahva peamiseks ülesandeks Nuri Saidi vihatud režiimi kukutamise ja vabariikliku korra kehtestamise.

14. juulil 1958. a. tõusid Iraagi rahvamassid üles. Sellest ülestõusust võtsid aktiivselt osa Iraagi armee väeosad.

Reaktsiooniline monarhistlik režiim kukutati ja Iraak kuulutati vabariigiks. Iraagi vabariigi tekkimine andis hoobi imperialismi ülevõimule Araabia maades.

Pärast rahvarevolutsiooni võitu moodustati Iraagis valitsus Abdel Kerim Kassemiga eesotsas.

Valitsus andis välja vabariigi ajutise konstitutsiooni. Uus konstitutsioon kindlustab varem rõhutud kurdidele, kes moodustavad üle 15% Iraagi elanikkonnast, täieliku võrdõiguslikkuse araablasega.

Iraagi valitsus teatas oma väljaastumisest Bagdadi paktist.

Nõukogude Liidul on Iraagi vabariigiga sõbralikud suhted ning ta annab talle suurt majanduslikku ja tehnilist abi.

Imperialistide uued vandenõud rahvusliku sõltumatuses saavutanud rahvaste vastu. Revolutsiooni võit Iraagis oli imperialismile rängaks hoobiks. Algul tahtsid kolonisaatorid lämmatada noort Iraagi vabariiki relvastatud interventsiooniga. 15. juulil 1958 maaabusid Ameerika Ühendriikide väed Liibanonis. Inglise väed maaabusid 17. juulil Jordaania. Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa imperialistid püüdsid maha suruda progressiivseid jõude Liibanonis ja Jordaania ning organiseerida sissetungi Iraagi vabariiki. Kuid NSV Liidu, Hiina Rahvavabariigi, India ja teiste rahuarmastavate riikide protestid sundisid imperialiste taganema ning oma vägesid Liibanonist ja Jordaaniast välja viima.

Imperialistid püüdsid Iraagi vabariiki kägistada sisemiste reaktsioonijõudude vandenõu abil, aga ka see ei läinud neil korda.

Kolonisaatorid püüavad Araabia rahvaid hirmutada näilise «kommunismi ohuga» ning lüüa kiilu Araabia maade ja Nõukogude Liidu vahele. Kuid imperialistidel ei õnnestu petta Araabia rahvaid, sest nad on oma kogemuste varal veendunud selles, et nõukogude rahvas on nende kõige siiram ja ustavam sõber.

Mõnedes maades (Pakistanis, Iraanis ja mujal) arendavad reaktsioonilised jõud imperialistide kaasabil pealetungi rahvaste

visas võitluses kättevõidetud majanduslikele ja poliitilistele õigustele.

Imperialistid püüavad kindlustada ja uuendada oma sõjalisi blokke Lähis-Idas. Bagdadi pakt kujundati ümber nn. Kesklepingu Organisatsiooniks (SENTO), millest võtavad osa Inglismaa, Türgi, Iraan ja Pakistan. Tegelikult võtavad sellest osa ka Ameerika Ühendriigid. Ameerika Ühendriigid sõlmisid kahepoolsed sõjalised kokkulepped Iraani, Türgi ja Pakistaniga.

Kõik imperialistide katsed rahvaste vabadusvõitluse peatamiseks on siiski läbikukkumisele määratud. Aasia ja Aafrika rahvaste rahvuslik vabadusvõitlus areneb üha laialdasemalt.

Kuuba revolutsioon

Batista diktatuuri kukutamine. Kuuba vabariik asub samanimelisel saarel Kariibi meres. Tema elanikkond on umbes 7 miljonit inimest. Minevikus oli Kuuba mõisniklik-kodanlik riik, kus tegelikult valitsesid Ameerika Ühendriikide monopolid. Ameerika kapitalistidele kuulusid peaaegu kõik maa elektrijaamad, pool raudteedest, kogu telefoni- ja telegraafivõrk, trammiliinid ja autotransport, kümned tehased ja kaevandused.

Ameerika monopolidele kuulus Kuubas 1,5 miljonit hektarit maad. Kuuba oli muudetud «Ameerika suhkruutoosiks» — ta varustas Ameerika Ühendriike suhkruga. Suhkruroogu kasvatati ka kuuba mõisnikele kuuluval maal. Moodustades kõigest 1,5% maaomanike üldarvust, omasid mõisnikud poole maafondist. Seevastu väikemaaomanikele, kes moodustasid 70% maaomanike üldarvust, kuulus ainult 12% maast. Suur osa talupoegi oli sunnitud orjastavatel tingimustel maad rentima mõisnikelt. Sajad tuhanded talupojaperekonnad kiratsesid viletsuses. Nad elasid vineeritükkidest ja palmilehtedest hurtsikutes.

Kuuba tööliklassi ekspluateeriti halastamatult. Sellel väikesel maal oli 600 000 töötut. Rahvahulkadel ei olnud pääsu hariduse juurde. Pooltel kooliealistest lastest ei olnud võimalust õppida. Täiskasvanud elanikkonna hulgas oli ligi kaks miljonit kirjaoskamatut.

Kuubal valitses diktaator Batista verine režiim, mis toetus feodaalidele-latifundistidele ja ameerika monopolistidele. Rahvahulgad olid täiesti õigusteta ja nende demokraatlikud organisatsioonid põranda alla aetud.

Kuuba rahvas pidas kangelaslikku võitlust Batista režiimi ja tema ameerika peremeeste vastu. Aja jooksul kujunes Kuubal demokraatlike jõudude ühtne rinne, milles etendas suurt osa Sotsialistlik Rahvapartei (kommunistlik partei) ja progressiivse intelligentsi esindajad.

Võitluse käigus diktaatorliku režiimi vastu kerkis esile Kuuba

revolutsiooni juht Fidel Castro. Juba 1953. a. alustas ta koos rühma noorte patriootidega mehhist relvastatud võitlust Batista vastu. Võitluseks türanniaga lõi F. Castro emigratsioonis ja Kuubal põrandaaluste organisatsioonide võrgu, mis hiljem ühinesid «26. juuli liikumiseks»¹ ja seadsid oma ülesandeks monopolistide ja feodaalide diktatuuri kukutamise.

Pimedal ööl vastu 2. detsembrist 1956. a. lähenes Oriente provintsi rannale kuunar «Graima», millelt maabusid 82 Mehhikost saabunud kuubalast, selleks et panna alus Kuuba vabastamisele. Kokkupõrkes Batista vägedega sai 70 meest sellest rühmast surma. 12 ellujäänud patriooti koondusid Fidel Castro juhtimisel Sierra Maestro mägedesse ja kutsusid ülestõusule verise türanni vastu. Nende juurde hakkasid tulema talupojad, sulased suhkruroostandikest ja töölised. 1958. a. augustis tulid ülestõusnute salgad mägedest alla ja hakkasid elanikkonna toetusel Batista vägedele hoope andma ning laialdasid maa-alasid vallutama. 1959. a. jaanuaris oli ülestõusnute armee vallutanud kogu maa ja tungis Havannasse. Batista põgenes.

Parempoolsed elemendid rahvusliku kodanluse hulgast tahtsid kasutada rahva võitu ja haarata võim enda kätte, et hiljem ameerika imperialistidega kokku leppida. Kuid rahvas ajas need plaanid nurja. Tema nõudmisel sai peaministriks Fidel Castro. Tema poolt moodustatud revolutsiooniline valitsus, kellele kuulus tööliste, talupoegade ja linna-väikekodanluse täielik toetus, teostas Kuubal tähtsaid poliitilisi ja sotsiaal-majanduslikke ümberkorraldusi.

Poliitilised ja sotsiaal-majanduslikud ümberkorraldused Kuubal. Revolutsiooniline valitsus viis läbi kohtuaparaadi puhastuse ja reorganiseerimise, võttis poliitilised õigused kõigilt Batista aktiivseilt käsilastelt ning andis kohtu alla osavõtjad tema arveteõidendustest rahvaga. Töötajatele anti kõige laiemad demokraatlikud õigused ja vabadused. Demokraatlikud organisatsioonid legaliseeriti. Kuubal tekkisid uued demokraatlikud võimuorganid. Vana armee ja politsei saadeti laiali. Uuesti loodud armee, laevastiku, lennuväe ja rahvamiilitsa tuumiku moodustasid ülestõusnute relvastatud jõud, mis koosnesid peamiselt talupoegadest, töolistest ja üliõpilastest. Maareformi seadusega natsionaliseeriti Ameerika kompaniide maavaldused ja likvideeriti mõisnike latifundiumid. Kõik nendelt äravõetud maad kuuluvad jaotamisele maata ja vähese maaga talupoegade vahel. Reformi tulemusena peavad saama maad kokku 2,5 miljonit talupoega.

Osa talupoegi harib saadud maad individuaalselt, kuid teine osa, peamiselt kehvikud, on ühinenud põllumajanduslikesse koope-

¹ 26. juulil 1953. a. ründas Fidel Castro koos rühma noorte patriootidega Moncada kasarmuid Santiagos, kuid sai lüüa ja areteeriti. Selle päeva auks nimetati patriootlik organisatsioon «26. juuli liikumiseks».

ratiividesse. Kooperatiividesse kuulub üle 250 000 perekonna. Neile on antud rohkem kui pool kogu haritavast maast.

Kuubal on loodud ka riiklike rahvamõisate võrk, kus on leidnud tööd 100 000 perekonda.

Kuubal teostatud maareformi tohutu suur tähtsus seisab selles, et ta annab surmahoobi imperialismile ja feodalismile.

Suuri ümberkorraldusi on tehtud tööstuses. Algul läks riigi omandiks nende isikute varandus, kes olid Batistaga koos töötanud. Hiljem natsionaliseeris Kuuba revolutsiooniline valitsus vastuseks ameerika imperialistide agressiivsele tegevusele Ameerika monopolide omandi. Kuubal on veel säilinud ka eratööstus, kuid riigile kuulub 80% kogu maa tööstusest. Praegu on riigi käsutuses suhkrutootmise ettevõtted, suurem osa tekstiilitööstusest ja peaaegu kogu keemiatööstus, metallurgiatehased, kaevandused, pooled kõigist raudteedest, tsiviillennuvägi, kaubalaevastik ja pangad.

Kuuba rahvas ehitab uut elu ilma mõisniketa ja välismaiste monopolistideta.

Juba praegu on rahvahulkade elu tunduvalt paranenud. On tõstetud madalapalgaliste töötajate palka, alandatud korteriüüri jne. Tohutu suurt tööd tehakse hariduse alal. Revolutsiooniline valitsus on loonud 10 000 algkooli. Ehitatakse suuri koolilinnakesi, kus hakkavad elama, õppima ja töötama noormehed ja tütarlapsed kõige vasematest perekondadest. 1961. aastaks, mis on kuulutatud «hariduse aastaks», on seatud ülesanne täielikult likvideerida kirjaoskamatus täiskasvanute hulgas ja suunata kõik kooliealised lapsed õppima.

Kuuba patrioidid kuulutavad täie õigusega, et Kuuba on esimene vaba territoorium Ameerikas.

Suurt abi osutavad Kuubale NSV Liit ja teised sotsialistliku leeri maad. Kui Ameerika Ühendriigid keeldusid ostmast Kuuba suhkrut ja müüma Kuubale naftat, muretses NSV Liit Kuubale naftat ja ostis koos teiste sotsialistlike maadega Kuuba suhkrut. NSV Liit varustab Kuubat mitmesuguste masinate, autode, traktoritega jne. Kõik see võimaldab kuuba rahval kindlustada oma maa poliitilist ja majanduslikku sõltumatust.

Imperialistide provokatsioonid Kuuba vastu. Kuuba rahva edusammud kutsuvad esile ameerika imperialistide viha ja pahameelt. Kasutades oma Guantanamo baasi (Kuuba territooriumil) ja oma laevastikku, korraldavad Ameerika Ühendriigid kogu aeg provokatsioone revolutsioonilise Kuuba rannikul, ähvardades teda interventsiooniga. Ameerika lennukid pommitavad tema territooriumi ning tapavad kuuba naisi ja lapsi. Kuuba siseriigis teevad Ameerika Ühendriikide kaasabil oma õõnestustööd latifundistid, suur-majaomanikud ja -kaupmehed ning osa katoliku kiriku juhtkonnast.

Omaenda territooriumil valmistavad Ameerika Ühendriigid

kuuba kontrrevolutsionääride ja palgasõdurite jõukusid kallale tungiks Kuubale. Ameerika Ühendriikide valitsus katkestas diplomaatilised suhted revolutsioonilise F. Castro valitsusega ja püüab mobiliseerida tema vastu oma käsilasi Ladina-Ameerika maades. 1961. a. kevadel organiseerisid Ameerika Ühendriigid kontrrevolutsiooniliste jõukude dessandi Kuubale. Kuid kogu kuuba rahvas, kes valvsalt kaitseb oma revolutsioonilisi võite, tõusis oma kodumaa kaitsele loosungi all «Isamaa või surm! Meie võidame!». Kuuba rahva kangelasliku võitluse tulemusel sai kontrrevolutsioon lüüa.

Kuuba revolutsioon on sügavalt rahvalik, imperialismivastane, feodalismivastane ja demokraatlik revolutsioon. See on rahvuslik-demokraatlik revolutsioon, mis areneb kogu aeg tõusvas joones.

Kuuba rahva kangelaslik võitlus õhutab kõiki Ladina-Ameerika rahvaid võitlusele vabaduse ja sõltumatuse eest, Ameerika imperialismi vastu.

PEAMISED KAPITALISTLIKUD RIIGID PÄRAST TEIST MAAILMASÕDA

13. peatükk

AMEERIKA ÜHENDRIIGID PÄRAST TEIST MAAILMASÕDA

§ 38. Ameerika Ühendriikide majanduslik ja poliitiline arenemine sõjajärgsel perioodil

Teise maailmasõja ajal ei langenud Ameerika linnadele mitte ühtki pommi. Ameerika Ühendriikide inimkaotused rinnetel ei ületanud õnnetusjuhtumite ohvrite arvu rahu ajal. Sõda oli Ameerika monopolidele enneolematu rikastumise allikaks.

Ameerika Ühendriikide tootmisvõimsus kasvas sõja-aastail kahekordseks. Ameerika imperialistid koondasid enda kätte üle poole kogu kapitalistliku maailma tööstustoodangust, poole nafta- ja terasetoodangust, kolmandiku maailma kaubandusest, kolmveerandi maailma kullatagavaradest. Monopolide kasumid sõja-aastail ulatusid 60 miljardi dollarini.

Monopolide huvides võtsid valitsus ja Kongress vastu rea töölisevastaseid seadusi. Nii võeti 1943. a. vastu seadus, mille järgi streigid sõja ajal olid keelatud. Sama seadusega piirati ka ametiühingute tegevust.

Ameerika Ühendriikide imperialistlikud ringkonnad suhtusid vaenulikult NSV Liidusse. Need ringkonnad lootsid Nõukogude Liitu sõja käigus maksimaalselt nõrgestada. Sel eesmärgil viivitasid nad teise rinde avamisega. *Lend-lease*'i alusel saadeti Nõukogude Liidule kolm korda vähem varustust kui Inglismaale. Sõides fašistlike riikidega, astusid Ameerika Ühendriikide valitsevad ringkonnad hitlerlastega korduvalt salajastesse läbirääkimistesse ja olid valmis fašistidega Nõukogude riigi huvide arvel kokku leppima.

Teistsugusel seisukohal sõja ajal olid Ameerika Ühendriikide laiad töötajate hulgad. Kommunistliku partei, progressiivsete ametiühingute ja teiste demokraatlike organisatsioonide üleskut-

sel võitles ameerika rahvas vaimustusega fašistlike agressorite vastu. Üle 11,5 miljoni Ameerika kodaniku, sealhulgas ligi 1 miljon neegrit, oli relvade all. Ennastsalgavalt sõdisid rindel ameerika kommunistid. Paljud neist langesid lahinguväljal, paljusid autasustati vapruste ja kangelastegude eest.

Ameerika rahvas soovis siiralt tihedat sõjalist koostööd Nõukogude Liiduga ja nõudis teise rinde kiiremat avamist.

Ameerika Ühendriikide majanduslik arenemine pärast Teist maailmasõda. Sõjajärgsel perioodil on Ameerika Ühendriikides tugevnenud tootmise ja kapitali kontsentreerumise protsess. Enne sõda töötas ettevõtetes, mille tööliste arv oli üle 10 000, 13% kõikidest töölistest. Pärast sõda on niisugustesse ettevõtetesse koondunud juba üle 30% kõikidest Ameerika Ühendriikide töölistest.

Ameerika Ühendriikide majanduse iseärasuseks on ka pärast sõda tema ebakindlus. Elavnemise perioodid vahelduvad tootmise languse perioodidega. 15 sõjajärgse aasta jooksul on Ameerika Ühendriigid kolm korda — aastail 1948—1949, 1953—1954 ja 1957—1958 — üle elanud majanduskriisid, millega kaasnesid tootmise järsk langus ja tööpuuduse kasv. Ameerika Ühendriigid — kõige võimsam kapitalistlik suurriik — osutus kõige rohkem puudutatuks kapitalismi üldkriisist. Kapitalismi parasiitlikkus ja mädasus ilmnevad kõige tugevamini just nimelt Ameerika Ühendriikides. Ameerika Ühendriikide monopolistlik kapital avaldab ilmselt võimetust kasutada olemasolevaid tootlikke jõude. Maailma kõige suurem kapitalistlik maa on kõige suurema tööpuuduse maa. Tööstuse kasvav alakoormatus on Ameerika Ühendriikides alaline nähtus. Isegi parimatel sõjajärgsetel aastatel kasutati töötleva tööstuse tootmisaparaati vähem kui kahe kolmandiku ulatuses. Praegu on Ameerika Ühendriigid jõudmas uute majanduslike vapustuste perioodi. 1960. a. lõpul kasutati terasetööstuse tootmisaparaati vähem kui pooles ulatuses.

Suurt osa Ameerika Ühendriikide majanduses mängib võidurelvastumine kui tootmise suurendamise ja monopolistidele kõrgeimate kasumite kindlustamise vahend. Sõjalise toodangu osa Ameerika Ühendriikide tööstustoodangu üldmahus ulatus 20—25%. Mõned tööstusharud (lennuki-, autotööstus jt.) täidavad peamiselt sõjalisi tellimusi.

Võidurelvastumine läheb ameerika rahvale kalliks maksma. Maksumaksjate taskust pumbatakse iga aasta relvastumise jaoks välja 30 kuni 50 miljardit dollarit. Seevastu on monopolide kasumid sõjaajaga võrreldes kasvanud peaaegu kahekordseks.

Kuid hoolimata sõjaliste tellimuste suurenemisest on tootmise kasvutempo Ameerika Ühendriikides sõjajärgseil aastail aeglustunud, ületades hädavaevalt elanikkonna kasvutempo. Aastail 1956—1959 on tööstustoodangu hulk Ameerika Ühendriikides, arvestatuna ühe elaniku kohta, püsinud samal tasemel. Olgugi et Ameer-

rika Ühendriigid on endiselt tänapäeva kapitalismi peamiseks jõuks, väheneb nende erikaal kapitalistliku maailma majanduses ja poliitikas. Ameerika Ühendriikide osatähtsus kapitalistlike maade tööstustoodangus langes 54%-lt 1950. a. 47—48%-le 1959. a. Ameerika Ühendriikide osatähtsus kapitalistlike maade ekspordis vähenes rohkem kui 30%-lt 1946. a. 17,4%-le 1959. a.

Peamine kapitalistlik suurriik on jõudnud kasvavate raskuste ajastusse, oma loojangu ajastusse. Ameerika imperialismi nõrgenemine tähendab kogu imperialistliku süsteemi nõrgenemist.

Poliitilise reaktsiooni tugevnemine Ameerika Ühendriikides. Pärast Teist maailmasõda on Ameerika Ühendriikides vaheldumisi võimul olnud Demokraatlik ja Vabariiklik Partei.

Ameerika Ühendriikide presidendiks pärast Roosevelti surma (1945. a. aprillis) sai Truman. 1952. a. novembris valiti Ameerika Ühendriikide presidendiks Vabariikliku Partei kandidaat Eisenhower. Presidendivalimistel 1960. a. novembris sai Vabariiklik Partei lüüa. Ameerika Ühendriikide presidendiks kohale valiti Demokraatliku Partei esindaja John Kennedy.

Kuid sõltumatult sellest, missugune partei on võimul, täidab Ameerika Ühendriikide riigiparaat monopolistliku kapitali taht. Vahetuvad küll valitsejad, kuid muutumatuks jääb monopolide kõikvõimsus. Maa majanduslikku ja poliitilist elu kontrollib Töösturite Rahvuslik Assotsiatsioon ja Kaubanduspalat. Monopolid avaldavad survet Ameerika Ühendriikide Kongressile ja valitsusele ka lobbistide kaudu. Lobbistid (parlamendikuluaaride tegelased, ingliskeelsest sõnast *lobby* — kuluaarid) on monopolide palgalised agendid. Nad ostavad ära kongressmene, valitsuse liikmeid ja riigiparaadi ametnikke. Nende tegevus on Ameerika Ühendriikides seaduslikus tunnistanud. Lobbistid mängivad poliitikas nii suurt osa, et neid nimetatakse Ameerika Ühendriikide «kolmandaks kojaks».

«Ameerika elulaadi» lahutamatuks osaks on gangsterlus. Gangsterid ajavad nurja ja suruvad maha streike, terroriseerivad elanikkonda ning õiendavad arveid progressiivsete tegelastega.

Lai tegevusvälja on omandanud politseinuhid. Föderaalne Juurdlusbüroo on loonud maal üldise nuhkimise ja salakaebuste režiimi. Ameerika kodanikelt on võetud 136 miljonit sõrmejälge.

Töölisklassi vaoshoidmiseks on Ameerika Ühendriikides kehtestatud terve rida töolistevastaseid seadusi. 1947. a. kirjutas Truman alla käskkirjale riigiametnike «lojaalsuse» kontrollimise kohta. Kõik progressiivselt häälestatud isikud aetakse riigiasutustest minema. Võeti vastu Taft-Hartley seadus, mis tegelikult keelab streigid. Ametiühingutel keelati ka fondide loomine töötutele abi osutamiseks. Seadus nõuab kommunistide kõrvaldamist ametiühingute juhtkonnast. 500 000 ametiühingute töötajat pidid andma vande all allkirja selle kohta, et nad ei ole kommunistid.

Varsti ilmus MacCarren-Woodi seadus «sisemise julgeoleku» kohta. Selle seaduse põhjal loodi eriline ametkond «õõnestustegevuse» kontrollimiseks. Seadus nõuab kommunistide kohustuslikku registreerimist.

1959. a. septembris võttis Ameerika Ühendriikide Kongress vastu uue seeria ametiühingute vastu suunatud seadusi. Need seadused allutavad ametiühingud riigivõimu rängele kontrollile ja teevad uusi kitsendusi ametiühingute tegevusele.

Ameerika Ühendriikides tegutseb mitusada fašistlikku organisatsiooni. Kõige suuremad neist on «Ameerika Leegion», «Ku-Klux-Klan» ja «Valgete Kodanike Nõukogud». Fašistlikke elemente leidub nii Vabariiklikus kui ka Demokraatlikus Parteis, samuti Kongressis. Ameerika Ühendriikides valitseva poliitilise reaktsiooni kõige ilmekamaks näitajaks on makkartism. Senaator-vabariiklane McCarthy «sai kuulsaks» progressiivsete kodanike tagakiusamise organiseerimisega, kutsudes neid välja «Ameerika-vastase tegevuse uurimise komisjoni». Pärast Teist maailmasõda muutuvad Ameerika Ühendriigid järjest selgemalt politseilis-sõjaväliseks riigiks.

Ameerika Ühendriikide välispoliitika võttis pärast Teist maailmasõda äärmiselt agressiivse ilme. Ameerika imperialistid alustasid «külma sõda» sotsialismileeri maade vastu ja viisid maailma mitmel korral uue sõjalise katastroofi äärel. Püüdes takistada kavatsetavat rahvusvahelise pinge lõdvenemist, ajasid Ameerika Ühendriikide valitsevad ringkonnad 1960. a. mais nurja nelja suurriigi (NSV Liidu, Inglismaa, Prantsusmaa ja Ameerika Ühendriikide) valitsuste juhtide nõupidamise ning kutsusid sellega esile komplikatsioone rahvusvahelistes suhetes.

§ 39. Ameerika Ühendriikide töötavate hulkade olukord ja võitlus sõjajärgsel perioodil

Töölisklassi ja farmerite olukord. Keskmise elatustase on Ameerika Ühendriikides kõrgem kui teistes kapitalistlikes maades. See on seletatav paljude põhjustega. Nende hulka kuuluvad Ameerika Ühendriikide valitsev seisund kapitalistlikus maailmas, koloniaal- ja sõltuvate maade röövimine ja lõpuks see, et Ameerika Ühendriikide territooriumil ei ole toimunud sõdu.

Aga elu ei ole Ameerika Ühendriikides mitte kõigi jaoks ühesugune. Suhteliselt kõrge keskmise elatustaseme taga peituvad teravad sotsiaalsed kontrastid. Käputäis rikkaid upub luksusesse, kuid töötaval rahvahulkadel puudub kõige hädavajalikum. Tugevasti vähendatud ametlike andmete järgi ei ole $\frac{2}{3}$ ameerika perekondadest vajalikku elatusmiinimumi ja normaalseid korteritingimusi. Sõjajärgsel perioodil võib Ameerika Ühendriikides tähele panna maksude pidevat kasvamist. Ainuüksi 6 aasta jooksul, mil

presidendiks oli Truman, võeti rohkem makse kui eelneva 156 aasta jooksul. Kõige selle juures tõusevad laiatarbekaupade hinnad iga aastaga. Elukallidus Ameerika Ühendriikides on sõjaeelse tasemega võrreldes kasvanud kahekordseks.

Suureks nuhtluseks ameerika töölisklassile on tööpuudus. Täieliku tööpuuduse all kannatajate arv sõjajärgsel perioodil kõigub 3 kuni 6 miljoni vahel aastas. Ameerika Ühendriikides on ka palju osaliselt töötuid.

Ainult töölisklassi koorekihil (töölisaristokraatial) on olemas küllaldane elatusmiinimum. Niisugune on tõeline pilt ameerika tööliste elust.

Iga aastaga vähenevad farmerite sissetulekud. Samaaegselt suureneb farmerite võlgnevus pankadele. Iga aastaga tugevneb monopolide sissetung põllumajandusse. Monopolid vähendavad meelevaldselt põllumajandussaaduste kokkuostuhindu ja tõstavad tööstuskaupade, masinate ja väetiste hinda. Monopolide sissetung põllumajandusse põhjustab farmerite massilist laostumist. Kümne aasta jooksul (1940—1950) laostus ja «kadus jäljetult» üle 700 000 farmeri majapidamise Ameerika Ühendriikides.

Neegrite olukord Ameerika Ühendriikides. Ameerika Ühendriikides elab umbes 18 miljonit neegrit (10% maa elanikkonnast).

Kaks kolmandikku neegritest elab kompaktselt massina lõunaosariikides, «musta vööndi» piirkonnas. Seal moodustavad nad elanikkonna enamuse. Teine osa neegreid on laiali paisatud mööda kogu maad.

Neegrite olukord Ameerika Ühendriikides on väga raske. Lõunas tegelevad nad peamiselt põllumajandusega, kuid maad omavad ainult 10% neegertalupoegadest. Ülejäänud rendivad maad orjastavatel tingimustel valgete plantaatorite käest. Tööstuses teevad neegrid tavaliselt kõige raskemat tööd, kuid saavad kaks korda vähem palka kui valged töölised.

Neegritest elanikkonna suhtes jätkub rassilise diskrimineerimise (õiguste piiramise) poliitika. Neegritel ei ole tegelikult valimisõigust. Neil ei ole valgetega võrdseid õigusi töö- ja töötasu küsimustes. Neegrite hirmutamiseks rakendatakse ikka veel lintšikohut. Laialdaselt praktiseeritakse segregatsiooni (neegritele alandav eraldamine valgetest). 50 osariigist 32 on eraldi koolid neegri- ja valgete laste jaoks. Ameerika Ühendriikide Ülemkohus tegi otsuse, et rassiline segregatsioon avalikes koolides on lubamatu. Kuid lõunaosariikide valged rassistid ei täida seda otsust. 1957. a. septembris toimus tragöödia Little Rocki linnas (Arkansase osariik). Loomastunud rassistid tõkestasid väikestele neegrilastele koolitee. Linnades võivad neegrid elada ainult neile eraldatud getos (erikvartalid neegrite jaoks).

Viimastel aastatel on neegrid hakanud massiliselt protesteerima segregatsiooni vastu. Lõunaosariikides boikoteerisid nad edukalt autobussikompaniisid, kes eraldasid oma autobussides

kohad «ainult valgete jaoks». Hoolimata ähvardustest ja terrorist on neegrid hakanud getodest «valgetesse» kvartalitesse ümber kolima. Neegertöölised hakkavad aktiivselt osa võtma streigivõitlusest.

Ameerika Ühendriikide Kommunistlik Partei võitleb neegrite ja valgete täieliku võrdsuse eest. Ta nõuab istanduste-süsteemi kaotamist ja neegrite varustamist maaga; võrdset tasu võrdse töö eest; valimismaksu kaotamist lõunaosariikides; neegrite lintšimise, segregatsiooni ja diskrimineerimise keelamist.

Neegrite liikumine on ameerika töötajate demokraatlike õiguste eest peetava üldise võitluse koostisosaks.

Streigivõitlus. Ameerika Ühendriikide tööliklass võitleb visalt oma elatustaseme tõstmise eest. Hoolimata töölistevastastest seadustest ning Ameerika Tööföderatsiooni ja Tootmisametiühingute Kongressi reaktsiooniliste liidrite sabotaažist kasvab streigiliikumine. Kümne aasta jooksul pärast Teist maailmasõda on Ameerika Ühendriikides toimunud umbes 48 000 streiki, millest võttis osa üle 30 miljoni inimese. See on kolm korda rohkem kui kümne aasta jooksul enne Teist maailmasõda. Streikijate peamisteks nõudmisteks on: töötasu tõstmine, pensionifondide loomine, Taft-Hartley töölistevastase seaduse kaotamine.

Viimastel aastatel põimub ameerika tööliste võitlus oma majanduslike huvide eest üha enam võitlusega rahu eest ja demokraatliku korra kindlustamise eest riigis. Ameerika Tööföderatsioonis ja Tootmisametiühingute Kongressis kasvab reaaliikmete rahulolematuse reaktsiooniliste ametiühinguliidrite poliitikaga. Tegevusühtsuse idee haarab üha enam miljoneid ameerika töölisi. Võttes arvesse tööliste tungi ühtsusele, ühendasid Ameerika Tööföderatsiooni ja Tootmisametiühingute Kongressi juhid 1955. a. lõpul need kaks Ameerika Ühendriikide ametiühingukeskust. Kuid Ameerika Tööföderatsiooni ja Tootmisametiühingute Kongressi ühinemine ei muutnud reformistlike ametiühinguliidrite poliitikat. Nad toetavad endiselt Ameerika reaktsiooni töölistevastast poliitikat ja on vastu rahvusvahelise pinge lõdvendamisele.

1959. a. toimus terasetöölise streik, mis oli kõige pikem streik Ameerika Ühendriikide metallurgiatööstuse ajaloos. See streik kestis 116 päeva (15. juulist kuni 7. novembrini) ja katkestati Ameerika Ühendriikide Ülemkohtu vaheläsegamisel, kes valitsuse käsul ja Taft-Hartley seadusele toetudes nõudis streigi lõpetamist 80 päevaks. Kuid Terasevalutööstuste Tööliste Ühendatud Ametiühing teatas oma kindlast kavatsusest 80 päeva möödumisel streiki jätkata. Tööliste kindlast kavatsusest kokkunud ettevõtjad pidid neile järeleandmisi tegema. 1960. a. jaanuaris saavutati ametiühingu ja 11 suurema metallurgiakompanii administratsiooni vahel kokkuleppe, mille järgi terasetöölise töötasu tõsteti. Suurendati ka kasumitest eraldatavaid summasid kindlustus- ja pensionifondi.

Ameerika Ühendriikide metallurgide streik 1959. a. oli selgeks näiteks ameerika töölisklassi kasvavast jõust ja võimsusest.

Kommunistliku partei võitlus rahu ja rahva demokraatlike õiguste eest. Ameerika rahva huvide kõige järjekindlamaks kaitsjaks on kommunistlik partei. Mitte juhuslikult ei ole reaksionääride vihased kallaletungid suunatud kõigepealt ameerika kommunistide vastu. Ameerika pimedusejüngrid on seadnud endale teostatamatu ülesande — kommunism Ameerika Ühendriikides välja juurida.

Suurt kahju kommunistlikule parteile tekitas Earl Browderi revisionistlik rühmitus. Browder ja tema mõttekaaslased hakkasid sõja ajal uuesti propageerima Ameerika kapitalismi «erandlikkuse teooriat». Risti vastu V. I. Lenini õpetusele imperialismist kui roiskuvast ja surevast kapitalismist väitis Browder, et monopolid Ameerika Ühendriikides viivat maad edasi mööda progressi teed. Browderi pealekäimisel saadeti Ameerika Ühendriikide Kommunistlik Partei tegelikult laiali tema «kommunistlikuks poliitiliseks assotsiatsiooniks» reorganiseerimise sildi all. Kuid partei tervetel jõududel eesotsas William Fosteri ja Eugene Dennisega läks korda parteid taastada.

1949. a. mõisteti Ameerika Ühendriikide Kommunistliku Partei Rahvusliku Komitee 11 liikmele (eesotsas Dennisega) mitmesuguse tähtajaga vanglakaristused.

1954. a. augustis kirjutas Ameerika Ühendriikide president Eisenhower alla seadusele kommunistlikult parteilt igasuguste poliitiliste ja juriidiliste õiguste äravõtmise kohta. Tõsi küll, Ameerika Ühendriikide Ülemkohus ei tunnistanud seaduslikuks kommunistliku partei kuulutamist «õõnestusorganisatsiooniks». Kuid kommunistliku partei legaalne tegevus on muutunud erakordselt raskeks.

Tagakiusamisest hoolimata arendab Ameerika Ühendriikide Kommunistlik Partei üha laiemalt oma tegevust, mis on suunatud rahva eluliste huvide kaitsmisele.

1957. a. veebruaris toimus New Yorgis Ameerika Ühendriikide Kommunistliku Partei XVI kongress. Enne kongressi elavnesid parteis jälle revisionistlikud ja parempoolsed oportunistlikud elemendid. Nad jutlustasid kommunistliku partei «hariduslikuks assotsiatsiooniks» muutmise ideed. Kuid kongressil anti likvidaatorlikele meeleoludele vastulõök. Reaktsiooni plaanid, mis olid rajatud Ameerika Ühendriikide Kommunistliku Partei lõhestamisele ja likvideerimisele, kukkusid läbi. Kongress kinnitas ameerika kommunistide ustavust marksismi-leninismi ideoloogiale. Kongress töötas välja võitlusprogrammi monopolide ohjeldamiseks ja monopolidevastase rahvakoalitsiooni loomiseks eesotsas töölisklassiga. Sellesse koalitsiooni peavad kuuluma tööliselised, farmerid, neegrid, väike- ja keskkodanlus ning intelligents.

Pärast kongressi püüdsid revisionistlikud elemendid partei

keskorganeid enda kätte haarata, kuid see ei läinud neil korda. Ameerika Ühendriikide Kommunistlik Partei puhastas oma read revisionistidest ja tugevnes veelgi kui marksistlik-leninlik partei. Ameerika Ühendriikide Kommunistliku Partei XVII rahvuslik kongress, mis toimus 1959. a. detsembris New Yorgis, rajas kursi partei sidemete tugevdamisele massidega, partei mõju suurendamisele rahva hulgas, partei muutmisele jõuks, mis etendaks veelgi tähtsamat osa riigi elus.

Võitlus kongressi otsuste elluviimise eest avab uue peatüki Ameerika Ühendriikide Kommunistliku Partei ajaloos.

14. peatükk

INGLISMAA PÄRAST TEIST MAAILMASÕDA

§ 40. Inglismaa majanduslik ja poliitiline olukord pärast sõja lõppu

Teise maailmasõja ajal ähvardas hitlerlik Saksamaa tõsiselt Inglismaa julgeolekut ja tekitas talle suurt kahju.

Enesekaitse huvides ja oma rahva survele nõustusid Inglise valitsevad ringkonnad koostööga NSV Liiduga hitlerismivastases sõjas. Kuid nad ei olnud siirad ja ausad Nõukogude Liidu liitlased. Koos Ameerika Ühendriikide valitsevate ringkondadega viivitasid nad teise rinde avamisega Euroopas ja olid valmis hitlerliku Saksamaaga NSV Liidu arvel kokku leppima. Sõja lõpul andis Inglise valitsuse juht Churchill feldmarssal Montgomeryle käsu koguda kokku Saksa armee poolt mahajäetud relvad, et anda need hitlerlastele uuesti kätte võitluseks NSV Liidu vastu. Inglise imperialistid ei unustanud ka oma tulusid. Monopolide kasumid kasvasid sõja ajal peaaegu kahekordseks.

Hoopis teisiti käitus sõjas inglise rahvas. Inglise töötajad olid kindlasti otsustanud võidelda koos NSV Liiduga ühise vaenlase — saksa fašismi vastu. Nad talusid vapralt vaenlase pommirünnakuid ning töötasid innustunult vabrikutes ja tehastes, et ainult kiiremini saavutada võit vaenlase üle. Töölisklassi jõupingutuste tulemusena suurenes Inglise sõjatööstuse toodangu maht 5-kordseks. Inglise armee sõdurid ja ohvitserid ilmutasid kõrget distsiplineeritust ja võidutahet. Inglise rahvas nõudis oma valitsuselt visalt teise rinde kiiremat avamist Euroopas ja kõikide teiste kohustuste ausat täitmist Nõukogude Liidu suhtes. Inglismaa Kommunistlik Partei võitles aktiivselt selle eest, et mobiliseerida maa kõik jõud saksa fašismi ja jaapani militarismi kiiremaks purustamiseks.

Inglismaa majanduslik olukord sõjajärgsel perioodil. Inglismaa tuli sõjast välja tugevasti nõrgestatuna. Inglismaale sõja läbi tekitatud materiaalne kahju moodustas umbes 1/4 maa rah-

vuslikust rikkusest. Inglismaa riigivõlg kasvas 7 miljardilt naelsterlingilt 24 miljardile naelsterlingile. Inglismaa võlgnes mitte ainult Ameerika Ühendriikidele, vaid ka dominioonidele.

Suureks löögiks Inglise imperialismile oli rahvusliku vabadusliikumise võimas tõus koloniaal- ja sõltuvates maades. Sõjajärgsel perioodil algas Suurbritannia koloniaalimpeeriumi lagunemine. Selle tagajärjel kaotasid Inglise monopolid tähtsaid toorainelikke ja müügiturud.

Tänu intensiivsele võidurelvastumisele, tööstusseadmete uuendamisele ja töölisklassi ekspluateerimise tugevdamisele suurenes Inglise tööstustoodang sõjajärgsel perioodil 1939. a. tase-mega võrreldes 50% võrra. Kuid tootmise kasv toimub peamiselt niinimetatud «uute» tööstusharude arvel, mis on seotud ekspordi ja sõjaettevalmistustega (keemia-, elektrotehnika-, auto- ja lennukitööstus). «Vanades» tööstusharudes (tekstiili-, söe- ja laevaehitustööstus) aga võib tähele panna seisakut ja langust. Nii näiteks vähenes tekstiilitööstuse toodang 1939. a. võrreldes kaks korda, kivisöe kaevandamine langes madalamale 1913. a. tasemest. Suureks ohuks Inglise monopolidele on Ameerika konkurents. Ameerika imperialistid võtavad oma inglise «kolleegidelt» ära tähtsamad tooraine- ja kütuse- (eriti nafta-) allikad. Kui enne sõda läks Inglismaa arvele 80% Lähis-Ida naftatoodangust, siis praegu on valitseva seisundi selle piirkonna naftatoodangust harranud enda kätte Ameerika monopolid.

Kuid Inglismaa on ikka veel üks maailma suurriike. Tööstustoodangu üldmahu ning kauba- ja sõjalaevastiku tonnaaži poolest on ta kapitalistlikus maailmas teisel kohal (Ameerika Ühendriikide järel). Inglise imperialistid teevad meeletikke jõupingutusi, et säilitada oma koloniaalimpeeriumi riišmeid. Nad peavad visa võitlust Ameerika Ühendriikide, Lääne-Saksamaa, Jaapani, Prantsusmaa ja teiste maade monopolidega tooraine- ja müügiturgude pärast, Inglismaa koha ja osa säilitamise pärast maailmapoliitikas.

Teine maailmasõda kiirendas veelgi tootmise ja kapitali kontsentreerumise protsessi Inglismaal ning tugevdas finantsoligarkhia kõikkvõimsust. Inglismaa majanduses võimutsevad jagamatult 50 kõige suuremat monopolit («50 gigandi klubi»).

Inglise riigiaparaat on tihedalt kokku kasvanud monopolide aparaadiga, kes määravad nii riigi sise- kui ka välispoliitika. Monopolide huvides kannab Inglismaa üle jõu käivat relvastumise koormat.

Hoolimata riigi raskest majanduslikust olukorrast kulutab valitsus iga aasta tohutuid summasid sõjalisteks eesmärkideks.

Leiboristid võimul (1945—1951). 1945. a. juulis toimusid Inglismaal parlamendivalimised. Inglise rahvas kukutas nendel valimistel läbi konservatiivid — suurkapitali partei — ja andis oma

hääled leiboristidele, kes lubasid hakata Inglismaal sotsialismi ehitama. Võimule tuli leiboristlik valitsus eesotsas Attleega.

Leiboristide võimuloleku ajal viidi läbi mõnede tööstusharude ja Inglise Panga natsionaliseerimine. Endised omanikud said rikkaliku tasu. Näiteks söetööstuse natsionaliseerimisel said kaevanduste omanikud 166 miljoni naelsterlingi suuruse kompensatsiooni, mis on tunduvalt suurem kaevanduste väärtusest. Ka raudteede natsionaliseerimine rikastas raudteekompaniide aktsionäre. Nad said väljaostusummana 1 miljard naelsterlingit, mis ületab kahekordselt raudteede tegeliku väärtuse.

Makstes nii kallist hinda tööstuse osalise natsionaliseerimise eest, ei saanud inglise rahvas natsionaliseeritud ettevõtete pere-meheks. Need ettevõtted läksid kodanliku riigi kätte. Tegelikult on need ettevõtted suurmonopolide ripatsiks, varustades neid odava elektrienergia, gaasi, toorainega jne.

See ei olnud sotsialistlik, vaid kapitalistlik natsionaliseerimine. See natsionaliseerimine ei likvideerinud tootmisriistade ja vahendite kapitalistlikku omandust.

Kapitalistide klassi huvides teostasid leiboristid töötajate eluliste huvide ründamise poliitikat. Otsesed maksud tõusid nende võimuloleku aastate jooksul 10-kordseks, kaudsed maksud 4-kordseks. Leiboristid surusid maha tööliste streike, kõrvaldasid kommuniste valitsusasutustest, sõjaväest ja sõjatööstusest. Leiboristid kiusasid taga rahu eest võitlejaid. 1950. a. keelas leiboristlik valitsus II ülemaailmse rahupooldajate kongressi läbiviimise Inglismaal.

Attlee valitsus lüüdis julmalt rahvuslikku vabadusliikumist Inglise kolooniates. Kuid Briti koloniaalimpeeriumi lagunemist tal vältida ei õnnestunud. India, Birma, Tseilon ja teised maad saavutasid visas võitluses oma rahvusliku sõltumatuse.

Niisama reaktsiooniline oli leiboristide välispoliitika. 1949. a. loodi Attlee valitsuse aktiivsel osavõtul Põhja-Atlandi sõjaline blokk. Inglismaale saabusid Ameerika lennuväeüksused. Sellest ajast peale muutusid Briti saared Ameerika imperialismi sõjaliseks baasiks.

Leiboristliku valitsuse poliitika tekitas rahva hulgas sügavat rahulolematust. Valimistel 1951. a. novembris saavutasid konservatiivid enamuse parlamendis ja moodustasid oma valitsuse.

§ 41. Konservatiivid võimul. Töölis- ja demokraatlik liikumine Inglismaal sõjajärgsel perioodil

Konservatiivide sise- ja välispoliitika. Tulnud võimule, otsustas Churchill konservatiivne valitsus maksu mis maksab taastada Suurbritannia endine vägevus ja tõsta tema osa rahvusvahelisel areenil.

Selleks töötati välja eriline Inglismaa rahanduse «tervendamise» programm. Konservatiivid piirasid toiduainete ja tooraine importi ning vähendasid kulutusi tervishoiule, sotsiaalkindlustusele ja elamuehitusele.

Kuid konservatiivide majandusprogramm ei andnud soovitud tulemusi. Neil ei õnnestunud tervendada Inglismaa majandust ilma võidurelvastumise nõrgendamiseta.

Niisama tagajärjetud olid plaanid Briti koloniaalimpeeriumi säilitamiseks ja tugevdamiseks. Mingisugused repressioonid ega koloniaalsõjad ei suutnud peatada orjastatud rahvaste rahvuslikku vabadusliikumist. Briti impeeriumi lagunemise protsess jätkus. 1952. a. vabanes Egiptus lõplikult Suurbritannia koloniaal-sõltuvusest. Rahvusliku sõltumatuse saavutasid Sudaani, Pakistani, Gaana ja Malaia rahvad. Käis võitlus Inglise ülevõimust vabanemiseks Keenias, Briti Guajaanas ja teistes Inglise kolooniates.

Rahvusliku vabadusliikumise mahasurumise poliitika ei tugevda Inglismaad, vaid ainult kurnab tema materiaalseid ja inimresursse ning suurendab rõhutatud rahvaste viha emamaa vastu.

1956. a. oktoobris alustas Edeni (Churchill läks 1955. a. aprillis erru) konservatiivne valitsus koos Prantsuse ja Iisraeli valitsusega agressiivset sõda Egiptuse vastu. Kuid see sõda ei täitnud kolonisaatorite lootusi. Egiptuse vastu peetud sõja tulemusena jäi Inglismaa peaaegu ilma Lähis-Ida naftast. Rahandussüsteem löi kõikuma. Inglismaa oli sunnitud paluma Ameerika Ühendriikidelt uut orjastavat laenu. Kallaletung Egiptusele kutsus esile inglise rahva tormilise meelepaha. Selles olukorras oli Eden sunnitud erru minema (jaanuaris 1957). Konservatiivide valitsust hakkas juhtima Harold Macmillan.

1958. a. juulis võtsid Inglismaa ja Ameerika Ühendriigid ette relvastatud interventsiooni Liibanoni ja Jordaaniasse. Ent ka see interventsioon kukkus läbi.

Arvestades inglise rahva rahupüüet, hakkas Macmillani valitsus edaspidi ajama paindlikumat välispoliitikat. Kuid Inglismaa on jäänud endiselt Ameerika Ühendriikide nooremaks partneriks ja toetab Ameerika Ühendriike peamistes välispoliitilistes küsimustes.

Töölis- ja demokraatlik liikumine Inglismaal sõjajärgsel perioodil. Inglise töötajate materiaalne olukord on raske. Otsesed ja kaudsed maksud neelavad 1/4 tööliste ja teenistujate palgast. Isegi ametlike andmete järgi on elukallidus Inglismaal sõjaeelsest 2,4 korda kõrgem. Keskmiselt ligi pool miljonit tööliset on iga aasta ilma tööta. Inglise töölisklass võitleb visalt oma elatus-taseme tõstmise eest.

Leiboristide võimuloleku ajal peaaegu kahekordistus streikide arv sõjaeelse ajaga võrreldes. Konservatiivide võimuletulekuga intensiivistus streigiliikumine veelgi.

1957. a. algul tekkis Inglismaal kõige teravam sotsiaalne konflikt pärast 1926. a. üldstreiki. 16. märtsil hakkas streikima üle 200 000 laevaehitaja, nõudes töötasu tõstmist 10% võrra. Märtsi lõpul ühines laevaehitajatega 1,5 miljonit masinaehitustööstuse töölisi. Solidaarsuse märgiks laeva- ja masinaehitajatega katkestasid töö mitme neile lähedase eriala töölised.

Streik ähvardas muutuda üldstreigiks.

Valitsevad klassid olid sunnitud tegema järeleandmisi ja tõstma paljude tööstusharude tööliste palka.

Tööliste võit oleks võinud olla veelgi täielikum, kui ei oleks olnud parempoolsete ametiühinguliidrite sabotaaži. Nad võtsid vastu otsuse katkestada streik 4. aprillil, et oodata ära tööministeeriumi poolt moodustatud erikomisjoni töö tulemusi. Eksitusse viidud töölised läksid tööle, saavutamata täielikku võitu. Nii tulid ametiühingujuhid inglise kodanlusele jälle appi.

Streigiliikumise omapäraseks jooneks Inglismaal pärast Teist maailmasõda on tema võitlev, ründav iseloom. Streigiliikumine on haaranud mitte ainult eratööstust, vaid ka natsionaliseeritud tööstusharude ja transpordi ettevõtteid. Tunduvalt on suurenenud niinimetatud «metsikute» streikide arv, mis kuulutatakse välja ametiühingute reformistliku juhtkonna nõusolekuta.

Inglise rahvas laiendab üha enam võitlust rahu eest, rahvusvahelise pinevuse lõdvendamise ja sotsialismileeri maadele lähene-mise eest.

Rahu eest peetava võitluse organisaatoriks Inglismaal on Üleinglismaaline Rahukaitsekomitee, mis asutati 1949. a.

Rahuliikumine on haaranud ka Briti ametiühinguid. Oma aastakongressidel nõuavad Inglise treidjuunionid aatomi- ja vesiniku-relva keelamist, rahvusvahelise pinevuse lõdvendamist, suhete normaliseerimist Ida ja Lääne vahel ning kõigi rahvusvaheliste tüliküsimuste lahendamist läbirääkimiste teel.

Viimastel aastatel elab Inglise leiboristlik partei üle sügavat kriisi.

Partei reaaliikmete rahulolematuse parempoolsete liidrite oportunistliku poliitikaga on tekitanud lahkkelisid partei juhtkonnas. Inglise leiboristliku partei vasak tiib astub välja Lääne-Saksamaa remilitariseerimise vastu ning rahvusvahelise pinevuse lõdvendamise ja tuumarelva katsetamiste lõpetamise eest.

1955. a. detsembris toimus muudatus leiboristliku partei juhtkonnas. Saanud krahvi tiitli ja Ülemkoja liikmeks, lahkus leiboristliku partei liider Clement Attlee oma kohalt, kus ta oli püsinud kakskümmend aastat. Partei uueks liidriks valiti Hugh Gaitskell. Kuid partei poliitikas ei toimunud mingeid muudatusi. Leiboristliku partei liidrid tegelikult loobusid tööstuse natsionaliseerimise programmist, mille nad olid varem esitanud. 1959. a. oktoobris sai leiboristlik partei parlamendivalimistel kolmandat korda järjest lüüa. See on tunnustuseks sellest, et partei juhtkonnal puu-

dušid loosungid, mis oleksid kaasa tõmmanud laiu valijate hulki. Kõige järjekindlamaks inglise töötajate huvide kaitsjaks on kommunistlik partei.

Inglismaa Kommunistlik Partei võitleb oma maa ülemineku eest sotsialismile rahulikul teel, kasutades selleks parlamenti. Ta deklareerib, et tema eesmärgiks on parlamendi muutmine kodanliku diktatuuri tööriistast tõelise demokraatia tööriistaks, rahva rõhuva enamuse tahte avaldamise tööriistaks. Ta püüab luua laialdast rahvakoalitsiooni eesotsas tööliklassiga. 1957. a. aprillis toimunud Inglismaa Kommunistliku Partei kongress otsustas luua pahempoolse progressiivse bloki kommunistide, leiboristlike organisatsioonide, ametiühingute, kooperatiivide jne. osavõtul. Kongress rõhutas eriti Briti impeeriumi rahvaste õigust iseseisvale riiklikule olemasolule.

Kongress andis otsustava vastulöögi revisionistlike elementide püüetele kujutada asja nii, nagu ei oleks marksistlik-leninliku teaduse poolt kindlaksmääratud sotsialistliku revolutsiooni võidu eest peetava võitluse üldised seaduspärasused rakendatavad Inglismaa oludes. Ühtlasi hoiatas kongress parteid sektantlike vigade eest.

15. peatükk

PRANTSUSMAA JA ITAALIA PÄRAST TEIST MAAILMASÕDA

§ 42. Prantsusmaa

Vastupanuliikumine. Pärast Prantsusmaa kapituleerumist asus tunduv osa prantsuse suurbodanlusest koostööle saksa fašistlike okupantidega (niinimetatud kollaboratsioonistid).

Inglismaale ja Ameerika Ühendriikidele orienteeruvad prantsuse kodanluse ringkonnad koondusid kindral de Gaulle'i ümber. Need ringkonnad panid kõik oma lootused Inglise-Ameerika vägedele ning Inglismaal ja Prantsuse kolooniates formeeritavatele Prantsuse vägedele ega pööranud tähelepanu massilisele rahvaliidumisele Prantsusmaal endal.

Laiade rahvahulkade võitluse organiseerijaks ja juhiks saksa fašistlike okupantide vastu oli kommunistlik partei. Suurt osa hitlerismivastases võitluses etendasid niisugused partei väljapaistvad tegelased, nagu Maurice Thorez, Jacques Duclos jt. 1941. a. mais loodi kommunistide initsiatiivil vastupanuliikumise massiorganisatsioon — Rahvusrinne. Samal ajal hakkasid tekkima esimesed «vabaküttide» (partisanide) relvastatud salgad. Partisanid lasksid õhku sõjaväeladusid ja sildu, ajasid kraavi ronge, tapsid hitlerlasi ja kodumaa reetureid.

Pärast hitlerliku Saksamaa kallaletungi NSV Liidule omandas

vastupanuliikumine Prantsusmaal veel aktiivsema iseloomu. Sakslaste lüüasaamise mõjul Stalingradi all tulid selle liikumise ridadesse üksikud kodanlikud ja väikekodanlikud rühmad. 1943. a. mais asutati Prantsusmaal Vastupanuliikumise Rahvuslik Nõukogu. Sellesse nõukogusse kuulusid kommunistide, sotsialistide ning mitmete kodanlike parteide ja rühmituste esindajad.

1944. a. juunis maabusid Normandias ning sama aasta augustis Lõuna-Prantsusmaal Inglise-Ameerika väed ja de Gaulle'i poolt juhitud Prantsuse üksused.

Kuid suur osa Prantsusmaa territooriumist vabastati rahva enda jõududega. 1944. a. suvel puhkesid mitmes Prantsusmaa departemangus võidukad rahvaülestõusud. 18. augustil algas kommunistliku partei üleskutsel ülestõus Pariisis. 25. augustiks, kui Pariisi jõudsid Inglise-Ameerika vägede peajõud, oli linn peaaegu täielikult ülestõusnud rahva käes.

1944. a. lõpuks oli Prantsusmaa põhiliselt vabastatud. Selleks ajaks moodustati de Gaulle'i juhtimisel Prantsusmaa Ajutine Rahvuslik Valitsus, kuhu rahva survel kuulusid ka kommunistid.

Olukord Prantsusmaal pärast sõja lõppu. Demokraatlike jõudude edusammud. Sõda õõnestas märgatavalt Prantsuse imperialismi positsioone. Algas Prantsuse koloniaalimpeeriumi lagunemine. 1945. a. saavutas rahvuslik-vabastuslik revolutsioon võidu Vietnamis.

Riigis endas olid toimunud määratu suured muudatused klassi-jõudude vahekorras ja paigutuses. Vanad kodanlikud poliitilised parteid, kes olid end sõja ajal rahva silmis diskrediteerinud, lagunesid.

Teiselt poolt suurenes tunduvalt kommunistide mõju. Oma liikmete arvu ja valimistel saadud häälte hulga poolest oli kommunistlik partei maa teiste parteide hulgas kindlalt esikohal. Olid kasvanud ja tugevnenud tööliste ja teenistujate progressiivsed organisatsioonid. Kommunistide poolt juhitava Üldise Töökonnaföderatsiooni liikmete arv ulatus 1945. a. 5 miljoni inimeseni.

Sõja lõppedes teostas kodanlus oma jõudude ümberpaigutamise. Poliitilisele areenile ilmusid uued kodanlikud parteid: katoliiklik partei «Rahva-Vabariiklik Liikumine» ja teised. Oma tegevust alustas uuesti radikaalide partei.

Demokraatia ja reaktsiooni jõudude vahel arenes äge võitlus, mille käigus õnnestus töötavatel hulkadel teatavat edu saavutada.

1946. a. võeti vastu uus konstitutsioon. Konstitutsiooni oli sisse võetud rida progressiivseid artikleid. Kuulutati rahva suveräänsust, demokraatlikke vabadusi, kodanike võrdõiguslikkust (vahet tegemata soo ja rahvuse vahel), tunnistati töötajate õigust streikida ja õigust riiklikule abile töövõimetuse korral.

Kommunistidel, kes kuulusid 1944. a. lõpust peale sageli vahelduvate Prantsuse valitsuste koosseisu, läks korda rahva-

hulkade toetusel läbi viia veel mitmeid teisigi progressiivseid abinõusid. Natsionaliseeriti mõned tööstusharud, viis suurt pank, tõsteti tööliste ja teenistujate töötasu ja pensione ning võeti vastu seadusi, mis mõnevõrra parandasid rentnike ja põllutööliste olukorda.

Kommunistide eemaldamine valitsusest ja reaktsiooni pealetung. Kuid Ameerika Ühendriikide valitsevatele ringkondadele toetuvad reaktsioonijõud asusid peagi vastupealetungile. 1946. a. lõpul alustati koloniaalsõda Vietnamis. 1947. a. mais eemaldasid Prantsuse kodanluse liidrid parempoolsete sotsialistide toetusel kommunistid valitsusest. Sellest hetkest algas uus etapp Prantsusmaa ajaloos — reaktsiooni pealetungi ja maa Ameerika kapitalile allutamise etapp ühelt poolt ning rahvahulkade visa võitluse etapp Prantsusmaa rahvusliku sõltumatuse, demokraatia ja rahu eest teiselt poolt. Selle võitluse eesotsas seisab kommunistlik partei.

Prantsusmaa astus agressiivsesse Põhja-Atlandi blokki. Prantsusmaa ja Ameerika Ühendriikide vahel kirjutati alla mitmed kokkulepped, mille järgi Ameerika Ühendriigid said õiguse paigutada Prantsusmaa territooriumile oma vägesid ja ehitada sinna sõjalisi baase. Prantsusmaa sai Ameerika Ühendriikidelt erjastavatel tingimustel majanduslikku «abi».

Prantsusmaa valitsevad ringkonnad võtsid riigi rahvuslikest huvidest loobudes aktiivselt osa Lääne-Saksamaa taasrelvastamise plaanidest ja Lääne-Saksamaa revanšistliku armee loomisest.

Prantsusmaa sisepoliitikat pärast 1947. a. iseloomustab reaktsiooni pealetung demokraatlikele vabadustele ja töötajate õigustele ning repressioonid kommunistide vastu.

1951. a. võeti vastu antidemokraatlik valimisseadus, mille järgi proportsionaalse esinduse süsteem asendati majoritaarsüsteemiga.¹ Selle süsteemi abil lootis Prantsuse reaktsioon kõrvaldada kommunistid parlamendist. Kuid see ei läinud tal korda.

Veidi hiljem viidi läbi reaktsiooniline «konstitutsioonireform», mille põhjal laienesid täidesaatva võimu volitused Rahvuskogu õiguste piiramise arvel.

Prantsusmaa majanduslik olukord oli endiselt raske. Tööstustoodang kasvas aeglases tempos. 1955. a. ületas ta ainult 25% võrra 1929. a. taseme, kuid ka see kasv toimus peamiselt majanduse militariseerimise ja võidurelvastamise arvel. Sõjalised kulutused moodustavad ligi 40% kõigist eelarvelistest kulutustest.

¹ Proportsionaalse esinduse süsteemi juures sai partei parlamendimandaate vastavalt selle partei poolt kogu maal saadud häälte arvule. Majoritaarsüsteemi juures (prantsuskeelsest sõnast *majoritaire* — enamusel põhinev) sai kõik antud valimisringkonna saadikumandaadid partei või parteide blokk, kes kogus antud ringkonnas üle 50% häältest, kuna teistele parteidele antud hääli arvesse ei võetud. Majoritaarsüsteem oli kasulik kodanlikele parteidele, kes ühinesid valimiste ajal blokkidesse kommunistliku partei kandidaatide vastu.

Valitsevate ringkondade poliitika kutsus esile töötajate sügava rahulolematuse. Streigiliikumine omandas suure ulatuse. 1953. a. augustis viis Prantsuse proletariaat protesti märgiks valitsuse antidemokraatlike sammude vastu läbi Prantsusmaa ajaloos suurimad streigid, millest võttis osa üle 4 miljoni inimese.

Võib tähele panna ka talurahvaliikumise tõusu. Talupojad astusid välja suurmaaomanike ja monopolide rõhumise vastu, kõrgete maksude ja Ameerika põllumajandussaaduste sisseveo vastu.

Prantsusmaal, nii nagu kogu maailmas, arenes massiline protestiliikumine «röpase sõja» vastu Vietnamis. See liikumine ja Vietnami Rahvavabastusarmee edusammud sundisid Prantsuse valitsevaid ringkondi kirjutama alla kokkuleppele tulevahetuse lõpetamise kohta Vietnamis (1954. a. juulis).

Samal ajal on Prantsusmaal laialdaselt levinud liikumine saksa militarismi taaselustamise vastu.

1956. a. valimised. Guy Mollet' valitsus ja selle poliitika. Rahva rahulolematuse Prantsusmaa juhtivate ringkondade sise- ja välispoliitikaga ilmnes selgesti parlamendivalimiste ajal 1956. a. jaanuaris. Nendel valimistel saavutas kommunistlik partei esimese koha tema poolt antud häälte ja saadud mandaatide arvu poolest. Palju häält said ka sotsialistid ja radikaalid. Parempoolsed parteid jäid Rahvuskogus vähemusse.

Pärast pahempoolsete jõudude võitu valimistel esines kommunistlik partei ettepanekuga luua uus rahvarinne. Kuid sotsialistliku partei juhid keeldusid koostööst kommunistidega.

1956. a. veebruaris moodustati valitsus sotsialistidest ja radikaalidest. Peaministriks sai sotsialistliku partei liider Guy Mollet. Prantsuse rahva laiad hulgad panid sellele valitsusele suuri lootusi. Kuid ta ei õigustanud neid lootusi. 1956. a. oktoobris võttis Guy Mollet' valitsus koos Inglismaa ja Iisraeli valitsevate ringkondadega ette agressiooni Egiptuse vastu.

See valitsus jätkas prantsuse kodanluse poolt alustatud sõda sõltumatust nõudva alžeeria rahva vastu. Prantsuse imperialistid on Alžeerias tapnud sadu tuhandeid inimesi. Sellest hoolimata alžeeria rahva vastupanu tugevneb ja muutub üha organiseeritumaks.

1956. a. juulis toimus Le Havre'is Prantsusmaa Kommunistliku Partei XIV kongress. Kongress näitas, et on võimalik ühendada töölisklassi ümber prantsuse rahva rõhuvat enamust ja muuta seega parlament kodanluse võimu tööriistast rahvahulkade tõeliste igatsuste väljendamise vahendiks. Kongress pooldas sotsialistliku ja kommunistliku partei tegevusühtsust eesmärgiga luua demokraatlik valitsus, mis toetuks rahvarindele.

Kuid sotsialistliku partei juhtkond keeldus endiselt tegevusühtsusest kommunistidega.

Samal ajal aktiveerisid oma tegevust reaktioonilised jõud.

1956. a. novembris sooritasid fašistlikud jõugud kallaletunge kommunistliku partei ruumidele.

Tänapäeva Prantsusmaa. 1957. a. mais oli Guy Mollet' valitsus, kes oli kaotanud rahva silmis igasuguse autoriteedi, sunnitud lahkuma. Prantsusmaal algas jälle valitsuste kiire vaheldumine.

Reaktsioonijõud kasutasid Prantsusmaa siseolukorra ebakindlust ja sõda Alžeerias vabariigivastase tegevuse ja šovinistliku propaganda tugevdamiseks. 13. mail 1958. a. organiseeris grupp Prantsuse armee reaktsioonilisi ohvitseri Alžeerias putši vabariikliku režiimi kõrvaldamiseks ja sõjaväelise diktatuuri kehtestamiseks. Mässajad ja neid toetavad parempoolsed parteid nõudsid kindral de Gaulle'i kutsumist valitsuse juhiks. Teda pidasid nad ainukeseks võimalikuks Prantsusmaa «päästjaks».

Valitsusringkondade otsene toetus ning parempoolsete sotsialistide reetliku poliitika tõttu tekkinud demokraatlike jõudude lõhenemine võimaldas de Gaulle'il sama aasta juunis kogu võim enda kätte võtta.

De Gaulle'i valitsus, mis väljendas monopolistliku suurkapitali huve, töötas välja Prantsusmaa uue, selgesti reaktsioonilise ilmega konstitutsiooni. See konstitutsioon laiendas täidesaatva võimu õigusi parlamendi õiguste järsu piiramise arvel. Kasvas presidendi osatähtsus, kellele jäi peaaegu piiramatu võim. Reaktsioonijõududel õnnestus selle konstitutsiooni heakskiitmine referendumil (rahvahääletuse) teel. Referendum toimus septembrikuu lõpul.

1958. a. novembris toimunud Rahvuskogu valimistel õnnestus de Gaulle'i pooldajatel ja teistel parempoolsetel parteidel demokraatiavastase valimisseaduse alusel parlamendis enamus saada. Kommunistidele, kes said rohkem hääli kui ükski teine partei, jäi ainult 10 saadikumandaati.

Prantsusmaa presidendiks valiti de Gaulle. Uue valitsuse moodustas Debré, üks de Gaulle'i grupeeringu «Uue Vabariigi Liit» juhte.

Sõda Alžeerias jätkub, tuues alžeeria rahvale loendamatuid hädasid ja teravdades sisepoliitilist olukorda Prantsusmaal. See sõda nõrgendab ka Prantsusmaa rahvusvahelisi positsioone ja suurendab tema sõltuvust oma NATO «liitlastest». Asi on läinud niikaugele, et de Gaulle, kes võttis osa vastupanuliikumisest saksa okupantidele, andis Lääne-Saksamaale loa pidada Prantsusmaal oma vägesid, keda käsutavad endised hitlerlikud kindralid ja ohvitserid.

1959. a. septembris lubas kindral de Gaulle alžeeria rahvale anda enesemääramise õiguse. Kuid see lubadus oli piiratud terve hulga klauslitega ja teda pole tänini täidetud.

Prantsusmaa Kommunistlik Partei arendab üha laiemalt võitlust ühtse rinde loomiseks rahu, vabariigi ja demokraatlike vabaduste kaitseks, demokraatia taastamiseks ja uuendamiseks.

§ 43. Itaalia

Fašistliku režiimi kokkuvarisemine ja Itaalia vabastamine. Itaalia vägede lüüasaamised ja maal valitsev majanduslik laos kutsusid esile massilise liikumise fašistliku režiimi vastu. Itaalia reaktsioon oli sunnitud ohverdama Mussolini. 1943. a. juulis kõrvaldati Mussolini võimult. Valitsuse juhiks nimetati marssal Badoglio. See valitsus oli sunnitud tegema rahvale mõningaid järeleandmisi. Ta kuulutas fašistliku partei ja fašistliku parlamendi laialisaadetuks ning vabastas poliitilised vangid.

Varsti kandus sõjategevus Itaalia territooriumile. 8. septembril 1943. a. kapituleerus Badoglio valitsus liitlaste ees. Selleks ajaks olid hitlerlased okupeerinud Põhja-, Kesk- ja osa Lõuna-Itaaliat. Okupeeritud territooriumil kuulus võim formaalselt marionetlikule valitsusele, kelle juhiks oli Mussolini.

Maa vabastamise saksa fašistlikest okupantidest võttis end kätte rahvas. 1943. a. septembris loodi kommunistliku partei initsiatiivil Rahvusliku Vabastuse Komitee, kellele allusid kohalikud komiteed. Kommunistide juhtimisel moodustati partisaaniüksused — Garibaldi brigaadid. Peagi liitusid üksikult tegutsevad partisaanisalgad ühtseks partisaanarmeeks — «Vabaduse Vabatahtlike Korpuseks». Partisanid vabastasid okupantidest külasid, linnu ja terveid Itaalia piirkondi.

Inglise-Ameerika väed liikusid Itaalia territooriumil äärmiselt aeglaselt edasi ega abistanud partisane, vaid isegi püüdsid nende käest relvi ära võtta.

24. aprillil 1945. a. algas Põhja-Itaalias kommunistliku partei üleskutsel üldstreik, mis kasvas üle üldrahvalikuks relvastatud ülestõusuks. Partisanid võtsid kinni ja lasksid maha fašistlikke ninamehi. Mussolini poodi üles. Itaalia rahvas vabanes fašistlikust ikkest.

Töötajate võitlus Itaalia demokraatiseerimise eest. Pärast sõja lõppemist alustasid Itaalia töötajad võitlust maa poliitilise ja ühiskondliku elu demokraatiseerimise eest. Kuid see võitlus toimus Inglise-Ameerika okupatsiooni tingimustes. Itaalia kodanluse parteid, kelle hulgas juhtival kohal oli Kristlik-Demokraatlik Partei, toetusid Inglise-Ameerika vägedele.

Demokraatlikud elemendid koondusid kommunistliku ja sotsialistliku partei ümber, kelle vahel sõlmiti uus tegevusühtsuse kokkulepe.

1946. a. juunis saavutasid demokraatlikud jõud selle, et Itaalia kuulutati vabariigiks. Vastavalt Asutava Kogu valimiste tulemustele moodustati valitsus, kelle juhiks sai Kristlik-Demokraatliku Partei liider de Gasperi ning kuhu kuulusid ka sotsialistid ja kommunistid. Kommunistide nõudmisel võeti vastu seadus, mille järgi kasutamata seisvad mõisamaad anti maata ja vähese maaga talupoegadele ning kergendati talupoegade renditingi-

musi. 1947. a. veebruaris sõlmiti Itaaliaga rahuleping. See rahuleping kindlustas Itaalia suveräänsuse. Okupatsiooniväed pidid maalt lahkuma.

Peagi asusid itaalia reaktsoonärid, keda ergutasid inglise-ameerika imperialistid, pealetungile. 1947. a. mais eemaldati kommunistid ja sotsialistid valitsusest.

Sama aasta detsembris võeti vastu Itaalia konstitutsioon, mis kannab kodanlik-demokraatlikku iseloomu. Konstitutsiooni järgi teostatakse seadusandlikku võimu kahe koja — Saadikutekoja ja Senati kaudu. President valitakse mõlema koja poolt seitsmeks aastaks. Konstitutsioonis on leidnud peegelduse mõningad rahvahulkade nõudmised. Konstitutsioon kuulutas õigust tööle, vajadust viia läbi agraarreform ja osaline tööstuse natsionaliseerimine. Kuid valitsevad klassid ei kavatsenud neid konstitutsiooni artikleid ellu viia.

Kristlike demokraatide sise- ja välispoliitika. Paljude aastate jooksul on Itaalias võimul olnud Kristlik-Demokraatlik Partei. Selle partei sise- ja välispoliitika on äärmiselt reaktsooniline. De Gasperi valitsus võttis orjastavatel tingimustel vastu Ameerika Ühendriikide majandusliku «abi». Itaalia astus agressiivsesse Põhja-Atlandi blokki. Itaalia ja Ameerika Ühendriikide vahel on alla kirjutatud rida kokkuleppeid, mille järgi Ameerika Ühendriigid said õiguse pidada Itaalias oma vägesid ja kasutada Itaalia sadamaid oma sõjalaevastiku baasidena.

Itaalia valitsevad ringkonnad rikuvad avalikult konstitutsiooni. 1951. a. võeti vastu seadus, mille järgi valitsus sai õiguse kuulutada riigis välja erakorralist olukorda. Aasta pärast asendati proportsionaalne valimissüsteem süsteemiga, mille järgi partei või parteide blokk, kes on saanud üle 50% häältest, saab 65% saadikukohtadest. Selle süsteemi abil lootsid kristlikud demokraadid eemaldada parlamendist pahempoolsed jõud.

Kuid itaalia rahvas purustas reaktsooni kavatsused. 1953. ja 1958. a. parlamendivalimistel ei saanud valitsuse blokk vajalikku hulka hääli ja 1951. a. valimisseadust ei rakendatud.

Itaalia valitsevate ringkondade poliitikat toetavad parempoolsed sotsiaaldemokraadid, kes ühinesid 1952. a. Itaalia Sotsiaaldemokraatlikku Parteisse.

Itaalia allutamine Ameerika kapitalile ja agressiivsetest blokidest osavõtmise poliitika tulemuseks oli maa raske majanduslik olukord ja töötavate rahvahulkade edasine vaesumine.

Ameerika kapital on kehtestanud kontrolli Itaalia juhtivate tööstusharude üle. Itaalias hiljuti avastatud naftaleiukohti kasutavad peamiselt Ameerika monopolid. Juhtivat osa maa majanduslikus ja poliitilises elus etendavad Itaalia monopolid, kes on tihedalt seotud Ameerika kapitaliga. Võidurelvastumine läheb itaalia rahvale kalliks maksma. Üle 30% kogu eelarvest kuluta-

lakse iga aasta sõjalisteks ettevalmistusteks. Samal ajal ei ole tööliste reaalpalk saavutanud veel sõjaeelset taset.

Itaalias on ligi kaks miljonit töötut. Ka talupoegade olukord on raske.

Itaalia rahva võitlus oma olukorra parandamise, demokraatia ja rahu eest. Itaalia rahvas peab visa võitlust oma elatustaseme tõstmise, demokraatia ja rahu eest. Sõjajärgsel perioodil võtab streikidest osa keskmiselt iga aasta kuni 5 miljonit inimest. 1948. a. juulis viis itaalia proletariaat protestimärgiks Palmiro Togliattile korraldatud atentaadile läbi üldstreigi, millest võttis osa umbes 7 miljonit inimest. Peaaegu iga aasta toimuvad sulaste ja põllutööliste streigid.

Itaalia töötavate rahvahulkade juhiks nende võitluses rahu ja parema tuleviku eest on kommunistlik partei. Sellel parteil on rahva hulgas määratu suur autoriteet ja mõju. Ta on kõige massilisem partei kapitalistlike maade kommunistlike parteide hulgas. Itaalia kommunistid rakendavad loovalt marksismi-leninismi teooriat oma maa konkreetsetes tingimustes.

1960. a. algul toimus Roomas Itaalia Kommunistliku Partei IX kongress. Kongressil oli esindatud ligi kaks miljonit partei liiget. Kongressi tähelepanu keskpunktis oli küsimus võitlusest demokraatia ja sotsialismi eest Itaalia tingimustes. Kongress kutsus töötajaid üles arendama võitlust demokraatliku liini eest riigi majanduslikus ja poliitilises arenemises, rahva materiaalse olukorra parandamise, agraarreformi läbiviimise ja suurmonopolide natsionaliseerimise eest. Kongressil esitati töötajate demokraatliku valitsuse loomise loosung. See valitsus peab viima ellu konstitutsiooni ja teostama laialdasid demokraatlikke ümberkorraldusi, mis avaksid tee sotsialismile.

Kommunistlik partei teatas veel kord oma valmisolekust töötada koos kõigi poliitiliste jõududega, kes tahavad võidelda rahvahulkade huvide, demokraatia ja rahu eest.

16. p e a t ü k k

SAKSA FÖDERATIIVNE VABARIIK

§ 44. Saksa Föderatiivse Vabariigi moodustamine, tema sise- ja välispoliitika

Saksa Föderatiivse Vabariigi moodustamine. Lääne-Saksamaa arenemine läks hoopis teist teed mööda kui Ida-Saksamaa arenemine. Ameerika Ühendriikide, Inglismaa ja Prantsusmaa valitsused loobusid Potsdami kokkulepete täitmisest Saksamaa küsimuses. Nad võtsid kursi imperialismi ja militarismi taaselustamisele nende poolt kontrollitavates Saksamaa tsoonides.

Valitsevale kohale Lääne-Saksamaa poliitilises elus asusid algusest peale reaktsioonilised kodanlikud parteid, kes toetusid okupatsioonivõimudele. Lääne-Saksamaa reaktsiooni juhtivaks parteiks on Kristlik-Demokraatlik Liit — monopolistliku suurkodanluse ja mõisnike partei.

Lääne-Saksamaal tegutsevad samuti paljud militaristlikud liidud, nagu näiteks «Teraskiiver».

1946. a. moodustati Saksamaa sotsiaaldemokraatlik partei. Selle parempoolsed liidrid lükkasid tagasi kommunistide ettepaneku luua Lääne-Saksamaal töölisklassi ühtne partei. Lääne-Saksamaal taastati kommunistlik partei. Kuid algusest peale sattus ta võimude tagakiusamise alla. 1949. a. veebruaris heideti tema juht Max Reimann vanglasse väljaastumiste pärast Saksamaa lõhestamise poliitika vastu.

1949. a. suvel töötati välja Lääne-Saksamaa konstitutsioon, mis nimetati Bonni konstitutsiooniks. Selle konstitutsiooni järgi on Lääne-Saksamaa oma struktuurilt föderatiivne riik. Tema koosseisu kuulub rida osariike, kellel igaühel on oma valitsus ja parlament. Peale selle loodi Saksa Föderatiivse Vabariigi (SFV) parlament ja valitsus. SFV parlament koosneb kahest kojast — Bundestag (alamkoda) ja Bundesrat (ülemkoda).

1949. a. augustis toimusid Bundestagi valimised. Nendel valimistel, mis toimusid võimude poolt avaldatava surve olukorras, sai kõige rohkem hääli Kristlik-Demokraatlik Liit. 1949. a. septembris kuulutas Bonnis kokkutulnud Lääne-Saksamaa parlament välja SFV loomise. SFV kantsleriks valiti Kristlik-Demokraatliku Liidu liider Konrad Adenauer.

Nii tekkis Lääne-Saksamaa territooriumil suurkapalistide ja mõisnike riik. Pärast seda läks imperialismi ja militarismi taas-elustamine Lääne-Saksamaal veelgi kiiremas tempos.

Praegu on Lääne-Saksamaa majanduses juhtival kohal umbes 50 rahanduslikku ja tööstuslikku kontserni. 6 suurt monopoli annab peaaegu 80% kogu Lääne-Saksamaa terasetoodangust.

14 600 mõisnikule kuulub 6,2 miljonit hektarit maad. Samal ajal kuulub 630 000 vähese maaga talupojale mitte üle 700 000 hektari.

Lääne-Saksamaa on jõudnud oma majandusliku võimsuse poolest teisele kohale Lääne-Euroopa kapitalistlike riikide hulgas ja võistleb esikoha pärast Inglismaaga. Malmi- ja terasetoodangu poolest on Lääne-Saksamaa juba Inglismaast ette jõudnud ja omab kapitalistlikus maailmas teist kohta (Ameerika Ühendriikide järel).

SFV-is on uuesti loodud sõjatööstus. SFV toodab tanke, lennukeid, raskesuurtükke jne.

1954. a. oktoobris kirjutati alla Pariisi kokkulepetele, mille järgi Lääne-Saksamaa arvati Põhja-Atlandi blokki ja ta sai õiguse

12 diviisi loomiseks. Hiljem lubati SFV-l varustada uus veermaht aatomirelvaga.

Lääne-Saksa revanšistliku armee loomine, kes on varustatud aatomirelva jt. inimeste massilise hävitamise relvadega, kujutab endast tõsist ohtu rahule ja julgeolekule Euroopas.

Töötavate rahvahulkade olukord ja võitlus. Lääne-Saksa tööliste reaalpalk on 1948. a. tasemega võrreldes mõnevõrra tõusnud. See on Lääne-Saksa proletariaadi visa võitluse tulemus. Kuid seoses tööstuse kasvutempo aeglustumisega ja seisakuga mõnedes tööstusharudes on tööpuudus viimastel aastatel suurenenud.

SFV-i kulutused relvastumisele on kasvanud tohtu suureks. Nendest kulutustest langeb aastas ühe elaniku kohta umbes 240 marka. Niisama kalliks läheb SFV-i elanikkonnale okupatsioonivägede ülalpidamine. Iga Lääne-Saksa tööline töötab poolteist kuud aastas okupantide ülalpidamiseks.

Sõjajärgsel perioodil on Lääne-Saksamaal arenenud laialdane streigiliikumine.

Töölised ei esita mitte ainult majanduslikke, vaid ka poliitilisi nõudmisi. Nad nõuavad Saksamaa ühendamist demokraatlikel alustel; SFV-i väljaastumist NATO-st ja tema ühinemist üleeuroopalise julgeolekusüsteemiga; välismaiste vägede väljaviimist mõlemast Saksamaa osast; tuumarelvade tootmise ja Saksamaa territooriumile paigutamise keelamist.

Püüdes maha suruda massilist liikumist riigis, andsid SFV-i valitsevad ringkonnad kõigepealt löögi kommunistidele. 1956. a. augustis langetas föderaal kohus otsuse Saksamaa Kommunistliku Partei keelamise kohta.

Kuid massiline liikumine SFV-is ei vaibu. Saksamaa Sotsiaaldemokraatliku Partei juhtkond astub sõnades välja Saksamaa ühendamise, NSV Liiduga sõbralike suhete jaluleseadmise eest, kuid samal ajal hoidub ta läbirääkimistest SDV-i valitsusega ning keeldub tegevusuhtsusest kommunistidega.

Saksamaa Kommunistlik Partei, asudes põranda all, võitleb kõikide tööliste tegevusuhtsuse eest, sõltumatult nende partei- sest kuuluvusest.

Saksamaa Kommunistlik Partei taotleb seda, et Sotsiaaldemokraatlik Partei muudaks oma poliitikat ja astuks tegelikult välja saksa militarismi taaselustamise vastu.

Kogu saksa rahva tulevik sõltub suurel määral sellest, kas õnnestub SFV tööliklassil üle saada oma ridade lõhestatusest ja astuda välja ühtse rindena militaristide ja revanšistide vastu, kes juhivad praegu Lääne-Saksamaa saatust.

KAKS JOONT RAHVUSVAHELISES POLIITIKAS. RAHVASTE VÕITLUS RAHU EEST

§ 45. Ameerika Ühendriikide eestvedamisel teostatav imperialistlike riikide agressiivne välispoliitika

Kaks joont rahvusvahelises poliitikas pärast Teist maailmasõda. Sõjajärgsel perioodil kujunesid välja kaks vastupidist joont rahvusvahelises poliitikas: ühelt poolt NSV Liidu ja teiste sotsialismimaade joon ning teiselt poolt Ameerika Ühendriikide eestvedamisel läbiviidav imperialistlike riikide valitsevate ringkondade joon.

Nõukogude riik lähtub oma välispoliitikas NSV Liidu töötajate huvidest, mis langevad kokku kõikide maade töötajate huvidega. NSV Liidu välispoliitika aluseks on erineva ühiskondliku korruga riikide rahuliku koeksisteerimise leninlik printsiip. Nõukogude Liidus ei ole niisuguseid klasse ega elanikkonna grupe, kes oleksid huvitatud sõdadeest. Nõukogude inimesed on veendunud, et sotsialism saavutab võidu kapitalismi üle ka kahe süsteemi rahulikus majanduslikus võistluses.

Nõukogude välispoliitika peaesmärgiks on rahu säilitamine ja kindlustamine, võrdõiguslike suhete arendamine kõikide riikide vahel, sõpruse ja koostöö loomine kõikide rahvaste vahel. NSV Liit kaitseb otsustavalt ja järjekindlalt rahu ning võitleb rahvusvahelise julgeoleku kindlustamise eest.

NSV Liidu rahuarmastav poliitika leiab aktiivset toetust kõikide sotsialismimaade ja laialdaste rahvahulkade poolt kogu maailmas.

Teist joont rahvusvahelisel areenil teostavad Ameerika Ühendriikide eestvedamisel imperialistlike riikide valitsevad ringkonnad. Nad on loobunud sõja ajal vastuvõetud kooskõlastatud otsustest ja on alustanud võitlust sotsialismimaade vastu. Sõja ajal rikastunud Ameerika monopolid püüavad saada maailmavalitsejaks. Nad on hakanud oma tahet teistele maadele peale sundima. Selleks kasutavad Ameerika Ühendriigid mitmesuguseid majan-

dusliku ja poliitilise surve avaldamise vahendeid, ähvardusi ja sõjalisi provokatsioone. Ameerika imperialism on peamiseks töölis-, demokraatliku ja rahvusliku vabadusliikumise lämmatajaks.

Ameerika Ühendriikide agressiivse poliitikaga, mida on hakatud nimetama «jõupoliitikaks», kaasneb võidurelvastumine, sõjaliste blokkide loomine ja «külma sõja» õhutamine sotsialistlike riikide vastu. See poliitika kujutab endast peamist ohtu rahule.

Kõikide maade rahvahulgald mõistavad hukka Ameerika Ühendriikide agressiivse kursi ja peavad otsustavat võitlust rahu säilitamise ja kindlustamise eest.

NSV Liidu võitlus sõjajärgse maailma demokraatliku korralduse eest. Pärast Teist maailmasõda astus Nõukogude Liit välja suurriikide koostöö säilitamise ja rahulepingute kiirema sõlmimise eest võidetud maadega Krimmi ja Berliini konverentsil väljatöötatud programmi alusel. Ameerika Ühendriikide, Inglismaa ja Prantsusmaa valitsevad ringkonnad loobusid rahvusvahelise koostöö põhimõtetest ja tahtsid rahvastele peale sundida imperialistlikku rahu. Terav võitlus toimus Saksamaa endiste liitlastega — Itaalia, Ungari, Rumeenia, Bulgaaria ja Soomega sõlmitavate rahulepingute ettevalmistamise käigus.

Tänu Nõukogude Liidu veendunud ja järjekindlale positsioonile võeti vastu kooskõlastatud otsused endiste Saksamaa liitlastega sõlmitavate rahulepingute kohta. Need lepingud kirjutati alla Pariisis 10. veebruaril 1947. a. Rahulepingud olid põhiliselt õiglased ja vastasid võidetud maade demokraatliku arenemise huvi-
dele.

Nõukogude Liit osutas suurt abi Kesk- ja Kagu-Euroopa maade rahvastele rahvusliku sõltumatuse kättevõitmisel. NSV Liidu ja Euroopa rahvademokraatiamaade vahel on sõlmitud sõpruse, koostöö ja vastastikuse abistamise lepingud ning kaubanduslikud kokkulepped. Need lepingud ja kokkulepped on aidanud kaasa uute, sotsialistlikku tüüpi rahvusvaheliste suhete loomisele, mis on rajatud võrdõiguslikkuse, vennaliku sõpruse ja igakülgse koostöö põhimõtetele. NSV Liit ajas nurja imperialistide katsed lämmatada äsja tekkinud sotsialistlikke riike majandusliku blokaadi abil. 1949. a. loodi Euroopas sotsialistliku leeri maade koostöö kindlustamise huvides Vastastikuse Majandusliku Abistamise Nõukogu. Rahvademokraatiamaad koos Nõukogude Liiduga peavad aktiivset võitlust rahu ja rahvaste julgeoleku eest, agressioonipoliitika vastu.

Nõukogude Liit on järjekindlalt taotlenud Saksamaa küsimuse demokraatlikku lahendamist. Kuid Ameerika Ühendriikide, Inglismaa ja Prantsusmaa valitsused rikkusid Krimmi ja Berliini konverentsi otsuseid Saksamaa muutmise kohta rahuarmastavaks demokraatlikuks riigiks. Nad asusid Saksamaa lõhestamise ja Lääne-Saksamaa NSV Liidu ja rahvademokraatiamaade-vastase võitluse baasiks muutmise teele. Saksamaa lõhestamine viidi

lõpule separaatse Lääne-Saksa riigi — Saksa Föderatiivse Vabariigi moodustamisega 1949. a. SFV-is tulid võimule militaristid ja revanšistid, kes hakkasid hauduma plaane uueks sõjakäiguks Itta. Selle tagajärjel tekkis suur oht rahule Euroopas.

Demokraatlike jõudude kasvamine ja tugevnemine Ida-Saksamaal tegi võimalikuks Saksa Demokraatliku Vabariigi moodustamise 1949. a. oktoobris. SDV sai saksa rahva rahuarmastavate jõudude kantsiks. Ta peab järjekindlat võitlust Saksamaa ühtsuse taastamise eest rahulikul ja demokraatlikul teel ning rahulepingu sõlmimise ja kõikide okupatsioonivägede Saksamaalt väljaviimise eest.

Kaks vastandlikku kurssi ilmneseid selgesti ka maailma sõjajärgse korralduse küsimuse lahendamisel Kaug-Idas. Nõukogude Liit astus välja Jaapani muutmise eest rahuarmastavaks, demokraatlikuks ja sõltumatuks riigiks. Ameerika Ühendriigid aga püüdsid allutada Jaapanit oma ülevõimule ja luua tema territooriumil sõjaline platsdarm võitluseks NSV Liidu ja Hiina vastu. Ameeriklased hakkasid Jaapanisse sõjalisi baase ehitama.

Ameerika Ühendriikide valitsus sundis San Francisco konverentsil 1951. a. Jaapanile peale separaatse ja mittevõrdõigusliku rahulepingu. Sotsialistlikud riigid ja mitmed teised rahuarmastavad maad keeldusid seda rahulepingut tunnustamast.

Rahvusvahelise pinevuse suurenemine imperialistlike riikide agressiivse tegevuse tagajärjel. Ameerika imperialistid, kes haudusid plaane maailmavalitsemise saavutamiseks, hakkasid ka sõjajärgsel perioodil rahvusvahelist olukorda kunstlikult teravdama ja sisendama rahvastele mõtet uue sõja möödapääsmatusest.

1947. a. märtsis tegi Ameerika Ühendriikide president Truman Kongressile ettepaneku anda sõjalist abi Kreekale ja Türgile, keda ähvardavat oht sotsialistliku leeri poolt. Ameerika Ühendriigid andsid nendele maadele 400 miljonit dollarit. Trumani poolt esitatud programm tähendas avalikku üleskutset sõja ettevalmistamiseks NSV Liidu ja rahvademokraatiamaade vastu. See programm nägi ette Ameerika Ühendriikide laialdast vahelesegamist teiste riikide siseasjadesse. Seda programmi hakati nimetama «Trumani doktriiniks».

Ameerika Ühendriikide agressiivse välispoliitika järgmiseks sammuks oli «Marshalli plaani» väljakuulutamine. 1947. a. juunis tegi Ameerika Ühendriikide riigisekretär Marshall avalduse, et Ameerika Ühendriigid annavad abi Euroopa riikidele nende majanduse taastamisel. NSV Liit paljastas «Marshalli plaani» tõelised eesmärgid, mille abil Ameerika Ühendriigid tahtsid luua majanduslikku alust sõjalise bloki organiseerimiseks sotsialismi leeri maade vastu. Nõukogude Liit ja rahvademokraatiamaad keeldusid osa võtmast «Marshalli plaanist», kuid 16 Euroopa kapitalistlikku riiki võttis Ameerika Ühendriikide «abi» vastu. Ameerika

Ühendriigid kasutasid «Marshalli plaani» vahelesegamiseks Euroopa riikide siseasjadesse ja nende kaasatõmbamiseks sõjalistesse liitudesse. Suure osa Ameerika «abist» sai SFV.

«Marshalli plaan» kehtis aastail 1948—1951 ja asendati siis «julgeoleku vastastikuse tagamise» programmiga. Majanduslik «abi» vähenes iga aastaga ja üha enam suurenesid relvasaadetised Ameerika Ühendriikidest sõltuvatesse maadesse.

Ameerika Ühendriikide survele astus enamik «Marshalli plaanist» osavõtvaid riike 1949. a. aprillis Põhja-Atlandi pakti (lühendatult NATO) liikmeks. NATO liikmeteks hakkasid Ameerika Ühendriigid, Kanada, Inglismaa, Prantsusmaa, Itaalia, Island, Norra, Taani, Holland, Belgia, Luksemburg ja Portugal. 1952. a. tõmmati NATO-sse Kreeka ja Türgi. 1955. a. astus NATO liikmeks SFV.

Põhja-Atlandi blokk on loodud agressiivsetel eesmärkidel ja ta on sõja vallapäästmise abinõuks NSV Liidu ja teiste sotsialismimaade vastu. NATO loomine põhjustas pinevuse teravnemise rahvusvahelistes suhetes. Ameerika Ühendriigid hakkasid laialdaselt varustama relvastusega oma NATO liitlasi, nõudes neilt sõjaliste kulutuste suurendamist. Igale NATO-sse kuuluvale riigile tehti ettepanek eraldada relvastatud jõudusid Põhja-Atlandi bloki armee loomiseks ameerika kindrali juhatuse all. Kuid Ameerika Ühendriikide valitsev seisund NATO-s tekitas hõõrumisi ja nägemist tema liikmete vahel ning teravdas veelgi enam imperialistlikke vastuolusid.

Ameerika ja inglise imperialistid moodustasid agressiivseid blokke ka teistes maailma osades.

Moodustades sõjalisi blokke, orjastavad Ameerika Ühendriigid neist osavõtvaid riike. Nende riikide territooriumil organiseeritakse Ameerika sõjalisi baase. Ameerika Ühendriigid ümbritsevad sotsialismimaid oma sõjaliste baaside ahelaga, lootes sealt sõja ajal anda purustavaid lööke. Ameerika imperialistid alustasid zatomirelvastumise võidujooksu, kulutades tohutu suuri summasid massilise hävitamise relvade tootmisele.

Ameerika Ühendriigid organiseerivad õõnestavat spionaaži- ja diversioonitegevust sotsialismimaades, püüdes sellega nõrgestada nende võimsust. Ameerika Ühendriikide Kongress eraldab selleks eesmärgiks iga aasta 100 miljonit dollarit.

Ameerika Ühendriigid pööravad erilist tähelepanu SFV-i relvastamisele ja tema muutmisele peamiseks rahvusvahelise reaktiooni löögijõuks Euroopas.

§ 46. NSV Liidu ja kõikide rahuarmastavate jõudude võitlus rahu ja sõpruse eest rahvaste vahel

Võitlus rahu eest — NSV Liidu välispoliitika peajoon. Uue maailmasõja vallapästmise kurssi hoidvatele imperialistlikele riikidele on vastukaaluks vääramatult kasvavad rahujõud. Sotsialismileeri eesotsas seisev NSV Liit paljastab kõik imperialistlike sõjaõhutajate sepitsused. NSV Liit on veendunud, et vaieldavaid või lahendamata rahvusvahelisi küsimusi on võimalik lahendada läbirääkimiste teel.

NSV Liidu valitsus esitas Saksamaaga sõlmitava rahulepingu aluste demokraatliku projekti ja tegi ettepaneku luua Euroopas kollektiivse julgeoleku süsteem.

Tänu NSV Liidu jõupingutustele kehtestati 1955. a. diplomaatilised suhted Nõukogude Liidu ja SFV-i vahel ning sõlmiti riiklik leping Austriaga, kes kuulutas välja neutraliteedi.

1956. a. lõpetati NSV Liidu initsiatiivil sõjaseisukord Jaapaniga ja seati sisse diplomaatilised suhted Nõukogude Liidu ja Jaapani vahel.

Suure rahvusvahelise tähtsusega oli 1955. a. juulis toimunud nelja suurriigi — NSV Liidu, Ameerika Ühendriikide, Inglismaa ja Prantsusmaa valitsuste juhtide Genfi nõupidamine. See nõupidamine aitas kaasa rahvusvahelise pinevuse lõdvendamisele ja kinnitas rahvaste usku rahu säilitamisse.

Nõukogude Liit peab innukat võitlust sõpruse ja koostöö eest Ameerika Ühendriikide, Inglismaa, Prantsusmaa ja teiste kapitalistlike riikidega. Kasulike sidemete tekkimist Nõukogude Liidu ja mitmete kapitalistlike riikide vahel soodustasid NSV Liidu juhtivate tegelaste külaskäigud Ameerika Ühendriikidesse, Inglismaale, Indiasse, Birmasse, Afganistani, Indoneesiasse ja teistesse riikidesse ning nende maade riigi- ja ühiskonnategelaste külaskäigud Nõukogude Liitu.

Nõukogude Liit astub kõigi sotsialismimaade toetusel julgelt välja rahvaste kaitseks, kes võitlevad oma vabaduse ja sõltumatus eest. Tänu NSV Liidu, Hiina Rahvavabariigi, Korea Rahvademokraatliku Vabariigi, India ja teiste rahuarmastavate riikide jõupingutustele sõlmiti 1953. a. vaherahu Koreas. 1954. a. kustutati sõjakolle Indo-Hiinas.

Nõukogude Liidu väljaastumine egiptuse rahva kaitseks Inglismaa, Prantsusmaa ja Iisraeli relvastatud interventsiiooni ajal Egiptuses 1956. a. sügisel etendas otsustavat osa agressiooni tõkestamisel.

NSV Liidu valitsus toetas Hiina Rahvavabariigi ja India poolt väljakuulutatud rahuliku kooseksisteerimise viit printsiipi. Nõukogude Liit avaldas oma solidaarsust Aasia ja Aafrika maade Bandungi ja Kairo konverentsi otsustele, mis on väärtuslikuks panuseks rahu kindlustamise eest peetavas võitluses.

Nõukogude Liit võitleb aktiivselt selle eest, et muuta ÜRO tõeliseks rahu ja rahvusvahelise julgeoleku kaitsmise organiks. NSV Liidu ettepanekul võttis ÜRO Peaassamblee 1947. a. vastu resolutsiooni sõjapropaganda hukkamõistmise kohta. Nõukogude Liit kasutab ÜRO kõnetooli rahu säilitamise ja kindlustamise laialdase programmi esitamiseks. Laialdast toetust rahvahulkade poolt leidis NSV Liidu ettepanek sõlmida rahupakt viie suurriigi vahel. NSV Liidu esinemised ÜRO-s raskendavad ülemaailmse reaktsiooni imperialistlike plaanide teostamist.

Nõukogude Liit ajas nurja Ameerika Ühendriikide arvestused aatomirelva monopolile ja võimaluse karistamatult valla päästa aatomisõda sotsialismimaade vastu. Lühikese ajaga lõi NSV Liit aatomi- ja vesinikurelva.

Varem kui Ameerika Ühendriigid lõi NSV Liit kontinentidevahelised ballistilised raketid ja laskis esimesena maailmas kosmosesse Maa kunstlikud kaaslased. 12. aprillil 1961. a. teostati esmakordselt inimkonna ajaloos inimese lend kosmosesse. Selle enneolematu kangelasteo sooritas Nõukogude kodanik, kommunist major Juri Aleksejevitsš Gagarin.

Omades kõiki vajalikke vahendeid agressori ohjeldamiseks, ei ähvarda NSV Liit ometi mitte kedagi. Nõukogude Liit võitleb väsimatult desarmeerimise eest, taotleb aatomi- ja vesinikurelva keelamist ja nende katsetamise lõpetamist.

Seoses revanšistliku armee taassünniga Lääne-Saksamaal ja SFV-i võtmisega Põhja-Atlandi blokki, võtsid NSV Liit ja rahvademokraatiamaad tarvitusele vajalikud abinõud rahu ja julgeoleku tagamiseks Euroopas. 14. mail 1955. a. kirjutasiid Nõukogude Liit ja rahvademokraatiamaad Varssavis alla sõpruse, koostöö ja vastastikuse abistamise lepingule ning otsustasiid luua ühtse väejuhatuse. Varssavi leping on oma iseloomult kaitseleping ning see on rahu kindlaks tagatiseks Euroopas ja terves maailmas.

Kui rahvusvaheline imperialism organiseeris 1956. a. oktoobris kontrrevolutsioonilise mässu Ungaris, siis tuli Nõukogude Liit ungari töötajatele appi. Nõukogude armee aitas ungari töölistel mässu maha suruda ja fašistlikud jõugud purustada.

Nõukogude Liit võtab ette üha uusi samme ülemaailmse rahu kaitseks. 1958. a. märtsis otsustas NSV Liidu Ülemnõukogu lõpetada iga liiki aatomi- ja vesinikurelva katsetused Nõukogude Liidus. Kuid Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa valitsused ei jätginud seda Nõukogude Liidu õilsat eeskuju ja jätkasiid veel kaua maakera atmosfääri mürgistamist aatomiplahvatustega.

Maailma üldsuse pahameel lääneriikide sellise positsiooni suhtes sundis neid lõpuks tuumaplahvatusi lõpetama. Kuid juba 1959. a. lõpul teatas Ameerika Ühendriikide valitsus, et ta jätab endale õiguse ükskõik mis ajal uuesti alustada tuumaplahvatusi, teatades sellest ette. 1960. a. jooksul teostas Prantsusmaa kolmel korral

aatomiseadiste plahvatusi Sahaaras, mis kutsus esile rahvusvahelise üldsuse otsustavaid proteste.

Nõukogude valitsus on korduvalt teatanud, et ta ei asu uuesti teostama tuumarelvakatsetusi, kui ka lääneriigid sellest loobuvad.

Kui Ameerika Ühendriigid ja Inglismaa 1958. a. juulis alustasid relvastatud interventsiooni Liibanonis ja Jordaania, siis saavutas Nõukogude Liit koos maailma kõigi rahuarmastavate jõududega välismaiste vägede väljaviimise neist maadest.

1958. a. lõpul tegi Nõukogude Liit Ameerika Ühendriikide, Inglismaa ja Prantsusmaa valitsustele ettepaneku likvideerida Berliinis okupatsioonirežiimi jäänused ja muuta Lääne-Berliin, mis oli kujunenud SDV-i vastase spionaaži- ja diversioonikoldeks, demilitariseeritud vabalinnaks. Nõukogude Liit esitas ka rahulepingu projekti mõlema Saksa riigi jaoks. Selle rahulepingu sõlmimine oleks lõdvendanud pinevust Euroopas ja oleks kaasa aidanud Saksamaa taasühendamiseks demokraatlikul alusel.

Nõukogude Liit kaitseb kuuba rahva õigust vabadusele ja sõltumatusele. Nõukogude valitsuse juht N. S. Hruštšov on Ameerika Ühendriikide valitsevaid ringkondi korduvalt hoiatanud kalalätungi eest Kuubale.

Selleks et lõdvendada rahvusvahelist pinevust ja tugevdada sõprust ja vastastikust mõistmist nõukogude ja ameerika rahva vahel, külastas Nõukogude valitsuse juht N. S. Hruštšov 1959. a. septembris Ameerika Ühendriike.

18. septembril 1959. a. esitas N. S. Hruštšov ÜRO Peaassambleele läbivaatamiseks deklaratsiooni üldise ja täieliku desarmeerimise kohta ühes vastava rahvusvahelise kontrolli sisseseadmiselega. Seda deklaratsiooni toetas rõhuv enamuse maakera elanikkonnast ning ÜRO Peaassamblee kiitis selle põhimõtteliselt heaks.

1960. a. jaanuaris tegi Nõukogude Liit otsuse vähendada ühepoolset oma relvastatud jõude veel 1,2 miljoni mehe võrra.

Olulise panuse sõbralike suhete tugevdamiseks rahvaste vahel andsid N. S. Hruštšovi külaskäigud 1960. a. Indiasse, Birmasse, Indoneesiasse, Afganistani ja Prantsusmaale.

Nõukogude valitsuse initsiatiivil oli 1960. a. septembris esmakordselt ÜRO ajaloo Peaassamblee korralisel istungjärgul esindatud suur hulk riigipäid ja valitsuste juhte.

Nõukogude delegatsioon seltsimees Hruštšovi juhtimisel kutsus üles lahendama niisuguseid eluliselt tähtsaid probleeme, nagu üldine ja täielik desarmeerimine, kolonialismi likvideerimine jne.

Nõukogude delegatsiooni suureks saavutuseks on see, et ÜRO Peaassamblee võttis 1960. a. detsembris vastu deklaratsiooni iseseisvuse andmise kohta kõigile koloniaal- ja sõltuvatele maadele, mille teksti esitasid Aafrika ja Aasia riigid.

Nõukogude delegatsioon mõistis otsustavalt hukka imperialistliku agressiooni iseseisva Kongo vabariigi (pealinnaga Léopoldville'is) vastu, mis viis hiljem seadusliku Kongo valitsuse pea-

ministri ja Aafrika rahvuskangelase Patrice Lumumba roimarlike tapmisele. Nõukogude delegatsioon nõudis, et ÜRO peasekretäri kohalt võetaks maha Dag Hammarskjöld, kes toetas avalikult Belgia interventa ja nende marionette, nagu Mobutu ja Tšombe, ja kellel lasub otsene vastutus Lumumba tapmise eest.

Samuti nõudis Nõukogude delegatsioon ÜRO täidesaatvate organite struktuuri muutmist, kuna praeguse olukorra juures teostab peasekretär tegelikult ühe ÜRO liikmesriikide rühmituse — imperialistlike suurriikide tahet. Nõukogude delegatsioon tegi ettepaneku, et ainuisikulise sekretäri koht asendataks kollektiivse organiga, milles oleksid võrdõiguslikult esindatud kõik tänapäeva maailmas olemasolevad kolm riikide rühmitust — imperialistlikud riigid, sotsialistlikud riigid ja neutraalsed riigid.

1961. a. juunis kohtusid Viinis NSV Liidu Ministrite Nõukogu esimees N. S. Hruštšov ja Ameerika Ühendriikide president J. Kennedy ning leppisid kokku pidada kontakti kõigis küsimustes, mis pakuvad huvi mõlemale maale ja kogu maailmale.

Ülemaailmne rahupooldajate liikumine. Uue maailmasõja oht on põhjustanud tõsist ärevust miljonite lihtsate inimeste hulgas kõigis maades ja nad on asunud võitlusesse rahu kaitseks. Töölisklass sammub rahupooldajate liikumise avangardis. Töötajad mõistavad hästi, et sõda aatomirelva tarvitamisega toob inimkonnale loendamatu kannatusi ja purustusi. Võidurelvastumise lõpetamine kergendaks sõjaliste maksude koormat ja tõstaks rahva heaolu.

Aastail 1948—1949 toimusid paljudes maades rahukaitsekongressid ja loodi rahu eest võitlejate rahvuslikud komiteed. 1949. a. aprillis toimus Pariisis ja Prahhas I ülemaailmne rahupooldajate kongress. See kutsus kõikide maade rahvaid üles võitlema otsustavalt sõja ettevalmistuste vastu.

Kongress moodustas Ülemaailmse Rahupooldajate Kongressi Alalise Komitee, mille esimeheks oli väljapaistev prantsuse teadlane ja ühiskonnategelane Frédéric Joliot-Curie. I kongress korraldas organisatsiooniliselt rahupooldajate liikumist rahvusvahelises ulatuses.

Rahuvõitluse lülitusid üha laiemad rahvahulgad. Alalise Komitee üleskutsel kirjutas üle 500 miljoni inimese alla Stokholmi läkitusele aatomirelva keelamise kohta.

II ülemaailmne rahupooldajate kongress, mis toimus 1950. a. Varssavis, moodustas Ülemaailmse Rahunõukogu, millesse kuulusid esindajad peaaegu kõikidest maadest. Ülemaailmse Rahunõukogu läkitusele rahupakti sõlmimise kohta viie suurriigi vahel kirjutas alla üle 600 miljoni inimese.

Rahupooldajate poolt läbiviidud suured kampaaniad ei võimaldanud Ameerika Ühendriikide imperialistidel aatomirelva kasutamist korea rahva vastu ja takistasid sõja laienemist Kaug-Idas.

Rahupooldajate liikumises etendavad aktiivset osa niisugused

rahvusvahelised demokraatlikud massiorganisatsioonid, nagu Ülemaailmne Ametiühingute Föderatsioon, mille ridadesse kuulub üle 100 miljoni inimese, Rahvusvaheline Demokraatlik Naiste Föderatsioon, kuhu kuulub üle 200 miljoni liikme, Ülemaailmne Demokraatlik Noorsoo Föderatsioon, mille liikmete arv ületab 85 miljonit inimest, ja paljud teised.

Nimekamad rahu eest võitlejad, kes on andnud suure panuse rahu ja rahvaste vahelise sõpruse kindlustamisel, on saanud kõrge ja austava autasu — rahvusvahelise Lenini preemia «Rahu kindlustamise eest rahvaste vahel». 1959. a. autasustati rahvusvahelise Lenini preemiaga Nõukogude valitsuse juhti, NLKP Keskkomitee esimest sekretäri N. S. Hruštšovi, kes on Nõukogude välispoliitikat rikastanud uute meetodite ja ideedega ning kes on palju aastaid väsimatult võidelnud rahu eest.

Rahvahulgad kõigis maades mõistavad hukka Ameerika Ühendriikide provokatsioonilise ja agressiivse tegevuse, mis 1960. a. mais ajas nurja nelja suurriigi juhtide nõupidamise, mille ülesandeks oli lahendada pakilisi rahvusvahelisi probleeme.

Rahu kaitsvate hea tahtega inimeste liikumine on muutunud võimsaks jõuks. Rahvad on täis otsustavust ajada nurja sõjaõhujatajate plaanid ja kindlustada rahu kogu maailmas.

§ 47. Rahvusvaheline kommunistlik ja töölisliikumine kaasaegsel etapil

Kommunistlike parteide kasvamine ja tugevnemine sõjajärgsel perioodil. Sõjajärgse perioodi tähtsaks jooneks on rahvusvahelise kommunistliku ja töölisliikumise jõudude tormiline kasvamine.

Teise maailmasõja eelõhtul oli 43 kommunistlikku parteid, kelle ridadesse kuulus 4,2 miljonit liiget. Käesoleval ajal on kommunistlikud ja töölisparteid olemas 87 maal ja nende ridadesse kuulub üle 36 miljoni inimese.

Kommunismi peamiseks võiduks sõjajärgsel perioodil on tööliklassi ja tema läbiproovitud kommunistlike ja töölisparteid võimuletulek mitmetes Euroopa ja Aasia maades, sealhulgas niisugusel suurel maal, nagu Hiina.

Teise maailmasõja eelõhtul olid ainult kahel maal võimul marksislik-leninlikud parteid — Nõukogude Liidu Kommunistlik Partei ja Mongoolia Rahvarevolutsiooniline Partei. Käesoleval ajal on marksislik-leninlikud kommunistlikud ja töölisparteid valitsevateks parteideks sotsialismileeri kaheteistkümmes riigis.

Samal ajal on kommunistlikud parteid paljudes kapitalistlikes riikides muutunud tööliklassi massiparteideks ja etendavad väljapaistvat osa oma maa ühiskondlikus ja poliitilises elus. Prantsuse Kommunistliku Partei ridadesse kuulub praegu ligi 500 000

liiget, Itaalia Kommunistlikus Parteis on ligi 2 miljonit liiget; Indoneesia Kommunistlikus Parteis oli enne Teist maailmasõda mõni tuhat liiget, kuid praegu on seal üle 1,5 miljoni liikme. Massiparteiks on muutunud India Kommunistlik Partei, kelle ridadesse kuulub ligi 300 000 kommunisti.

Iga aastaga suureneb häälte arv, mida parlamendivalimistel saavad kapitalistlike maade kommunistlikud parteid.

Kodanlik reaktsioon kiusab kommuniste julmalt taga. 74-st kapitalistlike maade kommunistlikust parteist on üle 30 sunnitud seniajani töötama põranda all. Paljudes maades, kus kommunistlikud parteid tegutsevad legaalselt, puuduvad neil tegelikult tingimused, mis on vajalikud normaalseks tegevuseks. Kuid ei kodanliku reaktsiooni tagakiusamised ega terror suuda peatada kommunistlike parteide mõju kasvamist.

NLKP XX kongressi otsuste rahvusvaheline tähtsus. Grandioossed muutused, mis toimusid terves maailmas pärast Teist maailmasõda, löid uued ja tunduvalt soodsamad tingimused nii rahvaste võitluseks rahu eest kui ka mittesotsialistlike maade üleminekuks sotsialismile. Sotsialismile ülemineku tingimuste ja neist tulenevate rahvusvaheliste kommunistliku ja töölisliikumise ülesannete sügav analüüs anti Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei ajaloolise XX kongressi otsustes (1956. a. veebruaris).

Kongress esitas põhimõttelised teoreetilised seisukohad kahe süsteemi rahuliku koeksisteerimise ja sõdade ärahoidmise võimaluse kohta kaasaegsel epohhil ning erinevate maade sotsialismile ülemineku vormide kohta.

Kongress rõhutas eriti, et Nõukogude Liidu välispoliitika peajooneks oli ja jääb erineva ühiskondliku korraga riikide rahuliku koeksisteerimise leninlik printsiip. Nõukogude Liit ja kõik teised sotsialismimaad püüavad selle poole, et erineva ühiskondliku süsteemiga riigid mitte ainult ei eksisteeriks kõrvalt, vaid et nad igakülgselt parandaksid oma vastastikuseid suhteid, arendaksid omavahelist majanduslikku, poliitilist ja kultuurilist koostööd. Mis puutub uue ühiskondliku korra kehtestamisse ühel või teisel maal, siis on see iga maa rahva siseasi.

Kongress näitas, et kaasaja tingimustes on kujunenud reaalsed võimalused sõja ärahoidmiseks. Tõsi, kuni eksisteerib imperialism, jäävad alles ka sõdade tekkimise majanduslikud alused. Reaktsioonilised imperialistlikud jõud püüavad ka edaspidi ette võtta sõjalisi avantüüre ja agressioone. Sellepärast peavadki rahuarmastavad jõud ilmutama kõige suuremat valvsust. Kuid sõda ei ole tänapäeval vältimatu. Seda saab ja peab ära hoidma. Praegu on maailmas olemas võimsad ühiskondlikud ja poliitilised jõud, kelle käsutuses on küllaldaselt vahendeid selleks, et mitte lubada imperialistidel sõda valla päästa, aga kui nad katsumavad seda alustada, siis anda hävitav vastulöök agressoritele ja ajada nurja nende avantüristlikud plaanid. Kuid selleks on

vaja, et kõik sõja vastu väljaastuvad jõud oleksid valvsad, organiseeritud ja tegutseksid ühtse rindena.

Väga suure tähtsusega on NLKP XX kongressi poolt püstitatud küsimus erinevate maade sotsialismile ülemineku vormidest, sealhulgas sotsialismile rahulikul teel ülemineku võimalusest, kasutades selleks parlamenti.

Marksistid-leninlased pole kunagi arvanud, et proletariaat võib haarata võimu ainult relvastatud ülestõusu ja kodusõja teel. Proletariaat on sunnitud kasutama vägivalda ühiskonna ümberkujundamiseks ainult sel juhul, kui ekspuataatorlikud klassid võtavad ise kasutusele vägivalda töörahva suhtes, päästavad ise valla kodusõja. Tänapäeval, organiseeritud tööliikumise jõudude tormilise kasvamise ja imperialistliku süsteemi üldise nõrgenemise tingimustes on mitmete kapitalistlike maade tööliklassil võimalus võtta riigivõim enda kätte rahulikul teel. Mitmetes kapitalistlikes maades on kommunistliku partei poolt juhitalval tööliklassil võimalus koondada enda ümber rõhuv enamus rahvast, lüüa valimistel reaktsioonilisi jõude, saavutada kindel enamus parlamendis ja muuta see kodanluse ülevõimu tööriistast rahva tõelise tahte väljendamise tööriistaks. Kuid selle vajalikuks eelduseks on tööliste ja kõigi töötajate revolutsioonilise klassivõitluse arendamine suurrakodanluse ja mõisnike vastu ning otsustav vastulöökk kõikidele reaktsioonilistele ja oportunistlikele elementidele.

NLKP XX kongressi seisukohtadel sotsialismile rahuliku ülemineku võimalusest mitmetes maades pole midagi ühist reformistlike arusaamistega klassivõitluse järkjärgulisest vaibumisest kaasaegses kapitalistlikus ühiskonnas ja kapitalismi märkamatuks «libisemisest» sotsialismi. Sotsialismile ülemineku vältimatuks eelduseks on riigivõimu haaramine tööliklassi poolt, keda juhib marksistlik-leninlik partei, proletariaadi diktatuuri kehtestamine üksik kõik missuguses vormis ja suurrakodanluselt äravõetud tootmisvahendite muutumine üldrahvalikuks, riiklikuks omandiks.

Kommunistlike ja töölispartei esindajate Moskva nõupidamised (1957. a. november). 1956. a. sügisel organiseeris rahvusvaheline reaktsioon seoses sündmustega Ungaris uue Nõukogude- ja kommunistlikvastase kampaania. Prantsusmaal, Itaalias, Austrias, Hollandis ja teistes maades rüüstasid fašistlikud jõugud kommunistlike ajalehtede toimetusi ja kommunistlike partei organisatsioonide ruume. Mitmetes kommunistlikes parteides, sealhulgas ka mõnedes sotsialismimaade kommunistlikes parteides, aktiveerusid revisionistlikud elemendid. Reaktsioonilised jõud püüdsid kõige õelama laimuga õõnestada kommunistide mõju rahvahulkades. Need jõud katsusid purustada kommunistlike partei ühtsust ja monoliitsust, tekitada vastuolusid sotsialismileeri maade vahel ning kiskuda neid eemale Nõukogude Liidust.

Reaktsionäärid ja revisionistid hakkasid igati propageerima kurikuulsat «rahvusliku kommunismi» loosungit. Nad tõstsid

esile rahvuslikke ja kohalikke erijooni, seda, mis üht sotsialistlikku maad teisest eristab, ja mätsisid kinni kõike seda, mis neid ühendab. Selle loosungi propageerijad soovitasid kommunistidel otsida mingisuguseid hoopis «uusi» ja «erilisi» teid sotsialismile ning unustada sotsialismi ülesehitamise kogemused NSV Liidus. «Rahvusliku kommunismi» loosung on orgaaniliselt vaenulik proletaarse internatsionalismi põhimõtetele. Seda loosungit oli reaktioonilistel jõududel vaja selleks, et lahutada ja vastandada sotsialismimaade rahvaid üksteisele, lõhkuda sotsialismileer ja nõrgestada kommunistlikku liikumist.

Kuid rahvusvahelise reaktsiooni arvestust õõnestada rahvusvahelise kommunistliku liikumise ühtsust ja monoliitsust varisesid kokku. 1956. a. lõpu karmidest katsumustest väljus enamik kommunistlike ja töölisparteiseid veelgi tugevamatenä ja karastunumatena. Kommunistid mitte ainult ei säilitanud oma sidemeid rahvahulkadega, vaid laiendasid neid sidemeid veelgi. Sotsialismileeri maad koondusid veelgi tihedamini Nõukogude Liidu ümber.

1957. a. novembris, Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni neljakümnenda aastapäeva tähistamise ajal, toimus Moskvas kommunistlike ja töölisparteide esindajate kaks nõupidamist. Esimesest nõupidamisest võtsid osa sotsialismimaade kommunistlike ja töölisparteide esindajad. Teisest nõupidamisest osavõtjateks olid 64 kommunistliku ja töölispartei esindajad. Need nõupidamised andsid võimsa tunnistuse murdmatust ühtsusest ja monoliitsusest kommunistlikes ja töölisparteides, kes rajavad oma töö marksismi-leninismi ideelisele alusele.

Sotsialismimaade kommunistlike ja töölisparteide esindajate nõupidamine kinnitas nende parteide vaadete ühtsust sotsialistliku revolutsiooni ja sotsialistliku ülesehitustöö põhiküsimustes.

Nõupidamise poolt vastuvõetud deklaratsioon formuleeris sotsialistliku revolutsiooni ja sotsialistliku ülesehitustöö peamised seaduspärasused, mis on ühesugused kõikide maade jaoks. Nendeks seaduspärasusteks on: töötava rahva hulkade juhtimine tööliklassi poolt, kelle tuumikuks on marksistlik-leninlik partei, proletaarse revolutsiooni läbiviimisel ühes või teises vormis ja proletariaadi diktatuuri kehtestamine ühes või teises vormis; tööliklassi liit talurahva põhihulkade ja teiste töötava rahva kihtidega; kapitalistliku omanduse likvideerimine ja põhiliste tootmisvahendite ühiskondliku, sotsialistliku omanduse kehtestamine; põllumajanduse järkjärguline sotsialistlik ümberkujundamine; rahvamajanduse plaanipärane arendamine, mis on suunatud sotsialismi ja kommunismi ülesehitamisele ning töötajate elatustaseme tõstmisele; sotsialistliku revolutsiooni läbiviimine ideoloogia ja kultuuri valdkonnas ning uue, töölikklassile, töörahvale ja sotsialismiüritusele ustava intelligentsi loomine; rahvusliku rõhumise likvideerimine ning võrdõiguslikkuse ja vennaliku sõpruse kehtes-

tamine rahvaste vahel; sotsialismi saavutuste kaitsmine sise- ja välisvaenlaste kallaletungide eest; antud maa töölisklassi solidaarsus teiste maade töölisklassiga — proletaarne internatsionalism.

Peale selle rõhutatakse deklaratsioonis, et marksism-leninism nõuab sotsialistliku revolutsiooni ja sotsialistliku ülesehitustöö üldiste printsiipide loovat rakendamist sõltuvalt iga maa konkreetsetest ajaloolistest tingimustest ega luba teiste maade kommunistlike parteide poliitika ja taktika mehhaanilist kopeerimist. Iga maa konkreetset ajaloolist tingimust põhjustavad omapärasusi sotsialismi ülesehitamise vormides, meetodites ja tempos.

Need deklaratsiooni seisukohad annavad hävitava löögi revisionismile ja dogmatismile.

Revisionism on marksismile-leninismile vaenulik vool tööliikumises. Revisionistid püüavad marksismi-leninismi uutele tingimustele kohandamise sildi all moonutada selle õpetuse revolutsioonilist sisu. Nad võtavad revideerimisele marksismi-leninismi põhi- alused. Revisionistid on kodanliku mõju kandjateks proletariaadi hulka. Revisionistid mätsivad kinni kaasaegse kapitalismi vastuloolusid ja pahesid. Nad alahindavad imperialismi agressiivset iseloomu ning Ameerika Ühendriikide agressiivsete ringkondade ja nende kaasosaliste poolt ettevalmistatava uue sõja ohtu. Revisionistid eitavad klassivõitluse seadusi ning jutlustavad klasside koostööd. Nad astuvad välja töölispartei organisatsioonilise struktuuri ja proletaarse internatsionalismi marksistlik-leninlike põhimõtete vastu.

Otsustav võitlus revisionismi vastu ning selle ideeline ja organisatsiooniline purustamine on töölisklassi ja kõikide töötajate võidu tähtsaks tingimuseks reaktsioonijõudude üle.

Marksismile-leninismile on niisama vaenulikud ka dogmatism¹ ja sektantlus. Dogmaatikud ja sektandid kasutavad juba väljaku- junenud vormeleid, ilma et nad arvestaksid konkreetseid ajaloolisi tingimusi. Nad arvavad, et neid vormeleid pole võimalik muuta vastavalt uutele tingimustele.

Dogmaatikutele ja sektantidele on iseloomulik püüe muuta marksismi teese dogmadeks, apelleerida marksismi kirjatähele, selleks et maskeerida oma eemaldumist marksismi olemusest, et varjata oma tõelist võitlust marksismi vastu.

Dogmatism takistab marksismi-leninismi teooria arendamist ja tema loovat rakendamist konkreetsetes ja kiiresti muutuvates tingimustes, asendab elava tegelikkuse uurimise tsitaatide ja tähendärimisega ning põhjustab partei irdumist rahvahulkadest.

Sotsialismimaade kommunistlike ja töölisparteide esindajate nõupidamine rõhutas vajadust tugevdada võitlust oportunistlike voolude vastu kommunistlikus ja tööliikumises. Ta nõudis, et

¹ Kreeka sõnast *dogma*, mis tähendab «pime usk».

revisionismist ja dogmatismist kommunistlike ja töölispartei-
ridades tuleb otsustavalt üle saada. Mõistes otsustavalt hukka dog-
matismi, on kommunistlikud ja töölisparteid siiski arvamusel, et
tänapäeva tingimustes on peamiseks ohuks revisionism (ehk teiste
sõnadega — parempoolne oportunist), mis kujutab endast ava-
likku ideelist kapituleerumist kodanluse ees.

64 kommunistliku ja töölispartei esindajate nõupidamine pöör-
dus Rahumanifestiga kõikide maade tööliste ja talupoegade
poole, kõikide hea tahtega inimeste poole.

Nõupidamisest osavõtjad hoiatasid kogu maailma elanik-
konda aatomi-, vesiniku- ja raketisõja ähvardava ohu eest, mida
valmistavad ette Ameerika Ühendriikide imperialistlikud ring-
konnad ja nende kaasosalised. Ühtlasi väljendasid nad kindlat
veendumust selles, et rahvad on võimelised ära hoidma seda
sõda, mis tooks loendamatu hädasid inimeste paljudele põlv-
kondadele. «Sõda ei ole paratamatu, sõda saab ära hoida, rahu
saab kaitsta ja kindlustada,» on öeldud Rahumanifestis.

Nõupidamisest osavõtjad deklareerisid, et kogu maailma kom-
munistid peavad võitlust rahu eest oma esmajärguliseks ülesan-
deks. «Sõda on meie vaenlane,» öeldakse Rahumanifestis.

Kommunistid püüavad tegutseda koos kõikide rahuarmasta-
vate jõududega. Kommunistid teatasid, et nad toetavad kõiki
riike, parteisid, organisatsioone, liikumisi ja üksikisikuid, kes
astuvad välja rahu eest ja sõja vastu, rahuliku kooseksisteerimise
eest, kollektiivse julgeoleku loomise eest Euroopas ja Aasias,
relvastuse vähendamise eest ning tuumarelva tootmise ja katse-
tamiste keelamise eest.

Rahumanifestis rõhutatakse, et rahu saab säilitada ainult sel
tingimusel, kui kõik need, kellele rahu on kallid, ühendavad oma
jõupingutused ning suurendavad oma valvsust ja aktiivsust võit-
luses rahu eest.

Kogu maailma kommunistlikud parteid kiitsid palavalt heaks
sotsialismimaade kommunistlike ja töölispartei-
deklaratsiooni ning Rahumanifesti.

Jugoslaavia Kommunistide Liidu juhtide katsed seada ülemaa-
ilmse kommunistliku liikumise programmilistele võitlusdokumen-
tidele vastu oma avalikult revisionistlik programm kutsus esile
üksmeelse hukkamõistu ja otsustava vastulöögi kõikide maade
kommunistide poolt.

1948. a. ja hiljem tegid Jugoslaavia juhid tõsiselt natsiona-
listliku iseloomuga vigu ning eemaldasid marksismi-leninismi
põhimõtetest mitmetes tähtsates küsimustes. NLKP ja teised
kommunistlikud parteid selgitasid kannatlikult neid vigu, lootes,
et Jugoslaavia Kommunistide Liidu juhid tulevad tagasi mark-
sismi-leninismi positsioonidele. Kuid seda ei juhtunud. 1958. a.
aprillis toimunud Jugoslaavia Kommunistide Liidu kongressil
võeti vastu selle liidu programm, mis on ilmselt vastuolus mark-

sismi-leninismi põhiprintsiipidega, sotsialismimaade kommunistlike ja töölispartei nõupidamise deklaratsiooniga ega vasta Rahumaniifestile, mille all seisab ka Jugoslaavia delegatsiooni allkiri.

Õpetus klassivõitlusest ja proletaarsest revolutsioonist on selles programmis asendatud oportunistliku teooriaga kapitalismi rahulikust sissekasvamisest sotsialismi. Vähendatakse marksistlik-leninliku partei osa töörahva võitluse organiseerijana ja juhina võitluses kommunismi võidu eest. Eitatakse sotsialistliku riigi organiseerivat ja loovat osa sotsialismi ja kommunismi ülesehitamisel. Jugoslaavia Kommunistide Liidu programm laimab sotsialismimaid ja sotsialismileeri ning ülistab imperialistlikke maid ja imperialismileeri. Programmi autorid laimavad sotsialismileeri, öeldes, et sotsialismimaad teostavad niinimetatud «jõupoliitikat ja võitlevad hegemoonia eest». Rahvusvahelise pinevuse põhjusi seletatakse programmis mitte imperialistlike riikide agressiivse poliitikaga, nagu õpetab marksism-leninism ja nagu kinnitab praktika, vaid kahe sõjalis-poliitilise bloki olemasoluga. Seejuures vaikitakse sellest otsustava tähtsusega asjaolust, et sotsialismimaade sõjalis-poliitiline blokk on oma iseloomult kaitseblokk ja tema loomise tingis NATO agressiivne tegevus. Jugoslaavia Kommunistide Liidu programm on suunatud proletaarse internatsionalismi ja rahvusvahelise proletaarse solidaarsuse põhimõtete vastu. See programm eitab sotsialismimaade vennalikkust vastastikust abistamist ja propageerib iga sotsialistliku maa rahvuslikku eraldatust.

Jugoslaavia Kommunistide Liidu programmi eesmärgiks tervikuna on õonestada sotsialismileeri ja rahvusvahelise kommunistliku liikumise ühtsust, halvata tööliklassi revolutsioonilist energiat nendes maades, kus veel valitseb kapitalism, ja desorienteerida ühtlasi sotsialismimaade tööliklassi, avada nendes maades tee kapitalismi taastamisele.

Kogu maailma kommunistid mõistsid üksmeelselt hukka anti-marksistliku ning antileninliku, revisionistliku platvormi, mille esitasid Jugoslaavia Kommunistide Liidu juhid.

NLKP XXI kongress ja rahvusvaheline kommunistlik liikumine. NLKP erakorraline XXI kongress (1959. a. jaanuari lõpul ja veebruaril algul) on uueks tähiseks rahvusvahelise kommunistliku ja tööliikumise ajaloos.

NLKP XXI kongress tuli kokku rahvusvahelise sotsialismi jõudude tohutu kasvu olukorras. NLKP XX kongressi järgsel perioodil on tugevasti kindlustunud sotsialismileeri positsioonid maailma areenil, on kasvanud sotsialismileeri külgetõmbejõud. Sotsialismimaade kommunistlikud ja töölisparteid tõstsid veelgi kõrgemale proletaarse internatsionalismi lipu, kindlustasid oma ridade ühtsust ja monoliitsust, koondasid veelgi kindlamalt oma maade töötajaid võitlusele rahu ja sotsialismi eest. Kõik sotsialismimaad teevad oma majanduslikus arenemises väga suuri edusamme.

Nõukogude Liit on tänapäeval võimas sotsialistlik suurriik kõrgesti arenenud majanduse, eesrindliku teaduse ja kultuuriga. Tööstustoodangu mahu poolest on meie maa esikohal Euroopas ja teisel kohal maailmas.

Hiina Rahvavabariik suurendas oma tööstustoodangut ajavahe-
mikus 1949. aastast kuni 1959. aastani 12-kordseks. Poolas suurenes tööstustoodang 1959. aastaks (võrreldes sõjaeelse tasemega) üle 6,8 korra, Tšehhoslovakkias rohkem kui 3,6 korda, Saksa Demokraatlikus Vabariigis 3 korda, Rumeenias peaaegu 4,4 korda, Bulgaarias ligi 11 korda jne. Kõikjal lahendatakse edukalt sotsialistliku ülesehitustöö kõige raskemat probleemi — põllumajanduse kooperaerimist.

Mõned rahvademokraatiamaad on juba jõudnud sotsialismi ülesehitamise lõpuleviimise ajajärku. Ei ole enam kaugel aeg, kus nad kõik, nagu Nõukogude Liit, hakkavad üles ehitama kommunistlikku ühiskonda.

NLKP XXI kongress tähistas Nõukogude Liidu jõudmist uude ajaloolisse perioodi — kommunistliku ühiskonna hoogsa ülesehitamise perioodi. Ühtlasi on see kõigi rahvademokraatiamaade kiire edasiliikumise periood oma suure eesmärgi — sotsialismi võidu poole.

NLKP XXI kongress arutas läbi ja kiitis heaks N. S. Hruštšovi ettekande «NSV Liidu rahvamajanduse arendamise kontrollarvud aastaiks 1959—1965». See ettekanne ja kongressi resolutsioonid relvastasid partei ja nõukogude rahva kommunistliku ühiskonna hoogsa ülesehitamise suurejoonelise programmiga meie maal.

NSV Liidu rahvamajanduse arendamise seitsme aasta plaani täitmise ja rahvademokraatiamaade majanduse arendamise kiire tempo tulemusena hakkavad sotsialistliku maailmasüsteemi maad 1965. a. tootma üle poole maailma tööstustoodangust. Sellega kindlustatakse sotsialistliku maailmasüsteemi üleolek kapitalistlikust maailmasüsteemist materiaalse tootmise alal.

NLKP XXI kongressil — kommunismi ehitajate kongressil — on väga suur rahvusvaheline tähtsus.

NLKP XXI kongress demonstreeris maailma kõigi maade marksistlik-leninlike parteide kindlat ühtsust ja monoliitsust. Kongressi tööst võtsid osa 72 maa kommunistlike ja töölisparteide delegatsioonid. Kongressil võtsid sõna 50 vennaspartei delegatsioonide esindajad. Kongressile saatsid tervitusi paljud teised parteid.

NLKP XXI kongress märkis oma resolutsioonides, et revisionism on nii ideelises kui ka poliitilises mõttes täielikult lüüa saanud. Revisionistlike «teoreetikute» katsed ilustada kapitalismi ja omistada talle mingisuguseid uusi seadusi kukkusid läbi. Revisionistidel ei õnnestunud marksistlik-leninlikult teelt kõrvale kiskuda ühtki vennasparteid.

NLKP XXI kongress näitas järjekordselt maailmale marksismi-leninismi ideede suurt elujaatavat jõudu. N. S. Hruštšovi ette-

kanne sel kongressil on suureks panuseks marksistlik-leninlikus teoorias, sotsialismilt kommunismile ülemineku aktuaalsete teoreetiliste ja praktiliste probleemide, samuti rahvusvahelise arenemise probleemide väljatöötamisel. N. S. Hruštšovi ettekandes on esitatud NSV Liidus teostatud sotsialistliku ülesehitustöö ja sotsialistliku maailmasüsteemi edusammude rikkaliku kogemuse alusel tehtud uued tähtsad teoreetilised seisukohad ja järeldused.

Ettekandes on antud ka teoreetiliste küsimuste põhjalik käsitus. Ettekandes räägitakse kommunistliku ühiskonna kahest faasist ja seaduspärasest üleminekust sotsialismilt kommunismile; kommunismi materiaalsest tehnilisest baasist; ühiskonna poolt loodud materiaalse ja vaimsete hüvede jaotamisest sotsialismi ja kommunismi tingimustes; sotsialistliku omanduse kolhoosliku ja üldrahvaliku vormi arendamise ja lähendamise teedest; ühiskonna poliitilisest organiseerimisest ja riiklikust korraldusest ning riigi valitsemisest kommunismi ülesehitamise perioodil; sotsialistlike riikide üleminekust kommunismile jne.

Väga suur tähtsus on N. S. Hruštšovi poolt põhjendatud järeldusel sõdade vältimise võimalusest rahvusvaheliste küsimuste lahendamisel.

Juba praegu eksisteerib maailmas võimas jõud, kes suudab rahu kaitsta. Juhul kui imperialistlikud agressorid katsuvad valla päästa sõda, annavad need jõud agressoritele hävitava löögi. Seitsme aasta plaani ja teiste sotsialismimaade majandusplaanide elluviimine loob veelgi soodsamad tingimused rahu säilitamiseks ja tugevdamiseks kogu maailmas. Rahuarmastavad jõud on siis nii võimsad, et nad suudavad imperialismi sõjakaid ringkondi uute sõdade vallapäästmise plaanidest loobuma sundida. Seega tekib juba enne sotsialismi lõplikku võitu kogu maailmas ning kapitalismi säilimise juures osas maailmas reaalne võimalus maailmasõja kõrvaldamiseks inimühiskonna elust.

See järeldus innustab rahupooldajaid nende võitluses sõjaõhutajate vastu.

Suure veendumuse oma jõusse annab maailma kõigile rahu ja sotsialismi pooldajatele N. S. Hruštšovi avaldus, et NSV Liidus on sotsialism võitnud mitte ainult täielikult, vaid ka lõplikult.

Ammu on möödunud see aeg, mil Nõukogude Liit oli ainuke kapitalismi vaenulikust piiramisrõngast ümbritsetud sotsialistlik riik. Tänapäeval eksisteerib kaks ühiskondlikku maailmasüsteemi — oma aja äraelanud kapitalism ning kasvav ja elujõuline sotsialism, millele kuulub kõigi maade töötajate sümpaatia. Praegu ei ole enam maailmas niisugust jõudu, mis suudaks meie maal kapitalismi taastada ja sotsialismileerist jagu saada.

Kõigile sotsialismimaadele, samuti neile maadele, kellel seisab alles ees sotsialismi teele asumine, on väga suure teoreetilise ja praktilise tähtsusega N. S. Hruštšovi ettekandes formuleeritud väide selle kohta, et sotsialismimaad lähevad kommunistliku ühis-

konna kõrgemasse faasi peaaegu üheaegselt ja üheskoos. See seisukoht annab rahvademokraatiamaade töötajatele uut jõudu ja suunab sotsialismileeri maid veelgi laiendama koostööd ja vennalikkude abi.

Teoreetiliste küsimuste käsitlemine NLKP XXI kongressil on väärtuslikuks panuseks marksismi-leninismi loovas arendamises. Kongressi otsused valgustavad mitte ainult Nõukogude Liidu, vaid ka teiste sotsialismimaade ning isegi kapitalistliku maailma arenguperspektiive. Need otsused aitavad kaasa marksismi-leninismi ideede veelgi laiemale levimisele kõigis maades ning on ühtlasi võimsaks toetuseks kogu rahvusvahelisele töölis- ja kommunistlikule liikumisele, kõigile demokraatlikele jõududele nende võitluses imperialistliku reaktsiooni vastu, rahu, demokraatia ja sotsialismi eest.

Kommunistlike ja töölispartei esindajate Moskva nõupidamine (1960. a. novembris). 1960. a. novembris toimus Moskvast uus kommunistlike ja töölispartei esindajate nõupidamine. See oli kõige esinduslikum ja laiem nõupidamine kogu rahvusvahelise kommunistliku liikumise ajaloos. Kui Kominterni I kongressil 1919. a. olid esindatud 30 maa kommunistlikud parteid ja pahempoolsed sotsialistlikud rühmitused, 1957. a. nõupidamisel 64 kommunistlikku ja töölisparteid, siis 1960. a. nõupidamisest võtsid osa 81 partei delegatsioonid. Kõigi nõupidamisest osavõtjate seisukohad arutamisel olnud küsimustes olid ühtsed, mis annab tunnistuse rahvusvahelise kommunistliku liikumise monoliitsusest. Nõupidamise töö toimus vennaliku sõpruse ja täieliku üksmeele õhkkonnas. Nõupidamise kokkuvõtted olid võimsaks löögiks imperialistidele, kes lootsid rahvusvahelise kommunistliku liikumise lõhenemist, kes pasundasid küpsevast «kriisist» kommunismi maailmas ja «lõhenemise» tekkimisest sotsialismileeris. Nõupidamine võttis ühel häälel vastu kommunistlike ja töölispartei esindajate nõupidamise avalduse, samuti läkituse kogu maailma rahvastele. Need mõlemad dokumendid on marksismi-leninismi loova arendamise uueks näiteks, kommunistlike ja töölispartei kollektiivse mõtte kehastuseks. Nad jätkavad ja arendavad edasi uue ajaloolise kogemuse üldistamise alusel 1957. a. deklaratsiooni ja Rahumaniifesti ideid, millele õigsus ja suur elujõud leidsid täielikku kinnitust neile järgnenud kolme aasta sündmuste käigus.

Nõupidamise programmilises dokumendis — avalduses on antud kaasaegse rahvusvahelise olukorra sügav ja igakülgne analüüs, on üldistatud kommunistliku, töölis- ja rahvusliku vabadusliikumise viimaste aastate mitmekülgne kogemus, on tehtud kokkuvõtted sotsialistliku maailmasüsteemi väljapaistvatest saavutustest. Avalduses on kindlaks määratud sotsialismileeri edasise koondumise teed, on näidatud uued võimalused ja ülesanded võitluses imperialismi vastu, häbiväärse koloniaalsüsteemi lõpliku likvideerimiseks.

rimise eest, rahuürituse võidu eest, demokraatia ja rahvusliku sõltumatuse eest, sotsialismiideede triumfi eest.

Läkituses kogu maailma rahvastele on esitatud tuline üleskute ühineda võitlusele kaasaja kõige aktuaalsema küsimuse — uue maailmasõja ärahoidmise ning rahu kindlustamise ja säilitamise lahendamiseks.

Nõupidamisel vastuvõetud avaldus rikastab rahvusvahelise kommunistliku ja töölisliikumise ideelist varaaita. Ta sisaldab kõigi marksistlik-leninlike parteide tegevuse jaoks tähtsaid teoreetilisi ja poliitilisi järeldusi. Ta on kogu maailma kommunistide marksistlik-leninlikuks võitlusprogrammiks.

Avaldus annab kaasaegsele epohhile teadusliku iseloomustuse, mis on eriti tähtis rahvusvahelise kommunistliku liikumise üldise strateegilise joone ja taktika väljatöötamiseks. «Meie ajastu,» öeldakse avalduses, «mille peamiseks sisuks on kapitalismilt sotsialismile üleminek, mis algas Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooniga, on kahe vastandliku ühiskonnasüsteemi ajastu, sotsialistlike revolutsioonide ja rahvusliku vabastuse revolutsioonide ajastu, imperialismi kokkuvarisemise ja koloniaalsüsteemi likvideerimise ajastu, üha uute rahvaste sotsialismi teele asumise, kogu maailmas sotsialismi ja kommunismi võidulepääsu ajastu.»

Avalduses on selgesti iseloomustatud teise etapi iseärasused kaasaegse epohhi arenemises, mis on seotud sotsialistliku maailmasüsteemi moodustumisega ja imperialismi edasise nõrgenemisega. «Meie aja peamine iseärasus seisab selles,» öeldakse avalduses, «et sotsialistlik maailmasüsteem on muutumas inimühiskonna arenemise otsustavaks teguriks.» Inimühiskonna ajaloolise arenemise peamise sisu, peamise suuna ja peamised iseärasused käesoleval ajastul määrab ära sotsialistlik maailmasüsteem, määravad ära jõud, kes võitlevad imperialismi vastu ja ühiskonna sotsialistliku ümberkorraldamise eest. Avalduses konstateeritakse kapitalismi üldkriisi uue etapi kättejõudmist ja näidatakse ära tema iseärasused.¹ Imperialismi agressiivne iseloom ei ole muutunud. Ent tema valitsemisfäär ja võimalused sündmuste käigule maailmas mõju avaldada on tublisti ahenenud. On tekkinud reaalsed võimalused kaasaja tähtsamate probleemide lahendamiseks teistmoodi, rahu, demokraatia ja sotsialismi huvides.

Avalduses märgitakse ära sotsialismi otsustavad võidud kogu sotsialistliku süsteemi raamides ja rõhutatakse, et iga sotsialistliku maa ja kogu sotsialismileeri jõu ja võitmatuse peamine allikas peitub sotsialistlike maade kommunistlike ja töölisparteiide ning sotsialistlike maade rahvaste monoliitsuses ja ühtsuses, nende ustavuses marksismi-leninismi võitmatule õpetusele. Kommunistlikud ja töölisparteid peavad oma ülesandeks väsimatult tugevdada rahvaste suurt sotsialistlikku koostööd, mille rahvus-

¹ Vt. eespool § 25.

vaheline osatähtsus ja mõju sündmuste käigule maailmas kasvab aastast aastasse.

Avalduses on igakülgset valgustatud probleemid, mis seisavad arenenud kapitalistlike maade kommunistlike ja töölisparteide ees. Avalduses öeldakse, et käesoleval ajastul teravnevad ja süvenevad vastuolud mitte ainult töö ja kapitali vahel, vaid ka käputäie monopolistide ja rahva kõigi kihtide vahel. Seoses sellega tuleb pealöökk kõige otsustavamalt suunata monopolide vastu. Edu tähtsamaks tingimuseks sel teel on lõhenemise likvideerimine töö- lisklassi ridades, liidu tugevdamine talurahvaga, linna mitteproletaarsete kihtide kaasatõmbamine võitlusele monopolidega. Avaldus kinnitab uuesti marksistlik-leninlike parteide valmisolekut koostööle sotsiaaldemokraatidega ühiseks võitluseks töötajate huvide eest ja eriti sõjaohu vastu.

Nõupidamine kinnitas sotsialismimaade ja kogu maailma kommunistliku ja töölisliikumise muutumatut vennalikku solidaarsust rahvusliku vabadusliikumisega. Nõupidamisel vastuvõetud avaldus väljendab kindlat veendumust koloniaalsüsteemi täieliku ja lõpliku likvideerimise möödapääsmatusest ning formuleerib uued marksistlik-leninlikud seisukohad endalt kolonialismi ikke heitnud maade arenemise perspektiivide suhtes. Pärast poliitilise iseseisvuse kättevõitmist kerkivad nende maade rahvaste ette teravad sotsiaalsed probleemid ja sõltumatuse kindlustamise probleemid. See on nende rahvaste sisemine asi, millist arenemisteed mööda need maad lähevad. Sedamööda kuidas teravnevad klassivastuolud, kaldub rahvuslik kodanlus üha rohkem kokkuleppele sisemise reaktsiooni ja imperialismiga. Rahvahulgad aga veenduvad üha kindlamalt, et põlise mahajäämuse likvideerimise ja oma elutingimuste parandamise parimaks teeks on mittekapitalistliku arenemise tee. Ainult sellel teel võivad nad vabaneda ekspluateerimisest, vaesusest ja näljast. Selle põhiküsimuse lahendamisel peavad kõige tähtsat osa etendama tööliklass ja laiad talurahvahulgad. Avalduses öeldakse: «Praeguses ajaloolises olukorras on paljudes maades tekkimas soodsad rahvusvahelised ja sisemised tingimused sõltumatu demokraatliku rahvusriigi moodustamiseks, s. o. niisuguse riigi moodustamiseks, kes kaitseb järjekindlalt oma poliitilist ja majanduslikku iseseisvust, võitleb imperialismi ja selle sõjaliste blokkide vastu; lükkab tagasi diktaatorlikud ja despootlikud valitsemismeetodid; selles riigis on rahvale tagatud laialdased demokraatlikud õigused ja vabadused, võimetus taotleda agraarreformi läbiviimist ja teiste nõudmiste teostamist demokraatlike ja sotsiaalsete ümberkujunduste alal...» Selliste riikide tekkimine tagab mahajäänud rahvastele võimaluse kiiresti areneda sotsiaalse progressi teel ning kindlustada oma majanduslikku ja poliitilist sõltumatust.

Nõupidamine paljastas veel kord imperialistide laimu «revolutsioonide ekspordi» kohta. Ühe või teise ühiskonnakorra valimine

on iga maa rahva õigus, mida ei saa temalt ära võtta. Sotsialistlikku revolutsiooni ei saa kellelegi väljastpoolt peale sundida. Sotsialistlik revolutsioon on iga riigi sisemise arenemise tulemus. Juhindudes marksistlik-leninlikust õpetusest, on kommunistlikud parteid olnud alati revolutsioonide eksportimise vastu. Samal ajal võitlevad nad resoluutselt imperialistliku kontrrevolutsiooni eksportimise vastu. Nad peavad oma internatsionaalseks kohuseks ära hoida imperialistide vahelesegamist revolutsiooni alustanud mis tahes maa rahva asjadesse või anda niisugusele vahelesegamisele otsustav vastulöök.

Nõupidamine pööras suurt tähelepanu meie aja kõige aktuaalsemale probleemile — sõja ja rahu probleemile. Nõupidamine hoiatas rahvaid, et uue maailmasõja oht ei ole veel möödunud ning niikaua kui säilib imperialism, jääb alles ka pind agressiivseteks sõdadeks. Agressiooni ja sõja peajõuks meie ajal on Ameerika imperialism. Ameerika Ühendriikide juhtivad ringkonnad ja nende liitlased sõjalistes blokkides ajasid oma provokatsioonide ja agressiooniaktide poliitikaga nurja valitsusjuhtide Pariisi nõupidamise, mis oli määratud 1960. a. maikuule, ja võtsid kursi rahvusvahelise pinevuse suurendamisele. Ent on möödunud aeg, mil imperialistid võisid oma meelevalja kohaselt otsustada, kas sõda tuleb või mitte. On saanud aeg, millal võib nurja ajada imperialistide katseid maailmasõda valla päästa. Maailmasõda on võimalik ära hoida sotsialistliku maailmaleeri, rahvusvahelise töölisklassi, rahvusliku vabadusliikumise, kõigi sõja vastu väljaastuvate maade ja kõigi rahuarmastavate jõudude ühiste jõupingutustega.

Nõupidamine rõhutas, et võitlust uue maailmasõja ohu vastu tuleb arendada seda ära ootamata, millal hakkavad langema aatomi- ja vesinikupommid. Seda võitlust tuleb pidada nüüd kohe, päevast päeva jõupingutusi suurendades. Kõige tähtsam on aegsasti ohjeldada agressoreid, mitte lasta neil sõda valla päästa. Kõigil demokraatlikel ja rahuarmastavatel jõududel ei ole praegu aktuaalsemat ülesannet kui päästa inimkond ülemaailmsest termotuumakatastroofist. Mitte mingisugused erinevused poliitilistes, usulistes ja muudes küsimustes ei pea takistama kõigi rahuarmastavate jõudude ja eelkõige töölisklassi kõigi jõudude koondamist sõjaohu vastu. Sõda saab ja tuleb ära hoida. Niisama lubamatu on sõja vältimise võimalikkuse alahindamine. Kommunistid näevad oma ajaloolist missiooni mitte ainult selles, et kaotada ekspluaateerimine ja viletsus ülemaailmses mastaabis ning inimühiskonna elust alatiseks kõrvaldada mis tahes sõja puhkemise võimalus, vaid ka selles, et juba kaasajal vabastada inimkond uue maailmasõja košmaarist. Kõigi maade kommunistlikud parteid pühendavad sellele suurele ajaloolisele missioonile kogu oma jõu ja energia.

Kommunistlike ja töölisparteide esindajate Moskva nõupidamine 1960. a. avas kõigi rahu, demokraatia ja sotsialismi eest võit-

lejate ees uued perspektiivid. Nõupidamine suurendas veelgi kommunistide autoriteeti ja mõju laiades rahvahulkades. Nõupidamise avaldus on kõigi nende tegevuse võitlusprogrammiks, kes tahavad inimkonda vabastada eksploateerimisest, viletsusest, rõhumisest ning veristest ja hävitavatest sõdadest.

Kaasaja kõige mõjuvam poliitiline jõud — rahvusvaheline kommunistlik ja töölisliikumine kasvab ja tugevneb. See on rahu ja sotsialismi jõudude kindla võidu pant reaktsiooni ja sõja jõudude üle.

F

Ferdinand — ferdi'na(n)
 Ferenc — 'färänts
 Feuchtwanger — 'foihtvanger
 Fiat — 'fiat
 Fidel — fi'del
 Flandin — fla(n)'dä(n)
 France — fra(n)s
 Francesco — fran'sesko
 Franco — 'franko
 Franklin — 'fränklin
 Frédéric — frede'rik
 Foch — foš
 Foster — 'fostör
 Fujian — futsjen
 Fučik — 'futšiiik
 Fushun — fušun
 Fuzhou — futšou

G

Gaitskell — 'geetskil
 Gallacher — 'gälötšör
 Gandhi — 'gandi
 Gansu — kansu
 Gasperi — 'gasperi
 Gaulle — gool
 George — džoodž
 Georges — žorž
 Georgi — ge'orgi
 Gheorghe — ge'orge
 Gheorghiu-Dej — ge'orgiu'deež
 Gizenga — gi'zenga
 Gomulka — go'mulka
 Gramsci — 'gramši
 Groza — 'groza
 Grotewohl — 'grotevool
 Guomingdang — kuomingtang
 Guangdong — kuangtung
 Guangzhou — kuangtšou
 Guangzhouwan — kuangtšouvan
 Guangxi — kuangsi
 Guiyang — kuijang
 Guizhou — kuitšou
 Guy — gi
 Gwardia Ludowa — 'gvardia lu'dova

I

Iasi — 'jaši
 Ibarruri — ibar'ruri
 Ion — jon

H

Haizhou — häitšou
 Hammarskjöld — 'hammarsöld
 Hanyang — hanjang

Harold — 'härold
 Harry — 'häri
 Hartley — 'haatli
 Hay — hee
 Henderson — 'henders(ö)n
 Henri — a(n)'ri
 Herriot — er'jo
 Hoover — 'huuvör
 Horthy — 'horti
 Hoxha — 'hodža
 Hugh — hjuu

J

Jacques — žak
 James — 'džeimz
 János — 'jaanoš
 Jian — tsjen
 Jiang Jie-shi — tsjang tsje-ši
 Jiangxi — tsjangsi
 Jiazhou — tsjatšou
 Jimenez — hi'menes
 Jinan — tsinan
 Jintang — tsjengang
 Jinjiang — tsintsjang
 Joliot-Curie — žol'jo kü'ri
 John — džon
 José — ho'se
 Józef — 'juzef
 Juan — hu'an
 Jugov — 'jugov

K

Karlovy Vary — 'karlovi'vari
 Kennedy — 'kenidi
 Kiel — kiil
 Kościuszko — košts'juško
 Košice — 'košitse
 Kovacs — 'kovatš
 Kragujevac — kra'gujevats
 Krajowa Rada Narodowa — kra'jova
 'rada naro'dova
 Kwame — 'kvame

L

La Manche — la'ma(n)š
 Lanzhou — lantšou
 Largo — 'largo
 Law — loo
 Le Havre — lö'aavr
 Leiyang — leijang
 Léon — le'on
 Léopoldville — lepold'vil
 Lend-lease — 'lend'liiz
 Leviné — lövi'ne
 Lidice — 'liditse

Little Rock — 'litl'rok
Livorno — li'vorno
Lloyd George — loid'džoodž
Lukács — 'lukaatš
Lumumba — lu'mumba

M

Macdonald — mäk'donald
Macheng — matšheng
Macmillan — mäk'mil(ö)n
Mahatma — ma'hatma
Majoritaire — mažori'teer
Malmédy — malme'di
Mao Ze-dong — mao tse-tung
Marcel — mar'sel
Marseille — mar'sei
Marshall — 'maarš(ö)l
McCarthy — mäk'kaarti
Mellon — 'melön
Máté — 'maate
Mátyás — 'maatjaas
Maurice — mo'ris
Mikolajczyk — miko'laitšök
Millerand — mil'ra(n)
Miskolc — 'miškołts
Missouri — mis'suuri
Mobutu — mo'buutu
Mollet — mo'le
Moncada — mon'kada
Montgomery — mont'gomeri
Morgan — 'moog(ö)n
Mosley — 'mosli
Mougong — moukung

N

Nagy — nadj
Nanchang — nantšhang
Nasser — nas'ser
Negrin — 'negrin
Nehru — 'neeru
Neuilly — nö'i'ji
Neville — ne'vil
Nicolaus — niko'laus
Ningxia — ningsja
Nkrumah — 'nkruuma
Novotny — 'novotni

O

Oriente — ori'ente
Orléans — orle'a(n)
Oswald — 'oozv(ö)ld

P

Palmiro — pal'miuro
Papen — 'paapen

Patrice — pat'ris
Pearl Harbour — 'pöör'haarbör
Perez — 'peeres
Pétain — pe'tä(n)
Philippe — fi'lip
Pieck — piik
Perpont — 'piöpont
Pierre — pjeer
Pietro — 'pjetro
Pietru — 'pjetro
Pilsudski — pil'sudski
Pingxiang — phingsjang
Pinilla — pi'nilja
Poincaré — puänka're
Pollit — 'polit
Przemysł — 'pšemösl

R

Rákosi — 'raakoši
Ramsay — 'rämsi
Raymond — re'mo(n)
Reed — riid
Rockefeller — 'rokfelör
Rojas — 'rohhas
Rolland — ro'la(n)
Romain — ro'mä(n)
Roosevelt — 'ruusvelt
Rothschild — 'root'sild
Ruhr — ruur
Ruijin — žuitsin

Q

Qingdao — tshingtau
Qinghai — tsinghai

S

Sacco — 'sako
Saint-Germain — sä(n)žer'mä(n)
San Marco — san'marko
Santiago — santi'ago
Schneider — šnei'deer
Scopes — skops
Seattle — si'ätl
Sékou — 'seku
Shandong — šantung
Shashi — šaši
Shehu — 'šehu
Shenxi — 'šensi
Shop-steward — šop'stjuuard
Sierra Maestro — si'era ma'estro
Sukarno — su'karno
Suzhou — sutšou
Sun Yat-xien — sunjat-sjen
Szeged — 'sägäd
Szibenik — 'sibenik

Stanley — 'stānli
Stinnes — 'stinnes
Stoica — 'stoika
Strasbourg — stras'buur
Siroký — 'široki

Z

Zalka — 'zolka
Zápotocký — 'zaapototski
Zhengzhou — tsengtšou
Zhou En-lai — tšou en-lai
Zhu De — tšude
Zhenjiang — tšentsjang
Živkov — 'žifkov

T

Tadeusz — ta'deuš
Taft — tāft
Temesvár — 'tāmāšvaar
Thalheimer — 'taalheimer
Thorez — to'rees
Tianjin — thjentsin
Tisza — 'tissa
Todor — 'toodor
Togliatti — tol'jati
Touré — 'ture
Tours — tuur
Trianon — tria'no(n)
Truman — 'trumān

V

Vendéley, de — döva(n)de'le
Versailles — ver'sai
Vichy — vi'ši
Vlora — 'vlora

W

Wang Jing-wei — vang tsing-vei
William — 'uiljām
Wilson — 'uils(ō)n
Winston — 'uinst(ō)n
Wood — vud
Wuchang — utšhang
Wuhan — uhan

X

Xian — sjen
Xiangang — sjangang
Xijiang — sitsijang
Xining — sining
Xinyang — sinjang

Y

Yanan — janan
Yungxing — jüngsing
Yunnan — jünnan
Yunyang — jünjang

UUSIMA AJA KRONOLOOGILINE TABEL

- 1917, 7. novem- — Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võit.
ber
- 1918, 9. novem- — Kodanlik-demokraatliku revolutsiooni võit Saksamaal.
ber
- 1919, märts — Kommunistliku Internatsionaali asutamine.
28. juuni — Versailles' lepingu allkirjutamine.
- 1921, juuli — Rahvarevolutsiooni võit Mongoolias.
- 1922, oktoober — Fašistliku diktatuuri kehtestamine Itaalias
- 1923, oktoober — Tööliste revolutsioonilised väljaastumised Saksamaal.
- 1924—1927 — Esimene revolutsiooniline kodusõda Hiinas.
- 1931—1932 — Kirde-Hiina vallutamine Jaapani poolt.
- 1933, jaanuar — Fašistliku diktatuuri kehtestamine Saksamaal.
märts — Franklin D. Roosevelti asumine Ameerika Ühendriikide presidendi ametikohale.
- 1934, veebruar — Fašistlik putš Pariisis. Prantsusmaa Kommunistliku Par-
tei võitluse algus Rahvarinde loomise eest.
- 1935, oktoober — Itaalia kallaletung Etioopiale.
- 1936—1939 — Kodusõda ja Itaalia-Saksa interventsioon Hispaanias.
- 1937—1945 — Hiina rahva rahvuslik vabadussõda imperialistliku Jaa-
pani vastu.
- 1938, september — Müncheni konverents.
- 1939, 1. septem- — Hitlerliku Saksamaa kallaletung Poolale ja Teise maa-
ber — ilma sõja algus.
- 1940, juuni — Prantsusmaa kapituleerumine.
- 1941, 22. juuni — Hitlerliku Saksamaa kallaletung NSV Liidule.
detsember — Saksa fašistlike vägede purustamine Moskva all.
— Sõja algus Vaiksel ookeanil.
- 1942, november —
- 1943, veebruar — Saksa fašistlike vägede purustamine Stalingradi all.
- 1943, juuli-sept. — Mussolini fašistliku režiimi kukutamine ja Itaalia välju-
mine sõjast.
- 1944, juuni — Inglise-Ameerika vägede maabumine Prantsusmaal.
- 1944—1945 — Kesk- ja Kagu-Euroopa maade vabastamine saksa fašist-
likest okupantidest Nõukogude armee poolt. Rahvademo-
kraatlike revolutsioonide algus nendes maades.
- 1945, veebruar — NSV Liidu, Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa valit-
suste juhtide Krimmi (Jalta) konverents.
2. mai — Berliini vallutamine Nõukogude armee poolt.
8. mai — Saksamaa tingimusteta kapituleerumine.
- juuli—august — NSV Liidu, Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa valit-
suste juhtide Berliini (Potsdami) konverents.
17. august — Indoneesia vabariigi väljakuulutamise.
2. september — Jaapani tingimusteta kapituleerumine ja Teise maailma-
sõja lõpp.
- Vietnami Demokraatliku Vabariigi väljakuulutamise.
- 1946—1949 — Kolmas revolutsiooniline kodusõda Hiinas.
- 1948, jaanuar — Birma Liidu vabariigiks kuulutamise.
- september — Korea Rahvademokraatliku Vabariigi väljakuulutamise.
- 1949, aprill — Agressiivse Põhja-Atlandi pakti (NATO) sõlmimine.

- september -- Saksa Föderatiivse Vabariigi moodustamine.
 1. oktoober -- Hiina Rahvavabariigi väljakuulutamine.
 7. oktoober -- Saksa Demokraatliku Vabariigi väljakuulutamine.
 1950, jaanuar -- India vabariigi väljakuulutamine.
 1950—1953 -- Sõda Koreas.
 1952, juuli -- Rahvuslik revolutsioon Egiptuses.
 1954, juuli -- Rahu taastamine Vietnamis.
 1955, mai -- Varssavi kaitselepingu sõlmimine.
 1956, veebruar -- Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XX kongress.
 oktoober— -- Inglismaa, Prantsusmaa ja Iisraeli kallaletung Egiptusele
 november -- ning agressorite taganemine rahuarmastavate jõudude
 surveel.
 1957, 6. märts -- Gaana iseseisvuse väljakuulutamine.
 10. mai -- Rojas Pinilla diktatuuri kukutamine Kolumbias.
 november -- Kommunistlike ja töölisparteide esindajate Moskva nõu-
 pidamised.
 1958, 23. jaanuar -- Perez Jimenezi diktatuuri kukutamine Venetsueelas.
 2. oktoober -- Ginea vabariigi väljakuulutamine.
 1959, 1. jaanuar -- Batista diktatuuri kukutamine Kuubal. Rahvarevolutsiooni
 võit Kuubal.
 27. jaanuar— -- Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XXI kongress.
 5. veebruar -- Kuueteistkümne uue iseseisva riigi moodustamine Aafri-
 1960, jaanuar— -- kas: Kamerun, Togo, Malgaši vabariik, Kongo vabariik
 oktoober -- (pealinnaga Léopoldville'is), Kongo vabariik (pealinnaga
 Brazzaville'is), Nigeeria jt.
 november -- 81 maa kommunistlike ja töölisparteide esindajate
 Moskva nõupidamine.
-

SISUKORD

Sissejuhatus. Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võit — uue ajastu algus ajaloos	3
§ 1. Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni maailmaajalooline tähtsus	3

ESIMENE OSA

KAPITALISTLIK MAAILM KAHE MAAILMASÕJA VAHELISEL PERIOODIL

§ 2. Kapitalismi üldkriis ja selle arenemise esimene etapp	9
1. peatükk. Sõjajärgne maailma ümberjaotamine	10
§ 3. Versailles'-Washingtoni süsteem	10
§ 4. Versailles'-Washingtoni süsteem (järg)	15
2. peatükk. Saksamaa Esimesest maailmasõjast kuni Teise maailmasõjani	20
§ 5. Saksamaa aastail 1918—1923	20
§ 6. Saksamaa aastail 1924—1928	26
§ 7. Saksamaa aastail 1929—1939	28
3. peatükk. Inglismaa Esimesest maailmasõjast kuni Teise maailmasõjani	33
§ 8. Inglismaa aastail 1918—1923	33
§ 9. Inglismaa aastail 1924—1939	37
4. peatükk. Prantsusmaa Esimesest maailmasõjast kuni Teise maailmasõjani	41
§ 10. Prantsusmaa aastail 1918—1923	41
§ 11. Prantsusmaa aastail 1924—1939	44
5. peatükk. Ameerika Ühendriigid Esimesest maailmasõjast kuni Teise maailmasõjani	49
§ 12. Ameerika Ühendriigid aastail 1918—1929	49
§ 13. Ameerika Ühendriigid aastail 1929—1939	52
6. peatükk. Itaalia ja Hispaania Esimesest maailmasõjast kuni Teise maailmasõjani	54
§ 14. Itaalia aastail 1918—1922	54
§ 15. Itaalia aastail 1922—1939	58
§ 16. Kodusõda ja Itaalia-Saksa interventsioon Hispaanias	60
7. peatükk. Hiina Esimesest maailmasõjast kuni Teise maailmasõjani	63
§ 17. Rahvusliku liikumise tõus Hiinas Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni mõjul (1917—1923)	63
§ 18. Esimene revolutsiooniline kodusõda (aastail 1924—1927)	66
§ 19. Teine revolutsiooniline kodusõda (aastail 1927—1937)	71

TEINE OSA

TEINE MAAILMASÕDA

8. peatükk. Teise maailmasõja algetapp (1939—1941)	78
§ 20. Rahvusvaheline olukord sõja eelõhtul	78

§ 21. Teise maailmasõja puhkemine ja algperiood (september 1939 — juuni 1941)	82
9. peatükk. Sõjategevuse käik aastail 1941—1945	88
§ 22. Saksamaa kallaletung NSV Liidule ja Hitleri-vastase koalitsiooni moodustamine	88
§ 23. Sõjategevus aastail 1942—1944. Fašistliku bloki lagunemine	92
§ 24. Teise maailmasõja lõpp	96

KOLMAS OSA

SOTSIALISTLIKU MAAILMASÜSTEEMI KUJUNEMINE. IMPERIALISMI MAAILMASÜSTEEMI KOKKUVARISEMINE

§ 25. Jõudude vahekorra põhjalik muutumine rahvusvahelisel areenil sotsialismi kasuks	98
10. peatükk. Rahvademokraatlike riikide tekkimine ja arenemine Euroopas	101
§ 26. Rahvademokraatlik revolutsioon ja selle iseärasused	101
§ 27. Poola ja Tšehhoslovakkia	104
§ 28. Ungari ja Rumeenia	109
§ 29. Bulgaaria ja Albaania	113
§ 30. Saksa Demokraatlik Vabariik	117
§ 31. Jugoslaavia	120
11. peatükk. Rahvademokraatiamaade tekkimine ja arenemine Aasias	123
§ 32. Hiina Rahvavabariigi moodustamine	124
§ 33. Sotsialistlik ülesehitustöö Hiina Rahvavabariigis	130
§ 34. Korea Rahvademokraatliku Vabariigi ja Vietnami Demokraatliku Vabariigi moodustamine	135
Mongoolia Rahvavabariik	140
12. peatükk. Uute iseseisvate riikide tekkimine Aasias ja Aafrikas. Rahvusliku vabadusliikumise tõus Ladina-Ameerikas	142
§ 35. India Vabariigi moodustamine ja arenemine	145
§ 36. Birma ja Indoneesia sõltumatuse väljakuulutamise	148
§ 37. Iseseisvate riikide tekkimine Aafrikas ja Lähis-Idas	151
Kuuba revolutsioon	158

NELJAS OSA

PEAMISED KAPITALISTLIKUD MAAD PÄRAST TEIST MAAILMASÕDA

13. peatükk. Ameerika Ühendriigid pärast Teist maailmasõda	162
§ 38. Ameerika Ühendriikide majanduslik ja poliitiline arenemine sõjajärgsel perioodil	162
§ 39. Ameerika Ühendriikide töötavate hulkade olukord ja võitlus sõjajärgsel perioodil	165
14. peatükk. Inglismaa pärast Teist maailmasõda	169
§ 40. Inglismaa majanduslik ja poliitiline olukord pärast sõja lõppu	169
§ 41. Konservatiivid võimul. Töölis- ja demokraatlik liikumine Inglismaal sõjajärgsel perioodil	171
15. peatükk. Prantsusmaa ja Itaalia pärast Teist maailmasõda	174
§ 42. Prantsusmaa	174
§ 43. Itaalia	179
16. peatükk. Saksa Föderatiivne Vabariik	181
§ 44. Saksa Föderatiivse Vabariigi moodustamine, tema sise- ja välispoliitika	181

LÕPPKOKKUVOTE

KAKS JOONT RAHVUSVAHELISES POLIITIKAS. RAHVASTE VÕITLUS RAHU EEST

§ 45. Ameerika Ühendriikide eestvedamisel teostatav imperialistlike riikide agressiivne välispoliitika	184
§ 46. NSV Liidu ja kõigi rahuarmastavate jõudude võitlus rahu ja sõpruse eest rahvaste vahel	188
§ 47. Rahvusvaheline kommunistlik ja töölisliikumine kaasaegsel etapil ..	192
Nimede ligikaudne hääldamine	206
Uusima aja kronoloogiline tabel	210

НОВЕИШАЯ ИСТОРИЯ

Под редакцией проф. В. Г. Ревуненкова

На эстонском языке

Оформление В. Варе

Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярнуское шоссе, 10

*

Toimetaja E. Kaarde

Kunstiline toimetaja H. Keigo

Tehniline toimetaja K. Einberg

Korrektorid P. Hiie ja V. Leibak

Ladumisele antud 9. VIII 1961. Trükkimisele antud 11. IX 1961. Paber 60×90, 1/16. Trükipoognaid 13,5. Arvutuspoognaid 15,36. Trükiarv 6000. Tellimise nr. 1478. Trükikoda «Punane Täht», Tallinn, Pikk tn. 54/58.

Hind 52 kop.

52 kop.

A-24031

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00358725 2

52 kop.

A-24031

UUSIM AEG

Uusim aeg

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS